

GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

POLGÁRI SZEMLÉ

A Polgári Szemle a Magyar Tudományos Akadémia Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya (IX. o.) által minősített társadalomtudományi folyóirat. A Regionális Tudományok Bizottsága B kategóriában, a Nemzetközi és Fejlődéstanulmányok Tudományos Bizottsága C kategóriában, a Politikatudományi Bizottság C kategóriában és a Gazdálkodástudományi Bizottság D kategóriában tartja nyilván.

XXII. évfolyam, 1–3. magyar lapszám, 2026.

Polgári Szemle

Gazdasági és társadalmi tudományos folyóirat
Journal of Economic and Social Sciences

Kiadja a Polgári Szemle Alapítvány

A kuratórium elnöke: Dr. Lentner Csaba,
tagjai: Kelemen Hunor, Tallai Gábor

A szerkesztőbizottság elérhetősége: szerkesztobizottsag@polgariszemle.hu

A folyóirat a Szövetség a Polgári Magyarországért Alapítvány
támogatásával jelenik meg.

A szerkesztőbizottság elnöke – főszerkesztő:
Dr. Lentner Csaba

Szerkesztőbizottság:

Dr. Fekete Dávid	Dr. Rákóczi Attila
Dr. Gulyás László	Dr. Scheuer Gyula
Dr. Hegedűs Szilárd	Dr. Szatmári Péter
Dr. Miskolczi Bodnár Péter	Dr. Túróczi Imre

Honlap: www.polgariszemle.hu
www.facebook.com/polgariszemle

Nyomdai előkészítés: Copy & Consulting Kft.

A folyóirat rendelhető: szerkesztobizottsag@polgariszemle.hu

ISSN 1786-6553

A Polgári Szemlében megjelenő írások a szerzők véleményét tükrözik,
amelyek nem esnek szükségképpen egybe a szerkesztőség, illetve a kiadó álláspontjával.
A cikkek tartalmáért a szerzők felelnek.

TARTALOMJEGYZÉK

Féligőben – Félúton – A magyar gazdaságpolitika másfél évtizede Főszerkesztői beköszöntő	5
 <i>Társadalompolitika – eszmék és eredmények</i>	
<i>Fűrész Tünde:</i> A magyar családpolitikai modell – stabilitás és innováció	15
<i>Szalai Piroska – Varga Mátyás Zsolt:</i> Strukturális szintugrás és reziliencia: A magyar gazdasági modell makrogazdasági értékelése a polikrízisek korában (2010–2025)	36
<i>Timár Bálint:</i> Magyar-amerikai konzervatív kapcsolatok, mint a kisállami külpolitikai stratégia példája	60
 <i>Gazdaság- közigazgatás fejlesztés</i>	
<i>Marosi György Csongor:</i> A szolidaritási hozzájárulás mint az önkormányzati finanszírozás és újraelosztás új eszköze	75
<i>Dózsa Csaba László – Marczis Rebeka – Árvai Boglárka – Cseh Borbála – Printz-Markó Erzsébet:</i> A fürdőgyógyászati kezelések közfinanszírozásának újragondolása Magyarországon – Egészségturisztikai és közgazdasági megközelítés	90
<i>Simay Attila Endre – Kővágó Györgyi – Pónusz Mónika:</i> Környezettudatos vásárlói magatartás a zöldremosás – zöldmarketing, az ökocímkék fogyasztói percepciói tükrében – egy magyarországi felmérés vonatkozásában	108
 <i>Nemzetközi kapcsolatok, történelem</i>	
<i>Gulyás László:</i> A spontán privatizáció, 1987–1990 – amikor az elvtársak elkezdtek gyárakat lopni	126
<i>Dr. Bauer Bence:</i> A magyar–német kapcsolatok múltja és jövője	140
<i>Dr. Matusz János:</i> A közvetlen uniós források hatása a tagállami szuverenitásra	156
<i>Lentner Csaba:</i> Do Members of the Hungarian Academy of Sciences Exhibit Competitive Performance? – A Scientometric and Empirical Analysis	184

TABLE OF CONTENTS

Halfway Through, Halfway There: Sixteen Years of Hungarian Economic Policy Welcome by the Editor-in-Chief	10
 <i>Social Policy: Ideas and Achievements</i>	
<i>Tünde Fűrész:</i>	
The Hungarian Family Policy Model – Stability and Innovation	15
<i>Piroska Szalai – Mátyás Źsolt Varga:</i>	
Structural Leap and Resilience: Macroeconomic Assessment of the Hungarian Economic Model in an Era of Polycrises	36
<i>Bálint Timár:</i>	
Hungarian–American Conservative Relations as a Case Study of Small State Foreign Policy Strategy	60
 <i>Economic and Regulatory Development</i>	
<i>György Csongor Marosi:</i>	
The Solidarity Contribution as a New Instrument for Municipal Financing and Redistribution	75
<i>Csaba László Dózsa – Rebeka Marczis – Boglárka Árvai – Borbála Cseh – Erzsébet Printz-Markó:</i>	
Rethinking the Public Financing of Balneotherapy Services in Hungary: Health Tourism and Economic Perspectives	90
<i>Attila Endre Simay – Györgyi Kővágó – Mónika Pónusz:</i>	
Environmentally Conscious Consumer Behavior in the Context of Greenwashing and Green Marketing: Consumer Perceptions of Eco-Labels and Packaging	108
 <i>International Relations and History</i>	
<i>László Gulyás:</i>	
Spontaneous Privatisation in Hungary (1987–1990): When the Party Elites Began Stealing Factories	126
<i>Dr. Bence Bauer:</i>	
The Past and Future of German-Hungarian Relations	140
<i>Dr. János Matuz:</i>	
The Impact of EU Funding Under Direct Management on Member State Sovereignty	156
<i>Csaba Lentner:</i>	
Do Members of the Hungarian Academy of Sciences Exhibit Competitive Performance? – A Scientometric and Empirical Analysis	184

Félidőben – Félúton – A magyar gazdaságpolitika másfél évtizede

Főszerkesztői beköszöntő

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: B20, N01

Kulcsszavak: gazdaságpolitika, Magyar Modell, akadémiai tudományos háttér, Magyarország

A 2010 utáni magyar gazdaságpolitika, amelyet Magyar Modellként határozunk meg, szakított a korábbi neoliberális gyakorlattal, így az állam aktívabb szerepvállalására épül, nem konvencionális eszközöket alkalmaz. Az állam piacokat befolyásoló szerepében, az állami szabályozás és ellenőrzés megerősítésében látjuk a 2010 óta alkalmazott modellünk lényegét. Megkérdőjelezzük, hogy a szabadpiac automatikusan biztosítaná a teljes foglalkoztatottságot. Helyette közmunkaprogramokban, a kormány külföldi működőtőke letelepítési politikájában és a hazai vállalkozások költségvetési szubvenciójában látjuk a megoldást. Mindaddig míg az államháztartás, illetve piaci szektor új erőre nem kap, a tartós fellendülés szakaszába nem kerül. Úgy látjuk, John Maynard Keynes¹ után szabadon, hogy a válság idején, amilyen a 2000-es évek első évtizedének végére, majd a külső tényezők hatására 2020 után (Covid, orosz-ukrán háború okozta energiaválság és valutaválság, Brüsszel diszkriminációja) kialakult, az állami beavatkozás elkerülhetetlen². A neoliberális kormányok által bő két évtizeden át lemásolt Milton Friedman-i elvekre³ épülő gazdaságirányítási gyakorlatot elvetjük, vagyis egyáltalán nem vagyunk a szabad, szabályozatlan piac hívei. A Chicagói iskola tanításával elmentetben nem tartjuk helyénvalónak, hogy az inflációt és a gazdasági növekedést elsősorban a pénzmennyiség szabályozásával lehetne kezelni. Lehet, hogy konjunktúrában, fejlett piacgazdaságokban lehetett valamikor, de ma már ott sem lehet az állami szerepvállalást minimalizálni, a Washingtoni Konszenzus elveit korlátlanul alkalmazni. Megváltozott a világ. Kínában az állam, a politika által irányított kapitalizmus, az Egyesült Államokban pedig a protekcionista szemlélet lett a meghatározó, ami tovaterjed a világban. És megmosolyogjuk Friedrich August von Hayek-től⁴ kiragadott, más geopolitikai és gondolkodási térben fogant tézisé, miszerint a túlzott állami gazdaságirányítás elkerülhetetlenül a személyes szabadság elvesztéséhez és diktatúrához vezetne. Például az a több százezer magyar család, vállalkozó, önkormányzat, akiknek a 2010-es években devizahiteleik állami-jegybanki konszolidálásra kerültek, ugyan miért, miben éreznék személyes szabadságuk korlátozását? A piacot szabályozó információs mechanizmusok Kelet-Közép Európában másképpen működnek, mint Nyugaton. Nem feltétlenül tudják hatékonyan elosztani az erőforrásokat, a piacot egyensúlyban tartani. Felemás módon ítéljük meg a neoklasszikus szintézist megalkotó Paul Samuelson⁵ tanait, a matematikai alapokra helyezett közgazdaságtan és a mikro- makrogazdasági elméletek összekapcsolását, an-

nak átütő sikerét. Ha annyira tervezhetőek, kiszámolhatóak lennének a gazdasági folyamatok, ugyan hogyan alakulhatott volna ki egy újabb világ gazdasági válság 2007-2008-tól? Jobban alkalmazhatók a mai korban Olivier Blanchard jegybanki működést optimalizáló modelljei, és Dani Rodrik⁶ intézményi mátrixa, az intézményi gondolkodást fejlesztő tézisei. Kelet-Közép Európában még élesebbek a piaci szereplők közötti információs aszimmetriák. Rombolóbbak a szabadpiaci fundamentalizmus és globalizáció, a tőke, a pénz, a munkaerő, az áru és szolgáltatás szabad áramlásának következményei, különösen az olyan fejletlen, vagy feltörekvő országokra nézve, mint Magyarország is. Gátat kell vetni hát a szabadpiac korlátlan érvényesülésének, az állam működését széles gazdasági értelemben kell értelmezni, és társadalmi kontextusban, a gazdasági döntések társadalmi következményeivel kritikusabban kell számolni. Fogadjuk el Joseph Stiglitz⁷ fő állítását: a piacok önmagukban sokszor nem hatékonyak, ezért szükség van állami beavatkozásra a társadalmi igazságosság érdekében. A letelepedési-, államalapítási fáziskészséggel, vesztés háborúkkal, elvetélt forradalmakkal gyötört magyar gazdasági, társadalmi és nemzeti miliő esetében ez hatványozottan igaz.

Noha 2010 után gazdaságpolitikai modellt váltottunk, számos külföldi és hazai ellenző ellenében, a sikereink kézzelfoghatóak lettek. Az erősebb államvezéreltségre épülő keynesi gazdaságfilozófia, az új weberi állammodell, és a XIX. század második fele állam-vezérelt magyar kapitalizmusának reinkarnációjával a 2010 előtti vadkapitalista, neoliberális metodikától szignifikánsan eltértünk.

A Magyar Modell legfőbb értéke és tartóoszlopa a munkalapú társadalom, a segélyezés helyett a foglalkoztatás bővítése. A közfoglalkoztatás kiterjesztése, a munkahelyvédelmi programok, aktív vállalati támogató politika és a rugalmasabb foglalkoztatási viszonyok alkalmazása. A fiskális stabilitás és adóreform felértékelődése. Az egykulcsos személyi jövedelemadó bevezetése, miközben a hangsúly a jövedelemadózásról a fogyasztási típusú adókra helyeződik. A közteherviselés kiszélesítése, a bankok, energiaszektor, távközlés, multinacionális élelmiszerüzletláncok különadóval terhelése. A gazdasági szuverenitás megerősítése, a keleti-nyitás gazdaságpolitikája, az európai uniós kapcsolatok helyiértékén kezelése. A stratégiai ágazatok nemzeti-belföldi tulajdonba történő visszavásárlása. A közüzemi közszolgáltatások állami szabályozása. A társadalom piaci monopóliumoktól való védelme árszabályozás és az árrésstop intézményén keresztül. Családközpontú gazdaság- és társadalompolitika, amelyben az állam által gyermekvállalásra, gyermeknevelésre adott támogatások dominálnak, a demográfiai nehézségek belső eszközök, intézkedések által kezeltek. A külső sérülékenység csökkentése az államháztartás, a vállalatok és a háztartások gazdálkodásában. A devizahitelek kivezetése, a belföldi fizetőképes kereslet – fizetések, nyugdíjak, pótlólagos szociális jövedelmek – folyamatos emelése.

Eredményeink számbavétele során újfent szembesülünk a XXI. század legfőbb – ránk is eső - kihívásaival, a fenntarthatóság és a technológiai áttérés összehangolásával. A klímaváltozással, az ökológiai korlátokkal, a digitális forradalommal és a mesterséges intelligencia alkalmazásával. A globalizációról a regionalizáció irányába mozduló világ közép-európai hatásaival, új geopolitikai erőterekkel, háborúk hatásaival, az Európai Unió gyengülésével. Vegyük tudomásul, hogy az egypólusú világ megszűnt, új világpiaci szereplők jelentek meg, a liberális demokráciák alkonyát éljük, miközben az állami szerepvállalásra az igény folyamatos.

A világban megváltozó gazdasági gyakorlat a polgári kormányzásban megjelenik, jó is az új tartalmú kormányzás abszorpciója Magyarországon. Sőt, a magyar kormány hiperaktivitása szembeötlő. Ám a magyar gyakorlat mögé, a kormányzás tartalmához igazodó szilárd tudományos alapok még hiányoznak.⁸ A magyar társadalomtudomány, benne különösen a jogász és közgazdász akadémikusok, akik a magyar szaktudomány szervezeti piramisának csúcán állnak, és a kormányzási gyakorlat tudományos háttérét adhatnák, nem igazodnak a hazai igényekhez, a nemzetközi színvonalhoz és a megváltozott tartalomhoz. Sőt kerülnek, vagy ellenségesen viszonyulnak a homogén gazdaságideológiai térségünkben, különösen a Magyarországról származó kormányzási gyakorlatok tudományos elemzéséhez. Képességekben, nemzetközi élenjáró folyóiratokban megjelenített kutatásaikkal, közleményeikkel a világtárlaghoz képest 88 százalékos lemaradásban vannak.⁹ A polgári kormány szakpolitikáinak tudományos elszigeteltsége az akadémiai körök által szembeötlő, miközben a nemzetközi tudományi élet periferiáján állnak.

Feszültség van az akadémikusok uralta szellemi tér kutatásai és a kormányzati döntéshozatal között, aminek következménye, hogy az elért kormányzati eredmények nehezebben csatornázódnak be a gazdasági gyakorlatba és a társadalom gondolkodásába, viselkedésbe, kormányzáshoz való viszonyulásába. Noha igazolt, hogy a nemzeti értékeltű közgazdaságtan és kormányzástan nemzetközi tudományos térbe integrálására van igény, befogadási készség, sőt a nem akadémikus kutatók e területen szép eredményeket érnek el. A hagyományos magyar akadémiai értékelési rendszer azonban ezeket az új típusú kutatásokat és kutatókat diszkvalifikálja.¹⁰

A gazdaságpolitikai térben kétségtelenül egy értékalkotó kísérlet zajlik, az állam erős piaci beavatkozásaival és a munkaalapú társadalommal, amely a Magyar Modellt jelenti. A nem konvencionális módozatú kormányzás metodikája az elméleti térben vitákat generál, ami jelentősen mérsékli a társadalmi elfogadottságát, elismertségét, végső soron a hatékonyságát. Bár a magyar közgazdaságtudomány akadémiai elitje csak nagyon érintőlegesen tartozik a világ élvonalába, egyidejűleg a hazai kormányzás fejlesztésére kifejtett pozitív felhúzó hatása alig mérhető.¹¹

Elnehezítő körülmény, hogy a tudomány fellegetvárának (MTA) elméleti sokszínűvé válását igen nagy mértékben akadályozza, hogy a gyengébb mutatókkal rendelkező akadémikusok uralják az akadémiai- (és az egyetemi) közvéleményt. Az MTA gyakorlata tehát a tudomány-szociológia klasszikus gatekeeping jelenségében fogható meg, amelyben a jelenlegi befelé forduló, mondhatni belterjes szellemi kör kapuőrző mechanizmust tart fenn. A IX. osztály esetében hagyományosan egy bizonyos típusú (elavult, meghaladott) tudományfelfogás jelenik meg. A nem konvencionális gazdasági kormányzás nemzetközi tudományos szintre emelt kutatásaival és kutatóival szemben ellenségesek, függetlenül a minőségi, elismertségi paraméterektől. A jelenlegi hazai, korántsem feltétlenül a tudományos presztízszen és objektív érdem-alapon nyugvó tudományos minősítési rendszer pedig kirekesztő az új típusú, új megközelítésű közgazdasági-kormányzati tanokkal szemben, még ha azok a nemzetközi tudományos térben elismertek is. Mindez egyidejűleg újratermeli a tudományos periferiát is, a tündöklő közép-szerbízarr és bigott módon tombol.

Küzdelmünk hosszú távú lesz. A nemzeti gazdasági-politikai szuverenitás és a polgári karakter megerősítése a legfontosabb feladatunk, amelyben az akadémiai tudományos elit lecserélése, és az állam-vezérelt, nemzeti alapú közgazdaságtudomány intézményesítése a soron lévő feladat. Az avított eszmék legyőzése, meghaladása néha hosszabb, több energiát felemésztő, mint egy adórendszert, vagy központi banki mandátumrendszert átalakítani. Ám a Polgári Szemle hasábjain is törekszünk arra, hogy mai gazdasági, társadalmi viszonyokat, kormányzati eredményeket tudományos elemző módszerekkel mutassunk be, tovább építsük a polgári közgazdaságtant.

Érdemes *Polgári Szemlét* olvasni!

Prof. Dr. Lentner Csaba egyetemi tanár
a *Polgári Szemle* főszerkesztője

2026. március 15.

JEGYZETEK

- 1 Keynes, J. M. (1936): The General Theory of Employment, Interest and Money <https://www.marxists.org/reference/subject/economics/keynes/general-theory/>
- 2 Hasonlóan mint az 1929-1933-as világgazdasági válság konszolidációjában.
- 3 Milton, Friedman (1962): Capitalism and Freedom <http://pombo.free.fr/friedman2002.pdf>
- 4 Hayek, A. Friedrich (1944): The Road to Serfdom <https://mises.org/library/book/road-serfdom>
- 5 Samuelson, Paul (1958): Linear Programming and Economic Analysis (with R. Solow, R. Dorfman) <https://ia601400.us.archive.org/4/items/in.ernet.dli.2015.137776/2015.137776.Linear-Programming-And-Economic-Analysis.pdf>
- 6 Rodrik, Dani (2015): Economics Rules: The Rights and Wrongs of the Dismal Science, W.W. Norton, New York <https://www.economicas.uba.ar/wp-content/uploads/2016/03/Economics-Rules-Dani-Rodrik.pdf>, D. Rodrik (2007): One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions and Economic Growth, Princeton Press <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/3509/1/127.pdf.pdf>
- 7 Stiglitz, Joseph (2002): Globalization and Its Discontents https://www.researchgate.net/publication/4755241_Joseph_E_Stiglitz_2002_Globalization_and_Its_Discontents
- 8 Voltak ugyan vitéz küzdelmeink (mint például az MNB Új Típusú Közgondolkodási Programja, a Magyar Tudományos Akadémiáról a kutatóhálózat leválasztása, vagy új típusú közgazdasági-kormányzati egyetemi képzéseink), ám ezek hatása az idő rövidsége és más okok miatt még nehezen ítéltető meg.
- 9 Lentner Csaba (2025): A Magyar Tudományos Akadémia megújításáért II. Polgári Szemle, Vol. 21. No. 4-6. pp. 5-29. DOI: 10.24307/psz.2025.0901 A kutatás egyaránt utal Tudományos Akadémia torz teljesítményértékelésére és a politikai okokból nem kívánatosak, más szellemi irányzatokhoz tartozók diszkvalifikálására.
- 10 Sajnos az akadémiai értékelési, pályázati rendszer meglehetősen belterjes, szigorúan szakmai értelemben véve is. Fertő Imre professzor kvantitatív elemzése világossá tette, hogy a tudományos teljesítmény (publikációk, idézettség) csupán mellékszereplő a vizsgált IX. osztályban. A főszerepet az informális kapcsolati hálók játsszák: a sikeres jelölések mögött rendre erős támogató hálózat áll. A kiválasztási folyamat tehát nem elsősorban meritokratikus elvek alapján működik, hanem informális alkuk és kapcsolati tőke alapján. A tanulmány igazolja, hogy komoly intézményi reformokra van szükség ahhoz, hogy az akadémiai kiválasztás valóban a tudományos teljesítményre, és ne informális kapcsolatokra épüljön. Fertő Imre (2025): Meritokrácia vagy informális hálózatok? Az MTA levelező tagságának odaítélési mechanizmusáról. Külgazdaság, LXIX. évf., 2025. november-december, 78–113.

o. <https://doi.org/10.47630/KULG.2025.69.11-12.78> Bella Katalin kutatása pedig igazolta, hogy a Magyar Tudományos Akadémia IX. Osztályának tagjai körében a Web of Science-ben mért publikációs teljesítménye jelentős szórást mutat, és nem rajzol ki egységes, Q1-domináns kiválósági mintázatot. A történetileg kialakult akadémiai intézményi zártság, a szabályozás erőteljes szerepe (önálló kezdeményezések hiányában), a személyes hálózatok jelentősége együttesen hozzájárulnak ahhoz, hogy a kinevezések nem csupán leképezik, hanem aktívan újratermelik a tudományos perifériát. Bella Katalin (2026): Nemzetközi periférián? A magyar közgazdaságtudomány helyzete bibliometria adatok tükrében. In: A magyar közgazdasági gondolkodás új útjain. MCA (megjelenés alatt)

- 11 Az tény, hogy a polgári kormányzáshoz értékalkotó tudományos háttérként nem járulnak hozzá, azonban (ettől függetlenül) a nemzetközi tudományos térben még megjelenhetnének a más szellemiségű kutatásaikkal. A jelenleginél hatványozottabb módon.

Halfway Through, Halfway There: Sixteen Years of Hungarian Economic Policy

Welcome by the Editor-in-Chief

Journal of Economic Literature (JEL) codes: B20, N01

Keywords: economic policy, Hungarian Model, academic research base, Hungary

Hungarian economic policy since 2010, defined here as the Hungarian Model, has broken its ties to with neoliberal practice. It is now built on a more active role for the state and makes use of non-conventional instruments. We see the essence of the model introduced after 2010 in the state's market-shaping role and in the strengthening of regulation and oversight. We question the assumption that free markets automatically ensure full employment. Instead, we see the solution in public works programmes, government incentives for foreign direct investment, and budgetary support for domestic enterprises – at least until the public finances and the market sector have gained strength and the economy enters a phase of sustained expansion. In line with John Maynard Keynes¹, we regard state intervention unavoidable in periods of crisis – such as those that had emerged by the end of the first decade of the 2000s and, under the impact of external shocks, after 2020 (COVID-19, the energy and currency crises linked to the Russia–Ukraine war, and discriminatory measures from Brussels).² We reject the approach to economic governance – copied by neoliberal governments for more than two decades and rooted in Milton Friedman's principles³. In other words, we are not proponents of a free and unregulated market. Contrary to the teachings of the Chicago School, we do not consider it appropriate to address inflation and economic growth primarily by regulating the money supply. This may once have been feasible during periods of expansion and in advanced market economies, but today – even there – the role of the state cannot be minimised and the principles of the Washington Consensus cannot be applied without limits. The world has changed. In China, state-led and politically directed capitalism has become dominant; in the United States, a protectionist orientation has prevailed – and these tendencies are spreading globally. We also view with some scepticism Friedrich August von Hayek's⁴ thesis, formed in a different geopolitical and intellectual context, that excessive state economic governance inevitably leads to the loss of personal freedom and to dictatorship. For instance, why – and in what sense – would the hundreds of thousands of Hungarian families, entrepreneurs, and municipalities whose foreign-currency loans were consolidated by the state and the Hungarian Central Bank in the 2010s feel that their personal freedom has been curtailed? The information mechanisms that regulate markets function differently in Central and Eastern Europe than in the West. They do not necessarily allocate resources efficiently or keep markets in equilibrium. We take a mixed view of Paul Samuelson's⁵ neoclassical synthesis – both its

mathematical foundations and the linking of micro- and macroeconomic theories – and of its reputation as a breakthrough success. If economic processes were so readily plannable and predictable, how could another global economic crisis have emerged in 2007–2008? Today, the models of Olivier Blanchard’s models aimed at optimising central banking, together with Dani Rodrik’s⁶ institutional matrix and theses that advance institutional thinking, appear more applicable. In Central and Eastern Europe, information asymmetries among market participants are sharper still. The consequences of free-market fundamentalism and globalisation – free movement of capital, money, labour, goods, and services – can be more destructive, particularly for less developed or emerging countries such as Hungary. We must therefore set limits on the unrestricted operation of free markets; interpret the role of the state in a broad economic sense; and, in a social context, take the social consequences of economic decisions more critically into account. Consider here Joseph Stiglitz’s⁷ core argument: markets are often inefficient on their own, and state intervention is therefore necessary in the interest of social justice. In Hungary’s economic, social, and national environment – shaped by delayed phases of settlement and state formation, lost wars, and failed revolutions – this is even more true.

Although we changed economic policy models after 2010 – despite numerous foreign and domestic opponents – our successes became increasingly tangible. Through a Keynesian economic philosophy built on stronger state leadership, a neo-Weberian model of the state, and a reinvigoration of state-led Hungarian capitalism reminiscent of the second half of the nineteenth century, we departed markedly from the wild-capitalist, neoliberal approach that prevailed before 2010.

The Hungarian Model’s principal value and core pillar lie in a work-based society: expanding employment instead of reliance on welfare. This includes the extension of public employment schemes; job protection programmes; an active, pro-business support policy; and more flexible forms of employment. Fiscal stability and tax reform have gained importance: the introduction of a flat personal income tax alongside a shift in emphasis from income taxation towards consumption taxes. The tax base has been broadened by imposing special taxes on banks, the energy sector, telecommunications, and multinational food retail chains. Economic sovereignty has been strengthened through the handling of Eastern Opening and through the treatment of European Union relations on the basis of Hungary’s national interest. Strategic sectors have been brought back into national, domestic ownership. Public utility services have been brought under state regulation. Society has been protected from market monopolies through price regulation and the introduction of caps on retail markups. A family-centred economic and social policy has been pursued, in which state support for childbearing and child-rearing plays a dominant role and demographic challenges are addressed through domestic instruments and measures. External vulnerability has been reduced both in the public finances and in the financial management of firms and households. Foreign-currency loans have been phased out, and domestic effective demand – wages, pensions, and additional social income – has been increased steadily.

In taking stock of our results, we are once again confronted with the principal challenges of the twenty-first century that also confront us: aligning sustainability with technological transition; climate change; ecological constraints; the digital revolution; and the application

of artificial intelligence. We face the Central European effects of a world shifting from globalisation towards regionalisation, new geopolitical alignments, the impact of wars, and a weakening European Union. We must acknowledge that the unipolar world has come to an end; new actors have appeared on world markets; and we are witnessing the waning of liberal democracies – while demand for state involvement remains constant.

The changing practice of economic governance worldwide is also reflected in civic governance, and the incorporation of these new elements into governance in Hungary is therefore a positive development. Indeed, the hyperactivity of the Hungarian government is striking. Yet solid scientific foundations aligned with the substance of governance are still lacking as a basis for Hungarian practice.⁸ Hungarian social science – academicians in law and economics, who stand at the top of the organisational pyramid of Hungarian scholarship and could provide the scientific background to governance practice – does not adapt to domestic needs, to international standards, or to changed realities. Moreover, it avoids – or is hostile to – the scientific analysis of governance practices emerging from our own shared economic-ideological space, especially those emerging in Hungary. In terms of capabilities and in their research and publications in leading international journals, they lag behind the world average by 88 per cent.⁹ The scientific isolation of the Hungarian civic government's public policies is therefore conspicuous in academic circles, even as they themselves remain on the periphery of international scholarship.

There is tension between research conducted within the intellectual sphere dominated by academics and governmental decision-making. As a consequence, governmental achievements are more difficult to channel into economic practice and into society's thinking, behaviour, and attitudes towards governance. Although it is established that there is demand – and receptiveness – for integrating economics and governance studies grounded in national values into the international academic sphere, non-academic researchers are achieving notable results in this area. The traditional Hungarian academic evaluation system, however, excludes these new types of research and researchers.¹⁰

In economic policy, a clearly value-creating experiment is under way, centred on strong state intervention in markets, and a work-based society – together constituting the Hungarian Model. The non-conventional methodology of governance generates debates in theoretical discourse, which significantly reduces its social acceptance, recognition, and ultimately its effectiveness. Although the academic elite of Hungarian economics belongs only marginally to the frontier of international scholarship, its positive spillover effect on the development of domestic governance is scarcely measurable.¹¹

An additional complicating factor is that the diversification of theoretical approaches within the bastion of scholarship – Hungarian Academy of Sciences – is hindered to a great extent by the dominance of academics with weaker performance indicators over academic (and university) public opinion. In this sense, the Academy's practice may be described in terms of the classic sociological phenomenon of *gatekeeping*, whereby a currently inward-looking – one might say insular – intellectual circle maintains gatekeeping mechanisms. In the case of Section IX, a certain type of (outdated and superseded) conception of science continues to prevail. Those operating in this sphere are hostile to research and researchers who

elevate the study of non-conventional economic governance to an international scientific level, regardless of quality or recognition parameters. The current domestic system of scientific qualification – far from necessarily resting on scientific prestige and objective merit – excludes new types of economic and governance approaches even when they are recognised internationally. At the same time, this reproduces the scientific periphery: a peculiar and dogmatic triumph of mediocrity.

Our struggle will be long-term. The strengthening of national economic and political sovereignty and of the civic character of the state is our most important task – within which the replacement of the academic elite and the institutionalisation of a state-led, nationally grounded economics constitute the next leap. Overcoming and transcending outdated ideas can sometimes take longer and consume more energy than reforming a tax system or a central-bank mandate framework. Yet in the pages of *Civic Review*, we also strive to present today's economic and social conditions and governmental results, through scientific analysis – and to continue building civic economics.

Enjoy reading *Civic Review*.

Professor Csaba Lentner
Editor-in-Chief, *Civic Review*

15 March, 2026

NOTES

- 1 Keynes, J. M. (1936): *The General Theory of Employment, Interest and Money* <https://www.marxists.org/reference/subject/economics/keynes/general-theory/>
- 2 Milton, Friedman (1962): *Capitalism and Freedom* <http://pombo.free.fr/friedman2002.pdf>
- 3 Milton, Friedman (1962): *Capitalism and Freedom* <http://pombo.free.fr/friedman2002.pdf>
- 4 Hayek, A. Friedrich (1944): *The Road to Serfdom* <https://mises.org/library/book/road-serfdom>
- 5 Samuelson, Paul (1958): *Linear Programming and Economic Analysis* (with R. Solow, R. Dorfman) <https://ia601400.us.archive.org/4/items/in.ernet.dli.2015.137776/2015.137776.Linear-Programming-And-Economic-Analysis.pdf>
- 6 Rodrik, Dani (2015): *Economics Rules: The Rights and Wrongs of the Dismal Science*, W.W. Norton, New York <https://www.economicas.uba.ar/wp-content/uploads/2016/03/Economics-Rules-Dani-Rodrik.pdf>, D. Rodrik (2007): *One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions and Economic Growth*, Princeton Press <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/3509/1/127.pdf.pdf>
- 7 Stiglitz, Joseph (2002): *Globalization and Its Discontents* https://www.researchgate.net/publication/4755241_Joseph_E_Stiglitz_2002_Globalization_and_Its_Discontents
- 8 There have been courageous efforts in this direction – such as the MNB's New Type of Public Thinking Programme, the separation of the research network from the Hungarian Academy of Sciences, and our new university programmes in economics and governance – but, given the short time available and other factors, their impact is still difficult to assess.

- 9 Csaba Lentner (2025): *For the Renewal of the Hungarian Academy of Sciences II* (A Magyar Tudományos Akadémia megújításáért II). *Polgári Szemle*, Vol. 21, Nos. 4–6, pp. 5–29. DOI: 10.24307/psz.2025.0901. The study addresses both distorted performance evaluation at the Academy and the politically motivated disqualification of those considered undesirable or associated with other intellectual currents.
- 10 Unfortunately, the academic evaluation and tendering system remains rather insular, even in strictly professional terms. Professor Imre Fertő's quantitative analysis made it clear that scientific performance (publications, citations) plays only a minor role in Section IX under review. The main role is played by informal networks: successful nominations are consistently backed by strong support networks. The selection process therefore does not operate primarily on the basis of meritocratic principles, but on the basis of informal deals and social capital. The study confirms that serious institutional reforms are needed to ensure that academic selection is to be based on scientific performance rather than informal connections. Fertő, Imre (2025): *Meritocracy or informal networks? On the mechanism for awarding corresponding membership of the Hungarian Academy of Sciences*. *Külgazdaság*, vol. LXIX, November–December 2025, pp. 78–113. <https://doi.org/10.47630/KULG.2025.69.11-12.78> Katalin Bella's research confirms that the publication performance of the members of Section IX of the Hungarian Academy of Sciences, as measured by Web of Science, shows significant variation and does not reveal a uniform, Q1-dominant pattern of excellence. The historically evolved closed nature of academic institutions, the strong role of regulation (in the absence of independent initiatives), and the importance of personal networks all contribute to appointments not only reflecting but actively reproducing the scientific periphery. Bella, Katalin (2026): *On the International Periphery? The State of Hungarian Economics as Reflected in Bibliometric Data* (Nemzetközi periférián? A magyar közgazdaságtudomány helyzete bibliometriai adatok tükrében). MCA. Under publication.
- 11 It is a fact that they do not provide a value-creating scientific background to civic governance; however, independently of this, their research – grounded in a different intellectual orientation – could still appear in the international academic arena far more than it does at present.

Fűrész Tünde

A magyar családpolitikai modell – stabilitás és innováció

The Hungarian Family Policy Model – Stability and Innovation

1

Összefoglalás

A tanulmány célja a magyar családpolitika 2010 utáni átalakulásának átfogó elemzése, különös tekintettel azokra az innovatív szakpolitikai megoldásokra, amelyek érdemben eltérnek a korábbi évtizedek rászorultsági megközelítésétől. Az elemzés amellett érvel, hogy 2010 után Magyarországon nem pusztán új családtámogatási eszközök jelentek meg, hanem egy komplex paradigmaváltás ment végbe, amely a családot mint társadalmi és gazdasági erőforrást helyezte a közpolitika középpontjába. A tanulmány bemutatja a 2010 után kiépült családpolitikai modell keretrendszerét, innovációit, valamint értékeli azok demográfiai, gazdasági és társadalmi hatásait, nemzetközi összehasonlításokat is alkalmazva. A tanulmány eredményei arra utalnak, hogy a kedvezőtlen történeti adottságok ellenére a magyar családpolitika képes volt mérsékelni a demográfiai hanyatlás ütemét, miközben megerősítette jövedelmi, vagyoni szempontból a gyermekes családokat, csökkentve ezzel a szegénységet, és ezáltal növelve a családok jólétét és jóllétét, válságálló módon reagálva a 2020-as évek globális kihívásaira is. Mindezt innovatívan, de a hagyományos családi értékek előtérbe helyezésével tette.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: J11, J13, J18, D10

Kulcsszavak: családpolitika, innováció, gyermekvállalás, családtámogatások, Magyarország

Summary

The aim of the study is to provide a comprehensive analysis of the transformation of Hungarian family policy after 2010, with a particular focus on innovative policy solutions that differ significantly from the means-tested approach of previous decades. The analysis argues that after 2010, Hungary not only introduced new family support instruments, but also un-

FÜRÉSZ TÜNDE elnök, Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (furesz.tunde@koppmariaintezet.hu). A Makovecz Campus Alapítvány Collegium Professorum Hungarorum és a Széll Kálmán Állampénzügyi Kutatóműhely vendégkutatója.

derwent a complex paradigm shift that placed the family, as a social and economic resource, at the centre of public policy. The study presents the framework and innovations of the family policy model developed after 2010 and assesses its demographic, economic, and social impacts, also using international comparisons. The results suggest that, despite unfavourable historical conditions, Hungarian family policy has been able to slow the pace of demographic decline while strengthening the income and wealth position of families with children, thereby reducing poverty and increasing families' well-being and material welfare, while responding in a crisis-resilient manner to the global challenges of the 2020s. This was done innovatively, while emphasising traditional family values.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: J11, J13, J18, D10

Keywords: family policy, innovation, childbearing, family support, Hungary

BEVEZETŐ

A családpolitika a modern államok egyik legösszetettebb és legérzékenyebb szakpolitikai területe, mivel egyszerre érinti az egyének legszemélyesebb döntéseit és a társadalom hosszú távú fenntarthatóságát. Magyarország esetében a családpolitika stratégiai jelentősége különösen hangsúlyos, hiszen annak fejlesztése vagy leépítése jelentős hatást gyakorolt a magyarországi rendszerváltás idején megtapasztalt transzformációs válság, majd az azt követő időszakok gazdasági, társadalmi és demográfiai folyamatainak alakulására. 1990 után az ország gazdasági helyzete, stabilitása messzemenőleg visszatükrözte a családok gyermekvállalásban is megnyilvánuló bizalmát, jövőképét, aminek eredményeképpen az 1981 óta tartó népességfogyás a 90-es évektől felgyorsult (Pongrácz, 2011).

Az 1995-ös Bokros-csomagot követően 25 éven át a gyermekvállalási kedvet mutató termékenységi ráta (amely azt mutatja meg, hogy egy nő élete során átlagosan hány gyermeknek ad életet) tartósan 1,5 alatt maradt, sőt 2011-re történelmi mélypontra került, az 1,23-as szintre (KSH). Ezzel párhuzamosan a születések száma bezuhant 100 ezer alá, ahonnan azóta sem tud elmozdulni, annak ellenére, hogy a 90-es években még közel félmillióval több gyermekvállalási korban lévő (15–49 éves) nő élt hazánkban, akkor még 2,5, a 2020-as évek közepére már csak 2 millió ilyen korú nő él Magyarországon. A stabil, házasságkötések száma (majd egy évtized múlva, 2021-re újra megduplázódott). Mindeközben a házasságkötésekre jutó válások száma egyre nőtt. Magyarország 2010-re nemcsak gazdasági, hanem demográfiai szempontból is mélypontra került.

A kilencvenes évek elején Magyarország egyszerre szembesült a gazdasági szerkezetváltás, a foglalkoztatási válság és a jóléti rendszer fenntarthatósági problémáival (Lentner, 2007). Ebben a helyzetben a családpolitika nem önálló fejlesztési területként jelent meg, hanem elsősorban fiskális szempontból értelmezett kiadási tételként. A gyermekvállalás és a családalapítás támogatása háttérbe szorult a makrogazdasági szempontok rövid távú céljai mögött, ami

már ekkor megalapozta a későbbi demográfiai visszaesést. A családpolitika marginalizálódása különösen látványossá vált az 1995-ös intézkedések idején. A Bokros-csomag részeként bevezetett korlátozások – többek között a családi pótlék és a gyermekgondozási ellátások szűkítése – egyértelmű üzenetet közvetítettek: a gyermekvállalás elsősorban magánügy, amelynek társadalmi költségeit az állam csak korlátozott mértékben hajlandó viselni. Ez a megközelítés hosszú távon aláasta a családpolitika társadalmi legitimitását és kiszámíthatóságát. A Bokros-csomag a gyermekgondozási ellátásokra és a családi pótlékre való jogosultságokat jelentős mértékben szűkítette, majd a Gyurcsány–Bajnai kormányok az évtized végének gazdasági válságát ugyancsak a családok lehetőségeinek korlátozásával akarták kezelni, ezért törölték el többek között az otthonteremtési támogatásokat (szocpol), korlátozták illetve eltörölték a családi adókedvezményt (csupán a nagycsaládosoknak járt, de az ő esetükben is mindössze 4000 Ft-ban maximalizálva a gyermekenkénti összeget) és a fizetett gyermekgondozási időszakot is három évről két évre akarták csökkenteni. A gyermeket nevelő családok számára azonban a legnagyobb terhet a 2008–2009-es gazdasági válsággal összefüggésben az jelentette, hogy háromnegyedük az adósságválság csapdájába került. Ilyen megpróbáltatások mellett nem lehet csodálkozni azon, hogy a gyermekvállalási kedv történelmi mélypontra süllyedt Magyarországon 2011-re és ebből a szempontból (is) az Európai Unió sereghajtójává váltunk (Novák–Fűrész, 2021).

A polgári erők már jóval a 2010-es választások előtt, érzékelve a tragikus helyzetet megfogalmazták, hogy gyökeres változásokra van szükség, ami nemcsak intézkedések visszavonására és újak létrehozására korlátozódott, hanem teljes szemléletváltozást jelentett a balliberális kormányzás családokkal kapcsolatos felfogásához képest. A Nemzeti Ügyek Politikája című kormányprogramban kijelentették, hogy az egész „társadalmpolitikát családpolitikai szemléletűvé kell tenni”, a tervezett változások tehát holisztikusan kezelték a családok támogatásának ügyét. A 2010-ben hivatalba lépő polgári kormány azonnal elkezdte felépíteni a családok támogatásának új rendszerét, amit kezdetektől nemcsak a rövid távú szempontok motiváltak, hanem azokkal a hosszú távú kihívásokkal való szembenézés is, amelyek megmutatkoznak a demográfiai folyamatok gazdaságra, munkaerőpiacra, nyugdíj- és szociális ellátórendszerekre, s általában a versenyképességre és az ország jövőképességére gyakorolt több évtizedre előremutató hatásaiban (Fűrész–Görög, 2018).

Jelen tanulmányban arra keressük a választ, hogy milyen stratégiai, filozófiai megalapozottság áll a kormány 2010 után kialakított és működtetett magyar családpolitikai rendszere mögött, az elméleti alapok gyakorlati alkalmazása során milyen kihívásokkal kellett szembeülni, mit sikerült elérni és mit nem az ország demográfiai és gazdasági helyzetét tekintve illetve a családok jólétét és jóllétét érintően.

A tanulmány alapfeltevése szerint a 2010 utáni magyar családpolitika nem értelmezhető pusztán a korábbi intézkedések korrekciójaként vagy kibővítéseként. Sokkal inkább egy tudatos, értékalapú és hosszú távra tervező szakpolitikai innovációs folyamatként ragadható meg, amely újradefiniálta a család szerepét a közpolitikai gondolkodásban. A családpolitika innovációja ebben az értelemben nem technikai újításokat jelent csupán, hanem szemléleti, sőt akár filozófiai, intézményi és eszközrendszeri megújulást is, amely gazdasági és társadalmi szempontból is stabilizáló hatással bírt. A tanulmány központi kérdései, hogy miben ragad-

ható meg a 2010 utáni paradigmaváltás lényege, milyen konkrét innovációk jelentek meg a családpolitikai eszköztárban és ezek milyen társadalmi és demográfiai hatásokkal jártak.

Módszerintileg a tanulmány kvalitatív és kvantitatív elemzést egyaránt alkalmaz. A tanulmány egyaránt támaszkodik hazai és nemzetközi statisztikai adatokra (Eurostat, KSH), valamint elsősorban magyar szakirodalmi elemzésekre.

A MAGYAR CSALÁDPOLITIKAI MODELL KERETRENDSZERE

A 2010-es év új korszak kezdetét hozta el a magyar családok számára. A társadalompolitika és áttételesen a gazdaságpolitika fókuszába is a társadalom alapegységei és építőkövei, a családok kerültek. Nyolc év után, amikor gyakorlatilag nem létezett aktív családpolitika, olyan új időszak kezdődött, amelyben a családokra erőforrásként tekintenek, ahol a család nem probléma, a családtámogatások nem pusztán költségvetési kiadási tételek és a családvállalás sem kizárólag magánügy, hanem a család maga a megoldás, a családok támogatása befektetést jelent a közös jövőnkbe és a gyermekvállalás olyan közügy, amely ugyan a legszemélyesebb mind közül, de mégis meghatározó a közérdekek szolgálata szempontjából (Fűrész, 2024).

Az individualista szemléletet felváltotta a közösségek megerősítése, közülük is elsősorban a nemzet fennmaradását biztosító családok támogatása és védelme. A családvállalás a *legszemélyesebb közügy* lett, ami azt jelenti, hogy a gyermek és a család mellett, hogy továbbra is magánügynek tekinthető, értékes, támogatandó erőforrásként jelenik meg össztársadalmi szinten. A politikaképzés középpontjába tehát a családok kerültek. Az, hogy ez megtörténhetett, abban jelentős szerepe van a magyarok hagyományosan családközpontú gondolkodásának (Gere, 2023), amely kiváló alapot biztosított a családbarát építkezéshez. A magyar emberek családpárti hozzáállására építve és figyelembe véve azt, számos újszerű, a családok tényleges igényeihez igazodó családtámogatási eszköz bevezetésére került sor, amelyek közül voltak sikeresebbek és kevésbé sikeresek is, ugyanakkor mindegyik egy-egy új lehetőséget kínált a különféle élethelyzetben lévő családok számára.

Többek között ebben rejlik a magyar családtámogatások különlegessége: nem univerzális, egyenmegoldásokat kínál, hanem minden élethelyzethez igyekszik választható megoldásokat hozzárendelni. Ez jelentős mozgásteret hagy a családoknak azáltal, hogy biztosított számukra az igénybevételre vonatkozó *döntés szabadsága*. Az európai általános gyakorlattól eltérően, amely a különféle család és szülő értelmezések miatt (Jenson, 2020:52) sokkal inkább a gyermekekre fókuszáló szociálpolitikákat sorolja a családpolitikai eszközök körébe, Magyarország a teljes, generációkon átívelő családot tekinti célcsoportjának. Számos esetben már a magzati kortól igénybe vehetők egyes támogatások, ami a magyar családstratégia *életpárti jellegére* is rávilágít. Több olyan családtámogatás is fellelhető, amelyek egyszerre fókuszálnak a különféle korosztályokhoz tartozó és különféle szereppel bíró családtagokra úgy, hogy az adott támogatások erősítik egymást *generációkon átívelő* módon. A magyar családpolitika nem külön a nők vagy a férfiak, a gyermekek vagy a szülők, a fiatalok vagy az idősek számára nyújt lehetőségeket, hanem arra törekszik, hogy összességében és teljességében támogassa a családot, minél több olyan családtámogatást biztosítva, amely egyszerre javítja a családtagok életét együtt és

külön-külön is (gondoljunk például a családi típusú adózásra, ahol a szülők közösen veszik igénybe az adókedvezményt, az otthonteremtési programokra, amelyek gyermekszámhoz kötöttek vagy a nagyszülői gyed-re és a nagymama nyugdíjnak hívott Nők40-re, amelyek az unokák és a nagyszülők közötti kapcsolódást erősítik).

A magyar családpolitikai modell talán legfontosabb alapja és értéke, hogy egyszerre ösztönzi a munkavállalást és a gyermekvállalást. *A munka és a család összekapcsolása* olyan alapelv, amely az egész családtámogatási struktúra meghatározója (Fűrész–Molnár, 2022). A családpolitika nem rászorultsági alapon működik, mint a szociálpolitika, hiszen a gyermeknevelés nem valamiféle hátrányos helyzet. A magyar családpolitika a dolgozó és gyermeket nevelő szülőket helyezi a középpontba, ezért számos családtámogatás munkavállaláshoz és biztosítási jogviszonyhoz kötött, ezzel is végleg *különválasztva a családpolitikát a rászorultsági elvű szociálpolitikától*. Így a családpolitika önálló szakpolitikává alakult (ráadásul úgy, hogy közben horizontális szakpolitikaként sikerült megőriznie a kapcsolódási pontokat a többi államigazgatási területtel), amely az egyik legelfogadottabb és a legnagyobb társadalmi támogatottságot élvező kormányzati területté vált (Stefkovics et al., 2022).

A családpolitika stratégiai fontosságának okai

Felmerül a kérdés, hogy egyáltalán Magyarország számára miért, milyen okok miatt központi jelentőségű a családok megerősítése egy átfogó és aktív családpolitika működtetése révén. Több olyan nagyobb terület is beazonosítható, ami miatt Magyarország számára a családpolitika stratégiai fontossággal bír: A népesedési helyzet javításának és a nemzet fennmaradásának szempontja mellett legalább ugyanilyen fontos a családpolitikai intézkedések gazdasági jólétre (welfare) és érzelmi jólétre (well-being) gyakorolt hatása is (Fűrész 2024). A családi körülmények, kilátások és működések alapvetően befolyásolják az egyéneket, azaz a családtagokat, ezáltal szűkebb közösségeink, a családok és tágabb közösségünk, a nemzet helyzetét és jövőjét.

A demográfiai szempont fontosságának oka, hogy Magyarország lakossága 1981 óta folyamatosan csökken, a népességfogyás kezelése tehát kiemelt cél. Ebben a pronatalista (születésösztönző) családpolitikának jelentős szerepe lehet, ugyanakkor a népességszám megtartásának vagy növelésének vannak más módjai is, például a várható életkor növelése vagy a bevándorlás ösztönzése. A népesség számát befolyásoló három tényező közül (születések, halálozások, bevándorlás) azonban csak a születések számának növelése az, amely nem jár a társadalom etnikai és kulturális összetételét befolyásoló jelentős kockázatokkal és nem már meglévő adottságokhoz, azaz az idős korosztály létszámához igazodik.

Demény Pál szerint a migrációra építő foglalkoztatás- és népesedéspolitikáknak mindenképpen számolnia kell azzal, hogy időlegesen ugyan emelheti a termékenységet és enyhítheti a munkaerőhiányt, de csak azon az áron, hogy közben gyökeresen átalakul a befogadó társadalom összetétele. Demény határozottan rámutatott arra, hogy Európa demográfiai problémáit a tömeges bevándorlással kezelni illúzió, mert csak rövid távon és átmeneti jelleggel képes hatni a népességszámra (Demény, 2016). Ráadásul gazdasági, munkaerőpiaci szempontból sem jelent megnyugtató megoldást, mert az illegális migrációs hullámokban érkezők

hozzájárulása a fogadó ország gazdaságának működéséhez jóval kisebb mértékű, mint amekkorára pénzügyi terhet jelent a befogadásuk. Emiatt a gazdasági fenntarthatóságot nem lehet pusztán a bevándorlás alapján elérni (Oláh, 2015).

A egészségben eltöltött várható élettartam kitolása és ezáltal a nyugdíjkorhatár növelésére irányuló törekvések ugyanúgy csak átmeneti megoldást jelenthetnek a demográfiai és munkaerőpiaci problémákra, hiszen ha tovább élnek az emberek és tovább dolgoznak, azzal mérséklődhet a népesség fogyása és a munkaerőhiány, de utánpótlás hiányában hosszú távon ez sem lehet tartós megoldás. Ez az oka annak, hogy Magyarország a demográfiai problémáit elsősorban olyan népesedéspolitikával igyekszik kezelni, amelynek elsődleges és meghatározó alapja a családok támogatásának kiterjedt rendszere. A demográfiai helyzet javítása, a pronatalista (születésösztönző) eszközök alkalmazása ugyanakkor csak részben lehet a családpolitika célja, bár kétségtelenül igen jelentős szerepe van annak alakítása során.

Az erőteljes, kiterjedt, aktív és következetes családpolitika és annak részeként vagy azal összefüggésben megvalósuló népesedéspolitika indokoltsága mögött jelentős gazdasági, versenyképességi és fenntarthatósági okok is állnak. Kopp Mária fogalmazott így: „minden gyermek megszületése mindannyiunk közös ügye, érdeke és öröme” (Kopp–Skrabski, 2021), ami abban nyilvánul meg, hogy a család és a családban születő gyermek amellett, hogy hozzájárul Magyarország demográfiai helyzetének javulásához, egyúttal a jövő munkavállalóinak felnevelését is jelenti, akiknek köszönhetően versenyképes maradhat az ország gazdasága és fenntartható maradhat a nyugdíj- és társadalombiztosítási rendszer. Emellett a kutatások alátámasztják, hogy a gyermek örömforrás (Nagy és Horváth–Varga, 2022) és a harmonikus családi kapcsolatok a mentális versenyképesség alapjai, a család és a házasság olyan tényezők, amelyek az emberek többségénél a kiegyensúlyozott lelki állapot legfontosabb meghatározói. A családok jóléte és jólléte, életminőségük és közérzetük alakulása összességében befolyásolja az egész ország működését. A család értéke tehát demográfiai, gazdasági (jóléti) és mentális (jólléti) szempontból is meghatározó jelentőségű.

A családpolitika pillérei

A magyar családpolitika egy jól felépített, koherens rendszer, amelynek megalapozottsága mögött a fent ismertetett filozófiai és stratégiai megközelítés áll, amelyek konkrét célkitűzésekkel párosulnak. Az első, 1998 és 2002 közötti polgári kormány családpolitikájának kialakításakor már megfogalmazódott, hogy egy családpolitika akkor lehet sikeres, ha stabil, célzott, ugyanakkor komplex és kellően rugalmas is (Lakner, 2012). A gyermekvállalás és nevelés szempontjából a hosszú távú kiszámíthatóság, a biztonság meghatározó jelentőségű, ezért a családpolitika egyik legnagyobb értéke, ha stabilitást képes biztosítani a családok számára a gyermekek felelős felneveléséhez. Fontos, hogy mindez célzottan valósuljon meg, hiszen a különféle családi élethelyzetekben eltérő igényei vannak a családoknak. Kifejezett előny, ha ehhez komplex módon számos különböző támogatási lehetőség biztosított, amelyek a családok életében bekövetkező, külső vagy belső okokból eredő változásokhoz rugalmasan alkalmazkodnak. Ezen attribútumok figyelembe vétele alapján öt pillérré építkezik a magyar családpolitika (Orbán, 2021):

1. A gyermekvállalás egy család számára anyagiilag legyen előny.
2. A családokat saját tulajdonú lakáshoz kell segíteni.
3. A családpolitikát az édesanyákra kell alapozni.
4. Az egész ország működését családbaráttá kell változtatni.
5. A jog eszközeivel is meg kell védeni a család intézményét és a gyermekeket.

Magyarország kormányfője által 2021-ben megfogalmazott öt családpolitikai pillér számos európai megközelítéstől eltérően nem a gyermekeket, a szülőket, az időseket vagy a fiatalokat helyezi külön-külön a családpolitikai diskurzus középpontjába, hanem a generációkon átívelő hagyományos értelemben vett család eszméjét igyekszik megerősíteni. Az Európai Unió hosszú múltra tekint vissza a szülői foglalkoztatással és a nők és férfiak közötti esélyegyenlőséggel kapcsolatos célkitűzések terén; de mindeközben az egyes intézkedéseket gyakran családpolitikai keret nélkül hajtja végre (Jenson, 2020:49). Ezzel ellentétben a magyar családpolitikai felfogásban meghatározó szerepe van a családok önrendelkezéséhez kapcsolódó saját otthonnak és saját jövedelemnek, az anyaság értékének és a családbarát szemlélet érvényesülésének.

A családpolitika első pillére kapcsolódik a munkavállalás és a családi élet összekapcsolódásához, a dolgozó és gyermeket nevelő szülők premizálásához, amikor kimondja, hogy a gyermekvállalás egy család számára anyagi értelemben előny legyen és ne hátrány. Ez a megközelítés tovább mutat annál az általános családpolitikai célnál, amely a gyermekvállalásból eredő anyagi hátrányok kiegyenlítésére irányul. A magyar családpolitika ennél többet szeretne elérni: azt, hogy jövedelmi, vagyoni és foglalkoztatási szempontból ne csak ugyanúgy, hanem jobban járjon az, aki gyermeket nevel, ahhoz képest, aki nem. Ezt a hátránykompenzáción túlmutató célt a családtámogatások széles köre szolgálja:

- a különféle adókedvezmények (családi adó- és járulékkedvezmény és célzott szja-mentesítések),
- a kedvező, kizárólag gyermekes családoknak járó pénzügyi konstrukciók, kölcsönök, hitelelengedések gyermekvállalás esetén,
- a vagyongyarapodást segítő támogatások (pl. otthonteremtés, autóvásárlási támogatás),
- a munkaerő-piaci kedvezmények (biztosított jogviszonyhoz kötött gyermekgondozási ellátások, szülői pótszabadságok),
- a gyermekjóléti intézkedések, amelyek ugyancsak a családok terheit mérsékelhetik bizonyos szolgáltatások, juttatások biztosítása által (ingyenes bölcsőde, ingyenes és kötelező óvoda, ingyenes tankönyv minden diáknak, ingyenes vagy kedvezményes gyermekétkeztetés, 14 év alatti gyermekek ingyenes tömegközlekedése).

A családpolitika kiemelt pillére az otthonteremtés, a családok segítése abban, hogy saját tulajdonú lakáshoz vagy házhoz jussanak. Az önálló, saját otthon jelentősége a családos életforma kialakítása és a családok vagyoni helyzetének javítása szempontjából is meghatározó. A saját tulajdonú otthon birtoklása a hosszú távú elköteleződés megnyilvánulása, amely szükséges előfeltétele a házasságkötésnek és a gyermekvállalásnak is. A saját tulajdonú otthon annak az életmódnak a lenyomata, amely nem az „akárhol” esetlegességén, hanem a „valahol” biztonságán és bizonyosságán alapul (Goodhart, 2019: 292). Ez a „valahol” érzés, a gyökerekhez való ragaszkodás és kötődés a gyermeket nevelő családok esetében a kiszámíthatóságot

és a biztonságot jelenti. Emellett a gyermekes családok középosztályhoz tartozásának egyik markáns megnyilvánulása a saját otthonnal való rendelkezés (György, 2024). Nem véletlen, hogy a magyar kormányzat 2010 óta számtalan intézkedést vezetett be a családok lakhatási körülményeinek biztonsága és fejlesztése érdekében (Fűrész–Görög, 2025):

- az otthonok megtartása érdekében a 2008–2009-es válságot követően segítette a családokat abban, hogy kikerüljenek a devizahitelek csapdájából (emiatt bevezették például a deviza jelzáloghitelk forintban történő visszafizetését, elő- és végtörlesztését),
- az otthonok fenntartása érdekében 2013-tól érvényesült a rezsielőlegezés politikája, ami az energia- és közmuhszolgáltatók szektorában a lakossági végfogyasztói oldalon a szabadáras díjszabás helyett a hatósági árakra történő áttérést jelentette,
- az otthonok létrehozása, megteremtése és megújítása érdekében pedig számos otthonteremtő és felújítási programot vezetett be a CSOK-tól az Otthon Start programig.

A magyar családpolitika sokszor vitatott pillére, hogy azt elsősorban az édesanyákra kell alapozni. Ez egy olyan hagyományos megközelítés, amely a család fogalmát egyre gyakrabban relativizáló világban éppen tradicionális jellege miatt válik innovatívvá. Az édesanyák életadó képessége mellett kiemelt jelentőséggel bír az anyák családban végzett láthatatlan munkája is. Ha az elsősorban nők által végzett, fizetetlen, családban vagy önkéntesen végzett láthatatlan munkát beszámítanák a GDP-be, akkor az 25 százalékkal lenne magasabb (Szép–Szőkéné, 2010). Emellett a nők által végzett gondozás és gondoskodás ma már a nők saját döntéséhez kötődő tevékenység, amit akkor fognak vállalni, ha tényleges előnyeik származnak belőle, ezért is kiemelten fontos, hogy az anyaság gazdasági és társadalmi elismertsége és megbecsültsége a lehető legmagasabb szintű legyen. Fontos, hogy az anyává válás egy nő számára ne csak érzelmileg, hanem anyagilag is az általa leginkább vágyott élethelyzetet eredményezze (Fűrész, 2024). Ez a megközelítés áll amögött, hogy a magyar családpolitika pozitívan diszkriminálja az édesanyákat és alkalmaz olyan eszközöket és intézkedéseket, amelyek kizárólag az édesanyákat és nem általában a szülőket célozzák (például az édesanyák szja-mentességei vagy szülési szabadság idejére biztosított csed, ami a korábbi fizetés 100 százaléka).

A negyedik pillér arról szól, hogy nemcsak családpolitikát kell csinálni, hanem az egész ország működését családbaráttá kell változtatni. Ez magában foglalja azt a szemléletváltást, amelynek keretében a családok és a családok életmódjához való tartozásuk az állami, az önkormányzati, a gazdasági és a kulturális térben is megvalósul. Magyarországon családbarát módon működni ma már versenyelőnyt jelent, ezért is nyerte el sok ezer hely (szervezet, szolgáltató, vállalat) a családbarát védjegyet (Fűrész–Skrabski, 2021: 283). A családbarátság olyan közösségi kultúrává vált az élet számos területén, ami a családközpontú fősodor, a family- mainstreaming érvényesüléséhez vezet.

A családpolitika ötödik pillére szerint a család intézményét kell védeni a jog eszközeivel is. A magyar jogrendszerben a jogforrási hierarchia valamennyi szintjén megjelenik valamilyen módon a családpolitika, az Alaptörvénytől kezdve a helyi rendeletekig, ezáltal széles körű védelmet biztosítva a családi értékeknek. A családok támogatását biztosító családpolitika horizontális, számos más szakpolitikához kapcsolódó ágazat, ennek megfelelően a magyar jogrendszer számos jogforrási helyén találkozhatunk a családtámogatásokhoz kapcsolódó szabályozással.

Az Alaptörvénynek a Nemzeti hitvallás részében megjelenik az a szemléletváltás, amely a családok középpontba állításának fontosságára utal: „Valljuk, hogy együttélésünk legfontosabb keretei a család és a nemzet, összetartozásunk alapvető értékei a hűség, a hit és a szeretet.”

A család definíciója és védelmének szükségessége Magyarországon alaptörvényi szinten rögzített a következők szerint:

„(1) Magyarország védi a házasság intézményét mint egy férfi és egy nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját. A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony. Az anya nő, az apa férfi.

(2) Magyarország támogatja a gyermekvállalást.

(3) A családok védelmét sarkalatos törvény szabályozza.”

A XV. cikk rögzíti, hogy „Magyarország külön intézkedésekkel védi a családokat, a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.”

A családi értékek védelme és a gyermekvédelem okán az Országgyűlés több alkalommal is megszavazta az Alaptörvény módosításait az elmúlt években a következők szerint.

Az Alaptörvény módosítására 2013-ban került sor először, amikor bevezették a házasság pontos meghatározását az Alaptörvényben, definiálva azt, hogy házasság kizárólag férfi és nő közötti kapcsolatként jöhet létre.

2019-ben a 7. cikk (3) bekezdése kapott új rendelkezést, akkor már definiálva az anyát és az apát személyt a következőképpen: „Az anya nő, az apa férfi.”

A 2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről, azaz a családvédelmi sarkalatos törvény, mint az alkotmányos állami politikai élet egyik fundamentuma (Szabó, 2012) az Alaptörvény L. cikkének (3) bekezdése alapján jött létre. Megalkotását nemcsak az alaptörvényi rendelkezés, hanem az is indokolta, hogy korábban több családügyi tartalmú, párhuzamosan hatályban lévő, akár egymásnak ellentmondó törvény szabályozta és befolyásolta a családok mindennapi életét, amelyek nem nyújtottak tényleges keretrendszert a családok védelméhez és támogatásához. A törvény a korábbi években hiányzó kiszámíthatóságot, állandóságot és biztonságot teremti meg a családokat érintő szabályozás terén. Ezt egyszerűen jelzi például a 22. § (3) bekezdése, amely kimondja, hogy a családtámogatások biztonsága és garantálása érdekében „A támogatás mértékére, valamint a támogatásra való jogosultság időtartamára és feltételeire vonatkozó rendelkezések módosítása esetén – kivéve, ha az az ellátás jogosultjára nézve kedvező tartalmú – a módosítás hatályba lépésére a kihirdetésétől számított legalább egy év felkészülési időt kell biztosítani.”

A sarkalatos törvény kifejezi azt a társadalom- és családpolitikai paradigmaváltást, amely magasabb szintre helyezte a családok támogatásának szélesebben értelmezett ügyét és aminek hatására az alsóbb szintű jogszabályokban is változásokat kellett végrehajtani a családok és a gyermekek védelméhez kapcsolódóan.

A törvények közül kiemelkedik az 1998. évi LXXXIV. törvény a családok támogatásáról, amely az első Orbán-kormány első évében, 1998. december 24-én került kihirdetésre. Jelentőségét mutatja, hogy a Bokros-csomag megszorító évei után egységesen szabályozta a családok pénzbeli ellátásait. Ez a törvény teljesen más alapokra helyezte a gyermekneveléshez kapcsolódó pénzbeli támogatások rendszerét (Dani-Kottáné, 2018). Átfogó jellege ellenére ez

a törvény a családtámogatások széles körének csak egy kis részét szabályozza, mindössze az alanyi jogon járó pénzbeli támogatásokat fedi le, a családi típusú adózás vagy az egyéb családosoknak járó adókedvezmények az adótörvényekben, a biztosított jogviszonyhoz kötött családtámogatások szabályozása az egészségbiztosítási törvényben jelennek meg, a gyermekjóléti intézkedések és szolgáltatások a gyermekvédelmi törvény részei, a szülők foglalkoztatását pedig a munka törvénykönyve szabályozza. A családok támogatásának szabályozása tehát igen sokrétű és szerteágazó, az otthonteremtési támogatásoknak a szabályozása például már rendeleti szinten valósult meg.

A magyar jogforrási hierarchiában tehát minden szinten jelen van a családpolitika, a családtámogatási rendszer elemei, annak különféle megjelenései és megvalósulásai, ami a család-központú államigazgatás lenyomata, a családbarát fősodor, a family-maintstreaming jogszabályi megnyilvánulása.

MÁSFÉL ÉVTIZED CSALÁDPOLITIKAI INNOVÁCIÓI

A 2010 utáni magyar családpolitika egyik legfontosabb sajátossága, hogy az állami beavatkozások nem elszigetelt intézkedések formájában jelentek meg, hanem egy koherens, egymásra épülő eszközrendszer részeként, amelyben összekapcsolódnak a generációk, az egyes családi élethelyzetek vagy a munkavállalás és a gyermeknevelés. A magyar családpolitikai modell keretrendszere már önmagában is több dimenzióban innovatívnak tekinthető: szaktított a kizárólag rászorultsági logikával, összekapcsolta a családpolitikát a gazdaság- és foglalkoztatáspolitikával, hosszú távú, életpálya-alapú (magzati kortól az időskorig), az édesanyákat középpontba helyező és generációkon átívelő megközelítéseket alkalmaz, emellett kiemelt tulajdonsága, hogy nem egyenmegoldásokat, hanem többnyire lehetőségeket kínál, ezzel is biztosítva a családban élők döntési szabadságát. (Lentner–Fűrész, 2024).

A családpolitikai innováció fogalma stratégiai összefüggésben tehát nem módszertani újításokat jelent, hanem olyan közpolitikai megoldásokat, amelyek új módon válaszolnak a demográfiai és gazdasági kihívásokra, miközben figyelembe veszik a családok eltérő élethelyzeit és döntési mechanizmusait. Ez a fordulat lehetővé tette, hogy a családpolitika ne kizárólag korrekciós vagy kompenzációs eszközként működjön, hanem proaktív módon befolyásolja a gyermekvállalással és családalapítással kapcsolatos döntéseket. A hangsúly a hiánykezelésről a jövőépítésre helyeződött át, ami a közpolitikai innováció egyik alapvető kritériuma.

A magyar családpolitikai modell egyik sajátos és gyakran alulértékelt innovációs eleme a választhatóság elvének hangsúlyozása. A 2010 utáni eszközrendszer nem egyetlen „ideális” családtámogatási modellt kényszerít a társadalomra, hanem különböző élethelyzetekhez kínál alternatív támogatási formákat. Ez a megközelítés erősíti a családok autonómiáját.

A 2010 utáni magyar családpolitika egyik legjelentősebb újítása a gazdaságpolitikai eszközökkel való szoros integráció. A családtámogatások jelentős része az adórendszeren és a foglalkoztatáshoz kötődő jövedelmi struktúrákon keresztül érvényesül, ami világos különbséget teremt a családpolitika és a klasszikus jóléti transzferek között. Ez a megközelítés egyszerre ösztönzi a munkavállalást és a gyermekvállalást, és csökkenti azt a korábban jellemző dilemmát, amely szerint a gyermekvállalás gazdasági önállóság feladásával jár. Hazánkban a fog-

lalkoztatott anyák arányának növekedése és a termékenységi mutatók javulása párhuzamosan ment végbe (Eurostat, 2025), ami a két terület sikeres összekapcsolására utal.

Fontos megemlíteni, hogy nemzetközi összevetésben a magyar családpolitikai modell több szempontból is eltér a domináns nyugat-európai megközelítésektől. Egyrészt míg számos európai ország a demográfiai kihívásokra elsősorban migrációs eszközökkel reagál, addig Magyarország a belső társadalmi erőforrások mozgósítására építette stratégiáját (Pári et al., 2024). Az Eurostat adatai szerint az Európai Unióban egyre nagyobb arányt képviselnek a bevándorló háttérű anyák által vállalt gyermekek (2023-ban már a gyermekek 22,9%-a született külföldi háttérű anyától), miközben Magyarországon a születések döntő többsége továbbra is a hazai családokhoz köthető (Agócs et al., 2025:10). Ez a különbség nem csupán demográfiai, hanem társadalmi és kulturális következményekkel is jár, és eltérő hosszú távú pályákat vetít előre. A magyar modell innovativitása ebben az összefüggésben abban áll, hogy a demográfiai fenntarthatóságot nem külső pótlással, hanem a családok megerősítésével kívánja elérni (Fűrész–Molnár, 2023).

Másrészt szembevetendő a különbség a különféle eszközök és megoldások alkalmazásában. Míg Nyugat-Európában elsősorban a közvetlen transzferek, valamint az egyes gyermekjóléti szolgáltatások tartoznak a családpolitikai eszköztárba, hazánkban ezek kiegészülnek a családok adórendszeren keresztüli támogatásával, valamint a családalapítást, otthonteremtést segítő kedvezmények pénzügyi konstrukciók biztosításával. Az Eurostat ezen támogatásokat nem tekinti családtámogatásnak (Európai Szociális Védelmi Statisztikai Rendszer, ESSPROS, 2025), miközben Magyarországon például önmagában a családi adókedvezmény 1 millió gyermekes családot érint havi szinten (Székely–Agócs, 2023).

Harmadrészt meg kell említeni, hogy míg Európa legtöbb országában a családpolitika a gyermekek támogatásában merül ki és a szociális gondoskodás egyik kiemelt területe (Lohmann–Zagel, 2015), addig Magyarországon a Gauthier-féle tágabb értelmezés érvényesül, amely szerint a családpolitika kiterjed minden olyan közpolitikai intézményre, ami potenciálisan hatással van a családok jólétére (Gauthier, 2000). Hoffmann a családpolitikát a modern jóléti rendszerek meghatározó elemének tekinti, amelynek alapvető feladata a családok védelme és támogatása (Hoffmann, 2013). Az individualista felfogás mellett tehát hazánkban inkább a közösségi szemlélet érvényesül, amely a családot, mint a társadalom alapegységét és legkisebb közösségét egészében és teljességében közelíti meg, ennek megfelelően nem kizárólag a szülők vagy a gyermekek jelentik a családpolitikai intézkedések célcsoportját, hanem maguk a hagyományos értelemben definiált családok. Ez a tradicionális felfogás kifejezetten innovatívnak és egyedülállónak tekinthető a mai világban, amikor a család, az édesanya vagy a házasság fogalmainak relativizálódása miatt a közpolitika szintjén nem merik használni ezeket a kifejezéseket.

A magyar családtámogatási rendszer, amely közel negyven intézkedéssel segíti a gyermeket vállaló és nevelő családokat több átfogó területen fejti ki hatását, amely területek többségében vannak olyan elemek, amelyek kifejezetten hungarikumnak tekinthetők.

A *családi adózás* rendszerében található meg a legtöbb innovatív magyar megoldás, elsősorban az édesanyák célzott szja-mentességei tartoznak ebbe a körbe. A családok adóterheinek csökkentése az adókedvezményeken (családi adó- és járulékkedvezmény és első házasság adó-

kedvezménye), valamint a személyi jövedelemadó-mentességeken (25 évalatti fiatalok, 30 év alatti anyák, 2-3-4 gyermekes anyák, csed-en, gyed-en lévő anyák) keresztül valósul meg, ezek közül egyidőben akár több is érvényesíthető. A családi adókedvezmény a magyar családtámogatási rendszer zászlóshajója, aminek különlegessége, hogy már a 91. napot betöltött várandósság esetén is igényelhető és nemcsak az adóból, hanem a járulékokból is érvényesíthető. Mértéke gyermekszámhoz kötötten magasabb, összege 2026-tól megduplázódott (egygyermekes családban 20 ezer Ft, kétgyermekes családban 40 ezer Ft, három vagy több gyermekes családban 66 ezer Ft gyermekenként). Az anyák személyi jövedelemadó-mentessége jelentősen hozzájárul a nők és férfiak közötti bérkülönbség csökkenéséhez, sőt az anyák irányába való átfordulásához (KINCS, 2025:10).

A gyermekes családok támogatásának egy másik jelentős pillérét a részükre nyújtott közvetlen *pénzbeli és természetbeni gyermekgondozási és nevelési ellátások és szolgáltatások* adják. A pénzbeli juttatások között vannak alanyi jogon járó, fix összegű támogatási formák (családi pótlék, anyasági támogatás, gyermekgondozást segítő ellátás, gyermeknevelési támogatás, gyermekek otthongondozási díja), illetve biztosítási jogviszonyhoz (munkaviszony) kötött ellátások (csecsemőgondozási díj, gyermekgondozási díj). 2010 után az alanyi jogon járó ellátásokkal szemben a munkaviszonyhoz kötött ellátások váltak dominánssá, ezzel is erősítve a munkajövedelem alapú családfenntartás fontosságát és a rászorultsági elvű, segélyszerű juttatások különválasztását a családtámogatásoktól (Novák–Fűrész, 2021). A családi pótlékot a felelős gyermeknevelés ösztönzése érdekében a kormányzat iskoláztatáshoz és óvodáztatáshoz kötötte, aminek eredményeképpen jelentősen csökkent az igazolatlan hiányzások száma (Hermann, 2018). A biztosítási jogviszonyhoz kötött családtámogatások közül kiemelkedik a csecsemőgondozási díj, ami Európában egyedülálló módon a szülést követő első hat hónapban több bevételt biztosít az édesanyáknak, mint amikor még dolgoztak, mivel összege megegyezik a korábbi bruttó fizetéssel, ami után sem adót, sem járulékot nem kell fizetni. Ugyancsak innovatív elemeket tartalmaz a gyermek 2 éves koráig járó gyermekgondozási díj (gyed), mert igénybe vehető a család döntése alapján az anya, az apa vagy a nagyszülő által, de akár felsőfokú tanulmányok alatt is. A gyed extra bevezetése óta lehetősége van a szülőnek arra, hogy az ellátás folyósítása mellett akár teljes munkaidőben dolgozzon, ezzel is a család anyagi biztonságát növelve.

A természetben nyújtott gyermekjóléti intézkedések széles köre járult hozzá a gyermekek kiegyensúlyozott intézményi és családon belüli neveléséhez. Ennek keretében a kormányzat bevezette az ingyenes tankönyveket, a 14 év alatti gyermekek ingyenes tömegközlekedését, az ingyenes vagy kedvezményes gyermekétkeztetést, Európa legnagyobb gyermeküdültetési programját az Erzsébet-táborokban, a fiatalok számára a KRESZ és a nyelvvizsga díjának megtérítését, valamint az iskolákban a gyermekek testi és lelki egészségének védelme érdekében a mindennapos testnevelést, az egészséges menza programot és az erkölcsan és hittan oktatást. Ezen, gyermekeket közvetlenül érintő természetbeni juttatások egyrészt számos közvetlen kiadástól kímélik meg a szülőket, másrészt direkt módon járulnak hozzá a gyermekek kiegyensúlyozott, egészséges fejlődéséhez. Ebben óriási szerepe van annak a kiterjedt intézményi hálózatnak is, amely a hungarikumnak számító védőnői ellátástól kezdve, a megreformált és jelentősen bővített bölcsődei hálózaton át, a kötelező, ingyenes és nemzetközi szinten

is igen magas szakmai színvonalú óvodai nevelésig biztosítja a kora gyermekkor biztonságát. Ezeknek a jelentősége különösen fontos a munka és a család összeegyeztetése, a szülők munkaerőpiaci részvételének támogatása miatt, nem véletlen, hogy 2010-hez képest a kormány megduplázta a bölcsődei férőhelyek számát, amely így háromszor több településen érhető el és kötelezővé tette 3 éves kortól az óvodát, ezzel is bizonyítva, hogy a munka és a családi élet közötti egyensúly megteremtése központi eleme a magyar családpolitikának (Lentner- Fűrész, 2024).

A magyar családpolitikai modell talán leginnovatívabb eszközei közé tartoznak azok a *kedvezményes családi pénzügyi konstrukciók*, amelyek anyagi fedezetet biztosítanak a családalapításhoz, az otthonteremtéshez, a családok gyarapodásához. Ezek közül az egyik legsikeresebb és egyedülálló magyar találmány a 2019 júliusában indult babaváró támogatás, amely a 2010-ben indult családközpontú kormányzás egyik legnépszerűbb támogatási formája lett és amely bevezetését követően jelentősen pozitív irányba fordította Magyarországon a házassági és a gyermekvállalási kedvet (KINCS, 2024). A maximum 10 millió Ft (2024. január 1. óta 11 millió Ft) összegű szabadon felhasználható, kamatmentes kölcsönt a gyermeket tervező házaspárok vehetik fel, akiknek ha 5 éven belül születik gyermekük, akkor a teljes futamidőre kamatmentes marad a hitelük és 3 évig nincs törlesztési kötelezettségük, a második gyermek születésekor elengedik a fennálló tartozásuk 30%-át, harmadik gyermek születésekor pedig elengedik a fennálló teljes tartozást. A diák – és munkáshitelek, valamint a jelzáloghitelek esetében a babaváróhoz hasonlóan gyermekvállalás esetén különböző mértékben csökken a hitel visszafizetésével járó teher, hiszen az állam kvázi adóstársként átvállalja azokat. Ez a megoldás, amelyben a hitelvisszafizetés és a gyermekvállalás összekapcsolódik a hitelezés világában egészen egyedülálló, ami megint a sajátos magyar megközelítés egyik megnyilvánulása. Csakúgy, mint a 2019 és 2022 között érvényben lévő autót vásárlási támogatás nagycsaládok számára, amelynek keretében minden negyedik nagycsalád vissza nem térítendő 2 és fél millió forintos támogatást vett igénybe új, 7 üléses autó vásárlására.

A családpolitikai kiemelt területe az *otthonteremtés*, a családok saját otthonhoz való jutásának támogatása, ami már önmagában újszerű megközelítésről tanúskodik, hiszen Európa-szerte – ha egyáltalán van valamilyen lakhatási támogatás – általában inkább a lakásbérlet támogatásához nyújtanak állami segítséget. Az Európai Unió 12 tagállamában nincs semmilyen lakhatási támogatás, 12 országban általánosságban rászorultsági alapon a lakbérrel kapcsolatos költségek támogatásához nyújtanak valamiféle támogatást és magyar mintára Lengyelországban és Litvániában vezettek be önálló, saját tulajdonú lakás vásárlását segítő támogatásokat (Agócs et al., 2024, 77). A magyar lakáspolitikai innováció azonban nem merül ki pusztán az otthonteremtés támogatásában, hiszen egymásra épülve, fokozatosan vezette be a kormányzat először az otthonok megtartását szolgáló intézkedéseket 2011 és 2015 között (árfolyamgát, végtörlesztés, forintosítás), majd az otthonok fenntartását szolgáló programokat 2013 után (rezsicsökkentés, napelem pályázatok, stb.), 2015-től az otthonteremtési programokat a CSOK-tól, a falusi CSOK-on, a CSOK plusz-on át az Otthon Start programig és az otthonfelújítási programokat, például éppen a pandémia negatív gazdasági hatásainak enyhítése céljából 2021-ben (Fűrész- Görög, 2025, 31).

A lakhatást támogató állami programok 2010 után széles társadalmi rétegekhez jutottak el, sok százezer család lakhatási körülményeit javítva. A kormányzat szisztematikusan, a költségvetés helyzetéhez, az aktuális gazdaságpolitikai és családpolitikai kihívásokhoz és célokhoz igazodva változtatta a családi otthonokra vonatkozó programokat és azok feltételeit. A lakhatási programok komplexitásuk és rugalmasságuk mellett nagyfokú kiszámíthatóságot, biztonságot és az előrelépés lehetőségét nyújtják a családok számára.

Összegezve, a 2010 utáni magyar családpolitikai innovációk tehát nem elszigetelt megoldásokként, hanem egymást erősítő elemek rendszerében értelmezhetők. A választhatóság, a gazdaságpolitikai integráció, az európai összehasonlításban is sajátos megközelítés együttesen tesz lehetővé, hogy a családpolitika hosszú távon is képes legyen hatást gyakorolni a társadalmi és a gazdasági folyamatokra. Ez a rendszerszintű megközelítés teremti meg azt az alapot, amelynek eredményeképpen a 2010 utáni kihívásokkal teli időszakban is stabilizáló hatást tudott kifejteni a magyar családtámogatások rendszerének folyamatos fejlesztése, ahogy azt a következő társadalmi és gazdasági mutatók bizonyítják.

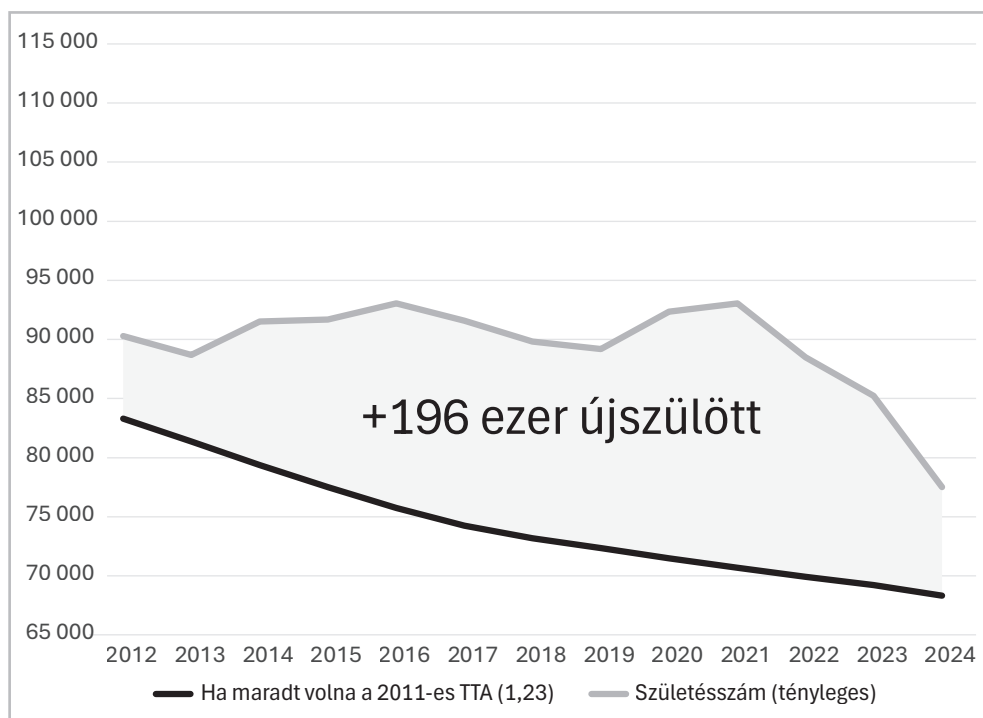
A CSALÁDPOLITIKA STABILIZÁLÓ HATÁSAI

A magyar családpolitikai modell eredményessége több szempont alapján és több dimenzióban is értékelhető és értelmezhető, ugyanakkor a családpolitika komplexitása miatt nem lehet egységes indikátor rendszert alkalmazni a hatékonyság mérésére. Emiatt a továbbiakban olyan eredménymutatók ismertetésére kerül sor, amelyek a családtámogatások egyes demográfiai, jóléti és jólléti hatásait veszik számba, a teljesség igénye nélkül.

A családtámogatások egyik, de nem kizárólagos szerepe, hogy a születések ösztönzése által állítsa meg vagy lassítsa a népességfogyást, ezzel *stabilizálja a demográfiai folyamatokat*. Magyarország lakossága 1981 óta folyamatosan csökken, az azóta eltelt több, mint négy évtized alatt egymillióval csökkent az ország népessége. Magyarországon 2011-ben a gyermekvállalási és a házassági kedv is történelmi mélypontra volt. Az Európai Unióban Magyarországon volt a legalacsonyabb a teljes termékenységi arányszám az 1,23-as értékkel (ami azt mutatja meg, hogy ha az adott év termékenységi adatai állandósultak volna, akkor egy nő élete folyamán átlagosan 1,23 gyermeknek adna életet) és az ezer főre jutó házasságkötések számában is hátulról a harmadik legrosszabb helyen állt az ország (átlagosan 3,6 házasság jutott ezer lakosra). 2023-ra 1,55-re nőtt a termékenységi ráta, amivel megelőzve az EU átlagértékét (1,38) Magyarország a harmadik legmagasabb termékenyséű ország lett az Európai Unióban Bulgária és Franciaország után (Agócs et al., 2025). Paradox módon a gyermekvállalási kedv emelkedése ellenére nem nőtt, hanem inkább csökkent a születések száma, aminek oka a gyermekvállalási korban lévő, azaz 15-49 éves nők létszámának 11 százalékos csökkenése illetve a születések 90 százalékát adó 20-39 éves női korosztály létszámának 23 százalékos csökkenése (KSH). Fontos megemlíteni, hogy 2010 és 2024 között az EU minden országában csökkent vagy stagnált a születések száma, még ott is, ahol elsősorban a nagyarányú migráció miatt nőtt a szülőképes korú nők létszáma. Ezzel párhuzamosan 2010-hez képest a külföldi háttérű anyák születéseinek aránya 18%-ról 23%-ra nőtt az Unióban, miközben Magyarországon változatlanul 5%-os szinten maradt (Agócs et al., 2025). Ha az ezer 15-49 éves nőre

jutó születések számát vizsgáljuk, akkor sokkal kedvezőbb képet látunk hazánkra vonatkozóan, hiszen nálunk nőtt harmadik legnagyobb mértékben a születési ráta 2011 és 2024 között (Eurostat, 2025). A hazai számítások alapján megállapítható, hogy ha a szülőképes női korosztály létszáma nem csökkent volna hazánkban, akkor az adott évek tényleges termékenységi mutatói mellett 2010 és 2024 között 234 ezerrel több gyermek született volna meg. A szülőképes női korosztály csökkenésével járó negatív adottság mellett fontos felhívni a figyelmet arra is, hogy a családközpontú és számos elemében a gyermekvállalást ösztönző családpolitika másfél évtizede alatt közel 200 ezerrel több gyermek született meg ahhoz képest, mintha a 2011-es mélypontra, azaz a 1,23-as szinten maradt volna a gyermekvállalási kedv, azaz a termékenységi ráta.

1. ábra Becsült és tényleges születésszám 2012 és 2024 között a 2011-es szintű és a tényleges adott évi gyermekvállalási kedv (teljes termékenységi ráta) mellett

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés és becslés

A gyermekvállalási magatartást leíró adatok mellett más demográfiai mutatókban is megfigyelhető pozitív változás a 2010-es családbarát fordulatot követően. Magyarországon 2021-re megduplázódott a házasságkötések száma 2010-hez képest, ami az orosz-ukrán háború kitörése után ugyan elkezdett újra csökkenni, de az esküvők száma még így is több, mint 10 ezerrel meghaladta a 2010-es mélypontra tekinthető 35 ezres számot (KSH STADAT 22.1.1.15.). Ezáltal Magyarországon jelentősen csökkent a házasságon kívül megszülető gyer-

mekek aránya, már a gyermekeknek csupán negyede születik házasságon kívül (korábban minden második újszülött). A válások, ahogy az abortuszok száma is folyamatosan csökkent: a válások száma tartósan 20 ezer alá esett, a terhességmegszakítások száma pedig megfelelő-dött (KSH STADAT 22.1.1.13.), amiből arra lehet következtetni, hogy a családi értékek újra elkezdtek megerősödni Magyarországon.

A magyar családtámogatások családok jólétét növelő szerepe megmutatkozik a foglalkoztatási, a jövedelmi, a vagyoni és a szegénységi adatok, azaz a jóléti (welfare) mutatók javulásában. A család reprodukciós funkciója mellett a termelési és a fogyasztási funkciók összeadódnak, alapvetően befolyásolva ezzel a gazdasági folyamatokat. A termelés, azaz a munka és az ab-ból származó jövedelem biztosítja a fogyasztáson alapuló jólétet, a nagyobb mértékű fogyasz-tás pedig a teljes gazdaságot erősíti, élénkíti, új munkahelyeket hoz létre, növeli a termelést, a beruházást és a megtakarítást is, ezáltal javítja az ország versenyképességét. A modern jóléti társadalmakban a felnőtté váló gyermekek garantálják a jövő nemzedék adó- és járulékfize-tési képességét (Gábos, 2005). A jövedelmek újraelosztásának viszonylag magas aránya miatt a gyermekek felnevelésére fordított egyéni erőfeszítések a társadalom szintjén jelennek meg haszonként (Andorka, 1987). Ezért a családtámogatások össztársadalmi befektetésnek tekint-hetők és ez az oka annak is, hogy a családpolitikának az egyik legfontosabb célja éppen az, hogy akik részt vesznek a közjavak létrehozásában, azaz a jövő munkavállalóinak felnevelésé-ben, azok részesüljenek ezért prémiumban, azaz anyagilag kerüljenek előnyösebb helyzetbe a családtámogatások által.

Számos statisztika alátámasztja azt, hogy a magyar családok jövedelmi és vagyoni hely-zete jelentősen javult a 2010-et követő években. 2010 és 2024 között a gyermekes háztartá-sok egy főre jutó éves átlagos nettó jövedelme nagyobb mértékben nőtt (203%-kal), mint a gyermekteleneké (184%-kal). Az egész háztartásra jutó, összes éves nettó jövedelem legna-gyobb mértékű növekedése (+268,8%) a nagycsaládos háztartásokban történt (KSH STA-DAT 14.1.1.14.).

Az egy főre jutó munkajövedelem is a nagycsaládosoknál növekedett a legnagyobb mér-tékben, több, mint háromszorosára 2010 óta (+308%), őket követik az egyszülős családok, ahol 182%-os volt az emelkedés, majd a kétszülős egy- és kétgyermekes családok, ahol nagy-jából másfélszeresére nőttek az egy főre jutó munkajövedelmek. (KSH STADAT 14.1.1.13.).

A munkajövedelmekben bekövetkezett nyaranyú növekedés összefügg a szülők foglal-koztatási rátájának a növekedésével. Különösen az édesanyák esetében történt jelentős elmoz-dulás, közülük is a nagycsaládos és a kisgyermekes anyák esetében volt a legnagyobb mértékű a foglalkoztatás bővülése. A három- vagy több gyermekes anyák közül 2024-ben már tízből heten dolgoztak, miközben 2010-ben még csak minden második, a 3 évesnél fiatalabb gyer-meket nevelő nők foglalkoztatási rátája pedig 80%-ra emelkedett (KSH STADAT 20.1.1.28.).

A családok vagyoni helyzetében is hatalmas változások következtek be, hiszen egy átl-a-gos magyar családnak 2014 és 2023 között megháromszorozódott a vagyona (Miből élünk? háztartási vagyonfelmérés, 2014, 2023, MNB, KSH). A vagyongyarapodás mértéke és üteme ugyan eltérő, de megállapítható, hogy családtípustól függetlenül gazdagabbak lettek a ma-gyar gyermekes családok. Míg 2014 és 2017 között a kétgyermekes családok vagyoni helyzete javult a legnagyobb mértékben, a három gyermeket nevelőké pedig nagyon keveset, addig

2017 és 2020 között a nagycsaládosok és az egy gyermeket nevelő párok vagyoni helyzetének javulása magasan felülmúlta a kétgyermekesekét. 2020–2023 között újra a kétgyermekes családok vagyona gyarapodott a legnagyobb mértékben, akiket az egygyermekes családok követték. Mivel a vagyon jelentős részét, nagyjából kétharmadát az ingatlan képezi, az ingatlanvagyon változása kapcsán is hasonló tendencia tapasztalható.

1. táblázat: A gyermekes és gyermektelen háztartások egy háztartásra jutó nettó vagyona (millió forint) 2014, 2017, 2020, 2023

Referencia- év	Gyermekekes háztartások				
	Egy felnőtt egy vagy több gyermekkel	Két felnőtt			Gyermekekes háztartások összesen
		egy gyermekkel	kettő gyermekkel	három vagy több gyermekkel	
2023	42,1	62,7	79,5	58,1	66,6
2020	27,7	39,7	50,2	41,2	41,1
2017	17,0	26,2	36,9	27,3	28,4
2014	11,2	17,9	21,4	25,0	19,8

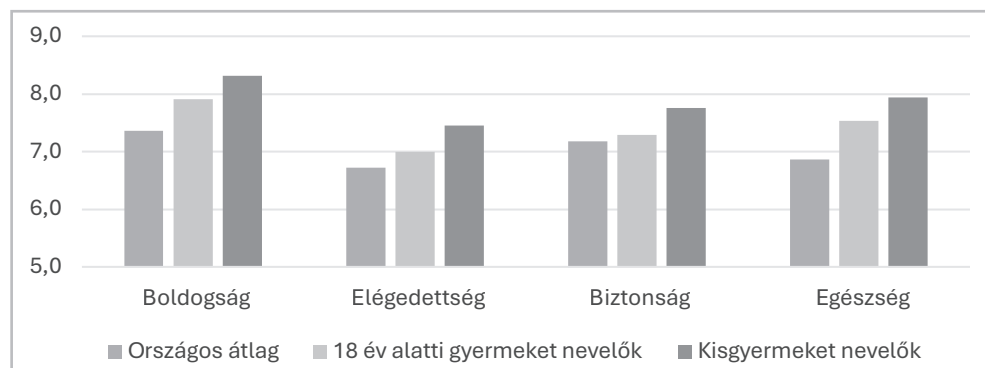
Forrás: KSH, MNB

A fenti folyamatok eredményeképpen a szegénység és társadalmi kirekesztődés kockázata a gyermekes családok körében 2015 és 2024 között 35%-ról 20%-ra csökkent, ami a második legnagyobb arányú csökkenés volt az Európai Unióban (Eurostat, 2025).

A család szocializációs és pszichés védelmi funkciójához kapcsolódik a *családtámogatások stabilizáló hatása az életminőségre, a közérzetre és a jóllétre* (well-being). Kutatások bizonyítják, hogy a testi és lelki egészséget javító tényezők közül kiemelkedik a család, a stabil párkapcsolat és a társas támogatás szerepe, „komoly egészségvédő tényező a jó házasság és a szerető, harmonikus család” és „a boldogság egyik legfontosabb forrása a befogadó és támogató közösség” (Kopp–Skrabski, 2021). A lelki állapot meghatározó jelentőségű azon életdöntések meghozatalakor, amelyek aztán befolyásolják nemcsak az egyén, hanem egy egész társadalom életminőségét és működését. Ehhez kapcsolódóan Magyarország családvédelmi sarkalatos törvénye így fogalmaz: „Harmonikusan működő családok nélkül nincs jól működő társadalom sem” (2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről). Ezért is van nagy jelentősége a lelki egészséget vizsgáló kutatásoknak, amelyek közül kiemelkedik a magyarok lelki állapotát mérő nagymintás Hungarostudy (Székely et al., 2022) vizsgálat, amely megállapította, hogy 2012-höz képest 2021-re javultak a magyarok közérzet mutatói, különösen a nők esetében. Korábban egy tízes skálán az átlagos elégedettség és a boldogságérzet is hét alatt volt, 2021-re azonban hét fölé emelkedett, a kiskorú gyermeket nevelőknél pedig nyolcnál is magasabb lett.

A KINCS Közérzet Barométerének 2020 óta tartó és hónapról hónapra zajló kutatása azt jelzi, hogy a saját egészségük, az elégedettségük és a boldogságérzetük megítélése során a gyermeket nevelők, különösen a kisgyermeket nevelők és a stabil párkapcsolatban élők érzik

2. ábra Magyarok közérzet mutatóinak átlagértékei 2020–2025

Forrás: KINCSE Közérzet Kutatás, saját szerkesztés

magukat a legjobban (Wágner et al., 2025). Egy tízes skálán ők adják a legmagasabb értékeket, amikor a boldogságukról kérdezik őket, azaz a stabil párkapcsolat és a gyermek, különösen a kisgyermek olyan tényezők, amelyek növelik a boldogságérzetet (Fűrész, 2025).

A kutatási eredmények igazolják, hogy önmagában már azért is érdemes a családokat támogatni és a családos életmódot népszerűsíteni, mert a család jelentős testi és lelki egészségvédő szereppel rendelkezik, az „a pozitív élményeket adó, egészséget megőrző kulturális mikroközösség, amely segíti leküzdeni a stresszhelyzeteket” (Kopp–Skrabski, 2021), ami javítja a rezilienciát, az ellenállóképességet, amire a válságok korában különösen nagy szükség van. A család tehát lelki szempontból a társadalmi immunitás alapja is (Fűrész, 2024).

ÖSSZEGZÉS

A tanulmány célja annak bemutatása volt, hogy a 2010 utáni magyar családpolitika miért és milyen értelemben tekinthető innovatívnak és milyen módon járult hozzá a családok életének stabilitásához. Az elemzés alapján egyértelműen megállapítható, hogy Magyarországon nem pusztán új családtámogatási eszközök jelentek meg, hanem egy átfogó, értékalapú és rendszerszintű paradigmaváltás ment végbe, amelynek során olyan családtámogatási rendszer épült ki, amely aktívan, következetesen, évről évre bővülve hozzájárult ahhoz, hogy a kihívások ellenére a magyar családok kiszámítható és stabil körülmények között élhessenek. A család a közpolitika központi erőforrásává vált, és a családpolitika önálló, stratégiai szakpolitikai területként szerveződött újjá.

A bemutatott eredmények azt mutatják, hogy a családpolitikai innovációk több szinten értelmezhetők. Innovatív a szemléletváltás, amely a családtámogatásokat nem költségként, hanem társadalmi és gazdasági befektetésként kezeli. Innovatív a keretrendszer, amely a családpolitikát összekapcsolja az adózással, a foglalkoztatással vagy az otthonteremtéssel, s innovatív az a stratégiai döntés is, amely a demográfiai kihívások kezelését elsősorban belső társadalmi erőforrásokra építi, nem pedig a migrációs pótlásra. Emellett a modell egyediségét jelzi az is, hogy eszközrendszerében is több innovatív, újszerű, gyakran hungarikumnak tekinthető

elem illetve támogatás jelenik meg, amelyek a családok igényei alapján kerültek kifejlesztésre. A magyar családpolitikai modell nemzetközi összehasonlításban is több kreatív, egyedi, igényvezérelt elemmel rendelkezik, amelyek rugalmasan alkalmazkodtak az új kihívásokhoz, miközben mindig előtérben tartották a tradicionális családi értékek védelmét. Az innováció és a tradíciók tehát szorosan összekapcsolódnak a magyar családpolitikában, a hagyományos családi értékek erősítése egybefonódik az újításokkal, ami önmagában jelentős vívmánynak tekinthető.

A tanulmány ugyanakkor rámutatott azokra a kihívásokra is, amelyek elsősorban a kedvezőtlen demográfiai történeti adottságokból erednek, különösen a szülőképes korú női népesség csökkenéséből. Mindez azonban nem csökkenti a 2010 utáni családpolitikai fordulat jelentőségét, hanem inkább azt hangsúlyozza, hogy a családpolitika következetes, hosszú távú fenntartása és fejlesztése elengedhetetlen a magyar családok életkörülményeinek stabilizálása, azaz jövedelmi, vagyoni gyarapodása és lelki egyensúlyának megőrzése szempontjából egyaránt.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A kutatás a Makovecz Campus Alapítvány Collegium Professorum Hungarorum felkérésére készült.

IRODALOMJEGYZÉK

- Agócs, Gergely; Fűrész, Tünde; Kállay-Kisbán, Kriszta ; Kozák, Kőkény ; Ludescher, Melinda ; Pári, András ; Rövid, Irén ; Szilágyi, Dániel (2025): Magyar családok helyzetének változása 2010 után EU-s összehasonlításban, Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért, Budapest
- Andorka Rudolf (1987): Gyermekszám a fejlett országokban. Budapest, Gondolat Kiadó, 1987
- Csák János (2018): A társadalmi jövőképesség normatív koncepciója, in: Társadalmi jövőképesség – Egy új tudományterület bemutatkozása, Corvinus, 2018
- Dani Csaba – Kottáné Baranyi Mária (2018): A családok támogatásáról szóló 1998.évi LXXXIV törvény fontosabb változásai napjainkig (Kapocs, 2018/3, Budapest, KINCS)
- David Goodhart (2019): Úton hazafelé, Századvég, Budapest
- Demény Pál (2016): Népeségpolitika a közjó szolgálatában. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.
- Fűrész Tünde – dr. Molnár Balázs (2022): Ösztönző állam – ösztönző családpolitika. In: Az ösztönző állam válságkezelése II. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2022. p. 219–240.
- Fűrész Tünde – Molnár Balázs (2021): The first decade of building a family-friendly Hungary In: *Quaderns de Politiques Familiars: Journal of Family Policies*, 2021. 07. p. 6–17.
- Fűrész Tünde – Wappler Ádám (2022): Család mint boldogságforrás – KINCS Közérzetkutatás 2020–2022 In: *Kapocs*, 2022.3-4. p.79–86
- Fűrész Tünde (2024): Család: a legszemélyesebb közérdek. Kommentár 2024/2, Budapest
- Fűrész Tünde (2025): A gyermekgondozási ellátások a jólléti mutatók tükrében. *Kapocs* 2025/3-4., KINCS, Budapest
- Fűrész Tünde- Görög Norbert (2018): A 2010-es évek családtámogatása. *Kapocs folyóirat*, 2018/3. szám, KINCS, Budapest
- Fűrész Tünde – Skrabski Fruzsina (2021): Család nélkül nincs nemzet – Demográfiai fordulat Magyarországon In: *Magyarország 2020 – 50 tanulmány az elmúlt 10 évről*. MCC Press Kft., Budapest, 2021, p. 273–295.

- Fűrész, Tünde – GörögNorbert (2025): A családok lakhatási körülményeit javító intézkedések 2010 után. Kapocs, 2025/1-2, KINCS, Budapest
- Gábos András (2005): A magyar családtámogatási rendszer termékenység hatásai, Corvinus, Budapest
- Gallai Sándor (2019): A Családpolitika helye a demográfiai válsággal küzdő Európában. In Székely András (szerk.): Nemzetközi családpolitikai kitekintő. Budapest: Kopp Mária Intézet a Népességért és a Családokért, 15–27.
- Gauthier, Anne H (2000): Public policies affecting fertility and families in Europe: A survey of the 15 member states. European Observatory on Family Matters, Low Fertility, families and Public Policies, 2000. Sevilla. 1–2., illetve 17.
- Gere Dömötör – Stefkovics Ádám- Fűrész Tünde (2022): Családi értékek a mai Magyarországon a politika, a vallás és a területiség dimenziójában In: Család-Érték-Tér Tanulmányok a családi értékekről. Szerkesztette: Pári András- Gyorgyovich Miklós, Kopp Mária Intézet a Népességért és a Családokért – KINCS, Budapest
- Gere Dömötör (2023): Családszemlélet Európában és Magyarországon egy nagymintás nemzetközi felmérés alapján. Kapocs, 6(2–3), 66–76.
- György László (2024): A középosztály forradalma. Budapest
- Henning Lohmann, Hannah Zagel (2015): Family policy in comparative perspective: The concepts and measurement of familization and defamilization, Journal of European Social Policy Volume 26, Issue 1
- Hermann Zoltán (2018): A családi pótlék iskolába járáshoz kötésének hatása az iskolába járásra és az iskolai teljesítményre. Budapest: MTA TK
- Hoffman István (2013): Családpolitika. Nemzeti Közszerkeleti Egyetem, Vezető- és Továbbképzési Intézet, Budapest. <https://2015–2022.miniszterelnok.hu/a-magyar-kormany-ot-pillerre-epitette-csaladpolitikajat/> https://statistika.mnb.hu/sw/static/file/A_haztartasok_penzugyi_adatai_2023_HUN.pdf
- JENSON, Jane (2020): Beyond the National: How the EU, OECD, and World Bank Do Family Policy. In NIEUWENHUIS, Rense – LANCKER, Wim Van (szerk.): The Palgrave Handbook of Family Policy. Cham: Palgrave Macmillan, 45–68.
- Katalin Novák -Tünde Fűrész (2021): FAMILY-FRIENDLY DECADE 2010–2020. Budapest: Maria Kopp Institute for Demography and Families, KINCS
- KINCS (2024): Öt éves a babaváró támogatás -elemzés, Budapest www.koppmariaintezet.hu
- KINCS (2025): Elindult az új családi adócsökkentési program – elemzés, 10., Budapest, www.koppmariaintezet.hu
- Kopp Mária- Skrabski Árpád (2021): A boldogságkeresés útjai és útvesztői, KINCS, Budapest
- LAKNER Zoltán (2012): Szociálpolitika. Szent István Társulat, Budapest
- Lentner Csaba – Fűrész Tünde (2024): A kisgyermekes szülők munkaerőpiaci részvételének elősegítése Magyarországon. Acta Humana 2024/4. 5–26. Ludovika Kiadó, Budapest
- Lentner Csaba (2007): A demokrácia pénzügyi csapdája. Polgári Szemle 3. évf. 2. szám, Budapest
- Nagy Tímea, Horváth-Varga Anikó (2021): A fiatal felnőttek boldogságának és elégedettségének vizsgálata, Család-Egészség-Közösség, Hungarostudy 2021, KINCS 2021
- OLÁH Livia Sz. (2015): Changing Families in the European Union: Trends and Policy Implications. Families and Societies Working Paper Series, (44). Online: <http://www.familiesandsocieties.eu/wp-content/uploads/2015/09/WP44Olah2015.pdf>
- Pári András – Rövid Irén – Fűrész Tünde (2023): Népesedési folyamatok Európában magyar szemszögből In: Kapocs 2023.4 p.3–15
- Pári, András ; Fűrész, Tünde ; Rövid, Irén (2024): Population of Europe – from a Hungarian perspective In: Barzó, Tímea (szerk.) Demographic Challenges in Central Europe : Legal and Family Policy Response. Miskolc, Magyarország, Budapest, Magyarország : Central European Academic Publishing (2024) 815 p. pp. 47–79. , 33 p
- Patakiné Bende A. (2022): A visegrádi országok válasza a demográfiai kihívásokra – fókuszban a családpolitika. Polgári Szemle, (18)1–3., 235–249.
- Pongrácz Tiborné (2011): A családi értékek és a demográfiai magatartás változásai. KSH NKI Kutatási jelentések 91. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest.
- Sági Judit- Lentner Csaba (2022): Key issues in the effectiveness of public financial tools to support childbearing the example of Hungary during the COVID-19 crisis, 2022
- Soltész Miklós (2014): Családjaink kezében a jövőnk, Nemzeti Érdek 2014/1, Századvég

- Székely András, Agócs Gergely (2023): Adókedvezmények rendszere a magyar családpolitikában, Kapocs, 2023/2–3. KINCS, Budapest
- Szép Katalin – Szóké né Boros Zsuzsanna (2010): Háztartási munka, önkéntes munka, láthatatlan munka, Háztartási szatellit számla, KSH, 2010, 84. o
- Tünde Fűrész – Árpád József Mészáros (2024): Pronatalist Family Policy, the Response of the Second Hungarian Presidency of the Council of the European Union to European Demographic Challenges In: The 2024 Hungarian EU Presidency Edited by Tibor Navracsics – Balázs Tárnok, Ludovika Kiadó
- Tünde Fűrész – Balázs Molnár (2023): Addressing Europe’s Demographic Challenges by Supporting Families Instead of Encouraging Migration In: On the Way to the Hungarian EU Presidency Edited by Tibor Navracsics – Laura Schmidt Laura – Balázs Tárnok. Ludovika University Press, Budapest
- Wágner Tamás – Bencze Ádám – Horváth-Varga Anikó – Horváth Miklós – Pári András (2025): A közérzetmutatók alakulása Magyarországon az elmúlt öt évben. Kapocs 2025/3–4., KINCS, Budapest

Szalai Piroska – Varga Mátyás Zsolt

Strukturális szintugrás és reziliencia: A magyar gazdasági modell makrogazdasági értékelése a polikrízisek korában (2010–2025)

Structural Leap and Resilience: Macroeconomic Assessment of the Hungarian Economic Model in an Era of Polycrises

Összefoglalás

A tanulmány a magyar gazdaságpolitika 2010 és 2025 közötti teljesítményét vizsgálja a legfrissebb nemzetközi szakirodalom – többek között a Draghi-jelentés és a „Leader Value Added” módszertan – tükrében. A szerzők makrogazdasági adatokra támaszkodva mutatják be, hogy a 2010-es fordulat nem csupán korrekció, hanem sikeres strukturális szintugrás volt, amely a munkaalapú társadalom kiépítésével és a családbarát adórendszerrel tartós felzárkózási pályára állította az országot. Az elemzés rávilágít, hogy a foglalkoztatás egymillió fővel történő bővülése és a reálkeresetek dinamikus emelkedése révén Magyarország ledolgozta a 2010 előtt felhalmozott versenyhátrányait. A dolgozat összehasonlítja a 2008-as és a 2020 utáni válságkezelést, bizonyítva, hogy az unortodox, szuverenitásra és konnektivitásra építő intézkedések – mint a rezsivédelem, a szektorális adók vagy a beruházásösztönzés – hatékonyan tompították a külső sokkokat. A vizsgálat eredményei igazolják, hogy a magyar modell a polikrízisek korában is reziliens maradt, biztosítva a társadalmi stabilitást és az uniós átlaghoz való közeledést.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: E65, J08, I31, O47, H24

Kulcsszavak: növekedés, foglalkoztatás, munkanélküliség, reálkeresetek, életkörülmények, AROPE, államadósság

SZALAI PIROSKA miniszterelnöki főtanácsadó, a Nemzeti Köszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Gazdaság és Versenyképesség Kutatóintézetének munkatársa (e-mail: piroska.szalai@gmail.com); VARGA MÁTYÁS ZSOLT a Makovecz Campus Alapítvány Collegium Professorum Hungarorum kutatója, valamint a Nemzeti Köszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Karának Széll Kálmán Állampénzügyi Kutatóműhelyének junior kutatója (e-mail: matyas.varga@gmail.com).

Summary

This study examines the performance of Hungarian economic policy between 2010 and 2025 in light of the latest international literature, including the Draghi Report and the “Leader Value Added” methodology. Relying on macroeconomic data, the authors argue that the 2010 turnaround was not merely a correction but a successful structural upgrade, which placed the country on a sustainable convergence path through the establishment of a work-based society and a family-friendly tax system. The analysis highlights that, through an increase in employment of one million and a dynamic rise in real earnings, Hungary has narrowed the competitive disadvantages accumulated prior to 2010. The paper compares the crisis management of 2008 with that of the post-2020 period, showing how unorthodox measures built on sovereignty and connectivity—such as the implementation of the utility cost reduction programme to protect household energy bills, sectoral taxes, and investment promotion—effectively mitigated external shocks. The results confirm that the Hungarian model has remained resilient even in the era of polycrises, ensuring social stability and continued convergence toward the EU average.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: E65, J08, I31, O47, H24

Keywords: growth, employment, unemployment, real wages, living conditions, AROPE, public debt

„Az utóbbi ötven év minden tapasztalata azt igazolja, hogy a gazdasági sikereknek kettős alapja a szellemi tőke és a lakosság optimizmusa.”

(Kopátsy Sándor)

BEVEZETÉS

A magyar gazdaságpolitika elmúlt másfél évtizede, a 2010 és 2025 közötti időszak nem csupán egy naptári korszak, hanem egy lezajlott gazdaságtörténeti paradigmaváltás krónikája is. Másfél évtized távlatából már rendelkezésünkre áll az a kellő időbeli perspektíva és adatmennyiség, amely lehetővé teszi, hogy a napi politikai csatározások zaján túllépve, objektív makrogazdasági mutatók tükrében vonjunk mérleget. Dolgozatunk elkészítését elsősorban az a szakmai igény vezérelte, hogy a nemzetközi szakirodalom legfrissebb – többek között a növekedésméletet és a jóléti méréseket új alapokra helyező – eredményeivel vessük össze a magyar modell teljesítményét. Különös aktualitást ad elemzésünknek a Mario Draghi által 2024-ben publikált, az Európai Unió versenyképességéről szóló jelentés, amely számos ponton igazolja vissza utólag a magyar gazdaságpolitika „unortodoxnak” bélyegzett lépéseit, melyeket véleményünk szerint helyesebb innovatívnak hívni.

Elemzésünk során arra kerestük a választ, hogy a magyar gazdaság 2010 utáni felívelése mennyiben tudható be a kedvező globális konjunktúrának, és mennyiben a tudatos kormányzati beavatkozások, azaz a politikai vezetés hozzáadott értékének (Leader Value Ad-

ded). Vizsgálatunk fókuszában az áll, hogy a munkaalapú társadalom kiépítése, a családbarát adórendszer és a szuverén gazdaságpolitikai döntések hogyan formálták át Magyarország növekedési potenciálját, munkaerőpiaci helyzetét és a lakosság életkörülményeit. Választ kerestünk arra is, hogy a 2008-as válságkezelés és a 2020 utáni polikrízisek (pandémia, háború, energiaválság) alatti magyar válaszreakciók hatékonysága között milyen minőségi különbségek fedezhetők fel.

Eredményeink azt mutatják, hogy a 2010-es fordulat nem csupán korrekció, hanem strukturális szintugrás volt. Az adatok igazolják, hogy míg a 2010 előtti időszak vezetése mérhetően visszahúzta a régiós trendekhez képest az ország teljesítményét, addig a 2010 utáni kormányzás szignifikáns pozitív hozzáadott értéket képviselt. A munkaerőpiaci expanzió – az egymillió új munkahely megteremtése és a reálkeresetek tartós emelkedése – olyan társadalmi stabilitást és rezilienciát eredményezett, amely lehetővé tette, hogy a magyar gazdaság a közelmúlt sokkjait a korábbinál jóval kisebb áldozatokkal vészelje át. A számok nyelven ez azt jelenti, hogy Magyarország nemcsak ledolgozta a 2010 előtt felhalmozott hátrányait, de a munkaalapú gazdaság és a konnektivitás stratégiájával a régió egyik legversenyképesebb, válságálló szerkezetét hozta létre.

SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

*A növekedési paradigmák, a méréselméleti fordulat
és a politikai vezetés szerepe a 21. századi gazdaságpolitikában*

A magyar gazdaságpolitika 2010 és 2025 közötti pályájának értékelése nem végezhető el a globális világ gazdasági erőter átrendeződése, a növekedés- életkörülmények- és jólétmérés módszertani vitái, valamint a politikai vezetés gazdasági teljesítményre gyakorolt hatásának ökonometria vizsgálatával nélkül. Jelen fejezet célja, hogy szintetizálja azon releváns nemzetközi szakirodalmi forrásokat, amelyek elméleti keretet biztosítanak a vizsgált tizenöt év innovatív lépéseinek, a munkaalapú társadalom koncepciójának, valamint a „gazdasági semlegesség” új doktrínájának értelmezéséhez. Az áttekintés négy fő pillérre támaszkodik: (1) az Európai Unió versenyképességi válsága és a geoökonómiai blokkosodás irodalma; (2) a GDP-alapú, jövedelem- és fogyasztásalapú mérés kritikája és az életkörülmények komplex indikátorának térnyerése; (3) az egyéni vezetői teljesítmény (Leader Value Added) mérhetősége; valamint (4) a munkaerőpiaci sűrűlődések (Search and Matching) elmélete.

A versenyképességi deficit és a geoökonómiai adaptáció kényszere

A 2008-as pénzügyi válságot követő időszak rávilágított a fejlett nyugati gazdaságok – és különösen az Európai Unió – növekedési modelljének strukturális korlátaira. Mario Draghi (2024) átfogó jelentése az európai versenyképességről nem csupán egy helyzetértékelés, hanem a szakirodalomban évek óta jelenlévő „szekuláris stagnálás” (secular stagnation) hipotézisének intézményi beismerése. Gordon (2016) és Summers (2014) már korábban rámutattak, hogy a demográfiai ellenszél, a termelékenység növekedésének lassulása és a technológiai adaptáció

elégtelessége miatt a nyugati gazdaságok növekedési potenciálja tartósan alacsonyabb szintre került.

A Draghi-jelentés azon megállapítása, miszerint az EU globális GDP-ből való részesedése drasztikusan csökkent az USA-val és Kínával szemben, szorosan illeszkedik Van Ark et al. (2008) korábbi kutatásaihoz, amelyek a termelékenységi szakadékokat az IKT-szektorba történő alacsonyabb beruházási rátával és a lassabb technológiai diffúzióval magyarázták. Ebben a kontextusban a magyar kormányzat által hirdetett „gazdasági semlegesség” és a blokkosodás elutasítása nem politikai szlogenként, hanem a Rodrik (2018) által leírt hiperglobalizáció utáni világgazdasági rendre adott racionális válaszként értelmezhető. A szakirodalom, különösen Baldwin (2016) a globális értékláncok (GVC) „nagy szétválásáról” (great unbundling) ír, ahol a közepes jövedelmű országok számára a kitörési pontot a konnektivitás fenntartása jelenti. Khanna (2016) „konnektográfia” elmélete alátámasztja, hogy a modern versenyképesség kulcsa az infrastrukturális és kereskedelmi hálózatok metszéspontjában való elhelyezkedés, ami igazolja a keleti és nyugati tőke egyidejű vonzására építő stratégiát.

A „fogyasztási paradoxon”: Miért torzítanak a nyers kiadási adatok?

A gazdaságpolitikai sikeresség megítélésének egyik legkritikusabb területe a mérőszámok kiválasztása. Bár a közbeszédben gyakran hivatkoznak a háztartások végső fogyasztási kiadásaira (HFCE) mint a szegénység proxy-változójára, a modern közgazdaságtani szakirodalom rámutat ezen megközelítés súlyos torzításaira. Stiglitz, Sen és Fitoussi (2009) jelentése hangsúlyozza: a fogyasztási kiadások szintje nem azonos a jóléttel (well-being). Sőt, bizonyos esetekben az alacsonyabb monetáris fogyasztás magasabb életszínvonalat és biztonságot takarhat.

A szakirodalom három fő csatornát azonosít, ahol a nyers fogyasztási adatok félrevezetőek lehetnek Magyarország és a nyugat-európai államok összehasonlításakor:

1. Természetbeni társadalmi juttatások és adminisztrált árak: A Stiglitz-jelentés kiemeli a „természetbeni társadalmi transzferek” (Social Transfers in Kind – STiK) szerepét. Ha egy állam – mint Magyarország a rezsicsökkentés, az ingyenes tankönyvek vagy a kedvezményes tömegközlekedés (vármegyebérlet) révén – alacsonyan tartja a létfenntartási költségeket, az statisztikailag csökkenti a háztartások nominális fogyasztási kiadásait, miközben a rendelkezésre álló reáljövedelmet és a hasznosságot növeli. Deaton (2010) érvelése szerint, ha a lakosság piaci áron kénytelen energiát vagy szolgáltatást vásárolni, a GDP és a fogyasztás nő, de a jólét csökkenhet („kényszerfogyasztás”).

2. Imputált bérleti díj és lakástulajdon: Az OECD (2013) vagyonszisztematikai irányelvei rámutatnak a lakásbérleti piacok szerkezeti eltéréseiből fakadó mérési hibákra. Magyarországon a 90% feletti saját tulajdoni hányad azt jelenti, hogy a háztartások nagy része nem fizet bérleti díjat, ami „fogyasztásként” jelenne meg a statisztikákban (szemben például Németországgal, ahol az albérleti díjak jelentősen megemelik a fogyasztási mutatót). A saját ingatlan azonban vagyon (wealth stock), ami hosszú távú biztonságot nyújt, szemben a bérleti díjjal, ami folyó kiadás (flow).

3. Megtakarítás vs. fogyasztás: A Modigliani-féle életciklus-hipotézis és a Friedman-féle permanens jövedelem elmélet alapján a fogyasztás visszafogása és a magas megtakarítási ráta

(amelyben Magyarország 2023-ban uniós éllovas volt) nem szegénységre, hanem tudatos jövőtervezésre és tartalékképzésre utal. Ezzel szemben a negatív megtakarítási rátával párosuló magas fogyasztás (pl. Románia, déli tagállamok) a fenntarthatatlan eladósodás jele lehet.

Ezen torzítások miatt a szakirodalom a fogyasztás helyett az anyagi deprivációs mutatókat és a vagyoni helyzetet tekinti mérvadónak. Guio et al. (2016) és az Eurostat módszertana szerint a súlyos anyagi nélkülözésben élők arányának drasztikus csökkenése (Magyarországon 2010 óta számos területen több millió fővel) pontosabb indikátora az életkörülmények változásának, a társadalmi felzárkózásnak, mint a vásárlóerő-paritáson mért fogyasztási kosár.

A politikai vezetés kauzális hatása: A „Leader Value Added”

A szakirodalom egyik legizgalmasabb területe annak vizsgálata, hogy a makrogazdasági eredmények mennyiben tulajdoníthatók a külső környezetnek (globális konjunktúra), és mennyiben az adott politikai vezetés minőségének. Jones és Olken (2005) úttörő tanulmánya bizonyította be először robusztusan, hogy a vezetők személye (idioszinkratikus hatás) szignifikáns hatással van a növekedésre, különösen az intézményileg kevésbé konszolidált vagy átmeneti gazdaságokban.

Ezt a kutatási irányt fejlesztette tovább Easterly és Pennings (2020), akik a „Leader Value Added” (vezetői hozzáadott érték) módszertanával képesek voltak kiszűrni a globális és regionális trendeket, hogy izolálják az egyes vezetők egyéni teljesítményét. Módszertanuk a vállalati menedzsmentből és az oktatásgazdaságtanból ismert hozzáadottérték-modelleket adaptálta makroszintre. Easterly és Pennings (2020, 2025) empirikus eredményei a magyar gazdaságtörténet szempontjából megkerülhetetlenek: elemzésük szerint Gyurcsány Ferenc miniszterelnöksége alatt (2004–2009) a magyar gazdaság teljesítménye olyan mértékben maradt el a régiós és globális trendektől (vö. a visegrádi országok akkori szárnyalása), amely alapján a vizsgált globális minta negyedik legrosszabb vezetői teljesítményét nyújtotta. Ez az adat azért kritikus fontosságú, mert cáfolja azt a narratívát, miszerint a 2008-as magyar összeomlás kizárólag a külső válság következménye lett volna; a modell szerint a negatív eltérés jelentős része a „vezetői minőség” (policy decisions) számlájára írható. Ezzel szemben a 2010 utáni konszolidáció a szakirodalom szerint (Alesina et al., 1996; Drazen, 2000) a politikai stabilitás és a fiskális fegyelem helyreállítása révén pozitív növekedési pályát alapozott meg.

Munkaerőpiaci súrlódások és a munkaalapú társadalom modellje

A 2010-es kormányváltás egyik központi ígérete a segélyalapú rendszer helyett a munkaalapú társadalom kiépítése volt. Ennek elméleti háttérét legpontosabban a 2010-ben közgazdasági Nobel-díjjal kitüntetett Peter Diamond, Dale Mortensen és Christopher Pissarides által kidolgozott DMP-modell (Search and Matching Theory) adja meg.

A DMP-modell rávilágít arra a paradoxonra, amely a 2010-es években jellemezte a magyar gazdaságot: hogyan létezhet egyidejűleg munkanélküliség és betöltetlen álláshely (munkaerőhiány). A modell szerint a munkaerőpiacot nem a walrasi egyensúly, hanem keresési és illeszkedési súrlódások (frictions) jellemzik. Pissarides (2000) rámutat, hogy strukturális át-

alakulások idején a képzettségi és földrajzi eltérések (mismatch) miatt növekszik a betöltetlen állások száma. A magyar közfoglalkoztatási programok és a szigorított segélyezési rendszer a szakirodalom tükrében a „rezervációs bér” (reservation wage) csökkentésére és a munkaerőpiaci hiszterézis – a tartós munkanélküliség okozta készségvesztés – elkerülésére tett kísérletként értelmezhető (Blanchard & Summers, 1986). Boeri és van Ours (2008) kutatásai igazolják, hogy az aktív munkaerőpiaci eszközök (ALMP) megfelelő kalibrálása növelheti a részvételi rátát.

A jelenlegi helyzetben Acemoglu és Restrepo (2018) automatizációra és demográfiára vonatkozó tézisei válnak irányadóvá: öregedő társadalmakban (mint Magyarország) a tőkeintenzív beruházások és a munkaerő-kínálat mesterséges bővítése nélkül a növekedés szükségszerűen lassul. A Draghi-jelentés is megerősíti, hogy a szűkös munkaerőpiac (tight labor market) az EU versenyképességének egyik fő gátja, így a magyar „full employment” politika – bár inflációs kockázatokat hordoz (Phillips, 1958; Friedman, 1968) – a potenciális kibocsátás maximalizálását szolgálja.

Összegezve:

Az áttekintett szakirodalom alapján megállapítható, hogy a 2010 és 2025 közötti magyar gazdaságpolitika egy olyan globális környezetben valósult meg, ahol a hagyományos növekedési modellek és a kizárólag fogyasztásalapú mérőszámok érvényessége megkérdőjeleződött. A Stiglitz et al. (2009) által javasolt indikátorváltás (juttatások, vagyon, biztonság figyelembevétele), a Draghi (2024) által diagnosztizált európai versenyképességi sokk, valamint az Easterly és Pennings (2020) által számszerűsített korábbi vezetői kudarcok együttesen jelölik ki azt a koordináta-rendszert, amelyben a magyar „unortodoxia”, a munkaalapú társadalom és a gazdasági semlegesség törekvései értelmezhetővé válnak. A tanulmány további részeiben ezen elméleti alapokra építve vizsgáljuk a konkrét makrogazdasági adatokat.

HELYZETKÉP: HONNAN HOVA JUTOTTUNK?

A 2010-ben bekövetkezett gazdaság- és társadalompolitikai fordulat három stratégiai pillérre épült. Elsőként a fókusz a munkanélküliség passzív, segélyezésen alapuló kezeléséről a munkára helyezte át. A cél a munkaalapú társadalom kiépítése volt, amelyben a segély helyett minden munkaképes ember számára a munkavégzés lehetőségét kínálja az állam. Másodszorban meghirdette a családbarát kormányzást, amely szakított azzal a gyakorlattal, hogy a családok ügye csupán a szociálpolitika egyik alrendszere legyen; a kormányzati filozófia központi elemévé tette, hogy a gyermekvállalás ne járjon anyagi hátránnyal. Harmadrészt az életkörülmények érdemi javítását, a középosztály szélesítését és a szegénység radikális csökkentését tűzte ki célul.

A kiindulópont drámai volt: 2010-ben a lakosság, a vállalati szektor és az önkormányzatok is mély recesszióval küzdöttek. A háztartások jelentős része devizahitel-csapdába került, a reálkeresetek szintje zuhant, a munkanélküliség a rendszerváltás környéki kritikus szinteket közelítette, a szegénység vagy társadalmi kirekesztettség kockázata pedig a lakosság harmadát

fenyegette. Az államcsőd közeli helyzetet jól illusztrálja, hogy a GDP-növekedés öt éves átlagban is negatív tartományban mozgott, az önkormányzatok eladósodtak, a költségvetés hiánya elszállt, az államadósság pedig a 2002-es 55,6 százalékról 80,2 százalékra ugrott.

A 2010-es fordulat eredményeként 2020-ra Magyarország számos makrogazdasági mutató tekintetében az Európai Unió élvonalába, illetve a leggyorsabban javuló teljesítményt nyújtó tagállamok közé került. Bár a Coviddal induló, majd a háborúval és energiaválsággal folytatódó polikrízises időszak korábban nem látott kihívásokat hozott, a magyar gazdaság alapjait – a magas foglalkoztatást, a reálkeresetek emelkedő trendjét és az életkörülmények stabilitását – sikerült megőrizni.

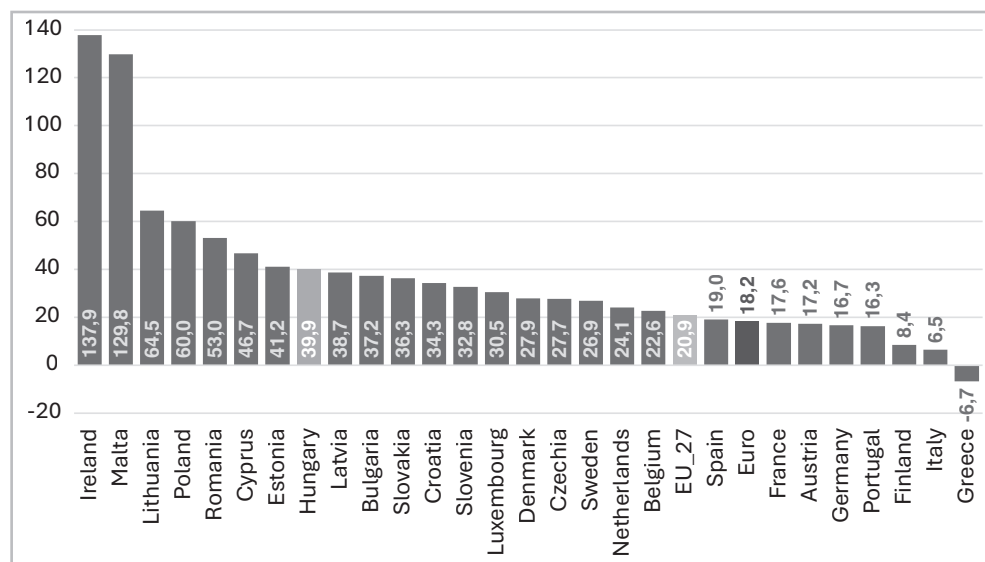
Vizsgáljuk meg részletesen az egyes területeket!

Növekedés

A gazdasági fejlődés elsődleges indikátora a GDP volumennövekedése. A 2010 és 2024 közötti tizenöt évben a magyar gazdaság közel 40 százalékkal bővült, ami az uniós átlag duplája. Ez a teljesítmény a tagállamok rangsorában a 8. legmagasabb, a visegrádi országok (V4) összehasonlításában pedig – Lengyelország után – a második legjobb eredmény.

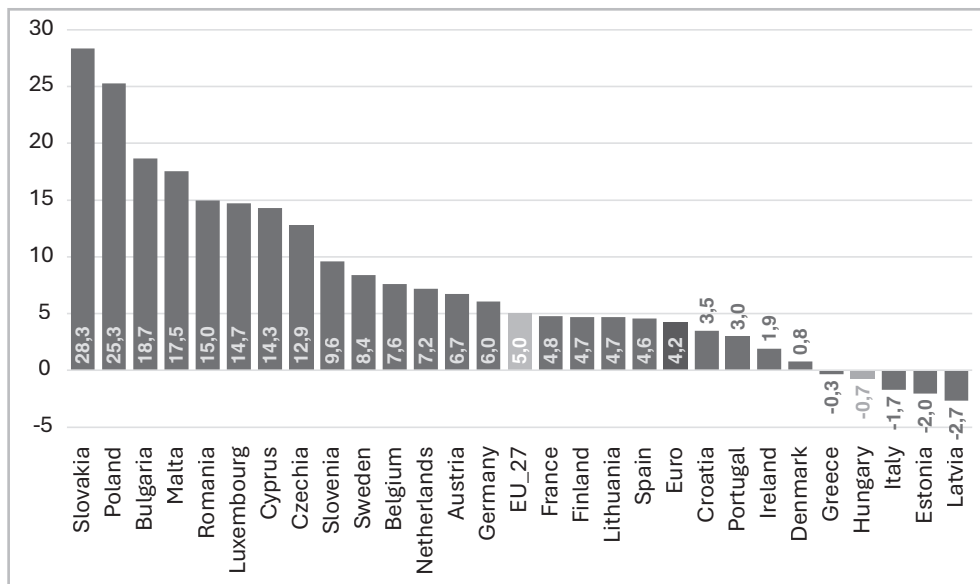
Ez a teljesítmény különösen annak fényében értékelődik fel, hogy az uniós csatlakozást követő fél évtizedben (2005–2010) a magyar GDP volumene csökkent, amivel az uniós sereghajtóik közé szorultunk. Abban az időszakban minden régiós versenytársunk leghagyott bennünket: a V4-ek közül Szlovákia az első, Lengyelország a második, Csehország pedig a nyolcadik legjobb növekedést produkálta az unióban.

1. ábra: GDP volumen növekedés 2010–2024 (%)

Forrás: Eurostat; saját ábra

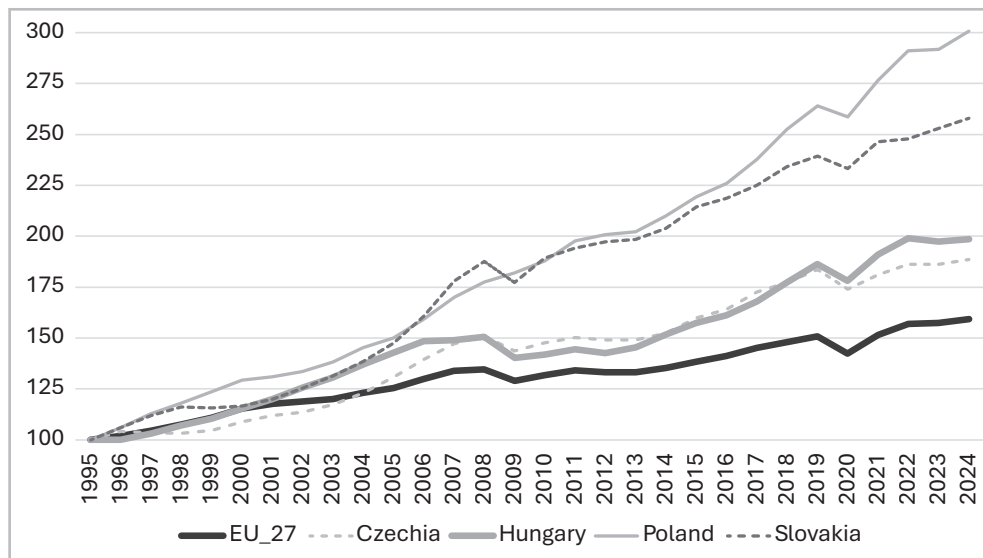
2. ábra: GDP volumen növekedés 2005–2010 (%)

Forrás: Eurostat; saját ábra

A két korszak közötti kontrasztot látványosan igazolja Easterly és Pennings (2020, 2025) „Leader Value Added” (vezetői hozzáadott érték) modellje. A módszertan szerint Gyurcsány Ferenc kormányzása alatt a vezetés hozzáadott értéke negatív volt – azaz fékezte a növekedést –, ezzel szemben Orbán Viktor időszaka alatt jelentősen pozitív, vagyis a kormányzati döntések mérhető többletnövekedést eredményeztek. A modell számításai alapján az 1950 és 2010 közötti időszakot vizsgálva a korábbi miniszterelnök teljesítménye globálisan is a négy legrosszabb egyike.

3. ábra: GDP volumen növekedés (% , 1995=100%)

Forrás: Eurostat; saját ábra

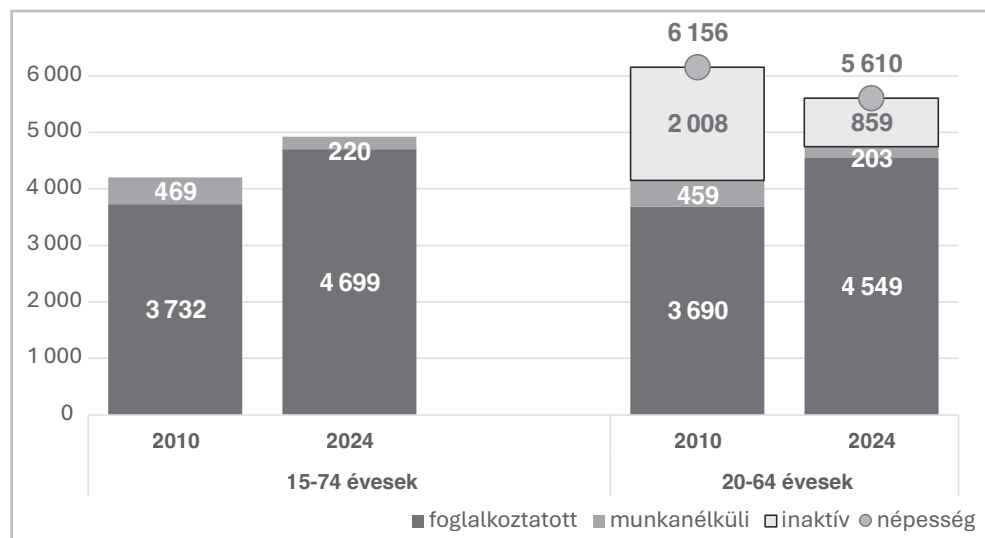
Bár a magyar gazdaság növekedési dinamikája az utóbbi időszakban a szakmai viták keresztüztübe került – tekintve, hogy a 2023–2025-ös periódus teljesítménye elmarad a megelőző évtizedben megszokott ütemtől, valamint a visegrádi régió átlagától –, az adatok értékelésekor elengedhetetlen a szélesebb konjunkturális kontextus vizsgálata. Az Európai Unió egészét sújtó gazdasági stagnálás hazánk teljesítményét is behatárolta: míg az unióban 2023-ban 13, 2024-ben pedig 5 tagállam kényszerült recesszióval szembenézni, addig Magyarország 2024-ben és 2025-ben is a pozitív tartományban maradt, még ha a bővülés mértéke egy százalék alatt alakult is. A technikai recesszió elkerülésében és a gazdasági aktivitás fenntartásában kulcsszerepet játszott a lakossági fogyasztás, amely a stagnáló GDP-adatok ellenére is tartós bővülést mutatott.

A magyar gazdaság ciklikus pozícióját alapvetően határozza meg a német és osztrák piacok felé fennálló, a többi V4-országnál magasabb exportkitettség. Ezen kulcsfontosságú felvevőpiacok gyengélkedése a magyar növekedési potenciált is erősebben fékezi. A tartósan magasabb növekedési pályára való visszatérés feltétele ezen egyoldalú függőség oldása és a külgazdasági kapcsolatok diverzifikálása, ami összhangban áll a kormányzat által meghirdetett gazdasági semlegesség és konnektivitás stratégiájával. A Magyar Nemzeti Bank 2026-ra vonatkozó előrejelzése 2–3 százalék közötti (2,4 százalékos) GDP-bővülést prognosztizál, ami a hároméves lassulási periódust követő induló felívelést jelezheti. Ennek hajtóereje elsősorban a reálkeresetek emelkedésén alapuló belső fogyasztás. Ezen előrejelzés megvalósulásának azonban elengedhetetlen feltétele a jelenlegi, foglalkoztatás-központú gazdaságpolitika és az ösztönző hatású egykulcsos személyi jövedelemadó rendszer fenntartása; egy esetleges progresszív adóztatásra való áttérés a fogyasztás visszaesését és a gazdaság recesszióba süllyedését kockáztatná.

Foglalkoztatás

A 2010 és 2024 közötti időszakban a magyar munkaerőpiac történelmi léptékű fordulaton ment keresztül. A 15–74 éves korosztályban a foglalkoztatottak létszáma közel egymillió fővel bővült, amire korábban sosem volt példa Magyarországon. E növekményből mintegy 250 ezer fő a munkanélküliségből tért vissza, míg a bővülés meghatározó, nagyobbik hányadát az inaktivitás csökkenése adta. Manapság jóval kisebb arányban szorulnak ki az inaktívok közé a nyugdíjkorhatár elérése előtt a honfitársaink, mint 2010-ben. Ennek eredményeként a foglalkoztatottság szintje történelmi csúcsra emelkedett, a jelenlegi foglalkoztatási szint magasabb a Kádár rendszer legjobb értékénél is.

4. ábra: A népesség munkaerőpiaci státusz szerinti megoszlásának változása (ezer fő)

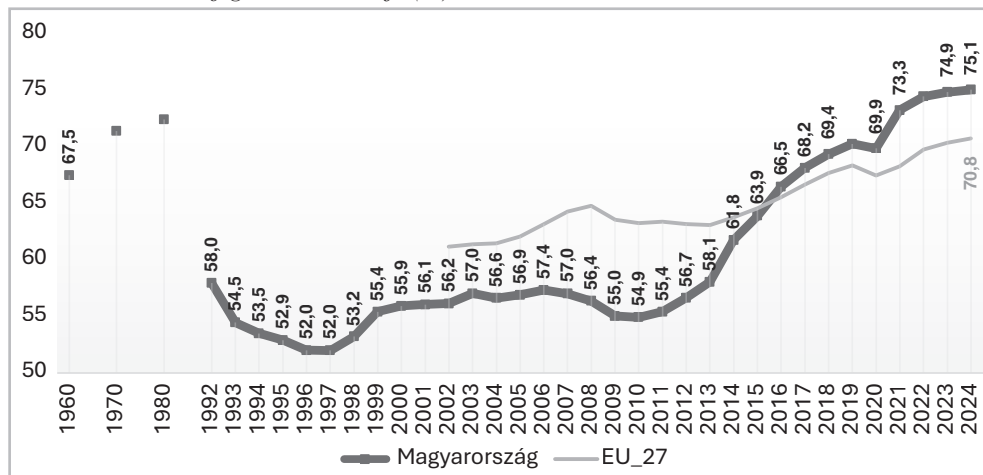

Forrás: Eurostat; saját ábra

Ezt az eredményt különösen felértékeli a kedvezőtlen demográfiai háttér. A munkaerőpiacon legaktívabb, 20–64 éves korcsoport létszáma másfél évtized alatt több mint félmillió fővel csökkent a természetes fogyás következtében. A „Bokros-csomag” idején született, jelenleg a húszas éveikben járó generációk létszáma ugyanis jelentősen elmarad a nyugdíjba vonulókétól. Bár a nemzetközi vándorlási egyenleg minden évben pozitív volt, ez önmagában nem tudta ellensúlyozni a népességfogyást, így a foglalkoztatás bővülése kizárólag az aktivitás érdemi, minden korábbi várakozást felülmúló javulásának köszönhető.

A munkahelyteremtés döntő részben a belföldi, elsődleges munkaerőpiacon valósult meg. A közfoglalkoztatottak száma a 2010-es 75 ezer főről 2024-re 60 ezerre mérséklődött, miközben a hazánkban élő, de külföldre ingázók száma 50 ezerről 107,6 ezerre emelkedett. A növekedés motorja egyértelműen a versenyszféra volt, amit jól mutat, hogy a költségvetési szférában foglalkoztatottak létszáma ugyanezen időszak alatt 57,6 ezer fővel csökkent.

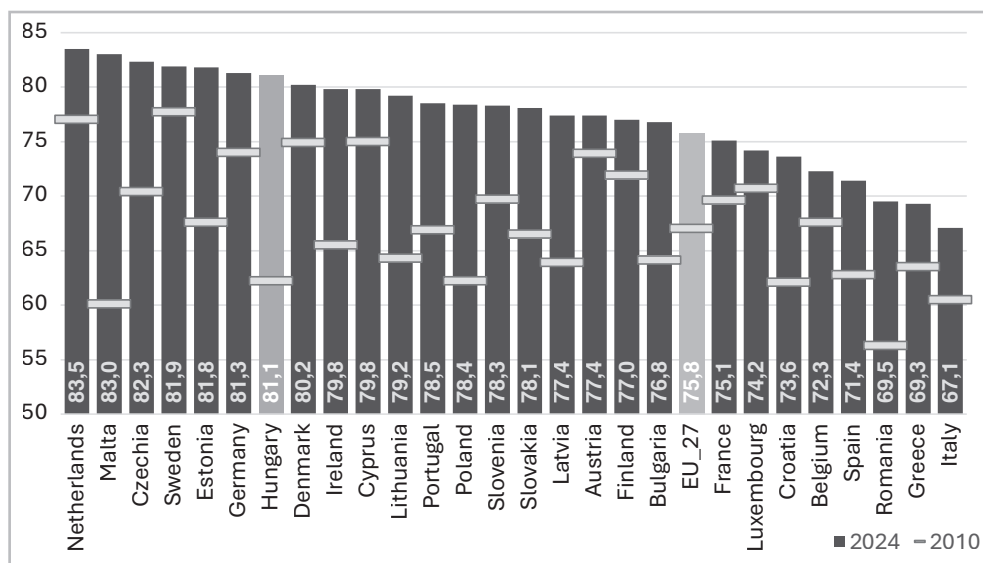
5. ábra: 15-64 évesek foglalkoztatási rátája (%)

Forrás: ILO, Eurostat; saját ábra

A 15–64 évesek foglalkoztatási rátája 2021 óta meghaladja a magyar gazdaságtörténet bármely korábbi – a rendszerváltás előtti időszakot is beleértve – szintjét, 2016 óta pedig az uniós átlag felett teljesít. A területi felzárkózás sikerét jelzi, hogy az Európai Unió közel 250 régiója közül a legnagyobb mértékű, 2010 és 2024 közötti növekedést az Észak-alföldi és az Észak-magyarországi régió érte el egész Európában. Vármegyei szinten Hajdú-Bihar, Veszprém és Borsod-Abaúj-Zemplén mutatta a legdinamikusabb javulást.

6. ábra: 20-64 évesek foglalkoztatási rátája (%)

Forrás: Eurostat; saját ábra

A munkaerőpiac minőségi szerkezete is jelentősen erősödött. A 20–64 éves korcsoportban a foglalkoztatási ráta már meghaladja a 80 százalékot, amivel Magyarország az unió 7. legjobban teljesítő tagállama, Németországhoz hasonló szinten áll. Míg 2010-ben e téren a sereghajtók egyike voltunk, azóta Málta után a második legnagyobb javulást értük el a tagállamok között. Különösen látványos az 55–64 éves korosztály aktivitásának bővülése: rátájuk a 2010-es 33,6 százalékról 70,4 százalékra ugrott. A nők esetében 2019 óta a legnagyobb, a 2010-es bázishoz viszonyítva pedig – Csehország után – a második legnagyobb javulást értük el. A 6 év alatti gyermeket nevelő nők foglalkoztatási rátája nálunk nőtt a legdinamikusabban: a 2010-es 32,2 százalékról 75,4 százalékra, ami ma már jelentősen meghaladja a 68,3 százalékos uniós átlagot.

A mennyiségi bővülés a humántőke minőségi javulásával párosult. 2024-ben a 20–64 éves korosztályban a felsőfokú végzettségűek foglalkoztatási rátája 91 százalékkal az egész unióban a legmagasabb volt. A középfokú végzettségűek rátája (80,5%) a hatodik, a legfeljebb alapfokúaké (59,9%) a tizedik helyre lépett előre. Ezzel párhuzamosan kedvezően változott a munkaerő képzettségi szerkezete: a legfeljebb alapfokú végzettséggel rendelkezők aránya harmadával, 12 százalékra csökkent (szemben a 19 százalékos uniós átlaggal), míg a diplomások aránya jelentősen, 19 százalékról 29 százalékra emelkedett.

Strukturális értelemben a magyar munkaerőpiac az Európai Unió egyik leghatékonyabbja. Nálunk a legmagasabb a teljes munkaidős foglalkoztatás aránya: a 20–64 évesek 77,7 százaléka dolgozik heti legalább 36 órát, szemben a 62,8 százalékos uniós átlaggal. A high-tech szektorban foglalkoztatottak aránya alapján a 4. helyen állunk, a nők tekintetében pedig Írország után a másodikak vagyunk. A munkaerő-allokáció hatékonyságát jelzi, hogy a túlképzettek aránya nálunk a hatodik legalacsonyabb: a felsőfokú végzettségűek 85,5 százaléka a képzésének megfelelő munkakörben dolgozik, ami jóval kedvezőbb a 78,6 százalékos uniós átlagnál. Az otthoni munkavégzés aránya mindössze 9 százalék, ami a negyedik legalacsonyabb érték, szemben az unió 23 százalékos átlagával.

Míg 2010-ben a 11,4 százalékos munkanélküliségi rátával a rendszerváltás óta mért második legrosszabb eredményt produkáltuk (az 1993-as 12,1% után), addig 2024-re ez az érték 4,5 százalékra mérséklődött. Ezzel 2017 óta tartósan a teljes foglalkoztatottnak tekintett 5 százalékos szint alatt tartózkodunk, jóval az unió 6 százalékos átlaga alatt.

Az elmúlt évtized közepe óta a munkaerőpiac elsődleges kihívása a munkanélküliség helyett a munkaerőhiány lett. A foglalkoztatás bővülésének csupán negyedét adta a munkanélküliek visszatérése, háromnegyedét az inaktívak sikeres bevonása jelentette. A nyugdíjkorhatár alatti inaktivitás csökkenése több tényezőre vezethető vissza: a kisgyermekesek nagyobb eséllyel térhettek vissza a gyermekgondozási szabadság után; a fiatalok a szakképzettség megszerzése után gyorsabban integrálódtak a munkaerőpiacra; a nyugdíj előtti generációk pedig jóval kisebb arányban szorultak ki idő előtt. Az 55 év feletti korosztály ma már sokkal képzetesebb, mint a 15 évvel ezelőtti generációk, így jobban megőrzik foglalkoztathatóságukat a nyugdíjkorhatárig. Ezt támogatja az egészségi állapot látványos javulása is: 2023-ban a születéskor várható egészséges élettartam 6,1 évvel volt magasabb, mint 2010-ben. Ezzel a mutatóval nemcsak a sereghajtók közül léptünk el, hanem az uniós átlagot is meghaladtuk, a második legnagyobb javulást produkálva a közösségben.

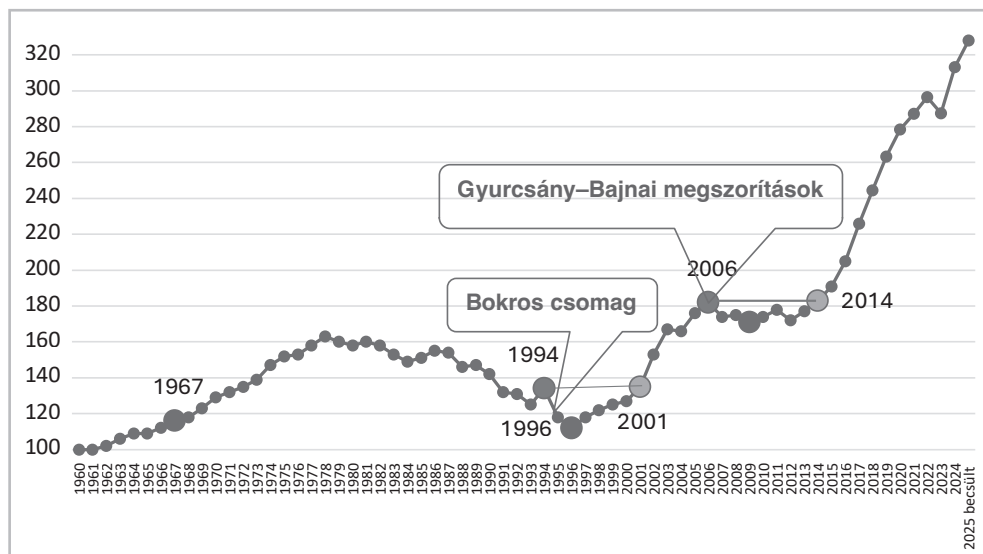
Keresetek

Az elmúlt tizenöt év bérdinamikája gazdaságtörténeti távlatban is kiemelkedő. Míg az 1960 és 1978 közötti időszakban a reálkeresetek 18 év alatt 63 százalékkal nőttek, addig a 2010 és 2025 közötti periódusban, 15 év alatt 92 százalékos volt a bővülés. Ez az eredmény annak ellenére született meg, hogy a 2023-as inflációs sokk idején a reálkeresetek átmenetileg 3,1 százalékkal csökkentek – ami azonban európai összevetésben az egyik legkisebb mértékű és legrövidebb ideig tartó visszaesés volt.

A hosszú távú trendeket vizsgálva (7. ábra) látható, hogy a reálkeresetek 1960-tól 1978-ig dinamikusan emelkedtek, majd a nyolcvanas évek közepéig stagnáltak. A romlás már a rendszerváltás előtt megkezdődött, amit a kilencvenes évek magas, gyakran két számjegyű inflációja tovább gyorsított (az infláció 1991-ben 35 százalékon tetőzött). A legmélyebb visszaesést az 1995-ben bevezetett Bokros-csomag okozta: a két év alatt kumulálódó 58,5 százalékos infláció mellett a reálkeresetek 17 százalékkal zuhantak, visszavetve a színvonalat az 1967-es szintre. Ezt a sokkot csak 2001-re sikerült kiheverni, ekkor értük el újra az 1994-es szintet. A 2006-ig tartó felzárkózást a második Gyurcsány-kormány megszorításai törték meg, amelyek újabb reálkeresetsökkenést eredményeztek. A 2006-os szintet végül csak 2014-ben sikerült újra elérni.

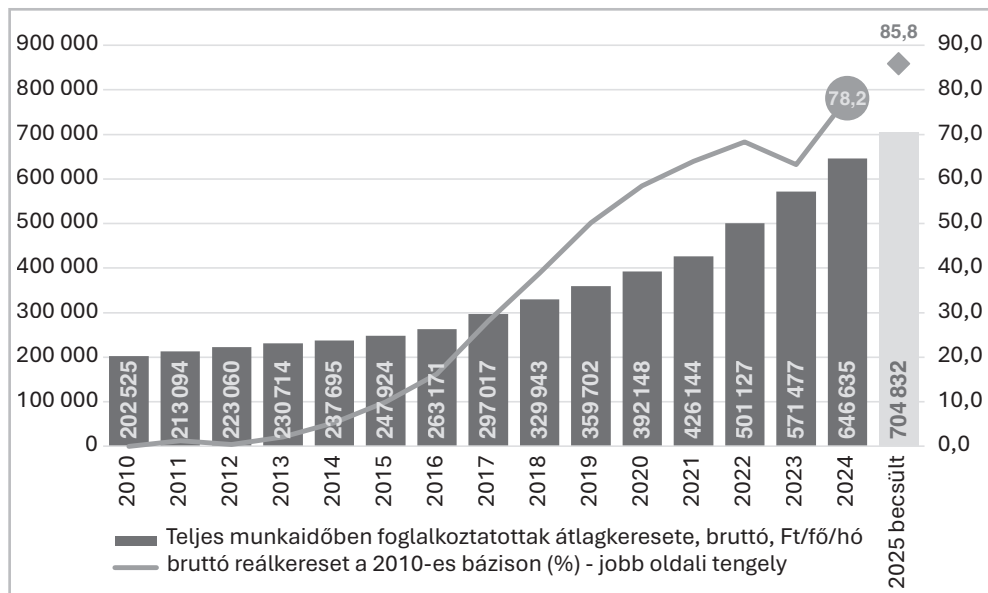
Ezzel szemben 2010 óta a bruttó és nettó átlagkereset egyaránt több mint három és fél-szeresére nőtt, reálértékük pedig közel megduplázódott. A bruttó átlagkereset reálértéke 85,8 százalékkal, a nettóé 90,2 százalékkal haladja meg a 2010-es bázist. A nettó keresetek gyorsabb növekedését a családtámogatási rendszer bővülése magyarázza: a családi adókedvezmény 2025. júliusi, majd 2026. januári emelése, valamint a háromgyermekes, illetve a 40

7. ábra: Egy keresőre jutó reálkereset indexe, 1960 = 100%

Forrás: KSH; saját ábra

8. ábra: Bruttó átlagkereset és reálkereset változása 2010–2024

Forrás: KSH; saját ábra

év alatti kétgyermekes anyákra kiterjesztett adómentesség révén ez a tendencia várhatóan folytatódik.

A keresetek felzárkózásának üteme nemzetközi összehasonlításban is jelentős. 2024-ben a reálkeresetek növekedése a magyar gazdaságtörténetben a harmadik legmagasabb volt 1960 óta, a 2002-es és 2017-es évek után. Az Eurostat adatai szerint 2016 óta mindössze két olyan év volt, amikor Magyarország nem szerepelt az 5 legnagyobb bérnövekedést produkáló uniós tagállam között. A konvergencia sikerét jelzi, hogy míg 2013-ban a magyar nettó átlagkereset (gyermekkedvezmények nélkül) az uniós átlag felét tette ki, 2024-re ez az arány elérte a kétharmadot. Vásárlóerő-paritáson mérve a magyar átlagkereset 2024-ben már hat uniós tagállamot előzött meg, Csehországgal közel azonos szinten állt, és megközelítette Portugáliát, valamint Szlovéniát.

Az OECD Employment Outlook 2025 évkönyve szerint a 2021–2025 közötti időszakban a vizsgált 37 országból Magyarország érte el a második legnagyobb reálkereset javulást Törökország után. A poszt-Covid időszak és a háborús infláció hatásai Magyarországon mérsékeltebbek voltak, mint a régióban: míg a magyar reálkeresetek a legnehezebb negyedévben is csak 2 százalékkal mérséklődtek, addig Csehországban 9,6 százalékos, Szlovákiában 3,4 százalékos volt a visszaesés. A vizsgált periódusban az OECD-országok felében, köztük 12 uniós tagállamban csökkentek a reálkeresetek; a V4-ek közül csak Magyarország és Lengyelország tudott növekedést felmutatni. A vizsgált 37 ország közül a legnagyobb romlást Csehország szenvedte el, ahogy az euroövezet átlaga is jelentős reálkeresetcsökkenést mutat.

Az Employment Conditions Abroad (ECA) előrejelzése szerint 2025-ben és 2026-ban is Magyarország érheti el Európa második legmagasabb reálkereset növekedését, globálisan is a top 10-be kerülve 3,5 százalékos növekedéssel.

Az átlagkeresetek mellett a minimálbér és a garantált bérminimum is soha nem látott mértékben emelkedett: mindkettő több mint négyszeresére nőtt 2010 óta. Reálértékben a minimálbér 120 százalékkal, a garantált bérminimum 109 százalékkal ér többet. A 2026-ra várható 3,2 százalékos infláció mellett a minimálbérek reálértéke további 7,6 százalékkal bővíülhet. 2026 januárjára a magyar minimálbér vásárlóereje meghaladta az észt, lett, cseh, bolgár, szlovák és máltai szintet is.

Bár az Európai Unióban nincs egységes minimálbér-szabályozás, és öt tagállamban (köztük Ausztriában és a skandináv országokban) nem is létezik központilag meghatározott minimálbér, a magyar emelés mértéke kiemelkedő. Mivel Magyarországon a foglalkoztatottak mindössze 5 százaléka keres minimálbért, a bérek alakulására a garantált bérminimum van nagyobb hatással, amely nemzetközi összevetésben az uniós középmezőnybe tartozik. Ezzel szemben például Romániában a munkavállalók becsült 40 százaléka minimálbért kap.

A 2026-os magyar minimálbér-emelés az Eurostat adatai szerint euróban számolva a legnagyobb (18,5%), vásárlóerő-paritáson pedig a negyedik legnagyobb (11%) volt az unióban. Az eredmény értékét növeli, hogy a régiós versenytársak közül Romániában, Észtországban, Spanyolországban és Szlovéniában befagyasztották a béreket, míg Lengyelországban és Belgiumban is az inflációt alulmúló emelést hajtottak végre.

Életkörülmények

Az Európai Unió a háztartások és családok életminőségének mérésére egy komplex, minden tagállam számára kötelezően alkalmazandó indikátort használ. Az AROPE (At Risk of Poverty or Social Exclusion) mutató a szegénység vagy társadalmi kirekesztettség kockázatának kitett népesség arányát méri a teljes társadalomban, illetve annak különböző szegmenseiben (például gyermekek, nők, férfiak, idősek, vagy területi egységek szerinti bontásban).

A komplex mutató három alkomponensből épül fel:

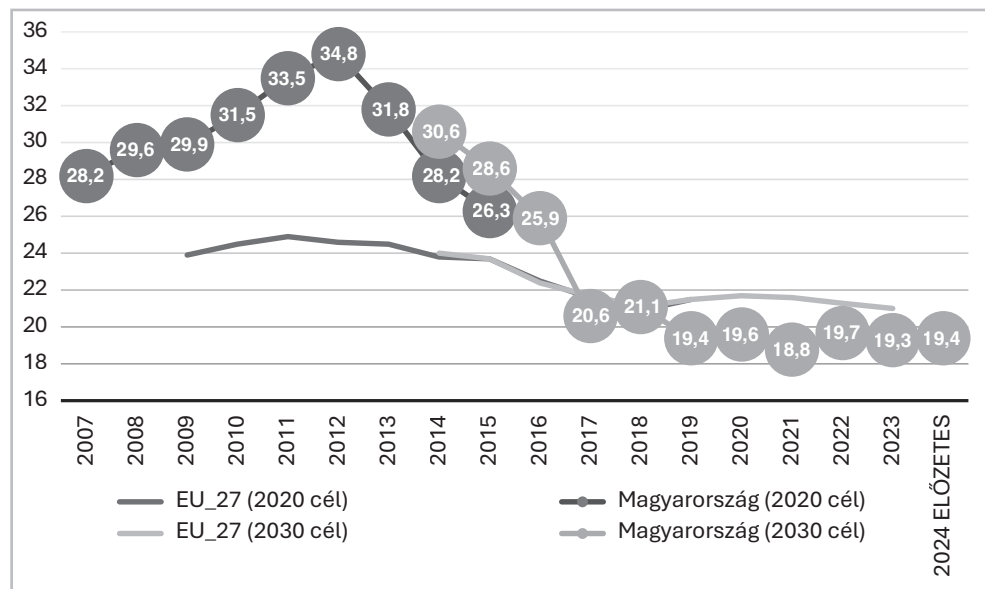
1. Relatív jövedelmi szegénység kockázatával élők, azaz olyan háztartásban élők, ahol a vizsgált referenciaévben az egy főre jutó nettó jövedelem nem érte el a mediánjövedelem 60 százalékat, azaz a szegénységi küszöböt.
2. Nagyon alacsony munkaintenzitás kockázatával élők, azaz olyan háztartásban élők, ahol a 18–64 éves háztartástagok a vizsgált referenciaévben a lehetséges munkaidő kevesebb mint 20 százalékát töltötték munkával.
3. Súlyos anyagi és szociális nélkülözés (depriváció) kockázatával élők, azaz olyan háztartásban élők, ahol a következő 13 tétel közül legalább hétben anyagi okból hiányt szenved.
 1. Évi egyhetes üdülés hiánya
 2. Váratlan kiadások fedezetének hiánya
 3. Kétnaponta húsételfogyasztás hiánya
 4. Anyagi okból nincs személygépkocsija

5. Lakással kapcsolatos fizetési hátraléka van
6. A lakás megfelelő fűtésének hiánya
7. Nem engedheti meg magának, hogy az elhasználódott bútorokat lecserélje
8. Nem engedheti meg magának, hogy rendszeresen részt vegyen szabadidős tevékenységben
9. Nem engedheti meg magának, hogy elhasználódott ruhái helyett újat vegyen
10. Nem tud hetente egy kisebb összeget magára költeni
11. Nem tud havonta egyszer találkozni a barátaival, családdal egy italra, étkezésre
12. Nem rendelkezik otthon saját interneteléréssel
13. Nem rendelkezik két pár cipővel, amiből az egyik minden évszakban hordható

A fenti struktúra 2020-tól érvényes. Előtte 2010-től a nagyon alacsony munkaintenzitás kockázatánál a háztartások 18-59 éves tagjait vizsgálták, illetve a depriváció mérésében is történt változás. A 7-13 tételeket bevezették a mérésbe és kiveztették a telefon, mosógép, színes televízió hiányának vizsgálatát. 2010–2020 között a 9 tételből négyben érintetteket tekintették súlyosan nélkülözőnek.

Az adatok felvétele minden évben visszamenőlegesen az előző évre vonatkoztatva történő kikérdezéssel valósult meg. A KSH ezért az adatfelvétel évét megelőző referenciaévenként adja közre az adatokat, az Eurostat pedig az adatfelvétel évéhez köti azokat. Így a KSH adatbázisaiban ugyanazt a magyar adatot egy évvel korábbiként találjuk meg, mint az Eurostat adatbázisaiban. A KSH az adatfelvétel évének végén publikálja a mutatókat, amelyek előzetes adatoknak minősülnek addig, amíg az Eurostat a következő év közepéig nem validálja azokat.

9. ábra: Szegénység vagy társadalmi kirekesztettség kockázatával élők aránya (% , referenciaév)

Forrás: Eurostat; saját ábra

Jelen elemzésben a KSH szemléletét követve minden adatot a referenciaévhez kapcsoltn mutatunk be, ezáltal megkönnyítve az értelmezést, további következtetések levonását.

A 2010-es állapotokhoz képest drámai javulás következett be. Míg 2010-ben a teljes népesség harmada élt a szegénység vagy társadalmi kirekesztettség kockázatával, 2024-re számuk közel 1,3 millió fővel csökkent. Ez azt jelenti, hogy ennyi honfitársunk – köztük 700 ezer gyermekes családban élő és közülük több mint 300 ezer gyermek – tudott kitörni a szegénységből és csatlakozni a középosztályhoz.

Magyarország teljesítménye nemzetközi összevetésben is kiemelkedő: 2017 óta a mutatóink jobbak az uniós átlagnál. A 2010 és 2023 közötti időszakban hazánk érte el az 5. legnagyobb mértékű javulást az EU-ban. Míg az uniós átlagában a szegénységi kockázat csupán 3,5 százalékponttal mérséklődött, addig Magyarországon 12,2 százalékpontos volt a csökkenés. 2023-ban már négy nyugati tagállamban (Dánia, Franciaország, Németország, Luxemburg) is magasabb volt a kockázati arány, mint a 2010-es bázisévben.

A javulás minden részterületen tetten érhető:

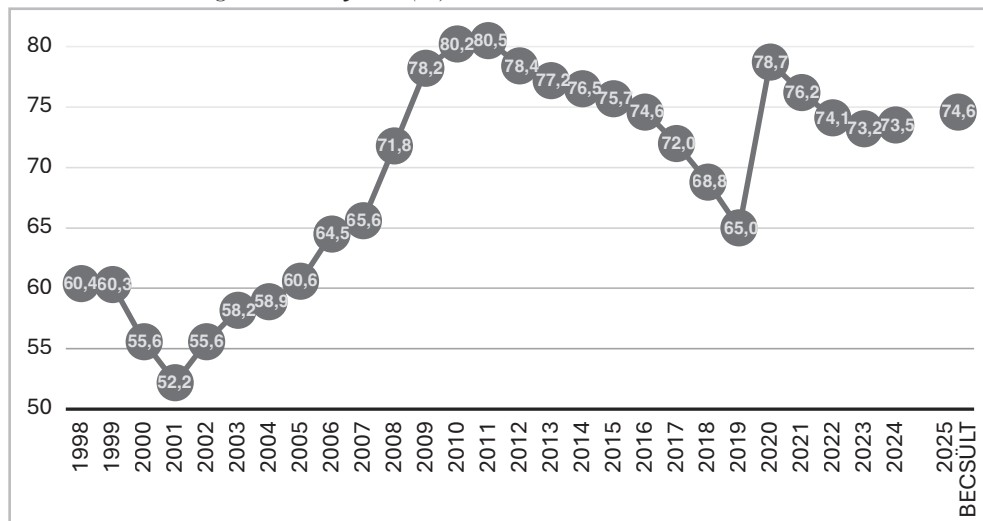
- a súlyos nélkülözők száma 1,5 millióval csökkent,
- a nagyon alacsony munkaintenzitású háztartásban élők száma 670 ezerrel csökkent (közel egymillióan voltak még 2010-ben, ma pedig kevesebb, mint 300 ezren vannak),
- a váratlan kiadást – például egy csőtörést – finanszírozni nem tudók száma több, mint 4,4 millióval kisebb
- az egyhetes üdülést finanszírozni nem tudók száma 2,8 millióval kisebb
- a hiteltörlesztési vagy rezsihátralékkal élők száma 1,6 millióval kisebb
- a kétnaponta húsételt fogyasztani nem tudók száma 1,4 millióval kisebb
- akiknek anyagi okból nincs személygépkocsijuk, azoknak a száma 1,3 millióval kisebb
- a lakásukat megfelelően fűteni nem tudók aránya 650 ezerrel kisebb

Kiemelendő a gyermekszegénység elleni küzdelem sikere: 2010 és 2023 között Magyarország érte el a második legnagyobb javulást az Európai Unióban, 2021 óta pedig a mutatóink jobbak az uniós átlagnál. Míg az EU-ban átlagosan csak 3,2 százalékponttal csökkent a gyermekszegénységi kockázat, nálunk 17,5 százalékpontos volt a javulás. 2023-ban hét tagállamban is rosszabb volt a gyermekek helyzete, mint 2010-ben. A 2010-ben még uniós szinten is kiugróan magas volt a magyar többletkockázat, amely a gyermekes családokat sújtotta a gyermektelenekkel szemben, 2021-re ez teljesen megszűnt. Bár a háborús infláció hatására kismértékű romlás volt tapasztalható, a családi adókedvezmények megduplázása és az anyák adómentességének kiterjesztése 2025–2026-tól újabb érdemi javulást vetít előre.

Államadósság

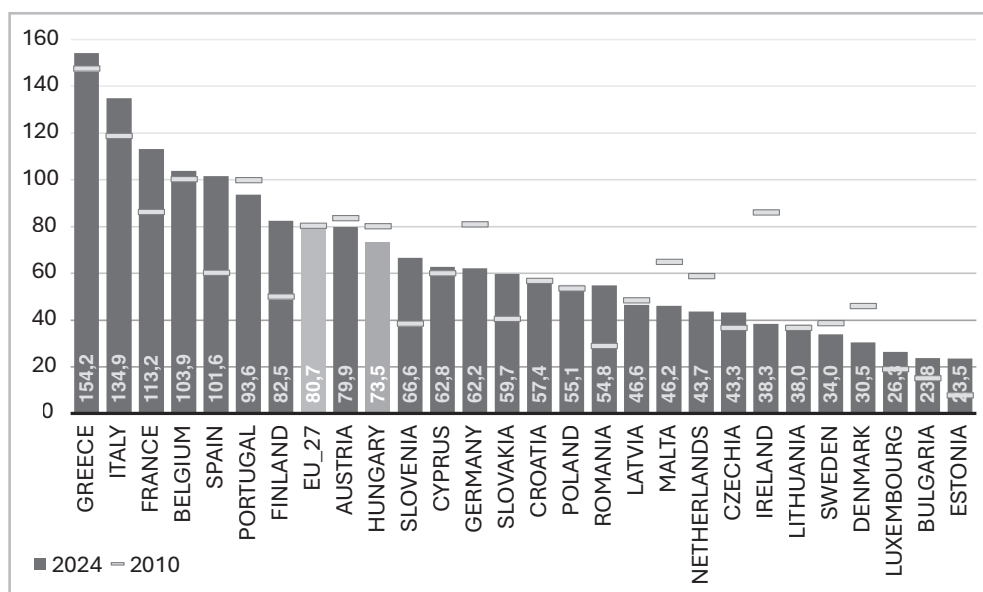
2010-ben a GDP 80 százaléka feletti államadóssággal vette át a kormányzást az Orbán-kormány, amely ezt az arányt a Covid-19-járványig folyamatosan mérsékelte. Egy évtized alatt közel 15 százalékponttal javult az ország pozíciója. A világjárvány időszaka ugyan rontotta a

10. ábra: Államadósság a GDP arányában (%)

Forrás: Eurostat; saját ábra

11. ábra: Államadósság a GDP arányában (%)

Forrás: Eurostat; saját ábra

mutatókat, de az adósságszint meg sem közelítette azt a mértéket, amely a Gyurcsány–Bajnai-kormányok elhibázott gazdaságpolitikája nyomán alakult ki.

Az államadósság GDP-arányos mutatója ekkor is, és azóta is az uniós átlag alatt maradt, és a várakozások szerint ez a tendencia a jövőben is fennmarad.

Az Európai Unióban mindössze tíz olyan tagállam van, amely 2010 és 2024 között csökkenteni tudta a GDP-arányos államadósságát. 2024-re például Ausztria adósságrátája is meghaladta Magyarországét, Franciaországé pedig 100 százalék fölé emelkedett. Vagyis több, hazánknál gazdagabb országban is nagyobb mértékű eladósodás következett be az elmúlt években.

A MAGYAR GAZDASÁG 2010 ÓTA ELÉRT LEGFONTOSABB EREDMÉNYEI

Az alábbiakban azt a 14 stratégiai eredményt vesszük górcső alá, amelyet Nagy Márton nemzetgazdasági miniszter a közelmúltban a magyar gazdaságpolitika legfontosabb vívmányai-ként azonosított.¹ Elemzésünk célja, hogy ezeket a pontokat a statisztikai adatok és a makrogazdasági trendek tükrében érdemi vizsgálat tárgyává tegyük.

1. *munkahelyteremtés*: Több mint egymillió új munkahely jött létre. A 20–64 éves korosztály foglalkoztatási rátája elérte a 2020-ra kitűzött 75%-os célt, majd 81% fölé emelkedett, amivel Magyarország az uniós élmezőnybe került.

2. *családbarát kormányzás*: A családközpontú adórendszer és a nemzetközi összevetésben is kiemelkedően bőkezű, sokrétű családtámogatási rendszer azt szolgálja, hogy a gyermekvállalás ne jelentsen többlet szegénységi kockázatot, és a kívánt gyermekek mielőbb megszülethessenek.

3. *folyamatos és világszinten is kimagasló mértékű reálkereset növekedés*: A bruttó átlagkereset három és félszeresére emelkedett. A minimálbér reálértéke 120%-kal, az átlagkereseté közel 90%-kal nőtt.

4. *otthonteremtés*: A családalapítás egyik alapfeltétele a biztonság, amelyhez a saját otthon is hozzátartozik. A magyarok 91,6%-a saját tulajdonú ingatlanban él, ami a harmadik legmagasabb arány az Európai Unióban. A lakosság mindössze 12,5%-ának van jelzáloghitele a saját ingatlanán, ami az uniós átlag fele. 2023-ban a 16 év felettiek 35,4%-a olyan lakásban élt, amelyen az előző öt évben energetikai korszerűsítést hajtottak végre; ez az ötödik legjobb arány az unióban.

5. *inflációkövető nyugdíjak, nyugdíjak reálértékének emelkedése*: A magyar nyugdíjak inflációkövetők, így megőrzik vásárlóerejüket. A reálértéküket tovább növelte a 13. és a 14. havi nyugdíj kifizetése, valamint a 3% feletti GDP-növekedést elérő években folyósított nyugdíjprémium. Az öregségi átlagnyugdíj nominálisan 2,7-szeresére emelkedett, reálértéke pedig több mint egyharmadával nőtt.

6. *egykulcsos, lineáris adórendszer*: A személyi jövedelemadó egységes kulcsa 15%. Az átlagos adóék még gyermektelen munkavállaló esetén is az uniós átlag alatt van, miközben 2009-ben Belgium után Magyarországon volt a második legmagasabb. A családi adókedvezmények figyelembevételével a helyzet még kedvezőbb. Az OECD-országok közül nálunk csökkent a legnagyobb mértékben az adóék.

7. *vállalkozó-központú adórendszer*: Az OECD értékelése szerint Magyarország a világ kilencedik legversenyképesebb adórendszerével rendelkezik. A 9%-os társaságiadó-kulcs nemzetközi összevetésben is az egyik legalacsonyabb, ami erősíti a beruházási és működési környezet versenyképességét.

8. rezsicsökkentés: A háztartási energia ára – minden adóval és rendszerhasználati díjjal együtt – az uniós átlag 38%-ának felel meg, ami a legalacsonyabb árszint az Európai Unióban. 2010-ben ez még az uniós átlag 90%-a volt. A magyar háztartások így az unióban az egyik legalacsonyabb energiaszámlát fizetik.

9. devizahitelvállás és önkormányzati hitelvállás megoldása: 2014-ben a kormány kivette a lakossági devizahiteleket, így a családok megmenekültek a devizahitelezés csapdájából. 2011 és 2014 között az állam átvállalta az önkormányzatok adósságát, stabilizálva és pénzügyileg konszolidálva a szektort.

10. adómentes lakossági állampapírok bevezetése: A kamatadó-mentes lakossági állampapírokban ma már mintegy egymillió magyar tartja megtakarításainak egy részét. Az így finanszírozott állomány a teljes állampapír-állomány közel ötödét teszi ki, erősítve a belső finanszírozást.

11. a stratégiai szektorokban a külföldi tulajdon visszaszorítása és a hazai tulajdon visszaszerzése: A közműszolgáltatók, a bankszektor és a repülőtér területén nőtt a magyar tulajdon aránya. Ezek az eszközök ma már érdemi bevételt termelnek, míg a korábbi, előnytelen privatizációk idején komoly terhet jelentettek a költségvetésnek. Volt olyan szerződés is, amely évi 8%-os garantált hozamot biztosított a befektetőnek, ha pedig ez nem volt piaci alapon realizálható, a különbözetet az államnak kellett megtérítenie.

12. a versenyképes high-tech iparágok kiépítése: A csúcstechnológiai iparban és a tudásintenzív szolgáltatásokban a foglalkoztatottak 6,7%-a dolgozik, ami a negyedik legmagasabb arány az uniós tagállamok között. A nők körében ez a második legmagasabb arány. 2019 óta Magyarország minden évben az első öt között szerepel ezen a területen.

13. a versenyképes infrastruktúra megvalósítása: A gyorsforgalmi úthálózat hossza megközelíti a 2460 kilométert; az elmúlt tizenhat évben mintegy 800 kilométer új szakasz épült. Népes-ségarányosan Magyarország az egyik legsűrűbb autópálya-hálózattal rendelkező ország az unióban, az ország területének döntő része gyorsforgalmi úton elérhető.

14. a pénzügyi stabilitás: A folyó fizetési mérleg többletes, a költségvetési hiány kontroll alatt áll. A devizatartalék történelmi csúcson van, az aranytartalék jelentősen emelkedett, a bankrendszer tőke- és likviditási helyzete stabil.

A VIZSGÁLAT EREDMÉNYEI

A 2010-ben bekövetkezett gazdaság- és társadalompolitikai fordulat óta eltelt másfél évtized nem tekinthető egységes tömbnek; a folyamatok dinamikája és a kezelendő kihívások jellege alapján két jól elkülöníthető időszakra bontható.

Az első, 2010 és 2019 közötti szakasz a gazdaságban a stratégiai szuverenitás visszaszerzéséről és a növekedési alapok lerakásáról, mondhatni a „romeltakarításról” szól. A fordulópontot a 2013-as év jelentette, amikor az IMF-hitelek békjójából való szabadulás egy minőségileg magasabb szuverenitási szintre emelte a magyar gazdaságpolitikát. Ez a visszaszerzett mozgástér tette lehetővé azon innovatív intézkedések bevezetését – mint a rezsicsökkentés, a Munkahelyvédelmi Akció vagy a GYED extra –, amelyek a korábbi, nemzetközi hitelezők által diktált kényszerpályán elképzelhetetlenek lettek volna. A társadalmi stabilizáció következő mérföldköve a devizahitelezés 2014-es kivétele volt, amely többségében gyermekes

háztartások százazeit szabadította ki az adósságcsapdából, elejét véve egy súlyos szociális katasztrófának. Ezzel párhuzamosan a kormányzat a munkaalapú gazdaság ösztönzése érdekében radikálisan átalakította az adórendszert: a munkát terhelő elvonások csökkentése – kezdve a 2011-es családi adókedvezménytől a 2013-as munkahelyvédelmi akció keretében megvalósuló járulékkezedményeken át a 2017-es hatéves bérmegállapodásig – megteremtette a fedezetét a foglalkoztatás bővülésének és a reálkeresetek dinamikus emelkedésének. Az eredmények magukért beszélnek: az időszak végére egymillióval nőtt a foglalkoztatottak száma, a szegénység vagy társadalmi kirekesztettség kockázatával élők aránya 20 százalék alá mérséklődött, miközben a GDP volumennövekedése tartósan meghaladta az uniós átlagot, a high-tech szférában dolgozók aránya pedig az EU élmezőnyébe emelkedett.

A második, 2020-tól napjainkig tartó időszakot a globális polikriszis határozza meg. Ebben a turbulens környezetben az Európai Unió növekedése megtorpant, lemaradtunk a világ számos más térségétől, a nagy tagállamok többször recesszióba süllyedtek, és lakosságuknak jelentős reálkereset csökkenést kellett elszenvednie. Magyarországon ezzel szemben sajátos folyamat zajlott le: bár a GDP volumene 2023-tól három éven át stagnálást mutatott, ez nem járt együtt sem a foglalkoztatási ráta, sem a reálkeresetek, sem az életkörülmények mutatóinak romlásával. A jelenség magyarázata a nominális folyamatokban keresendő: noha a 2025-ös egy főre jutó GDP volumene csupán 0,3%-kal haladja meg a 2022-es szintet, folyó áron, forintban számolva az értéke harmadával (32,7%-kal) nőtt. Mivel a 2022–2025 közötti kumulált infláció ennél alacsonyabb, 27,3% volt, a forintbeli érték növekedése reálértelemben is mozgásteret biztosított a béremelésekre.

A válságkezelés magyar modelljének kulcseleme a terhek méltányos elosztása volt. Az adatokból kiolvasható, hogy a bruttó működési eredmény GDP-hez viszonyított aránya 2014 óta folyamatosan magasabb az uniós átlagnál, 2020 után pedig volt olyan negyedév, amikor ez a többlet az 5 százalékpontot is elérte. Ez a profitnövekmény azonban nem a kkv-szektornál, hanem néhány jól körülhatárolható ágazat nagyvállalatainál csapódott le. Az állam erre reagálva vetett ki szektorális különadókat a pénzügyi intézményekre, energiavállalatokra és kiskereskedelmi láncokra. Ez az intézkedés tette lehetővé, hogy a kormányzat alacsonyan tartsa a lakosság és a kkv-k adóterheit. Ez utóbbi stratégiai jelentőségű, hiszen a versenyszférában a KKV szektor összességében, de a mikrovállalkozásoknak maguknak is a foglalkoztatási súlya nagyobb, mint a nagyvállalatoké, így támogatásuk közvetlenül a munkaerőpiac stabilitását szolgálja.

A különadók és a gazdaságfehérítés révén biztosított források fedezetet nyújtottak a rezsi-csökkentés fenntartására, a 13. és 14. havi nyugdíj folyósítására, valamint az otthonteremtési programok finanszírozására. A fiskális és monetáris politika innovatív eszközei – mint az árrésstopok vagy a nemzetközi figyelmet is kiváltó online árfigyelő rendszer – hatékonyak bizonyultak az infláció letörésében. Külön kiemelendő az adóék drasztikus csökkenése: míg 2009-ben Belgium után Magyarországon volt a második legmagasabb a munkát terhelő elvonás, addig 2024-re az OECD adatai szerint ez az érték már az uniós átlag alá csökkent, ami az OECD-országok körében mért legnagyobb mértékű javulás.

Összességében megállapítható, hogy a magyar gazdaságpolitika a stagnáló GDP-volumen mellett is képes volt megőrizni, sőt bizonyos területeken javítani a társadalom életkörülmé-

nyeit. Történelmi csúcson van a foglalkoztatás, alacsony a munkanélküliség, világviszonylatban is kiemelkedő a reálkeresetek növekedése, miközben az államadósság és a szegénység vagy társadalmi kirekesztettség kockázatával élők aránya az uniós átlag alatt marad. A devizataralékok – benne az aranytaralékkal – történelmi magasságban állnak, ami a pénzügyi szuverenitás garanciája. A vizsgált másfél évtized tapasztalata azt mutatja, hogy a magyar modell adatvezérelt, célzott és időben meghozott szerintünk innovatív, mások szerint „unortodox” lépései hatékony védelmet nyújtottak a váratlan külső sokkokkal szemben, bizonyítva a kormányzás válságállóságát a 2010 előtti időszakokkal ellentétben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Acemoglu, Daron – Restrepo, Pascual (2018): Demographics and Automation. NBER Working Paper No. 24421, National Bureau of Economic Research, Cambridge (MA). <https://www.nber.org/papers/w24421>
- Acemoglu, Daron – Robinson, James A. (2013): Miért buknak el nemzetek? A hatalom, a jólét és a szegénység eredete. HVG Könyvek, Budapest.
- Alesina, Alberto – Özler, Sule – Roubini, Nouriel – Swagel, Phillip (1996): Political instability and economic growth. *Journal of Economic Growth*, vol. 1., no. 2., 189–211. <https://link.springer.com/article/10.1007/BF00138862>
- Baldwin, Richard (2016): The Great Convergence: Information Technology and the New Globalization. Harvard University Press, Cambridge (MA). <https://doi.org/10.2307/j.ctv24w655w>
- Blanchard, Olivier J. – Summers, Lawrence H. (1986): Hysteresis and the European Unemployment Problem. *NBER Macroeconomics Annual*, vol. 1., 15–78. <https://www.nber.org/books-and-chapters/nber-macroeconomics-annual-1986-volume-1/hysteresis-and-european-unemployment-problem>
- Boeri, Tito – van Ours, Jan (2008): The Economics of Imperfect Labor Markets. Princeton University Press, Princeton. <https://www.jstor.org/stable/j.ctt7t6qb>
- Carroll, Christopher D. (1997): Buffer-Stock Saving and the Life Cycle/Permanent Income Hypothesis. *The Quarterly Journal of Economics*, vol. 112., no. 1., 1–55. <https://www.jstor.org/stable/2951275>
- Costanza, Robert et al. (2014): Time to leave GDP behind. *Nature*, vol. 505., no. 7483., 283–285. <https://doi.org/10.1038/505283a>
- Coyle, Diane (2015): GDP: A Brief but Affectionate History. Princeton University Press, Princeton. <https://press.princeton.edu/books/paperback/9780691169859/gdp>
- Deaton, Angus (2010): Price Indexes, Inequality, and the Measurement of World Poverty. *American Economic Review*, vol. 100., no. 1., 5–34. <https://doi.org/10.1257/aer.100.1.5>
- Diamond, Peter A. (2011): Unemployment, Vacancies, Wages. *American Economic Review*, vol. 101., no. 4., 1045–1072. <https://doi.org/10.1257/aer.101.4.1045>
- Draghi, Mario (2024a): The future of European competitiveness: Part A. A competitiveness strategy for Europe. European Commission, Brussels. https://commission.europa.eu/document/download/97e481fd-2dc3-412d-be4c-f152a8232961_en
- Draghi, Mario (2024b): The future of European competitiveness: Part B. In-depth analysis and recommendations. European Commission, Brussels. https://commission.europa.eu/document/download/ec1409c1-d4b4-4882-8bdd-3519f86bbb92_en
- Drazen, Allan (2000): Political Economy in Macroeconomics. Princeton University Press, Princeton. <https://www.jstor.org/stable/j.ctv346rwp>
- Easterly, William – Pennings, Steven (2020): Shrinking Dictators: How Much Economic Growth Can We Attribute to National Leaders? Policy Research Working Paper No. 9411, World Bank, Washington D.C. <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2024.103446>
- Epstein, Rachel A. (2014): Overcoming ‚Economic Backwardness’ in the European Union. *Journal of Common Market Studies*, vol. 52., no. 1., 17–33. <https://doi.org/10.1111/jcms.12078>

- Eurostat (2026): Anyagi és szociális deprivációs statisztikák. Eurostat, Luxembourg.
- Fleurbaey, Marc (2009): Beyond GDP: The Quest for a Measure of Social Welfare. *Journal of Economic Literature*, vol. 47., no. 4., 1029–1075. <https://doi.org/10.1257/jel.47.4.1029>
- Friedman, Milton (1957): A Theory of the Consumption Function. Princeton University Press, Princeton. <https://www.nber.org/books-and-chapters/theory-consumption-function>
- Friedman, Milton (1968): The Role of Monetary Policy. *The American Economic Review*, vol. 58., no. 1., 1–17. <https://www.aeaweb.org/aer/top20/58.1.1-17.pdf>
- Gereffi, Gary (2014): Global value chains in a post-Washington Consensus world. *Review of International Political Economy*, vol. 21., no. 1., 9–37. <https://doi.org/10.1080/09692290.2012.756414>
- Gordon, Robert J. (2016): The Rise and Fall of American Growth. Princeton University Press, Princeton. <https://doi.org/10.2307/j.ctvc77bwm>
- Guio, Anne-Catherine – Gordon, David – Marlier, Eric (2016): Improving the measurement of material deprivation at the European level. *Journal of European Social Policy*, vol. 26., no. 3., 219–333. <https://doi.org/10.1177/0958928716642947>
- Johnson, Juliet – Barnes, Andrew (2015): Financial nationalism and its international enablers: The Hungarian experience. *Review of International Political Economy*, vol. 22., no. 3., 535–569. <https://doi.org/10.1080/09692290.2014.919336>
- Jones, Benjamin F. – Olken, Benjamin A. (2005): Do Leaders Matter? National Leadership and Growth Since World War II. *The Quarterly Journal of Economics*, vol. 120., no. 3., 835–864. <https://doi.org/10.1093/qje/120.3.835>
- Khanna, Parag (2016): Connectography: Mapping the Future of Global Civilization. Random House, New York.
- Kopátsy Sándor (2022): Van kiút! Pallas Athéné Könyvkiadó, Budapest.
- Kornai János (2012): Centralization and the Capitalist Market Economy. *Economics of Transition*, vol. 20., no. 4., 569–591. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0351.2012.00443.x>
- Krueger, Alan B. et al. (2009): Measuring the Subjective Well-Being of Nations: National Accounts of Time Use and Well-Being. University of Chicago Press, Chicago. <https://www.nber.org/books-and-chapters/measuring-subjective-well-being-nations-national-accounts-time-use-and-well-being/rejoinder>
- Modigliani, Franco (1986): Life Cycle, Individual Thrift, and the Wealth of Nations. *American Economic Review*, vol. 76., no. 3., 297–313. <https://www.jstor.org/stable/1813352>
- Mortensen, Dale T. – Pissarides, Christopher A. (1994): Job Creation and Job Destruction in the Theory of Unemployment. *The Review of Economic Studies*, vol. 61., no. 3., 397–415. <https://doi.org/10.2307/2297896>
- Nye, Joseph S. (2011): The Future of Power. Chatham House, London. https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/19290_100511nye.pdf
- OECD (2013): OECD Guidelines for Micro Statistics on Household Wealth. OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/9789264194878-en>
- Pissarides, Christopher A. (2000): Equilibrium Unemployment Theory. MIT Press, Cambridge (MA). <https://mitpress.mit.edu/9780262533980/equilibrium-unemployment-theory/>
- Roberts, Anthea – Choer Moraes, Henrique – Ferguson, Victor (2019): Toward a Geoeconomic Order. *Journal of International Economic Law*, vol. 22., no. 4., 655–676. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3389163>
- Rodrik, Dani (2018): Straight Talk on Trade: Ideas for a Sane World Economy. Princeton University Press, Princeton. <https://press.princeton.edu/books/hardcover/9780691177847/straight-talk-on-trade>
- Shimer, Robert (2005): The Cyclical Behavior of Equilibrium Unemployment and Vacancies. *American Economic Review*, vol. 95., no. 1., 25–49. <https://doi.org/10.1257/0002828053828572>
- Stiglitz, Joseph E. – Sen, Amartya – Fitoussi, Jean-Paul (2009): Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. European Commission, Paris. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/8131721/8131772/Stiglitz-Sen-Fitoussi-Commission-report.pdf>
- Summers, Lawrence H. (2014): U.S. Economic Prospects: Secular Stagnation, Hysteresis, and the Zero Lower Bound. *Business Economics*, vol. 49., no. 2., 65–73. <https://doi.org/10.1057/be.2014.13>

Van Ark, Bart – O'Mahony, Mary – Timmer, Marcel P. (2008): The Productivity Gap between Europe and the United States: Trends and Causes. *Journal of Economic Perspectives*, vol. 22., no. 1., 25–44. <https://doi.org/10.1257/jep.22.1.25>

JEGYZETEK

- ¹ Nagy Márton nemzetgazdasági miniszter értékelése a Világgazdaság (VG) podcast adásában hangzott el. Cím: Nagy Márton: nem cél a mindenáron való gazdasági növekedés, *Közzététel*: 2026. 02. 06. Elérhető: https://youtu.be/KU_WKXbuy3Y?si=mjzcaYz6cVMD6AEy

Timár Bálint

Magyar-amerikai konzervatív kapcsolatok, mint a kisállami külpolitikai stratégia példája

Hungarian–American Conservative Relations as a Case Study of Small State Foreign Policy Strategy

Összefoglalás

A tanulmány a poszt-bipoláris rendben történő kisállami nemzetközi érdekérvényesítés egy példáját vizsgálja, a magyar-amerikai konzervatív kapcsolatokat kormányzati és nem-kormányzati szinten egyaránt 2014-től 2025-ig. Az esettanulmányok keresztül az írás be kívánja mutatni, hogyan képes egy kisállam tudatos, újszerű kapcsolatépítéssel jelentős befolyást szerezni és szoros kapcsolatot kialakítani egy nagyhatalommal. Az asszimetrikus igazodás fogalmi keretében egy kisállam materiális erőt nem tud felhasználni, így a soft power különböző eszközeivel, a médiakapcsolatok - különösképp a politikai véleményvezérek -, a háttérintézetek, valamint elit-szintű kapcsolatokon keresztül tud együttműködést és szövetséget kialakítani. A tanulmány hozzájárul a kisállami diplomácia, a soft power és a nemzetközi politikai hálózatok működésének mélyebb megértéséhez.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: F50

Kulcsszavak: magyar–amerikai kapcsolatok, kisállami diplomácia, asszimetrikus igazodás, soft power, politikai hálózatok, konzervatív transznacionális kapcsolatok, elit-szintű befolyás

Summary

The study examines an example of small-state international advocacy in the post-bipolar order, Hungarian-American conservative relations at both governmental and non-governmental levels from 2014 to 2025. Through the case study, the paper aims to demonstrate how a small state can gain significant influence and establish close ties with a great power through conscious, novel relationship-building. In the conceptual framework of asymmetric alignment, a small state cannot use material power, so it can establish cooperation and alliances through various means of soft power, like media relations - especially political opinion leaders -, think-tank networks, and elite-level relations. The study contributes to a deeper understanding of small-state diplomacy, soft power, and the functioning of international political networks.

TIMÁR BÁLINT, PhD-hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola, Nemzetközi és Európa-tanulmányok Tanszék

Journal of Economic Literature (JEL) codes: F50

Keywords: Hungarian–American relations, small-state diplomacy, asymmetric alignment, soft power, political networks, transnational conservative linkages, elite-level influence

BEVEZETÉS

A Szovjetunió felbomlását követően, a bipoláris korszak vége után a nemzetközi rendszer hatalmas átalakuláson ment keresztül. Az egykor stabil struktúra a kisállamok külpolitikai mozgásterét még jelentősen korlátozta, de a posztbipoláris rendben az ideológiai fragmentáció és a transznacionális politikai hálózatok elterjedése új perspektívát nyitott a kisállamoknak. A materiális képességek soha nem mérhetőek a nagyhatalmakhoz a kisállamok számára, de egy állandóan változó, komplex világrendben a pusztán *hard power* már nem elegendő a befolyás mintázatainak magyarázatára. Ehelyett egyre inkább az ideák és ideológiai összehangolás, valamint a nemzetközi hálózatépítés révén érvényesül.

Jelen írás azt vizsgálja, hogy a kisállamok hogyan érvényesítik politikai érdekeiket a posztbipoláris nemzetközi rendben, különös tekintettel Magyarország és az Egyesült Államok bilaterális kapcsolatára. Magyarország, egy 93 030 négyzetkilométernyi területtel bíró és 9,6 millió lakosú kis közép-európai állam, korlátozott materiális képességekkel, fontos példát kínál arra, hogyan lehet aszimmetrikus összehangolásban (*asymmetric alignment*) előmozdítani egy nagyhatalommal való kapcsolatépítést. 2021-től Magyarország olyan külpolitikai stratégiát követett, amelynek célja az volt, hogy beágyazza magát a kulcsfontosságú amerikai konzervatív politikai és intellektuális hálózatokba. A magyar külpolitika az ideológiai összehangolásra, az elit hálózatépítésre és a célzott *soft power* eszközökre épült.

A tanulmányt irányító központi kutatási kérdés: hogyan tudják a kisállamok meghatározni és előmozdítani politikai érdekeiket a posztbipoláris nemzetközi rendszerben a nagyhatalmakkal fenntartott aszimmetrikus kapcsolatok révén? A cikk továbbá azt vizsgálja, hogy Magyarországnak miként sikerült szoros és hatékony kapcsolatot kialakítania az amerikai konzervatívokkal, majd kormányzati szinten a második Trump-adminisztrációval. Azáltal, hogy Magyarország USA-stratégiáját a posztbipoláris nemzetközi politika, a kisállami diplomácia és a hatalom változó természetével kapcsolatos szélesebb viták keretébe helyezi, a tanulmány hozzájárulni kíván annak árnyaltabb megértéséhez, hogyan érvényesülnek és valósulnak meg a politikai érdekek az aszimmetrikus összehangolás körülményei között.

KISÁLLAMOK, HATALMI ASZIMMETRIA ÉS ÉRDEKÉRVÉNYESÍTÉS A POSZTBIPOLÁRIS VILÁGRENDEN

A kisállamok tanulmányozása mindig is marginális téma volt a nemzetközi tanulmányokban. A mainstream nemzetközi kapcsolatok elméletek a kisállamokat nagyrészt korlátozott szereplőknek tekintik a nemzetközi szinten, akiknek érdekeit a nagyhatalmak határozzák meg. (Waltz, 1979) Bár ezek az elméletek hasznosak, elégtelenül ragadják meg a posztbipo-

lárís nemzetközi rend alakuló körülményeiben a hatalmi viszonyokat, valamint a kisállamok növekvő lehetőségeit és stratégiáit a modern világban.

A posztbipoláris rendre egyre inkább a széttöredezett hatalomgyakorlás jellemző, a hatalmat már nem kizárólag a nagyhatalmak gyakorolják *hard power* segítségével, hanem egyre inkább eszmei, intézményi és hálózati csatornákon keresztül kerül közvetítésre. Ebben a kontextusban a kisállamok stratégiái nem vizsgálhatóak kizárólag külső korlátokhoz alkalmazkodó reaktív szereplőkként. Ehelyett politikai érdekérvényesítésben vesznek részt, amely itt úgy határozható meg, mint az a folyamat, amely során az államok aktívan megfogalmazzák, népszerűsítik és beágyazzák preferenciáikat a nagyhatalmi szereplők politikai és intézményi környezetébe.

A *soft power* fontos eszköz ebben. Joseph Nye (2004) a *soft power*-t úgy fogalmazza meg, mint azt az értékekben, kultúrában és észlelt legitimációban gyökerező képességet, amellyel az egyik a másik felet attrakció, mintsem kényszer vagy fizetés révén befolyásolja. Ezen irodalom nagy része azonban államok és társadalmak szintjén vizsgálja a befolyást.

Ez a tanulmány új értelmezését ad a *soft power*-nek, amely alkalmas a kisállamok posztbipoláris rendben alkalmazott stratégiáihoz. A széles társadalmi szint helyett a befolyást elit-központúnak és hálózati alapúnak tekinti, amely politikai befolyással bíró szereplőkön, például médiaszemélyiségeken, politikai vállalkozókon, agytrösztökön és ideológiai intézményeken keresztül történik. Az ebben az írásban vizsgált magyar eset ezért nem rendellenességeként tekinthető, hanem mint analitikusan körülhatárolt illusztrációja annak, hogy a kisállamok hogyan képesek navigálni és átformálni a posztbipoláris nemzetközi rend korlátait a stratégiai érdekérvényesítés révén.

KORAI KORLÁTOK ÉS SIKERTELEN STRATÉGIA (2014–2021)

Miután a 2014-es választásokon újabb kétharmados többséget szerzett, Orbán Viktor, Magyarország miniszterelnöke nyáron beszédet tartott egy új állammodellről, „illiberális állam, nem liberális állam. Nem tagadja a liberalizmus alapvető értékeit, mint a szabadság, és hozhatnék még néhányat, de nem teszi ezt az ideológiát az államszerveződés központi elemévé, hanem egy attól eltérő sajátos, nemzeti megközelítést tartalmaz”. Azt is kiemelte, hogy „Miután a világ mostani rendje nem éppen a mi szájunk íze szerint való, ezért én azt gondolom, hogy inkább gondoljuk azt, hogy a bármilyen megtörténhet korszaka, ami most előttünk áll, bár sokak szerint bizonytalanságot hordoz, baj is lehet belőle, de legalább ennyi lehetőséget és esélyt is tartogat a magyar nemzet számára”. (Orbán, 2014) Egy új, nemzetközi aspirációkkal rendelkező állammodell bejelentésével a magyar kormány – először próbálta, majd később – sikeresen tudott együttműködni az amerikai konzervatívokkal.

2014. szeptember 4-én a Miniszterelnökség kétéves lobbizási szerződésre szerződtette Connie Macket azzal a céllal, hogy „Képviselje a magyar politikai, gazdasági és kulturális értékeket és érdekeket, elősegítse az érdekek érvényesítését és lobbitevékenységet folytasson Észak-Amerikában”, majd 2015-ben Magyarország nyilvános lobbistájává is kinevezték. (US Department of Justice, 2014, p. 5.) (Hungarian Government, 2015)

A 2014-es amerikai félidős választások „vörös hullámával” az Obama-adminisztrációnak – Obamának így „béna kacsaként” – nem volt meg a szükséges legitimitása és hatalma az Orbán-kormány megbüntetésére. Azonban, ahogy a Miniszterelnök politikai igazgatója, Orbán Balázs (2025) kiemelte, az Obama-adminisztráció sok tekintetben már akkor elkezdte azt, amit ma már blokkosodásnak neveznek a nemzetközi kapcsolatokban. Egy alapvetően politikai és gazdasági, de ezeken túlmutató, nagyfokú „igazodást elvárni mind üzleti, geopolitikai, kulturális és egyéb tekintetben” az USA vezette nyugati szövetségi rendszerhez tartozó országoktól. Nem pusztán azoktól, amelyek stratégiai szempontból fontosnak tűntek az amerikaiak számára, hanem azoktól is, amelyeket vadászterületüknek tekintettek. S hogy ez nem egyszerű puha diplomácia volt, hanem konkrét eszközök is társultak hozzá, azt mutatja, hogy a renitens, „nem teljesítő” országok negatív kampánynak, nyomásgyakorlásnak, sőt szankcióknak voltak kitéve.

Orbán Viktor azon első kormányfők között volt, akik nyíltan elismeréssel beszéltek Donald Trumpról a 2016-os amerikai elnökválasztási kampány során. Felismerte, hogy „a Republikánus Párton belül van egy törés és van egy alternatív jelölt”, aki azt a szellemi és politikai irányt képviseli a nyugati világot érintő civilizációs kérdésekkel összefüggésben, amelyeket a 2010-ben hivatalba lépett nemzeti kormány is. Ráadásul már akkor látszott, hogy Trumpnak minden esélye megvan a győzelemre, ezért a politikai logika alapján is észszerűnek tűnt, hogy ha a magyar miniszterelnök „idejekorán melléáll”, akkor azzal versenyleányhoz juttatja hazánkat, új fejezetet nyitva a magyar-amerikai kapcsolatokban. (Orbán, 2025) Ahogy Szijjártó Péter (2025) fogalmazott: „Ráébredés volt számunkra, hogy az óceán másik oldalán, és számukra is, hogy az óceán európai oldalán vannak olyan politikai vezetők, akik hasonlóan gondolkodnak a világ legfontosabb kérdéseiről”. Az európai migrációs válság idején Orbán Viktor kiemelte, hogy egyetértett az akkori republikánus jelölttel abban, hogy a migráció veszélyes, és azt is aláhúzta, hogy „Meghallgattam ezt a jelöltet [Donald Trumpot], és el kell mondanom, hogy javaslatokat tett a terrorizmus visszaszorítására [...] a világ legjobb titkosszolgálatát kell létrehozni [és] le kell állítani a demokráciaexport politikáját.” (Orbán, 2016) Orbán „Gratulálok. Micsoda nagyszerű hír. A demokrácia még él.” üzenettel üdvözölte Donald Trump választási győzelmét Facebook-oldalán. (Orbán, 2016b)

Annak ellenére, hogy minden adott volt egy gyümölcsöző kapcsolathoz, a dolgok nem a tervek szerint alakultak. A Trump-tábor is annyira meglepte a győzelmük, hogy nem rendelkeztek a kormányzáshoz szükséges erőforrásokkal (tudással, tapasztalattal, munkaerővel), ezért Trumpnak a GOP *establishment* szárnyára volt szüksége a posztok betöltéséhez adminisztrációjában. Kezdetben az első Trump-adminisztrációban olyan mérsékelt és hagyományos *establishment* figurák voltak, mint Rex Tillerson, Jim Mattis, John J. Sullivan, H.R. McMaster. Ennek a kudarca volt látható Steve Bannon, Trump főstratégája, az egyik legkorábbi MAGA-rajongó alig több mint 6 hónap utáni bukásában, aki 2018 elején azt mondta: „A *Drain the Swamp*-pal, a *Lock Her Up*-pal, a *Build a Wall*-al választottak meg minket. Ez tiszta düh volt. A düh és a félelem az, ami elviszi az embereket a szavazóhelyiségekbe.” (bloomberg.com, 2018) Azonban az *establishment* kinevezettekkel és volt karrierdiplomatákkal a külügyminiszteri posztokon ez nem így volt a magyar kormány és a Közép-európai Egyetem közötti 2017-es konfliktus tekintetében. Hoyt Yee, az amerikai külügyminisztérium európai és

eurázsiai ügyekért felelős helyettes államtitkára akkor úgy nyilatkozott, hogy „Az Egyesült Államokat aggasztja ez a jogszabály... mert nagyon egyértelműen a (CEU-t) célozza meg, és veszélyezteti... ezt a fontos amerikai-magyar intézményt”. (reuters.com, 2017)

A hozzáállás változásának kinyilvánításának tekinthető az a 11 amerikai kongresszusi tag aláírásával ellátott levél is, amelyet Rex Tillerson akkori külügyminiszterhez címeztek, bírálva „egy pénzügyi javaslat ellenzését [...] a magyarországi magáncsoportok számára egy olyan médiaforrás létrehozására, amely ellensúlyozza azt, amit a külügyminisztérium a magyar kormány és politikájának egyoldalú sajtójának tart”. A levél, amelyet Andy Harris marylandi kongresszusi képviselő terjesztett, azt állítja: „Ahogy Trump elnök kihirdette az „Amerika first” politikát, úgy Magyarország is a saját nemzeti érdekeit követte, sokszor a liberális, Soros által finanszírozott ellenzékkal szemben”. (American Hungarian Federation, 2017) Néhány hónappal később a Képviselőház 12 tagja fejezte ki „támogatását Orbán Viktor magyar miniszterelnök és demokratikusan megválasztott kormánya iránt [...] az Európai Parlament azon közelmúltbeli döntése nyomán, hogy megbüntesse Magyarországot szuverén nemzetként való jogaik gyakorlásáért”. (Harris, 2018)

Bár a CEU-ügy negatív hatással volt az USA-Magyarország kapcsolatra, 2018 végére „már nem volt az amerikai kormány fő prioritásai között”. (Direkt36.hu, 2019) Amikor arról kérdezték, hogy „szenved-e az USA és Magyarország közötti kapcsolat Orbán CEU-val szembeni bánásmódja miatt”, David Cornstein akkori amerikai nagykövet azt válaszolta: „Nem igazán.” (Foer, 2019) Miután Orbán a 2018-as választások után megerősítette hatalmát, és Trump MAGA-frakciója is kiterjedt a kormányzatban és a diplomáciában, – különösen Mike Pompeo korábbi Trump-szövetségessel külügyminiszterként és Trump régi barátjával, David Cornsteinnel mint 2018-tól amerikai nagykövettel, – a két tábor közötti kapcsolatok javulni kezdtek. Szijjártó Péter magyar külügyminiszter 2018-ban, majd 2019-ben találkozott Mike Pompeóval, miután Magyarország több védelmi megállapodást is aláírt az USA-val a Trump-adminisztrációval való kapcsolatok helyreállítása érdekében, beleértve az amerikai rakétarendszerek beszerzését. Egy diplomáciai távirat szerint az amerikai kormány Magyarországgal kapcsolatos politikája 2018 elejétől jelentősen megváltozott, mivel tartózkodott a magyar belföldi ügyek (elsősorban a demokrácia állapota, jogállamiság) bírálatától, cserébe azért, hogy Magyarország segítséget nyújtson az USA számára fontos ügyekben. Ahogy a Trump-adminisztráció egyre inkább érvényesítette tranzakciós külpolitikai stratégiáját, Magyarországgal is javult a kapcsolat. (Direkt36.hu, 2019b)

2019 május 13-án Orbán Viktort meghívták a Fehér Házba Donald Trumpgal való találkozóra, amely az első magyar miniszterelnöki látogatás volt 2009 óta. A találkozót segítette, hogy a magyar kormány elfogadta az USA kéréseinek nagy részét – beleegyezett a Védelmi Együttműködési Megállapodásba (DCA), amerikai fegyvereket vásárolt -, valamint segített a Netanjahu-kormány is, amely Trump és Orbán szövetségeseiként facilitálta utóbbi lobbizását Washingtonban. (Direkt36.hu, 2019c)

Az USA adminisztrációjának, jogalkotásának és az amerikai külpolitika megközelítésének képe nem volt annyira radikálisan más az establishment nézeteitől. A találkozó előtt minde mellett egy kétpárti levél jelent meg, amelyet nagyrészt az amerikai szenátus idősebb tagjai adtak ki, nemcsak Bob Menendez és Jeanne Shaheen a Demokrata Párt részéről, hanem Jim

Risch, a Szenátus Külügyi Bizottságának tagja és elnöke, valamint Marco Rubio, mindketten republikánus párt vezető alakjai. A levélben a szenátorok aggodalmukat fejezték ki „Magyarország lefelé tartó demokratikus pályája és a közép-európai amerikai érdekekre gyakorolt hatásai miatt”. (Foreign Relations Committee, 2019)

A Direkt36.hu (2019d) által jelentett amerikai és magyar források szerint a találkozó során nem született valódi áttörés. Bár a két vezetőnek nagyszerű személyes kapcsolata volt, az Orbán által Trump elé terjesztett fő kérdés, a norvég támogatási alap magyar civil szervezeteknek történő elosztásának megszüntetése nem sikerült.

Lényeges különbség a második és az első Trump-adminisztráció között a Republikánus Párt összetétele. Donald Trump 2016-os meglepő győzelme után a trumpizmus még távolról sem volt domináns frakció a pártban. A GOP túlnyomórészt *establishment* tagokat tartalmazott, akik ellenezték a trumpizmust, és a régi vágású, klasszikus konzervativizmust képviselték, amely – külpolitikai szempontból – közelebb állt egy mérsékelt, kétpárti állásponthoz. A Szenátus Külügyi Bizottságának republikánus tagjai, mint például Jim Risch, Ron Johnson, Rand Paul, John Barrasso, Mitt Romney és Lindsey Graham eleinte Trump-szkeptikusok, Trump-ellenesek voltak, vagy külpolitikai álláspontjuk közelebb állt az akkori *mainstream*hez, mint az America First által képviselthez. Ide tartoztak a Képviselőház GOP tagjai is, mint például John Curtis, Adam Kinzinger, akik a kétpárti Problem Solvers Caucus tagjai, amelynek célja a „józan eszen alapuló megoldások előmozdítása nemzetünk kulcsfontosságú problémáira”. (Bacon Jr., 2019) Ahogy Orbán Balázs (2025) említette, az első Trump-adminisztrációban „a republikánus oldal számára [Magyarország] kevésbé jelentékeny európai ország volt”.

1. táblázat: A Fidesz és a MAGA Mozgalom kül- és belpolitikájának közös pontjai.

Külpolitika	Belpolitika
Realista külpolitika	Konzervatív ideológia
Izraellel való kapcsolatok	A család, a kereszténység fontossága
Migrációellenesség	Határvédelem (jog és rend)
Ellenséges viszony a liberális nemzetközi renddel szemben	Intézményi átalakítás

Forrás: saját szerkesztés

AZ ÁTTÖRÉS ÉS AZ „ÚJ MAGASSÁGOK” (2021-)

Az amerikai választások után Orbán Viktor késleltetve gratulált Joe Biden választási győzelméhez. Amint Biden elnöksége nyilvánvalóvá vált, Orbán rutinszerű gratuláló üzenetet küldött. Orbán Viktor nyilvánosan elismerte, hogy Biden győzelmének esetére nem volt B terve, és folytatta a tudatos kapcsolatépítést az amerikai konzervatívokkal, de a klasszikus lobbizás helyett két fő, eltérő módon: *amerikai médiajelenléttel, intézményi és ideológiai kapcsolatokkal*. (reuters.com, 2020) Ahogy Orbán Balázs (2025) elmondta, a republikánusok MAGA-szárnya

elkezdett „pozitív mintákat keresni és felfedezni maguknak”, amelyek egyúttal ellenpontként szolgálhatnak a demokraták egyre komolyabb kormányzási problémáival szemben. Magyarország felismerte, hogy a kormányzati vagy pártszintű kapcsolatok erősítése helyett igazi hatást lehet elérni a „véleményvezérek, influenszerek és akadémiai agytrösztök oldalán való fellépéssel, akik formálják a közvélemény felfogását”. Ha „Magyarország barátjává tudja tenni azokat az embereket, akik elérnek az amerikai állampolgárokhoz, és ha a szavazók többségét Magyarország barátjává tudja tenni, akkor rá fogják kényszeríteni az amerikai politikusokat, hogy kiálljanak [Magyarország] mellett, függetlenül attól, hogy mit gondolnak róla”. Még akkor is, amikor Donald Trump ellenzékben volt, Magyarország többé-kevésbé „az egyetlen volt a világpolitika szereplői közül, aki kiállt mellette”, és egy nem *establishment* politikus számára, mint Trump, „ezek az emberi tulajdonságok számítanak: a hűség, a megbízhatóság, az őszinteség, a barátság... A magyar-amerikai kapcsolatok jelentős része az emberi együttműködés és a lojalitás, a kölcsönös tisztelet pillérén alapul, amely Trump és a magyar miniszterelnök között épült ki” – mondta Szijjártó Péter (2025).

Médiaalapú napirend-hozzájárulás és az elitkapcsolatok erősítése

Tucker Carlson (2021) a Fox News műsorvezetője 2021-ben Budapestről közvetítette a Tucker Carlson Tonight című műsorát, és interjút készített Orbánnal. Azt mondta nézőinek, hogy Magyarország „komoly ország”, olyan vezetőikkel, akik valóban törődnek népük védelmével. Carlson záróbeszédében dicsérte Magyarország kerítését a szerb határon, mint hatékony és szükséges megoldást, amely közvetlen párhuzam Trump határfalával. Ez a médiajelentés nagyon fontos mérőföldkő volt Orbán amerikai konzervatív elfogadásában: világszerte címlapokra került, és megmutatta, milyen messzire megy el egy amerikai véleményvezér Orbán politikájának népszerűsítésében.

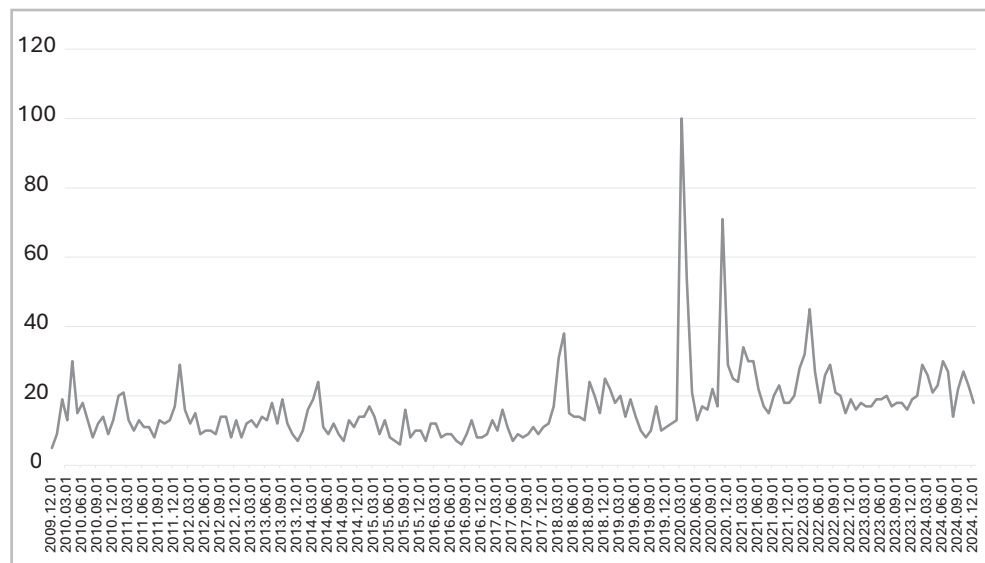
A magyar konzervatívok a nem hagyományos médiába is betörték. Tartva a média új trendjeivel, a magyar miniszterelnök „sok média- és politikai energiát fektetett abba”, hogy Magyarország mint egy 21. századi sikeres konzervatív kormányzati berendezkedésen alapuló ország a nyugati, elsősorban az amerikai közgondolkodásban is ismertté, sőt nem egy közpolitika terén mintaadóvá, hivatkozási alappá váljon. (Orbán, 2025) Orbán Viktor 2021 óta több interjút adott Tucker Carlsonnak, de beszélt Ben Shapíróval és Marissa Streittel is. Azóta megszorodtak a pozitív említések Magyarországról a konzervatív médiában. Magyarországot gyakran „keresztény, anti-woke paradicsomként” emlegetik olyan csatornákon, mint a Fox News, a Newsmax és konzervatív talk show-k. (Savage, 2022) Magyarország egy másik hírhedt konzervatív, Elon Musk figyelmét is felkeltette, aki gyakran dicsérte a magyar kormány politikáját, és 2023 szeptemberében még találkozott is Novák Katalin magyar elnökkel Austinban, ahol a világ demográfiai problémáiról és a gyermekvállalás fontosságáról beszéltek. (Sándor-Palota, 2023)

Természetesen nem csak a konzervatív médiaorgánumok érdeklődtek egyre nagyobb mértékben a magyar kormány politikája iránt. A CNN, a BBC és a CBS is több interjút készített magyar tisztviselőkkel, például Orbán Balázzsal és Szijjártó Péterrel 2021 óta. Más *mainstream* médiumok is kiterjedten írtak Magyarországról – jelentős publicitás egy 10 milliós

országnak -, Orbánt „az amerikai jobboldal hősnéne”, „a MAGA konzervatívok szerelmének”, és „Amerika orbánizációjának” nevezve. (Heilbrunn, 2022) (Applebaum, 2025) (Tharoor, 2022) Még David Pressman, az Egyesült Államok 2022 és 2025 közötti magyarországi nagykövete is kijelentette, hogy Orbán „erő, amellyel számolni kell, és eléggé figyelemre méltó, ahogyan sikerült vezetnie... egy viszonylag kis országot, és projektálnia magát” a nemzetközi konzervatív, patrióta ideológia vezetőjeként. (Pressman, 2025)

Orbán Viktor elismertségének újabb áttörése és felemelkedése 2022-ben következett be, amikor lehetősége volt beszédet mondani a legprominensebb konzervatív gyűlésen, a CPAC-en Dallasban. Míg Orbán Viktor nevét gyakran említették az amerikai sajtóban, az érdeklődés messze nem volt intenzív 2022 előtt. Azonban a 2022-es CPAC beszéd után az általános amerikai közvélemény érdeklődése valóban fellendült. A keresési érdeklődés már Orbán Viktor 2022-es újraválasztása után a legmagasabb pontra jutott, de még tovább nőtt a CPAC-en tartott 2022-es beszédével, folyamatosan magasabb szinten maradt a korábbi, 2010 óta tartó évekhez képest, és 2024 szeptemberében érte el a legmagasabb pontot, amikor nevét Donald Trump és Kamala Harris elnökjelölti vitájában is említették. Ami egyesek számára véletlennek tűnik, az Trump és Orbán tudatos kapcsolatépítésének eredménye volt. Trump a vitában azt mondta: „Orbán Viktor, az egyik legmegbecsültebb ember – ők erős embernek hívják. Azt mondta: „Miért robban fel az egész világ? Három éve nem volt ez. Miért robban fel?...mert vissza kell, hogy jöjjön Trump elnöknek. Félték tőle. Kína félt és nem szerettem használni a félt szót, de csak idézem. »Kína félt tőle. Észak-Korea félt tőle.« Nézzék meg mi történik Észak-Koreával, egyébként. Azt mondta: Oroszország félt tőle”. (magyarnemzet.hu, 2024)

1. táblázat: Érdeklődés az „Orbán Viktor” keresési kifejezésre az Egyesült Államokban 2010 és 2024 között.

Forrás: trends.google.com

Intézményi beágyazódás és az aszimmetrikus igazodás megszilárdulása

„Orbán Viktornak igaza van: a nemzeteknek meg kell védeniük identitásukat és határaikat, és a nyugati civilizáció judeo-keresztény értékeken alapul, különösen a család szerepén és fontosságán” – mondta Andy Harris, amerikai kongresszusi képviselő Marylandból. (Hungary Today, 2022) Orbán dicsérte Trump patrióta megnyilvánulásait egy 2017-es beszédében, kiemelve: „Lelkesen tapsoltunk az Egyesült Államok elnökének, amiért pontosan úgy gondolkodik, mint mi, amikor azt mondja: »Amerika az első.« Mi is ugyanezt mondjuk: »Magyarország az első, aztán mindenki más.«” (politico.com, 2019) Ez aláhúzta közös patrióta ideológiájukat és a liberális nemzetközi rend alapját képező multilaterális liberális normák elutasítását.

Trump is több alkalommal dicsérte Orbánt, patrióta politikáját és kormányzását, migrációellenes intézkedéseit, a keresztény értékek védelmét és „kemény fickó imázsát”. Az ilyen megjegyzések is megerősítik, hogy az ideológia alapvető fontosságú a köztük lévő értékalapú együttműködésben: mindkét vezető a kereszténység és a Nyugat védelmezőjeként pozicionálja magát a woke ideológia, a migráció és a globalizmus ellen. Az Alapjogokért Központ (2024) elemzése szerint Trump 109 alkalommal említette név szerint Orbánt a 2024-es választás előtti évben, mindig pozitív módon. Bár ez a statisztika 2023-ra vonatkozik, egy olyan trendet tükröz, amely Trump elnöksége alatt kezdődött: Orbán politikáját (különösen a bevándorlást) a konzervatív ötletek koncepciójának bizonyítékeként idézte.

A magyar konzervatívok egyik legfontosabb agytrösztje, a Mathias Corvinus Collegium (MCC), amelynek Orbán Balázs a kuratóriumi elnöke, 2022 óta rendezi meg az éves MCC Fesztivált, ahol konzervatív influenszerek és értelmiségiek oszthatják meg gondolataikat és véleményüket. Az előadók között olyan magas rangú amerikai konzervatívok szerepeltek, mint Peter Thiel, Tucker Carlson, Patrick Deneen, Chris Rufo, Dennis Prager vagy Michael Knowles.

Ez az időszak hozta a magyar és amerikai konzervatívok közötti intézményi kapcsolatok szorosabbra fűzését is. Mindkét fél dolgozott azon, hogy ideológiai affinitásukat konkrét együttműködésekkel fordítsa át, az agytröszt-partnerségektől a közös konferenciákig, a politikaformálásig és tanácsadásig. A konzervatívokhoz közel álló magyar agytrösztök aktívan keresték a szorosabb kapcsolatot az amerikai konzervatív elemzőintézetekkel és személyiségekkel. A budapesti Danube Institute amerikai vendégkutatókat fogadott, és kapcsolatokat épített ki az egyik fő MAGA intézménnyel, a Heritage Foundationnal. A Heritage elemzői elkezdték kiemelni Magyarország pozitív aspektusait, főleg a jog és rend (*law & order*) szempontjait, kiemeltképp a biztonságot, a migrációellenességet, a családi politikákat és a kulturális kérdéseket, mint például a keresztény értékek védelme. John Roberts, a Heritage Foundation elnöke azt mondta: „A modern Magyarország nem csak egy modell a konzervatív államvezetés számára, hanem *a* modell”, „emlékeztető az amerikaiak és más országok számára is arról, hogy mik az amerikai elvek”, és azt állította, hogy Orbán Viktor „vezetése Magyarországon a bevándorlás, a családi politika és a nemzetállam fontossága terén a konzervatív kormányzás modellje”. (hungarianconservative.com, 2022) (abouthungary.hu, 2022) (Heritage Foundation, 2024) Egy másik konzervatív agytröszt, az Alapjogokért Köz-

pont (CFR) is híd lett az amerikai konzervatívok felé. A CFR kutatói kapcsolatokat és konzervatív jogi hálózatokat építettek ki, és nemcsak az alkotmányosság, a migráció, a családi politika terén osztottak meg stratégiákat, hanem kutatást is végeztek együtt az America First Policy Institute-tal. (Alapjogokért Központ, 2023) Az intézet partnerségre lépett az American Conservative Union-nel is a Conservative Political Action Conference (CPAC) rendezvény magyarországi szervezésében.

A magyar konzervatívok és az ACU vezetői egy különleges ülést tartottak Budapesten, amelyet a járvány miatt 2021-ről 2022-re halasztottak. Bár a CPAC Hungary első alkalommal 2022 tavaszán zajlott, a bejelentése 2021 végén évekig tartó szorosabb kapcsolatépítés gyümölcse volt. A budapesti CPAC kifejezetten arra irányult, hogy Magyarországot „az ultra-konzervatívok nemzetközi bástyájává” tegye. Amerikai előadókat és magyar vezetőket vonultatott fel, szimbolizálva a szövetség intézményesülését. Maga Orbán később a CPAC fő előadója lett (mind Magyarországon, mind az Egyesült Államokban), álló ováció fogadta az amerikai konzervatívoktól Texasban 2022-ben. (Albuquerque, 2023) A konzervatív mozgalom ezen együttműködése korábban példátlan volt: egy magyar miniszterelnök beszédet mond Amerika vezető konzervatív konferenciáján, és amerikai jobboldali személyiségek támogatnak egy európai kormány napirendjét.

2019 körül a magyar kormány kezdeményezéseket indított konzervatív amerikai gondolkodók Magyarországra vonzására a puha diplomácia egy formájaként. 2019-ben, egy vallásszabadságról szóló konferencián Orbán több mint egy órát beszélgetett a kutatókkal, a végén azt mondva: „Azoknak, akik konzervatívok, remélem, Budapestet tekintik szellemi otthonuknak.” 2021-re a magyar kormány új alapítványokba, mint például a Mathias Corvinus Collegium (MCC), juttatott további forrásokat, amely 2022-ben nyitott brüsszeli irodát is. Olyan írók, mint Rod Dreher és Gladden Pappin vendégkutatók lettek Budapesten. Közülük sokan Orbán hangos védelmezőjeként jelentek meg az amerikai médiában, hatékonyan szolgálva nem hivatalos nagykövetségként. Budapest így egy olyan központtá vált, ahol amerikai konzervatív értelmiségiek találkoznak, hálózatot építenek és stratégiákat fogalmaznak meg – egy nemzetközi konzervatív hálózat magyarországi bázissal. (Albuquerque, 2023)

Összességében az elmúlt évek megszilárdították a magyar és amerikai konzervatív intézmények közötti egyedülálló szövetséget. Ami Trump-Orbán személyes jóviszonyaként indult, mélyebb együttműködési csatornákká alakult át. A folyamat, ahogy Sziijártó Péter (2025) leírta, „felülről vezérelt, de alulról épített”. A konzervatív konferenciák, agytrösztök és a média mindkét oldalon együttműködött, ötleteket osztott meg és kölcsönösen legitímálta egymást.

Hivatalos kapcsolatok

Míg Orbán, Trump és a Republikánus Párt közötti kapcsolat jelentősen erősödött, a hivatalos államközi viszony Magyarország és az Egyesült Államok között nagy mértékben romlott. „2022 júliusában az Egyesült Államok felmondta az 1979-es amerikai-magyar kétoldalú adóegyezményt, 2023. január 8-i hatállyal”, aminek eredményeként azóta sincs érvényben kétoldalú befektetésvédelmi egyezmény (BIT) a két ország között. (U.S. Department of State, 2026) Azonban az új Trump-adminisztrációval a befektetések megugrottak. Ahogy Joó

István, a kiemelt külföldi működő tőke (FDI) projektek megvalósításáért és beruházás-össztönzésért felelős kormánybiztos megjegyezte, „a stabil diplomáciai kapcsolatok kézzelfogható gazdasági előnyökkel járnak, és a két ország közötti üzleti együttműködés kulcsfontosságú területei tovább bővültek”. (gondola.hu, 2025) 2025 első három negyedévében 550 millió euró nettó közvetlen külföldi tőke (FDI) áramlott Magyarországra az Egyesült Államokból, ami 2025-ben a második legnagyobb volt. (MNB, 2025)

Sok erőfeszítést és kiterjedt kapcsolatépítést igényelt, ami végül sikerhez vezetett. Ahogy Szijjártó Péter (2025) is említette, sikerült együttműködniük Magyarországgal szimpatizáló amerikai törvényhozókkal az amerikai-magyar kétoldalú adóegyezmény kérdésében, mint például Mike Waltz, aki a Magyarország-USA Baráti Csoport tagja volt, és akinek a kapcsolat révén később szoros szövetségest szereztek, mivel Mike Waltz 2025 elején nemzetbiztonsági tanácsadó lett.

A hivatalos kapcsolatok ezért gyökeresen megváltoztak a második Trump-adminisztráció 2025-ös beiktatásával. Mivel az amerikai külpolitika mostantól „a szuverén döntéshozatal kölcsönös tiszteletére és a mindkét nemzet számára előnyös stratégiai célok előmozdítására irányuló elkötelezettségre” helyezte a hangsúlyt a „bizonyos politikai tényezők – putyinizáció, antidemokratikus tendenciák és a nyugati föderális rendszerek sarokköveinek elutasítása” helyett, a két ország közötti kormányzati kapcsolat barátságosabbá vált. (U.S. Embassy in Hungary, 2025) (Garamvölgyi, 2023)

Az új szövetség csúcspontja 2025. november 7-én, Orbán Viktor washingtoni hivatalos látogatásával valósult meg. A találkozó után számos megállapodást jelentettek be több területen. Trump elnök legfeljebb egy évre különleges mentességet adott Magyarországnak az orosz olaj- és gázimportra vonatkozó amerikai szankciók alól, annak ellenére, hogy a szenátorok kétpárti csoportja ellenezte ezt, akik felszólították Magyarországot, hogy „vessen véget az orosz energiától való függésének, és zárja be a fennmaradó kiskapukat, amelyek továbbra is finanszírozzák Vlagyimir Putyin Ukrajna elleni háborúját”. (U.S. Senate Foreign Relations Committee, 2025) Cserébe Magyarország vállalta, hogy körülbelül 600 millió dollár értékben vásárol cseppfolyósított földgázt (LNG) az Egyesült Államoktól. A csúcstalálkozó eredménye volt továbbá Magyarország vízummentességi programban való részvételének teljes helyreállítása, egy egyetértési nyilatkozat a polgári nukleáris energia területén, amelynek keretében az Egyesült Államok és Magyarország elmélyíti az együttműködést a nukleáris technológia terén, szorosabb biztonsági partnerség, körülbelül 700 millió dollár értékű amerikai védelmi felszerelés vásárlásával, valamint az oktatási együttműködések, például a Fulbright Partnerség és a kutatás bővítése. (U.S. Embassy in Hungary, 2025) A csúcstalálkozó tehát fordulópont volt, amely megerősítette az amerikai-magyar kapcsolatok átrendeződését, és optimista hangot ütött meg az együttműködés „új magasságairól”.

KONKLÚZIÓ: A KISÁLLAMI ÉRDEKEK ARTIKULÁCIÓJA A POSZTBIPOLÁRIS RENDBEN

Magyarország azon stratégiája, hogy az Egyesült Államokban a konzervatív és MAGA-barát körökben befolyást építsen ki, az egyik legsikeresebb *soft power* terjeszkedésnek bizonyult a kis

nemzetek körében az utóbbi években. Még akkor is, amikor a hivatalos kapcsolatok romlottak az Orbán-kormány és a Biden-adminisztráció között, Orbán közvetlen vonalat létesített és tartott fenn Trump-pal és a MAGA háterszaggal.

Bár a korai tevékenységek – a célzott lobbizás – nem voltak hatékonyak, 2021-től kezdve az amerikai jobboldali média ökoszisztémájával való következetes kapcsolattartás révén Magyarország a konzervatívok modelljeként pozícionálta magát világszerte. A Donald Trumphoz, Tucker Carlsonhoz és olyan intézményekhez, mint a Heritage Foundation és az American Conservative Union, fűződő kapcsolatok kézzelfogható eredményeket hoztak: együttműködést az ideológia, a politika, a médianyilvánosság, a magas szintű látogatások, a közös események és még a védelmi megállapodások terén is. E stratégia középpontjában egy közös világnézet áll – amely a patriotizmusra, a keresztény identitásra, az migrációellenességre, a családpolitikára és a liberális internacionalizmus elutasítására összpontosít.

Ez a „megfontolt puha hatalmi stratégia”, amely transzatlanti szövetségben ölt testet, nemcsak megerősítést nyújt Orbán számára a globális szintén, hanem az amerikai jobboldal számára is egy működő esettanulmányt kínál az illiberális konzervatív kormányzásról. (Albuquerque, 2023) Budapest hatékonyan vált az amerikai konzervatívok intellektuális háterszágává és szimbolikus menedékévé, akik koherens, kompromisszumok nélküli kulturális és politikai narratívát keresnek. Ezzel Magyarország valóban súlyánál jóval magasabbra jutott azáltal, hogy nem annyira hagyományos külpolitikai szövetséget, hanem inkább egy ideológiai koalíciót hozott létre – *felülről irányítva, de alulról építve*. Ez a hálózat hosszú távú alternatívát kínál, amely kihívást jelent a Washingtonban és Brüsszelben uralkodó liberális konszenzussal szemben is.

IRODALOMJEGYZÉK

- 444.hu, 2016, Orbán Viktor nem támogatja Donald Trumpot. Link: <https://444.hu/2016/10/18/Orbán-viktor-nem-tamogatja-donald-trumpot> Letöltés ideje: 2025.08.24
- abouthungary.hu (2022), Hungary is a model for the United States – US conservative leader Kevin Roberts to Mandiner. Link: <https://abouthungary.hu/speeches-and-remarks/hungary-is-a-model-for-the-united-states-us-conservative-leader-kevin-roberts-to-mandiner> Letöltés ideje: 2026.01.04
- Alapjogokért Központ (2023), Nincs nemzet határok nélkül! Link: <https://alapjogokert.hu/anyagok/elemzeseink/nincs-nemzet-hatarok-nelkul> Letöltés ideje: 2026.01.04
- Alapjogokért Központ (2024), Több mint 100 alkalommal hivatkozott Donald Trump Orbán Viktorra. Link: <https://alapjogokert.hu/anyagok/elemzeseink/tobb-mint-100-alkalommal-hivatkozott-donald-trump-Orbán-viktorra> Letöltés ideje: 2026.01.03
- Albuquerque, Ana Luiza (2023), Hungary's Plan to Build an Army of U.S. Intellectuals. In: Foreign Policy. Link: <https://foreignpolicy.com/2023/05/19/hungary-american-conservative-right-wing-intellectuals-Orbán> Letöltés ideje: 2026.01.04
- American Hungarian Federation (2017), AHF Meets with Congressman Andy Harris. Link: https://www.americanhungarianfederation.org/news_AHF_AndyHarris_2017-12-19.html Letöltés ideje: 2026.01.02
- Applebaum, Anne (2025), America's Future Is Hungary. In: The Atlantic May 2025. Link: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2025/05/viktor-Orbán-hungary-maga-corruption/682111/> Letöltés ideje: 2026.01.04

- bloomberg.com (2018), Has Anyone Seen the President? Link: <https://www.bloomberg.com/view/articles/2018-02-09/has-anyone-seen-the-president?embedded-checkout=true> Letöltés ideje: 2025.08.24
- Bacon, Jr. (2019), The Five Wings Of The Republican Party. Link: <https://fivethirtyeight.com/features/the-five-wings-of-the-republican-party/> Letöltés ideje: 2025.09.07
- Carlson, Tucker (2021), Tucker Carlson Orbán Viktor interjú (teljes) / Interview with the Hungarian PM | Fox News, Budapest. Link: <https://www.youtube.com/watch?v=VzoFHIFtr84> Letöltés ideje: 2026.01.03
- direkt36.hu (2019), Diplomatic Cable Reveals U.S. Frustrated with Orbán's Hungary. Link: <https://www.direkt36.hu/en/turelmetlen-amerikaiakrol-es-lavirozo-Orbanrol-arulkodik-egy-bizalmas-diplomaciai-irat/> Letöltés ideje: 2025.08.31
- direkt36.hu (2019b), Hungary Buying U.S. Missile System to Mend Ties with Trump Administration. Link: <https://www.direkt36.hu/en/amerikai-raketarendszer-vasarlasaval-billenti-helyre-kapcsolatat-a-kormany-az-usa-val/> Letöltés ideje: 2025.08.28
- direkt36.hu (2019c), Hungary to buy more U.S. weapons as PM Orbán gets a White House invitation. Link: <https://www.direkt36.hu/en/osszejon-az-Orban-trump-talalkozo-mikozben-ujabb-fegyvereket-vennenek-a-magyarok-az-amerikaiaktol/> Letöltés ideje: 2025.08.31
- direkt36.hu (2019d), I really like Norway! This is how Trump refused Viktor Orbán's deal aimed against NGOs. Link: <https://www.direkt36.hu/en/en-nagyon-szeretem-norvegiat-igy-szerelte-le-trump-Orban-viktor-nyomulasat/> Letöltés ideje: 2025.09.07
- Foer, Franklin (2019), Viktor Orbán's War on Intellect. In: The Atlantic 2019 June. Link: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2019/06/george-soros-viktor-Orban-ceu/588070/> Letöltés ideje: 2026.01.03
- Foreign Relations Committee (2019), Menendez, Risch, Rubio, Shaheen, Express Concern for Democratic Erosion in Hungary, Ask Trump to Raise Issues with Orbán. Link: <https://www.foreign.senate.gov/press/dem/release/menendez-risch-rubio-shaheen-express-concern-for-democratic-erosion-in-hungary-ask-trump-to-raise-issues-with-Orban> Letöltés ideje: 2025.09.07
- Garamvölgyi, Flóra (2023), In Hungary, 'Deteriorating Relationship' Seen Behind Biden's Democracy Summit Snub. Link: <https://www.rferl.org/a/hungary-biden-summit-snob-viktor-Orban/32340574.html> Letöltés ideje: 2026.01.11
- gondola.hu (2025), Joó István: Történelmi csúcson az amerikai beruházások Link: <https://www.gondola.hu/cikkek/joo-istvan-tortenelmi-csucson-az-amerikai-beruhazasok-155946> Letöltés ideje: 2026.01.03
- Harris, Andy (2018), "Following the European Parliament's recent decision to punish Hungary for exercising their rights as a sovereign nation, I and several of my colleagues sent a letter of support to Hungarian Prime Minister Viktor Orbán and his democratically elected government." Link: <https://x.com/RepAndyHarrisMD/status/1068251997932015624> Letöltés ideje: 2026.01.02
- Heilbrunn, Jacob (2022), Behind the American Right's Fascination With Viktor Orbán. In: The Atlantic. Link: <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2022/08/viktor-Orban-american-conservatism-admiration/671205/> Letöltés ideje: 2026.01.04
- Heritage Foundation (2024), Correcting the Record: Heritage's Relationship with Hungary. Link: <https://www.heritage.org/press/correcting-the-record-heritages-relationship-hungary> Letöltés ideje: 2026.01.04
- Hungary Today (2022), CPAC to Open with Address by Viktor Orbán. Link: <https://hungarytoday.hu/conservative-political-action-conference-cpac-viktor-Orban-speech-prime-minister-hungary-donald-trump-andy-harris/> Letöltés ideje: 2026.01.03
- hungarianconservative.com (2022), 'Politicians Don't Like Doing the Right Thing' — Interview with Kevin Roberts. Link: <https://www.hungarianconservative.com/articles/interview/politicians-dont-like-doing-the-right-thing-interview-with-kevin-roberts/> Letöltés ideje: 2026.01.04
- Hungarian Government (2015), Connie Mack appointed Hungary's American public advocate, Link: <https://2015-2019.kormany.hu/en/the-prime-minister/news/connie-mack-appointed-hungary-s-american-advocate> Letöltés ideje: 2025.08.24

- International Conversation Foundation (2025), ICF in the United States. Link: <https://internationalconversation.org/operations/usa> Letöltés ideje: 2025.09.07
- magyarnemzet.hu (2024), Donald Trump Praises, Cites Viktor Orbán in Presidential Debate. Link: <https://magyarnemzet.hu/english/2024/09/donald-trump-praises-cites-viktor-Orbán-in-presidential-debate> Letöltés ideje: 2026.01.02
- Nye, Joseph S. (2004), *Soft Power*. New York, PublicAffairs.
- Orbán, Balázs (2025), The Hungarian-American relations and the international order. [Interview], Budapest, 2025.06.06.
- Orbán, Viktor (2014), Prime Minister Viktor Orbán's Speech at the 25th Bálványos Summer Free University and Student Camp. Link: <https://2015-2019.kormany.hu/en/the-prime-minister/the-prime-minister-s-speeches/prime-minister-viktor-Orbán-s-speech-at-the-25th-balvanyos-summer-free-university-and-student-camp> Letöltés ideje: 2026.01.04
- Orbán, Viktor (2016), Orbán Viktor előadása a XXVII. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáborban. Link: <https://2015-2022.miniszterelnok.hu/Orbán-viktor-eloadasa-a-xxvii-balvanyosi-nyari-szabadegyetem-es-diaktabOrbán/> Letöltés ideje: 2025.08.24
- Orbán, Viktor (2016b), Congratulations. What a great news. Democracy is still alive. Link: <https://www.facebook.com/Orbánviktor/photos/a.311926051092.193946.298090296092/10154577434131093/?type=3>
- Orbán, Viktor (2026), Orbán Viktor Youtube channel. Link: <https://www.youtube.com/@1Orbánviktor/videos>
- politico.com (2019), 'America first' meets 'Hungary first'. Link: <https://www.politico.com.eu/article/donald-trump-viktor-Orbán-america-first-meets-hungary-first> Letöltés ideje: 2026.01.03
- Pressman, David (2025), The Rise of Illiberal Democracy: Lessons from Hungary. Chicago Council on Global Affairs. Link: <https://www.youtube.com/watch?v=VYeERpIgsXQ> 48:46-48:58
- Letöltés ideje: 2026.01.04
- reuters.com (2017), U.S., EU rebuke Hungary over 'anti-Soros' education law. Link: <https://www.reuters.com/article/us-hungary-soros/u-s-eu-rebuke-hungary-over-anti-soros-education-law-idUSKBN17D0Y0/?il=0> Letöltés ideje: 2025.08.28
- reuters.com (2020), Hungary's Orbán congratulates Biden as his 'Plan A' for Trump win flops. <http://reuters.com/world/hungarys-Orbán-congratulates-biden-his-plan-a-trump-win-flops-2020-11-08/> Letöltés ideje: 2026.01.03
- Sándor-Palota (2023), Elon Musk személyében egy új szövetségünk lett a családok szabadságharcában és a béke-misszióban. Link: <https://www.sandorpalota.hu/hu/elon-musk-szemelyeben-egy-uj-szovetsegesunk-lett-csaladok-szabadsagharcan-es-bekemisszioban> Letöltés ideje: 2026.01.04
- Savage, John (2022), US conservatives cheer Hungarian PM Viktor Orbán at conference. Link: <https://www.aljazeera.com/news/2022/8/5/us-republicans-cheer-hungarian-pm-viktor-Orbán-at-conference> Letöltés ideje: 2026.01.03
- Szijjártó, Peter (2022), „Magyarország barátai mind győztek az amerikai féléldős választásokon...” Link: <https://www.facebook.com/Szijjártó.peter.official/posts/pfbid0zmVgwUxxZ61GT9c6HdTN6vJA7zq78THdiGGKdSbsY43H6Vd7r2zUtRsCtYncYJSqL> Letöltés ideje: 2026.01.03
- Szijjártó, Peter (2025), The Hungarian-American relations and the international order. [Interview], Budapest, 2025.05.26.
- Smith, Adrian (2022), Leadership in Solidarity. Link: <https://adriansmith.house.gov/media/column/leadership-solidarity> Letöltés ideje: 2026.01.03
- Tharoor, Ishaan (2022), The Orbánization of America: The U.S. right walks in Hungary's path. In: Washington Post. Link: <https://www.washingtonpost.com/world/2022/05/17/viktor-Orbán-american-right-illiberal-Orbánization/> Letöltés ideje: 2026.01.04
- trends.google.com (2026), Interest over „Orbán Viktor” search query from 2010 to 2024. Elérés helye: <https://trends.google.com/explore?q=Orbán%C3%A1ln%20Viktor&date=2010-01-01%202024-12-31&geo=HU> Letöltés ideje: 2026.02.25

- U.S. Department of Justice (2014), A magyarországi politikai, gazdasági és kulturális értékek is érdekek képviselője, az érdekek irvinysítésének elősegítése is lobbizási tevékenység folytatása Észak-Amerikában a jelen szerződés 1. sz. elválaszthatatlan mellékletét képező feladatleírásban foglaltak szerint. Link: <https://efile.fara.gov/docs/6259-Exhibit-AB-20141031-1.pdf> Letöltés ideje: 2025.08.24
- U.S. Department of State (2026), 2025 Investment Climate Statements: Hungary
Link: <https://www.state.gov/reports/2025-investment-climate-statements/hungary> Letöltés ideje: 2026.01.03
- U.S. Embassy in Hungary (2025), U.S.-Hungary Relations Reach New Heights. Link: <https://hu.usembassy.gov/news-u-s-hungary-relations-reach-new-heights/> Letöltés ideje: 2026.01.11
- U.S. House Committee on Ways & Means (2022), Brady, Crapo, Risch on Treasury Bullying Hungary to Force Global Tax Agreement. Link: <https://waysandmeans.house.gov/2022/07/11/brady-crapo-risch-on-treasury-bullying-hungary-to-force-global-tax-agreement/> Letöltés ideje: 2026.01.03
- U.S. Senate Foreign Relations Committee (2025), Ranking Member Shaheen, Senator Tillis, Colleagues Lead Bipartisan Resolution Urging Europe to Cut Remaining Russian Energy Ties Ahead of Hungarian Prime Minister Orbán's White House Visit. Link: <https://www.foreign.senate.gov/press/dem/release/ranking-member-shaheen-senator-tillis-colleagues-lead-bipartisan-resolution-urging-europe-to-cut-remaining-russian-energy-ties-ahead-of-hungarian-prime-minister-orban-white-house-visit> Letöltés ideje: 2026.01.11
- Waltz, Kenneth N. (1979), Theory of International Politics. Addison-Wesley Publishing Company.

Marosi György Csongor

A szolidaritási hozzájárulás mint az önkormányzati finanszírozás és újraelosztás új eszköze

The Solidarity Contribution as a New Instrument for Municipal Financing and Redistribution

Összefoglalás

A tanulmány a szolidaritási hozzájárulás szerepét vizsgálja a magyar területi kohéziós politika és az önkormányzati finanszírozás összefüggésében, abból kiindulva, hogy a területi egyenlőtlenségek hátterében nem csupán piaci vagy demográfiai tényezők, hanem hosszú távon kialakult strukturális sajátosságok állnak, amelyek kezelése aktív állami beavatkozást igényel. E beavatkozás egyik közpénzügyi eszköze a fiskális kiegyenlítést szolgáló szolidaritási hozzájárulás, amely hozzájárul az elmaradottabb térségek felzárkóztatásához. A tanulmány áttekinti a hozzájárulás elméleti, jogszabályi és intézményi alapjait, kapcsolódását a járási fejlesztéspolitikához és a Versenyképes Járások Program célrendszeréhez, valamint kitér az aktuális közéleti vitákra és a témában elhangzott közelmúltbeli nyilatkozatokra is. Következtetése szerint a szolidaritási hozzájárulás nem az önkormányzati autonómia korlátozását szolgálja, hanem a nemzeti fejlesztéspolitika részeként egy szolidárisabb és versenyképesebb Magyarország megteremtését támogathatja.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: E62, G38, H11, H71, H72

Kulcsszavak: szolidaritási hozzájárulás, területi kohézió, önkormányzati finanszírozás, állami beavatkozás, területi felzárkóztatás, regionális fejlesztéspolitika

MAROSI GYÖRGY CSONGOR, PhD-hallgató, tudományos kutató – Nemzeti Közszo-
szolgálati Egyetem Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola, Széll Kálmán Állam-
pénzügyi Kutatóműhely, MCA Collegium Professorum Hungarorum. E-mail:
info@marosigyorgycsongor.hu; gyorgy.csongor.marosi@makovecz-campus.hu

Summary

The study analyses the role of the solidarity contribution within the framework of Hungarian territorial cohesion policy and local government financing, based on the premise that territorial disparities cannot be explained solely by market mechanisms or demographic trends, but are also the result of long-term structural characteristics that necessitate active state intervention. One of the key public finance instruments for such intervention is this contribution, which, through fiscal equalisation, contributes to the socio-economic convergence of less developed regions. The paper examines its theoretical foundations, legal and institutional framework of the solidarity contribution, as well as its relationship with district-level development policy and the objectives of the Competitive Districts Programme. Particular attention is paid to recent public debates and political statements concerning the measure, highlighting the relevance of territorial cohesion and solidarity. The study concludes that the solidarity contribution does not constitute a limitation of local government autonomy; rather, as an integral element of national development policy, it has the potential to support the goal of creating a more cohesive and competitive Hungary.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: E62, G38, H11, H71, H72

Keywords: solidarity contribution, territorial cohesion, municipal financing, state intervention, regional convergence, regional development policy

BEVEZETÉS

A területi egyenlőtlenségek kérdése egy igen összetett és érzékeny közpolitikai probléma a modern államok mindegyikében, Magyarországon pedig különösen. Ennek oka, hogy a rendszerváltást követő évtizedekben kialakult gazdasági és társadalmi különbségek nem csupán fennmaradtak, de több térségben szinte újratermelték önmagukat. Az eltérő gazdasági teljesítmény, a munkaerő-piaci lehetőségek különbségei, valamint az infrastruktúra és a közszolgáltatásokhoz való hozzáférés különböző mértéke, illetve eltérő minősége együttesen olyan területi szerkezetet hoztak létre, amely önmagában, piaci mechanizmusok által nem képes az egyensúly irányába elmozdulni. Ebből következően a területi kohézió megteremtése nem tekinthető pusztán gazdasági kérdésnek, alapvetően államelméleti és közpénzügyi probléma is (Pálné Kovács, 2016).

A polgári államfelfogás egyik alapvetése, hogy az állam nem csupán szabályozó, de egyfajta közösségsszervező szerepet is betölt. Ez különösen az olyan helyzetekben értékelődik fel, amikor a piaci racionalitás önmagában már nem vezet, nem vezethet a társadalom által kívánt eredmények eléréséhez. A területi egyenlőtlenségek kezelése tipikusan ilyen terület: az erőforrások fejlettebb térségekben való koncentrációja tovább mélyíti a különbségeket, miközben az elmaradottabb térségek önerőből nem képesek kitörni hátrányos helyzetükből. Ebben az összefüggésben a szolidaritás a közjó érvényesítésének racionális eszközeként jelenik meg.

A magyar közpénzügyi rendszer 2010 utáni átalakítása tudatosan szakított azzal a korábbi szemlélettel, amely szerint az önkormányzatokat magukra érdemes hagyni a forrásteremtés és a feladatellátás feladataival. Az eladósodás, a finanszírozási egyenlőtlenségek és az eltérő adóerő-képesség következményei igen hamar világossá tették, hogy a területi különbségek kezelése nem oldható meg pusztán decentralizációval. Az állam központi szerepének megerősítése, a feladat- és forrásrendszer újra szabályozása, valamint a fiskális fegyelem visszaállítása mind-mind azt a célt szolgálták, hogy a közpénzek felhasználása átláthatóbbá és igazságosabbá váljon (Kolozsi et. al., 2017).

Ebben a kontextusban értelmezhető a szolidaritási hozzájárulás lehetősége is, amely az önkormányzati rendszer differenciált gazdasági helyzetéből fakadó különbségeket hivatott mérsékelni. A hozzájárulás célja nem a fejlettebb települések „megbüntetése”. Sokkal inkább annak biztosítása, hogy a közszolgáltatásokhoz való hozzáférés ne kizárólag a helyi adóerő függvénye legyen. A szolidaritási mechanizmusok alkalmazása nem magyar sajátosság, számos európai ország gyakorlatában megjelenik, mint a társadalmi kohézió fenntartásának eszköze. Magyarország esetében azonban különös jelentősége van annak, hogy ez a rendszer illeszkedjen a járási szintű fejlesztéspolitikához és a Versenyképes Járások Program célrendszeréhez.

A tanulmány célja annak bemutatása, hogy a szolidaritási hozzájárulás miként járul hozzá az elmaradottabb térségek felzárkóztatásához, és hogyan illeszkedik a 2010 utáni aktív állami fejlesztéspolitika keretében megvalósultakhoz. A vizsgálat során a szerző külön figyelmet fordít a közelmúltban felerősödött közéleti vitákra, valamint Navracsics Tibor területfejlesztési miniszter nyilatkozataira, amelyek a szolidaritás és a területi kohézió jelentőségét hangsúlyozzák. A tanulmány alapvetése, hogy a versenyképesség és a szolidaritás nem egymást kizáró, hanem egymást erősítő elemei lehetnek egy hosszú távon fenntartható nemzeti fejlesztési stratégiának.

A FISKÁLIS SZOLIDARITÁS ÉS AZ AKTÍV ÁLLAM SZEREPE

A fiskális szolidaritás fogalma a modern közpénzügyek egyik alapvető elemeként tartható számon, amelyet azokban sokan és sokszor hajlamosak félreérteni. Lényege nem pusztán az újraelosztás megvalósítása, hanem annak célhoz kötöttsége és rendszerszintű racionalitása is. A közpénzügyi szolidaritás abból az államelméleti felismerésből indul ki, hogy a piaci folyamatok egyenlőtlen módon hatnak térbeli értelemben és a társadalom szempontjából is, ezért az állam feladata nem csupán a szabályozás, de az egyensúly megteremtése is. A fiskális szolidaritás ebben az értelemben nem erkölcsi többlet, hanem a közjó biztosításának egyik technikai eszköze.

A szakirodalom megkülönbözteti a vertikális és horizontális fiskális kiegyenlítést. Míg előbbi az állami szintek közötti forrásmegosztást jelenti, addig utóbbi az azonos szinten működő, eltérő gazdasági potenciállal rendelkező szereplők közötti kiegyenlítést célozza. Az önkormányzati rendszerek esetében a horizontális kiegyenlítés különösen meghatározó, mivel az eltérő adóerő-képesség nem a helyi döntések következménye, sokkal inkább az eltérő történeti, földrajzi és szerkezeti adottságok következménye. Ennek figyelmen kívül hagyása a területi különbségek konzerválódásához vezetne (Pálné Kovács, 2016).

A fiskális szolidaritás minden esetben politikai és intézményi döntések eredményeként valósul meg. A kérdés persze nem az, hogy egyáltalán szükség van-e ilyen mechanizmusokra, hanem az, hogy milyen mértékben, milyen feltételek mellett és milyen célrendszer mentén működnek. Azok az államok, amelyek a közpénzügyi szolidaritást előre meghatározott fejlesztéspolitikai célokhoz kapcsolják, hosszú távon képesek mérsékelni a területi különbségeket a gazdasági teljesítmény visszafogása nélkül. E megközelítés összhangban áll az európai kohéziós politika alapelveivel is, amely a versenyképességet és a felzárkóztatást egymást erősítő folyamatokként értelmezi (European Commission, 2021).

Az aktív állam koncepciója a 2008-as gazdasági világválságot követően került újra a gondolkodás középpontba. A válság rávilágított arra, hogy azok a modellek, amelyekben minimális állami szerepvállalás van jelen, nem képesek megfelelően kezelni a strukturális egyenlőtlenségeket és a pénzügyi instabilitást. Ennek hatására számos országban felértékelődött az állam stratégiai, koordináló és fejlesztéspolitikai szerepe. Magyarország esetében ez a fordulat különösen markánsan jelent meg a 2010 utáni közpénzügyi reformokban (Lentner, 2015). A magyar önkormányzati rendszer sajátossága, hogy a települések gazdasági teljesítménye rendkívül heterogén. Míg egyes nagyvárosok és ipari központok jelentős adóbevételekkel rendelkeznek, addig rengeteg kistépülés állami forrásokra támaszkodik alapvetően. Az állam feladata ebben a helyzetben az, hogy aktív módon teremtsen olyan szabályozási és finanszírozási környezetet, amely biztosítja a közszolgáltatások minimumszintjét az ország egész területén. Ezt a célt szolgálják a különböző kiegyenlítő mechanizmusok, köztük a szolidaritási hozzájárulás is.

A 2010 utáni magyar közpénzügyi gondolkodás elméleti megalapozásában Lentner Csaba munkássága hatalmas szerepet játszik. Lentner központi tézise szerint a közpénzügyek nem értelmezhetők pusztán technikai kérdésként, hiszen szorosan kapcsolódnak az állam társadalomszervező funkciójához és a közjó fogalmához is. A szerző által kidolgozott szemlélet – amelyet gyakran a centralizáció, a nemzeti érdekérvényesítés és a közérdek elsődlegességének egységeként ír le – élesen szembehelyezkedik a korábbi, decentralizációra épülő, de nem a kellő mértékben figyelmes finanszírozási modellekkel (Lentner, 2015).

A szakember értelmezése szerint a fiskális fegyelem és a szolidaritás nem egymást kizáró kategóriák. Éppen ellenkezőleg: a szolidaritás csak akkor működhet fenntartható módon, ha világos szabályrendszer és központi szinten megvalósuló koordináció biztosítja annak célhoz kötött felhasználását. Az önkormányzati finanszírozás területén ez azt jelenti, hogy a központi államnak jogosultsága és felelőssége van a forráselosztás alapelveinek meghatározásában, de közben az önkormányzatok továbbra is autonómiával rendelkeznek a helyi feladatok ellátásában és azok ellátásának megszervezésében (Lentner, 2020). A szolidaritási hozzájárulás ebben az elméleti keretben nem tekinthető sem rendkívüli, sem pedig átmeneti eszköznek. Sokkal inkább egy olyan strukturális elemről van szó, amely hozzájárul a közpénzügyi rendszer stabilitásához és a területi különbségek mérsékléséhez. Az adó rendszere lehetővé teszi, hogy az eltérő gazdasági potenciállal rendelkező települések közösen viseljék a közszolgáltatások finanszírozásának terheit, miközben az állam fejlesztéspolitikai céljai is érvényesülnek.

Összességében megállapítható, hogy a fiskális szolidaritás és az aktív állam koncepciója olyan elméleti keretet biztosít, amelyben a szolidaritási hozzájárulás tulajdonképpen logikus

következményként jelenik meg. Ez az elméleti alap lehetővé teszi annak megértését, hogy a versenyképesség növelése és a területi kohézió erősítése miért egymást támogató, egymást erősítő célok és területek a magyar fejlesztéspolitikában (Pálné Kovács, 2016).

AZ ÖNKORMÁNYZATI FINANSZÍROZÁS ÁTALAKULÁSA MAGYARORSZÁGON 2010 UTÁN

A magyar önkormányzati rendszer finanszírozási problémái nem 2010 után kezdődtek el. Fokozatos felhalmozódásuk már a rendszerváltást követő évtizedektől kezdődően megfigyelhető. Az 1990-es évek elején kialakított modell a széles körű önkormányzati autonómiára és a decentralizált feladatellátásra épült, azonban a feladatokhoz rendelt források sok esetben nem voltak elegendők, illetve nem követték a gazdasági és társadalmi folyamatok változásait. A normatív finanszírozás rendszere formálisan egységes volt ugyan, de a valóságban sajnos nem volt képes kezelni a települések közötti jelentős gazdasági különbségeket (Pálné Kovács, 2016).

A forráshiány következtében az önkormányzatok egyre inkább saját bevételeikre támaszkodtak, elsősorban a helyi adókra. Ez a folyamat azonban tovább mélyítette a területi egyenlőtlenségeket. Ennek oka, hogy a gazdaságilag fejlettebb települések lényegesen nagyobb adóerő-képességgel rendelkeztek, mint az elmaradottabb térségekben lévő önkormányzatok. Így tehát ahol a gazdaság erős volt, ott bővültek a közszolgáltatások, míg a gyengébb térségekben a forráshiány tartóssá vált (Hegedűs, 2018).

A 2000-es évek második felére az önkormányzati eladósodás rendszerszintű problémává vált. A hitelfelvételek jelentős része kizárólag a működés fenntartását szolgálta, ami hosszú távon fenntarthatatlanná vált. A pénzügyi fegyelem hiánya, a szabályozás gyengeségei és az állami ellenőrzés korlátozott volta együttesen járultak hozzá ahhoz, hogy az önkormányzati rendszer pénzügyi stabilitása meginogjon (Lentner, 2015).

2010 után azonban meghatározó fordulat következett be. A jelenleg is regnáló kormány egyik meghatározó közpolitikai célja az önkormányzati rendszer pénzügyi stabilitásának helyreállítása volt. Ennek első lépéseként sor került az önkormányzatok adósságának konszolidációjára. Az állam ezzel egyértelműen jelezte, hogy a közszolgáltatások folyamatos biztosítása nem tolható kizárólag a helyi önkormányzatokra (Lentner, 2020). A konszolidációt követően sor kerülhetett a feladat- és hatásköri rendszer átalakítására, illetve a finanszírozási logika újraszabályozására is. A korábbi normatív finanszírozási modell helyett egy feladatalapú, központi koordinált rendszer alakult ki, amely nagyobb hangsúlyt fektetett a közszolgáltatások egységes színvonalának biztosítására. Ez a változás ugyan csökkentette az önkormányzatok autonómiáját bizonyos területeken, viszont a rendszer kiszámíthatóságát és a pénzügyi fegyelmet nagy mértékben növelte.

Lentner Csaba értelmezésében a 2010 utáni átalakulás fő irányvonala és célja nem az autonómia felszámolása volt, sokkal inkább annak új alapokra helyezése. Az államnak ugyanis biztosítani szükséges azokat a kereteket, amelyek között a helyi közösségek felelősen gazdálkodhatnak. A központi koordináció erősödése e módon nem ellentétes az önkormányzatok érdekeivel, hiszen azok fenntartható működését szolgálja (Lentner, 2015).

A NETTÓ FINANSZÍROZÁS ÉS AZ ADÓERŐ-KÉPESSÉG SZEREPE

Az önkormányzati finanszírozási rendszer egyik legfontosabb része a nettó finanszírozás bevezetése volt, amely transzparenssé tette az állami támogatások és az önkormányzati saját bevételek kapcsolatát. A nettó finanszírozás keretében figyelembevételre kerülnek az adott önkormányzat saját bevételei, ehhez igazodik az állami támogatás összege. Ez a megközelítés biztosítja annak lehetőségét, hogy az állami források célzottabban jussanak el azokhoz a településekhez, ahol valóban szükség van rájuk (Hegedűs, 2018).

Az adóerő-képesség figyelembevétele nyilvánvalóan felveti a szolidaritás kérdését is. A kedvezőbb gazdasági helyzetben lévő, ennél fogva nagyobb arányú saját bevétellel rendelkező önkormányzatok kisebb mértékű állami támogatásra jogosultak. Ezzel szemben az elmaradottabb térségek több központi forrásra számíthatnak. Ez a logika a közszolgáltatások országos szintű kiegyenlítését szolgálja, összhangban a fiskális szolidaritás elvével (Pálné Kovács, 2016). A nettó finanszírozás rendszere előkészítette a szolidaritási hozzájárulás intézményének megerősödését is. Itt ez az adóforma már a pénzügyi rendszer szerves részeként jelenik meg. Ez pedig azt mutatja, hogy az állam a versenyképességet és a szolidaritást egymást kiegészítő célként kezeli (Lentner, 2020).

Összegezve azt láthatjuk, hogy a 2010 utáni önkormányzati finanszírozási reformok egészen új pályára állították a magyar helyi önkormányzati rendszert. A pénzügyi stabilitás helyreállítása, a feladat–forrás összhang megteremtése és a fiskális fegyelem erősítése olyan előfeltételeket teremtett, amelyek nélkül a szolidaritási hozzájárulás rendszere sem lenne értelmezhető. (Kaiser, 2019).

A SZOLIDARITÁSI HOZZÁJÁRULÁS KÖRÜLI VITÁK ÉS STRUKTURÁLIS FESZÜLTSEGEK

A szolidaritási hozzájárulás körüli viták mögött nem pusztán aktuálpolitikai konfliktusok állnak, hanem az önkormányzati finanszírozás strukturális dilemmái, amelyek minden fiskális kiegyenlítési rendszer sajátjai. A rendszer egyszerre kívánja érvényesíteni a helyben képződő bevételekhez kapcsolódó ösztönzőket és a közszolgáltatások országosan elvárható minimumszintjét biztosító újraelosztást, ami szükségszerűen érdekkonfliktusokat generál a nettó befizető és a kedvezményezett önkormányzatok között. A területi különbségek fennmaradása vagy elmélyülése a közszolgáltatások minőségének szétszakadásához vezethet; ezt a magyar finanszírozási logikában különösen felerősíti az, hogy az adóerő-képesség számítása a helyi iparüzési adó egy főre eső értékéhez kötődik, ami településtípusonként nagy eltéréseket mutat (Bordás, 2021). A forrásszabályozási mechanizmusok átalakítása a magyar önkormányzati rendszerben történetileg is visszatérően jelentős vitákat váltott ki, függetlenül attól, hogy a rendszer technikai értelemben mennyire volt működőképes (Horváth–Péteri–Vécsei, 2014). Az önkormányzati autonómia ilyen helyzetekben nem értelmezhető abszolút kategóriaként, mivel a pénzügyi mozgástér intézményi és költségvetési korlátok között alakul; ennek egyik erős példája, hogy törvény a költségvetési egyensúly érdekében az önkormányzati kötelezett-ségvállalást és kölcsönfelvételt feltételhez, illetve kormányzati hozzájáruláshoz kötheti (Si-

ket, 2020). Nemzetközi összevetésben a jelenség általános: a fiskális kiegyenlítés kifejezetten újraelosztó program, ezért politikailag vitatott, ugyanakkor közpolitikai célja a szolgáltatási egyenlőtlenségek mérséklése (Charbit–Gamper, 2007). A kritikai álláspontok így jellemzően nem a szolidaritás elvét kérdőjelezi meg, hanem annak mértékét, kiszámíthatóságát és intézményi átláthatóságát. Mindez indokoltá teszi, hogy a szolidaritási hozzájárulást ne kizárólag a kritikák, hanem a közpénzügyi racionalitás és a területi kohézió szempontjából is értelmezzük

A SZOLIDARITÁSI HOZZÁJÁRULÁS RENDSZERE ÉS MŰKÖDÉSE

A szolidaritási hozzájárulás a magyar önkormányzati finanszírozási rendszer egyik olyan eleme, amelynek közvetlen célja a fiskális helyzet kiegyenlítése. Jogszabályi alapját az államháztartásról és a helyi önkormányzatok finanszírozásáról szóló szabályozás adja, amely az adóerő-képesség figyelembevételével határozza meg az egyes önkormányzatok hozzájárulási kötelezettségét. Szorosan illeszkedik a nettó finanszírozás logikájához, és nem önálló adónemként, hanem a központi újraelosztás egyik technikai eszközeként értelmezhető.

A jogalkotói szándék minden kétséget kizáróan az volt, hogy a hozzájárulás mértéke objektív, mérhető mutatókon alapuljon, elsősorban az iparűzési adóhoz kapcsolódó adóerő-képesség figyelembevételével. Ez a lehetővé teszi, hogy a rendszer működése kiszámíthatóvá váljon az önkormányzatok szemszögéből. (Lentner, 2015). Intézményi szempontból a hozzájárulás beépül az önkormányzatok és a központi költségvetés közötti pénzügyi kapcsolatrendszerbe. A befizetések a központi költségvetésen keresztül járulnak hozzá a területi kiegyenlítést szolgáló támogatások finanszírozásához. Ez az intézményi megoldás összhangban áll azzal az elvvel, hogy a közpénzek felhasználása egységes állami felelősség, és nem szűkíthető le kizárólag helyi érdekek mentén (Lentner, 2020).

Ahhoz, hogy világossá váljon a rendszer működése, értenünk kell, hogy mely önkormányzatok válnak befizetővé, és melyek részesülnek az újraelosztásból. A rendszer alapelve, hogy azok a települések, amelyek magas adóerő-képességgel rendelkeznek, nagyobb mértékben járulnak hozzá a közös teherviseléshez. Ezzel szemben az alacsony adóerő-képességű, hátrányos helyzetű térségek magasabb arányú állami támogatásban részesülnek (Pálné Kovács, 2016).

A kedvezményezett önkormányzatok esetében a szolidaritási hozzájárulás általi források nem passzív támogatásként jelennek meg. Valójában inkább a közszolgáltatások fenntartásának és a fejlesztések elindításának alapfeltételeit teremtik meg. A hozzájárulás így közvetett módon járul hozzá a gazdaság élénkítéséhez, a foglalkoztatási helyzet és a helyi életminőség javításához. (Lentner, 2020).

A szolidaritási hozzájárulás már a kezdetektől élénk közéleti vitákat váltott ki. Ezek a véleménykülönbségek jellemzően arra a kérdésre fókuszáltak, illetve fókuszálnak most is, hogy a hozzájárulás mennyiben érinti az önkormányzati autonómiát, illetve milyen hatással van a gazdaságilag fejlettebb települések versenyképességére. A kritikus álláspontok gyakran az „elvonás” narratíváját használják, figyelmen kívül hagyva a rendszer egészének működési logikáját és célrendszerét (Kaiser, 2019).

A tudományos megközelítés ezzel szemben azonban azt hangsúlyozza, hogy az önkormányzati autonómia nem egy abszolút kategória. Mindig a közpénzügyi rendszer egészébe ágyazottan értelmezhető. Az autonómia nem jelenti, nem jelentheti azt, hogy egyes települések kivonják magukat a közös teherviselés alól, miközben az állam felelőssége a közszolgáltatások országos szintű biztosítása. Ebben az értelemben a szolidaritási hozzájárulás nem az autonómia korlátozása, hanem annak felelős kereteinek kijelölése (Lentner, 2015).

A közelmúlt eseményei ismét ráirányították a figyelmet arra, hogy a szolidaritási hozzájárulás nem választható el a területfejlesztési céloktól. Az aktuális viták során gyakran háttérbe szorul az a tény, hogy a hozzájárulás révén finanszírozott programok közvetlenül az elmaradottabb térségek felzárkóztatását szolgálják, és hosszabb távon az egész nemzetgazdaság versenyképességét erősítik. Működése nem öncélú, hiszen világos társadalompolitikai és területfejlesztési célokat szolgál.

A SZOLIDARITÁSI HOZZÁJÁRULÁS ÉRTELMEZÉSE A MINISZTERI NYILATKOZATOK TÜKRÉBEN

Navracsics Tibor területfejlesztési miniszter az utóbbi néhány évben tett nyilatkozatai egyértelműen azt jelzik, hogy a kormányzati fejlesztéspolitika fókuszában a területi kohézió erősítése áll. A megszólalások központi eleme az a felismerés, hogy az ország versenyképessége hosszú távon nem biztosítható csupán néhány gazdaságilag erős térség teljesítményére támaszkodva. A tartósan leszakadó térségek jelenléte pedig amellet, hogy társadalmi feszültségeket okoz, gazdasági kockázatokat is hordoz magában (Navracsics, 2024b). A miniszteri nyilatkozatok következetesen hangsúlyozzák, hogy a területi felzárkóztatás tudatos fejlesztéspolitikai beavatkozás. Ez a megközelítés jól illeszkedik a magyar sajátosságokhoz, különös tekintettel a járási szint eltérő fejlettségére. A kohézió ebben az értelmezésben a gazdasági teljesítmény megerősítése érdekében jelenik meg.

Navracsics Tibor nyilatkozataiban visszatérő elem a járási szint felértékelése, amely a területfejlesztés megfelelő egységeként értelmezhető. A járás egyfajta olyan köztes szint, amely képes áthidalni a települési szint széttagoltságát, mégis elég közel helyezkedik el a helyi társadalmi és gazdasági viszonyokhoz. Képes tehát összehangolni a települési érdekeket, és elősegíti a források koncentrált, hatékony felhasználását (Navracsics Tibor, 2024 – miniszteri nyilatkozat a Versenyképes Járások Programról, sajtóközlemény).

Ez a felfogás harmonizál a Versenyképes Járások Program alapvetéseivel, amely a fejlesztési forrásokat nem az egyes településekhez, hanem funkcionálisan összetartozó térségekhez rendeli. Az említett megközelítés különösen alkalmas arra, hogy a szolidaritási hozzájárulásból származó források célzott módon kerüljenek hasznosításra. Egy, a területfejlesztési politikáról szóló 2024-es közleményben Navracsics Tibor kifejezetten azt hangsúlyozza, hogy a területfejlesztés hatékonysága a térségi együttműködésekben rejlik, amely segíti a források ésszerű, koncentrált felhasználását, szemben az egyedi, elszigetelt beruházásokkal. A szolidaritási hozzájárulás kapcsán a miniszter kiemelte, hogy a fejlesztési források igazságosabb elosztása nem forráselvonásként, hanem a területi kohéziót szolgáló újraelosztási mechanizmusként értelmezendő (Navracsics Tibor, 2023 – sajtóinterjú a területfejlesztési reformokról).

A járási szemlélet erősítése újfajta együttműködési kényszert teremt az önkormányzatok számára. A fejlesztési célok eléréséhez ugyanis elengedhetetlenné válik a települések közötti koordináció, amely viszont hosszú távon hozzájárulhat a helyi kormányzás minőségének javulásához. Az aktív állam tehát nem helyettesíti a helyi szereplőket, sokkal inkább olyan kereteket biztosít, amelyekben az együttműködés ösztönzötté válik (Lentner, 2020).

A szolidaritási hozzájárulás a miniszteri megszólalásokban következetesen a területi kohézió egyik pénzügyi alapjaként jelenik meg. Navracsics Tibor hangsúlyozta, hogy a hozzájárulás lehetővé teszi a fejlesztési források igazságosabb elosztását és átlátható felhasználását, amit a Versenyképes Járások Program is támogat, hiszen ezáltal a települések által befizetett források fejlesztési célokra is visszakövethetők. (Navracsics Tibor, 2026 KDN.hu közlemény).

A nyilatkozatokban megjelenő érvrendszer különösen fontos abban a közéleti környezetben, ahol a szolidaritási hozzájárulást gyakran kizárólag költségvetési teherként értelmezik. A miniszteri álláspont ezzel szemben arra mutat rá, hogy a hozzájárulás révén megvalósuló fejlesztések hosszú távon az adót fizető helyi önkormányzatok számára is kedvező hatásokat eredményeznek. A gazdasági növekedés térben való kiterjedése, a munkaerő mobilitásának javulása és a belső migráció mérséklődése mind-mind olyan tényezők, amelyek a fejlettebb térségek számára is pozitív externáliákat hordoznak magukban (Kaiser, 2019).

Összegzőként megállapítható, hogy Navracsics Tibor nyilatkozatai megerősítik a szolidaritási hozzájárulás mögött álló elméleti és gyakorlati logikát. A területi kohézió, a járási szintű fejlesztéspolitika és a fiskális szolidaritás egymást erősítő elemekként jelennek meg, amelyek együtt képesek hozzájárulni egy jóval versenyképesebb Magyarország megteremtéséhez.

A SZOLIDARITÁSI HOZZÁJÁRULÁS ÉS A VERSENYKÉPES JÁRÁSOK PROGRAM ÖSSZEFÜGGÉSEI

A területfejlesztési szakirodalomban régóta visszatérő kérdés az, hogy mely közigazgatási szint tudja a leghatékonyabban kezelni a területi különbségeket. A települési szint gyakran túlzottan széttagolt, míg a megyei vagy regionális szint sok esetben valóban távoli és elvont a helyi problémák megismeréséhez és kezeléséhez. Ebben a kettősségben a járási szint olyan köztes megoldást kínál, amely egyszerre teszi lehetővé a helyi sajátosságok figyelembevételét és a térségi szemlélet érvényesítését (Pálné Kovács, 2016).

A Versenyképes Járások Program pontosan erre a felismerésre épít. A program célja olyan térségi szintű beavatkozások ösztönzése, amelyek hosszú távon képesek javítani a járások gazdasági teljesítményét és társadalmi kohézióját. A járási szintű megközelítés különösen alkalmas arra, hogy az eltérő adottságú települések erőforrásai kiegészítsék egymást, és versenytársak helyett együttműködő szereplőkként jelenjenek meg a fejlesztéspolitikában (Kaiser, 2019).

A Program finanszírozási háttere szorosan kapcsolódik a szolidaritási hozzájárulás rendszeréhez. Az általa keletkező források ugyanis lehetővé teszik, hogy az állam olyan fejlesztési programokat indítson el, amelyek kifejezetten a hátrányos helyzetű térségek versenyképességének javítását célozzák. (Lentner, 2020). A program keretében megvalósuló projektek jellemzően a helyi gazdaságfejlesztésre, a munkaerőpiaci lehetőségek bővítésére, valamint az infrastruktúra és a közszolgáltatások fejlesztésére irányulnak. Ezek a beavatkozások nemcsak

közvetlen hatással bírnak az érintett járásokra, hozzájárulnak az ország egészének gazdasági stabilitásához is szervesen hozzájárulnak. (Hegedűs, 2018).

A közéleti viták egyik visszatérő eleme, hogy a területi kohézió erősítése rontja a versenyképességet. Ez az állítás azonban sem elméleti, sem pedig gyakorlati oldalról sem felel meg a valóságnak. A Versenyképes Járások Program célja ugyanis épp az, hogy a felzárkóztatás és a versenyképesség egymást erősítő folyamatokká váljanak. A hátrányos helyzetű térségek gazdasági megerősítése csökkenti az országon belüli feszültségeket, növeli a belső keresletet, és stabilabb gazdasági környezetet teremt (Lentner, 2015).

A Versenyképes Járások Program és a szolidaritási hozzájárulás kapcsolatának értékelésekor természetesen nem hagyható figyelmen kívül a hosszú távú hatások kérdése. A térségi szintű fejlesztések hozzájárulnak a helyi munkaerő megtartásához, mérséklik az elvándorlást, és javítják a közszolgáltatások minőségét. Ezek alapvetően erősítik a társadalmi kohéziót, és csökkentik azokat a strukturális különbségeket, amelyek korábban a területi egyenlőtlenségek újratermelődéséhez vezettek (Pálné Kovács, 2016). Lentner Csaba megközelítése szerint az ilyen típusú fejlesztéspolitikai beavatkozások csak akkor lehetnek sikeresek, ha világos pénzügyi felelősségvállalás és erős állami koordináció áll mögöttük. A szolidaritási hozzájárulás és a Versenyképes Járások Program összekapcsolása pedig éppen ezt a feltételrendszert teremti meg (Lentner, 2020).

Kijelenthető tehát, hogy a szolidaritási hozzájárulás és a Versenyképes Járások Program egymást erősítő elemei a 2010 utáni magyar fejlesztéspolitikai modellnek. Együttesen képesek biztosítani azt az intézményi és pénzügyi keretet, amelyben a területi kohézió és a versenyképesség közös célként jelennek meg.

KRITIKAI MEGKÖZELÍTÉSEK ÉS SZAKMAI VÁLASZOK

A szolidaritási hozzájárulás ellen sokan érvelnek aszerint, hogy a rendszer a gazdaságilag fejlettebb önkormányzatok forrásait „vonja el”, és ezáltal csökkenti azok fejlesztési lehetőségeit. Ez az értelmezés azonban kizárólag egyedi önkormányzati szempontból közelít a kérdéshez. A tudományos közpénzügyi megközelítés ezzel szemben abból indul ki, hogy az önkormányzati finanszírozás nem az összegek kiegyenlítésére törekszik, hanem egyfajta újraelosztási mechanizmusként értékelhető (Lentner, 2015).

Egy másik gyakran hangoztatott elem a kritikusok oldaláról az önkormányzati autonómia csorbulásának kérdése. Az autonómiát azonban közpénzügyi és jogi keretek összefüggésében érdemes értelmezni. Az önkormányzatok autonómiája nem jelenthet teljes pénzügyi függetlenséget, különösen akkor, ha a közszolgáltatások biztosítása országos szintű felelősségvállalást igényel (Pálné Kovács, 2016). Lentner Csaba hangsúlyozza, hogy az autonómia és a központi koordináció közötti egyensúly megteremtése a modern állam egyik legfontosabb feladata. A 2010 utáni reformok az önkormányzatiság pénzügyi alapjait kívánták megerősíteni. Ebben az értelemben a szolidaritási hozzájárulás nem az autonómia korlátozását, sokkal inkább annak fenntartható kereteit jelöli ki (Lentner, 2020).

A szolidaritási hozzájárulással szembeni kritikák harmadik csoportja a versenyképesség romlásának veszélyét helyezi előtérbe. E megközelítés szerint a fejlettebb térségek többletfor-

rásainak újraelosztása visszafogja a helyi gazdasági dinamizmust, és csökkenti a beruházási hajlandóságot. A gyakorlati tapasztalatok azonban ezt nem támasztják alá egyértelműen. Azokban az országokban ugyanis, ahol működnek hasonló kiegyenlítő mechanizmusok, a területi különbségek mérséklése hosszabb távon stabilabb növekedési pályát eredményezett (European Commission, 2021).

Hazánk esetében a 2010 utáni évek tapasztalatai azt mutatják, hogy a gazdaságilag erősebb térségek fejlődése nem torpan meg a szolidaritási mechanizmusok bevezetése következtében. Ezzel párhuzamosan számos hátrányos helyzetű térségben indultak meg olyan fejlesztések, amelyek korábban forráshiány miatt elképzelhetetlenek lettek volna. Ez a kettős hatás alátámasztja azt az állítást, hogy a versenyképesség és a kohézió nem egymást kizáró, hanem egymást erősítő, egymással összefüggő folyamatok (Lentner, 2015).

Fontos hangsúlyozni, hogy a szolidaritási hozzájárulással kapcsolatos kritikai megközelítések és viták önmagukban nem tekinthetők károsnak. A szakmai vita ugyanis nagy mértékben hozzájárulhat a rendszer finomhangolásához, és támogathatja a közpénzügyi eszközök hatékonyabb felhasználását a társadalmi célok elérése érdekében. Probléma kizárólag akkor áll fenn, amikor a viták kizárólag politikai vagy érzelmi síkra terelődnek, és háttérbe szorul a szakmai érvelés (Kaiser, 2019).

A tanulmány álláspontja szerint a szolidaritási hozzájárulás megítélése során elengedhetetlen a hosszú távú hatások figyelembevétele. A rövid távú költségek és a hosszú távú társadalmi hasznok összevetése nélkül nem alkotható megalapozott szakpolitikai döntés. A szolidaritási hozzájárulásával kapcsolatos kritikák jelentős része tehát nem kifejezetten magának az az intézménynek a létjogosultságát, hanem annak értelmezési kereteit érinti. A tudományos megközelítés és a rendelkezésre álló empirikus tapasztalatok alapján a hozzájárulás olyan közpénzügyi eszközként tartható számon, amely hozzájárul a területi kohézió és a nemzeti versenyképesség erősítéséhez megfelelő keretek között.

KÖVETKEZTETÉSEK

A tanulmány célja annak bemutatása, hogy a szolidaritási hozzájárulás miként illeszkedik a 2010 utáni magyar közpénzügyi és fejlesztéspolitikai rendszerbe, valamint milyen szerepet tölt be a területi kohézió erősítésében és az elmaradott térségek felzárkóztatásában. Az elemzés kiindulópontja az volt, hogy a területi egyenlőtlenségek nem átmeneti jelenségek, hanem hosszú távon újratermelődő strukturális sajátosságok, amelyek kezelése tudatos és célzott állami beavatkozást igényel.

A fiskális szolidaritás elmélete rámutat arra, hogy a közpénzügyi újraelosztás nem öncélú eszköz, hanem a közösségi jólét és a társadalmi igazságosság érvényesítésének fontos eleme. Ebben az értelmezésben a szolidaritási hozzájárulás nem egy rendkívüli, egyedi beavatkozásként tartható számon. Ehelyett a közpénzügyi rendszer strukturális részeként értelmezhető, amely a gazdaságilag eltérő adottságú önkormányzatok közötti kiegyenlítést szolgálja. Eközben kiszámítható és normatív módon működik, szervesen illeszkedve a nettó finanszírozás logikájához.

A 2010 utáni önkormányzati finanszírozási reformok célja az volt, hogy olyan pénzügyi és intézményi kereteket teremtsenek, amelyek biztosítják a szolidaritási mechanizmusok ér-

telmezhetőségét és fenntarthatóságát. Az adósságkonszolidáció, a feladatok és a források összehangjának megteremtése, valamint a fiskális fegyelem erősítése stabil alapot biztosított a területi különbségek tudatos kezeléséhez. Fontos kiemelni, hogy ezek a változások nem az önkormányzati autonómia felszámolását célozták, hanem annak fenntartható keretek közé helyezését, lehetővé téve a helyi közösségek felelős gazdálkodását és a közszolgáltatások magas minőségi szinten való fenntartását.

A fejlesztéspolitikai megközelítésben kiemelt szerep jut a járási szintnek, amely köztes szintként veszi figyelembe a települési szint egyedi jellemzőit és a megyei vagy regionális szint túlságosan távoli, elvont jellegét. A Versenyképes Járások Program célrendszere rámutat arra, hogy a fejlesztések akkor lehetnek hatékonyak, ha nem elszigetelt, szigetszerű beruházásokat finanszíroznak, hanem térségi szinten értelmezett, összehangolt projekteket valósítanak meg. Ebben a kontextusban a szolidaritási hozzájárulás stabil pénzügyi hátteret biztosít, amely lehetővé teszi a program célzott, hosszú távú megvalósítását, miközben erősíti a térségi együttműködést és a gazdasági megerősödést. A mechanizmus célja nem más, minthogy a fejlettebb térségek ne veszítsenek dinamizmusukból, ugyanakkor a hátrányos helyzetű régiók számára új lehetőségeket teremtsen a közszolgáltatások és az infrastruktúra fejlesztésére.

A kritikai megközelítések gyakran azzal érvelnek, hogy a szolidaritási hozzájárulás a fejlettebb települések forrásait vonja el, csökkentve ezzel azok fejlesztési lehetőségeit. Ezek az aggályok azonban általában az értelmezési különbségekből fakadnak, és figyelmen kívül hagyják a rendszer egészének működését. A szolidaritási mechanizmusok valójában a területi kiegyenlítést és a társadalmi kohézió erősítését szolgálják, miközben a gazdasági stabilitást is támogatják. A forráselosztás révén a fejlettebb régiók számára is pozitív hatások keletkeznek, mivel a fejlesztések bővítik a belső piacot, javítják a munkaerő mobilitását, elősegítik a lakosság megtartását, és mérséklik a területi szegregációt. Magyarország tapasztalatai azt mutatják, hogy a fejlettebb térségek gazdasági növekedése nem torpant meg a szolidaritási mechanizmusok bevezetése következtében, miközben a hátrányos helyzetű régiókban lehetőség nyílt a strukturális fejlesztések elindítására, amelyek korábban forráshiány miatt elképzelhetetlenek lettek volna.

Az autonómia kérdése szintén központi a vitákban. A kritikus álláspontok szerint a hozzájárulás korlátozza a helyi döntéshozók mozgásterét, ami az önkormányzatiság alapelvének csorbulásához vezethet. A tudományos megközelítés azonban hangsúlyozza, hogy az autonómia nem abszolút kategória, hanem a közpénzügyi és jogi keretekbe ágyazott fogalom. A helyi döntési szabadság mindig összefügg azzal, hogy a közszolgáltatások országos szintű biztosítása a központi állam felelőssége is. Ennek megfelelően a szolidaritási hozzájárulás nem az autonómia felszámolását, hanem annak fenntartható kereteit biztosítja, amelyek között a helyi közösségek felelősen gazdálkodhatnak, miközben a közszolgáltatások színvonala és hozzáférhetősége országos szinten garantált.

Az intézményi elemzés rámutat, hogy a szolidaritási mechanizmusok hatékonysága nagymértékben függ a szabályozás és az állami koordináció minőségétől. Az aktív állam szerepe nem helyettesíti a helyi szereplőket, hanem olyan kereteket biztosít, amelyek ösztönzik az együttműködést. A szolidaritási hozzájárulás célzott, strukturált eszközként működik, amely kiegészíti a helyi önkormányzatok tevékenységét, és lehetővé teszi a fejlesztési programok,

például a Versenyképes Járások Program térségi beruházásainak finanszírozását. A mechanizmus révén a források célzottan juthatnak el a hátrányos helyzetű térségekhez, miközben a fejlettebb régiók számára is fenntartható és kiszámítható környezetet biztosít.

A közéleti viták elemzése során megfigyelhető, hogy az önkormányzatok és politikai szereplők gyakran egyoldalúan értelmezik a szolidaritási hozzájárulás hatását. A szakmai diskurzus azonban arra hívja fel a figyelmet, hogy a mechanizmusokat nem kizárólag terheknek, hanem a közszolgáltatások fenntartását és a területi egyenlőtlenségek mérséklését szolgáló eszközöknek kell tekinteni. Navracsics Tibor szerint a területfejlesztési politika egyik legfontosabb feladata a térségek közötti különbségek csökkentése, valamint az együttműködésen alapuló fejlesztési modellek erősítése (Navracsics Tibor, 2024a – miniszteri nyilatkozat a területi kohézióról). A hozzájárulás révén az állam hosszú távú befektetést eszközöl a helyi gazdaságokba, elősegítve a munkaerő megtartását, a belső migráció mérséklődését és a helyi szolgáltatások minőségének javulását. Ezek a hatások közvetlenül erősítik a társadalmi kohéziót, és csökkentik a területi egyenlőtlenségeket, miközben a gazdasági stabilitást is támogatják.

A szociális adó tekintetében kiemelendő, hogy a kormány 2026. február 4-én egy rendelettel pontosította a szolidaritási hozzájárulás rendszerét, ezzel véglegesen rendezve az évek óta fennálló vitás kérdéseket. A szabályozás átláthatóbbá és kiszámíthatóbbá teszi a hozzájárulás működését, és biztosítja, hogy a főváros pénzügyei a kormányzati célokkal összhangban, stabilan és jogszerűen működjenek (Portfolio.hu, 2026).

Összességében a szolidaritási hozzájárulás nem pusztán pénzügyi eszköz, hanem olyan fejlesztéspolitikai mechanizmus, amely egyszerre szolgálja a közösségi felelősségvállalást és a gazdasági racionalitást. A versenyképesség és a szolidaritás nem egymást kizáró, hanem egymást erősítő célok, amelyek hozzájárulnak egy kiegyensúlyozottabb, ellenállóbb és igazságosabb ország kialakításához. A hozzájárulás tehát nemcsak a hátrányos helyzetű térségek támogatását szolgálja, hanem elősegíti a gazdasági versenyképesség fenntartását, a közszolgáltatások fenntarthatóságát, és erősíti a társadalmi kohéziót az egész országban. Emellett a mechanizmus hozzájárul ahhoz is, hogy a fejlesztéspolitika stratégiai eszközként működjön, elősegítve a hosszú távú gazdasági növekedést, a munkaerő megtartását, valamint a helyi és regionális szintű együttműködés kialakulását, amely elengedhetetlen egy ellenálló és fenntartható ország számára.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A kutatás a Makovecz Campus Alapítvány – Collegium Professorum Hungarorum keretében készült.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bordás Péter (2021): *Egyenlők és egyenlőbbek. A helyi iparüzési adóból származó bevételek*. Comitatus 2021. nyár-ősz, p. 45–53. https://www.mrtt.hu/files/comitatus/comitatus_2021_nyar.pdf#page=45
- Charbit, Claire – Gamper, Catherine (2007): *Fiscal Equalisation in OECD Countries*. OECD Working Paper, p. 5. <https://dx.doi.org/10.1787/5k97b11n2gxx-en>

- European Commission (2021): *Cohesion Policy and Territorial Development in the EU*. Publications Office of the European Union, Luxembourg. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c024b48f-6982-11ee-9220-01aa75ed71a1/language-en>
- Horváth M. Tamás – Péteri Gábor – Vécsei Pál (2014): *A helyi forrásszabályozási rendszer magyarországi példája, 1990–2012*. Közgazdasági Szemle, LXI(2), 121–147. https://epa.oszk.hu/00000/00017/00211/pdf/EPA00017_kozgazdasagi_szemle_2014_02_121-147.pdf
- Kolozsi Péter Pál – Lentner Csaba – Parragh Bianka (2017): *Közpénzügyi megújulás és állami modellváltás Magyarországon [Renewal of Public Finances and Change of the State Management Model in Hungary]*. Polgári Szemle, 13(4–6), 28–51. <https://doi.org/10.24307/psz.2017.1204>
- Kormany.hu (2026): *Az országon belüli területi kohézió erősítése is fontos területfejlesztési feladat*. 2026. január 29. <https://kormany.hu/hirek/az-orszagon-beluli-területi-kohezio-erositese-is-fontos-teruletfejlesztési-feladat>
- Lentner Csaba (2014): *The Debt Consolidation of Hungarian Local Governments*. *Public Finance Quarterly*. <https://unipub.lib.uni-corvinus.hu/8877/>
- Lentner Csaba (2015): *The New Hungarian Public Finance System – in a Historical, Institutional and Scientific Context*. *Public Finance Quarterly*, 60(4), 447–461. <https://unipub.lib.uni-corvinus.hu/8827/>
- Lentner Csaba (2022): *From an Active State Led Financial Policy to an Active State Led Financial Policy – A Taxonomical Outline of Hungary's Public Finances in the Past Thirty Years. Pro Publico Bono – Public Administration*. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/ppbnk/article/view/5718>
- Lentner Csaba – Hegedűs, Szilárd (2020): *Comparative Analysis of Budgetary Indicators of European Municipal Subsystems*. *Public Finance Quarterly*. <https://journals.lib.uni-corvinus.hu/index.php/penzugyiszemle/article/view/1305/819>
- Lentner Csaba – Hegedűs Szilárd (2022): *The Development History and Economic Characteristics of the Hungarian Local Tax System*. *Administrative Sciences*, 2(2). <https://doi.org/10.54201/iajas.v2i2.53>
- Navracsics Tibor (2024a): *Navracsics: EU's cohesion policy will be a top priority of Hungary's presidency*. About Hungary – News in Brief. <https://abouthungary.hu/news-in-brief/navracsics-eu-s-cohesion-policy-will-be-a-top-priority-of-hungary-s-presidency>
- Navracsics Tibor (2024b): *Navracsics: Cohesion policy to be priority of Hungarian presidency*. <https://www.budapesttimes.hu/hungary/navracsics-cohesion-policy-to-be-priority-of-hungarian-presidency>
- Navracsics Tibor (2026): *Navracsics Tibor: átláthatóbbá kell tenni a szolidaritási hozzájárulást*. Infostart.hu, 2026. január 13. <https://infostart.hu/belfold/2026/01/13/navracsics-tibor-atlathatobba-kell-tenni-a-szolidaritasi-hozzajarulast>
- Navracsics Tibor (2026): *Az önkormányzati reform egyik alapvető fontosságú kérdése a szolidaritási hozzájárulás* (videóüzenet, Közigazgatási és Területfejlesztési Minisztérium). <https://www.kdnp.hu/hirek/navracsics-tibor-az-onkormanyzati-reform-egyik-alapveto-fontossagu-kerdes-e-szolidaritasi-hozzajarulas-318974>
- Orbán Viktor (2026): *Orbán Viktor: a kormányváltás kiiktatná a szolidaritást a magyar gazdaságból*. Dehir.hu, 2026. január 19. <https://dehir.hu/belfold/orban-viktor-a-kormanyvaltas-kiiktatna-a-szolidaritast-a-magyar-gazdasagbol/2026/01/19/>
- Pálné Kovács Ilona (2011): *Local Governance in Hungary – the Balance of the Last 20 Years*. Discussion Paper. <https://ojs.rkk.hu/index.php/DP/article/download/2359/4413>
- Pálné Kovács Ilona – Mezei Cecília: (2016). *Regionális politikai és területi kormányzati ciklusok Közép- és Kelet-Európában*. <https://doi.org/10.17649/TET.30.4.2810>
- Pálné Kovács Ilona: (2023). *What Can Hungarian Counties Do for the Countryside? European Countryside*. <https://doi.org/10.2478/euco-2023-0016>
- Portfolio.hu (2026): *Évek vitájára tett pontot a kormány, egyetlen rendelettel ütött jelentős lyukat Budapest pénzügyeiben*. Portfolio, 2026. február 4. <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20260204/evek-vitajara-tett-pontot-a-kormany-egyetlen-rendelettel-utott-jelentos-lyukat-budapest-penzugyeiben-815750>
- Siket Judit (2020): *A helyi önkormányzatok közigazgatási autonómiája*. Doktori értekezés, Szegedi Tudományegyetem, Szeged. <https://doi.org/10.14232/phd.3950>
- Területfejlesztési Minisztérium (2024): *Versenyképes Járások Program – szakpolitikai háttéranyag*. Budapest. <https://versenykepesjarasok.hu/>

JOGSZABÁLYOK

2011.évi CLXXXIX. törvény a helyi önkormányzatokról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100189.tv>

2011. évi CXCV. törvény az államháztartásról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100195.TV>

1/2025. (II. 11.) NGM rendelet a települési önkormányzatok által 2025. évben teljesítendő önkormányzati szolidaritási hozzájárulás összegéről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2500001.ngm>

*Dózsa Csaba László – Marczis Rebeka – Árvai Boglárka –
Cseh Borbála – Printz-Markó Erzsébet*

A fürdőgyógyászati kezelések közfinszírozásának újragondolása Magyarországon – Egészségturisztikai és közgazdasági megközelítés

Rethinking the Public Financing of Balneotherapy Services in Hungary: Health Tourism and Economic Perspectives

Összefoglalás

A tanulmány a fürdőgyógyászati ellátások hazai támogatási rendszerének újragondolását vizsgálja közgazdasági és közpolitikai megközelítésben. Kiindulópontja, hogy a jelenlegi finanszírozási modell elsősorban egészségbiztosítási költséglogikára épül, miközben nem internalizálja a fürdőgyógyászat hosszú távú egészségnyereségi, prevenciós és regionális gazdaságélénkítő hatásait. A cikk célja annak bemutatása, hogy a fürdőgyógyászati kezelések integrált, többágazati támogatása miként járulhat hozzá a közpénzek hatékonyabb felhasználásához és a fenntartható egészségügyi ellátáshoz. Az elemzés dokumentumelemzésre, nemzetközi összehasonlító módszerre és a 2025-ben elvégzett strukturált mélyinterjúkra és workshopra épül, különös tekintettel az egészségügyi, turisztikai és területfejlesztési finanszírozási modellekre. A kutatás alapját hat országos jelentőségű gyógyfürdő vezetőivel készített mélyinterjú, valamint a Magyar Fürdőszövetség székházában 40 szakember részvételével megtartott

DR. DÓZSA CSABA LÁSZLÓ PhD, egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem, Egészség- és Sporttudományi Kar, Győr / egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Egészségtudományi Kar, dozsa.csaba.laszlo@sze.hu; MARCZIS REBEKA egyetemi hallgató, Miskolci Egyetem, rebeka.marczis@student.uni-miskolc.hu; ÁRVAI BOGLÁRKA, egyetemi hallgató, Miskolci Egyetem, bogsodo@gmail.com; DR. CSEH BORBÁLA PhD, egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem, Egészségtudományi Kar, borbala.cseh@uni-miskolc.hu; DR. PRINTZ-MARKÓ ERZSÉBET PhD, egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem, Egészség- és Sporttudományi Kar, Győr / tudományos főmunkatárs, Fürdővárosok Tudományos Kutatóintézet, Hévíz, printz-marko.erzsebet@sze.hu.

workshop adta. A tanulmány mellett érvel, hogy a fürdőgyógyászat állami támogatása beruházásként értelmezhető, amely mérhető társadalmi hozamot termel. Következtetése szerint az (érték és) indikátoralapú integrált támogatási modell növelheti az ellátások orvosszakmai beágyazottságát, költséghatékonyságát és hosszú távú fenntarthatóságát.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: I11, I18, L83, Z32

Kulcsszavak: fürdőgyógyászat, egészségturizmus, egészséggazdaságtan, közfinanszírozás, támogatási reform

Summary

This study aims to rethink the public financing of balneotherapy services in Hungary from a health economics and health policy perspective. It argues that the current funding framework primarily follows a traditional healthcare reimbursement logic, while failing to internalize the preventive, rehabilitative, and health tourism potential of medicinal spas. The analysis is based on document review, literature synthesis, international comparison, and structured in-depth interviews and workshops conducted in 2025. The research includes in-depth interviews with the leaders of six nationally significant spas, as well as a workshop organised at the headquarters of the Hungarian Bath Association with 40 experts participating. The paper outlines key domestic and international subsidy models and proposes an integrated, indicator-based reform scenario. Findings suggest that a redesigned financing system could contribute to stronger clinical integration, cost-effectiveness, and enhanced competitiveness of Hungary's health tourism sector.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: I11, I18, L83, Z32

Keywords: balneotherapy, health tourism, health economics, public financing, subsidy reform

BEVEZETÉS

A fürdőgyógyászat gyökerei az ókorig nyúlnak vissza, ahol a termál- és ásványvizek gyógyhatását empirikus tapasztalatok alapján alkalmazták. Magyarországon a római kori fürdőkultúrától kezdve a XIX–XX. századi gyógyhely-fejlődésig folyamatos hagyománya van a balneoterápiának, amely a nemzeti identitás és a turisztikai kínálat szerves részévé vált (Michalkó, 2012).

A modern orvostudomány fejlődésével a fürdőgyógyászati kezelések egyre inkább integrálódtak az egészségügyi ellátórendszerbe, különösen a reumatológia, az ortopédia és a rehabilitáció területén. A balneoterápia hatásmechanizmusa komplex: a termálvíz fizikai és kémiai tulajdonságai, valamint a környezeti és pszichoszociális tényezők együttesen járulnak hozzá a terápiás eredményekhez (Bender et al., 2005; Hojcska, 2013). Ugyanakkor a bizonyítékalapú orvoslás (evidence-based medicine – EBM) térnyerésével a fürdőgyógyászat gyakran ke-

rül kritikai megítélés alá, különösen a finanszírozási döntések során. Ez részben módszertani nehézségekkel, részben a klinikai hatások számszerűsíthetőségének korábbi hiányosságaival magyarázható, jóllehet a legfrissebb kutatások már egyértelműen igazolják e kezelések létjogosultságát a modern terápiás protollokban (Bender et al., 2014).

A fürdőgyógyászati kezelések sajátos metszéspontot képeznek az egészségügy, a társadalombiztosítás (TB) és az egészségturizmus rendszerei között. Magyarország kedvező termál- és gyógyvíz-adottságai történetileg is megalapozták a fürdők gyógyászati szerepét, ugyanakkor a közfinanszírozási struktúra az elmúlt évtizedekben elsősorban statikus egészségügyi ellátásként kezelte e szolgáltatásokat (Gaál et al., 2011). Ez a megközelítés korlátozza annak felismerését, hogy a fürdőgyógyászat nem csupán akut kezelési, hanem stratégiai megelőzési és rehabilitációs funkcióval is bír. A hazai egészségbiztosítási modell előtt álló egyik legnagyobb kihívás éppen ezen ellátások fenntartható és hatékony beillesztése a finanszírozási rendszerbe (Dózsa, 2019).

A nemzetközi szakirodalom egyre hangsúlyosabban mutat rá arra, hogy az egészségturizmus és a közfinanszírozott ellátások közötti kapcsolódási pontok újragondolása hozzájárulhat a fenntartható egészségügyi rendszerek kialakításához (Puczkó & Smith, 2014). A gyógyfürdők esetében ez különösen releváns, mivel a balneoterápiás kezelések bizonyos indikációk mellett költséghatékony alternatívát jelenthetnek a gyógyszeres vagy invazív (műtétes) terápiákkal szemben.

Egészség-gazdaságtani szempontból a fürdőgyógyászati ellátások finanszírozása értelmezhető „merit goods”, azaz érdemleges javak jellegű szolgáltatásként, ahol az állami beavatkozás elsődleges célja a társadalmilag kívánatos fogyasztás ösztönzése (Musgrave, 1959). Az érdemleges javak logikája szerint a piaci mechanizmusok önmagukban nem képesek optimális szinten biztosítani e szolgáltatásokat, mivel az egyéni fogyasztók nem feltétlenül realizálják a kezelések hosszú távú megelőzési hasznát (Stiglitz & Rosengard, 2000). A krónikus mozgásszervi betegségek jelentős terhet rónak az egészségügyi kasszára és a munkaerőpiacra, a balneoterápia azonban a munkaképesség fenntartásán és a gyógyszerfelhasználás csökkentésén keresztül pozitív externáliákat generál a nemzetgazdaság egésze számára.

A tanulmány alapfeltevése, hogy a fürdőgyógyászati kezelések támogatási rendszerének újragondolása nem pusztán egészségügyi, hanem komplex gazdaságpolitikai kérdés is. A közfinanszírozás módja közvetlenül befolyásolja a szolgáltatók működését, az ellátások hozzáférhetőségét, valamint a hazai egészségturisztikai kínálat szerkezetét. Ennek megfelelően a vizsgálat nem kizárólag költségvetési kiadásként tekint a területre, hanem figyelembe veszi a hosszabb távú társadalmi hozamokat és a multiplikátorhatásokat is (Hall, 2006).

ELMÉLETI HÁTTER

„Az egészségturizmus fogalma a nemzetközi szakirodalomban komplex jelenséggé jelenik meg, amely magában foglalja a gyógyászati, wellness- és rekreációs célú utazásokat egyaránt (Smith & Puczkó, 2009), és modern értelmezés szerint az utazók egészségi állapotuk javítása, megőrzése vagy regenerálása érdekében igénybe vett egészségügyi, wellness és rekreációs szolgáltatások összességét jelenti (Printz-Markó & Albert Tóth, 2018; Printz-Markó, 2020; Roman et al., 2022). A fürdőgyógyászat ezen belül sajátos alcsoportot képez, mivel egyszerre kapcsolódik a klinikai ellátáshoz és a turisztikai szolgáltatások piacához. Ez a kettősség finanszírozási szempontból is

kihívásokat vet fel, különösen olyan országokban, ahol a TB aktív szerepet vállal a kezelések támogatásában. A probléma azonban abban rejlik, hogy a jelenlegi egészségügyi és turisztikai támogatási rendszerek gyakran nem differenciálnak kellőképpen az egészségnyereség, a prevenció hatásai és a turisztikai multiplikátorhatások között. A balneoterápiához és gyógyturizmushoz kapcsolódó közkiadások értékelése sok esetben szűk, rövid távú költségvetési szemléletben történik, miközben a komplex egészségügyi és gazdasági hasznok együttes figyelembevétele elmarad (Torres-Pruñonosa et al., 2022; OECD, 2020). A nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy azokban az országokban, ahol a balneoterápia integráltan jelenik meg az egészségpolitikai és turizmusfejlesztési stratégiákban, a közfinanszírozás hatékonyabban járul hozzá a rendszer fenntarthatóságához (Gursoy et al., 2019; Chen et al., 2022).

Az alábbi koncepcionális ábra egy elméleti keretrendszer vázlatát mutatja, amelyben logikailag a bal alsó I. szövegdoboztól haladunk jobbra a II. szövegdobozon, majd átlósan a III. szövegdobozon át a IV. szövegdobozig. Vagyis a most még meglévő több évtizedes szakmai és működési hagyományokon alapuló fürdőgyógyászati szektoron és céghálózaton alapulva jelentős fejlődési potenciált jelent az idősebb lakosság növekvő szükségletei kielégítésére, valamint a degeneratív mozgásszervi, reumatológiai és számos mentális betegségek és problémák kezelése számára akár már a középkorú lakosság számára is. Ezzel együtt egy másik fogyasztói elvárással is számolni kell (II. szövegdoboz): az erősödő prevenciós jellegű megközelítéssel, mely révén már a fiatalok és a középgeneráció széles köre is megszólítható, és vonzható be a fürdőgyógyászati kezeléseken alapuló szolgáltatásokba.

Fontos a fűrdőgyógyászati és egyéb gyógyászati kezelések magasabb fokú integrációja az egész hazai egészségügyi ellátórendszerbe (III. szövegdoboz), a reumatológiai és egyéb betegségek gyógyászati alapú kezelésének orvosszakmai irányelvekbe és protokollokba illesztése. Ezek összességükben megalapoznak egy bővülő szolgáltatási üzletágot, mely a hazai egészségturizmus ismétellen megerősödő pillére lehet, növelve ennek nemzetközi gyógyturisztikai értékét is, komoly gazdasági és társadalmi hatásokkal (IV. szövegdoboz).

1. ábra: A fenntartható és fejlődő gyógyászati – fürdőgyógyászati szektor összefüggésrendszere

Forrás: saját szerkesztés Dózsa et al., 2025. alapján

Magyarországon a természetes gyógytényezők – különösen a termál- és gyógyvizek – intézményesült hasznosítása a XIX–XX. században gyors fejlődésnek indult. A fürdők komplex szolgáltatási egységként jelentek meg, ahol az egészségügyi ellátás és a turizmus egymást

erősítve kapcsolódott össze (Ákoshegyi & Németh, 2006). A hazai modellben a finanszírozás döntően a TB támogatásokon keresztül valósul meg, azonban a támogatási összegek reálértékének eróziója és a növekvő működési költségek veszélyeztetik a szolgáltatók gazdasági stabilitását (Hojcska et al., 2024). A rendszer egyik fő korlátja a szétválasztott működési struktúra, amely gátolja az integrált egészségturisztikai termékfejlesztést (Michalkó & Rátz, 2011; Hinek et al., 2019).

A modern egészségügyi rendszerekben a bizonyítékalapú orvoslás (evidence-based medicine – EBM) követelménye kulcsfontosságú. Bár a balneoterápia hatásmechanizmusa összetett, a klinikai vizsgálatok igazolták, hogy krónikus mozgásszervi betegségek esetén mérhető javulást eredményez az életminőségben (Bender et al., 2014). Figyelembe véve, hogy a mozgásszervi megbetegedések jelentős indirekt költségeket generálnak a munkaképesség csökkenése miatt (OECD, 2020), a fürdőgyógyászat költséghatékony alternatíva lehet a prevenció és a rehabilitáció területén (Bender et al., 2005; Hojcska, 2013).

A nemzetközi példák (1. táblázat) rávilágítanak a támogatási logikák közötti jelentős eltérésekre. Németországban a balneoterápia szigorúan szabályozott rehabilitációs eszköz, ahol a finanszírozás feltétele a strukturált hatásmérés és az orvosilag igazolt egészségnyereség (Dryglas & Smith, 2024).

Ausztria modellje a magas fokú turisztikai integrációban mutat példát: a gyógyhelyi szolgáltatások szervesen kapcsolódnak a regionális marketingstratégiákhoz, így a biztosítási források mellett a magánszektor és a turisztikai bevételek is jelentős szerepet játszanak a fenntarthatóságban (Puczkó & Smith, 2014).

1. táblázat: Hazai és nemzetközi fürdőgyógyászati támogatási modellek összehasonlítása

Szempont	Ország			
	Magyarország	Németország	Csehország	Ausztria
Finanszírozás fő forrása	Egészségbiztosítás (NEAK)	Betegbiztosítás + önrész	Állami biztosítás + gyógyhelyek	Biztosítás + turizmus
Orvosi indikáció szerepe	Meghatározó	Meghatározó	Meghatározó	Kiemelt, de rugalmas
Prevenció finanszírozása	Korlátozott	Részleges	Jelentős	Jelentős
Turisztikai integráció	Alacsony	Közepes	Magas	Magas
Hatásmérés rendszere	Hiányos	Strukturált	Strukturált	Komplex
Regionális gazdasági célok	Marginális	Közepes	Erős	Erős

Forrás: saját szerkesztés Dryglas & Smith (2024), Mota et al. (2023) és Puczkó & Smith (2014) alapján

Csehország esetében a tradicionális, kúraszerű finanszírozási modell (komplex balneoterápia) különösen figyelemre méltó. Ez a megközelítés a szállást, az orvosi felügyeletet és a terápiás kezeléseket egységes csomagként kezeli, ami nemcsak a terápiás fegyelmet és az egészségügyi

eredményességet erősíti, hanem kimutatható regionális gazdaságélénkítő hatással is bír a fürdővárosokban. *A közép-európai gyógyfürdő-desztinációk elemzéseinek szerint a komplex egészségturisztikai termékek jelentős multiplikátorhatást fejtenek ki a helyi gazdaságokra, különösen a foglalkoztatás, a szolgáltatási szektor és az önkormányzati bevételek területén* (Dryglas & Smith, 2024; Mota et al., 2023). A magyar rendszer elsősorban – mereven elválasztott ún. kasszarendszer alapján – *ellátásfinanszírozási logikát követ.*

A nemzetközi gyakorlatok elemzése rávilágít arra, hogy a fürdőgyógyászati kezelések finanszírozása akkor válik hosszú távon fenntarthatóvá, ha az egészségügyi és gazdasági célok nem elkülönülten, hanem egymást erősítve jelennek meg.

E nemzetközi példák közös tanulsága, hogy a támogatási rendszer hatékonysága nagymértékben függ attól, mennyire képes ösztönözni a szolgáltatókat az egészségnyereség maximalizálására, valamint mennyire kapcsolja össze az egészségügyi és turisztikai értékteremtést.

KUTATÁSI KÉRDÉSEK

A tanulmány központi problémaköre a fürdőgyógyászati ellátások közfinanszírozásának fenntarthatósága és hatékonysága a változó gazdasági környezetben. A vizsgálat során az alábbi kutatási kérdésekre (RQ) keressük a választ:

- *RQ1:* Mennyiben korlátozza a jelenlegi volumenalapú finanszírozási logika a magyarországi gyógyfürdők egészségturisztikai fejlesztéseit és szolgáltatási minőségét?
- *RQ2:* Milyen nemzetközi finanszírozási jó gyakorlatok – különös tekintettel a németországi és csehországi modellekre – adaptálhatók sikeresen a hazai intézményi környezetbe?

A szakirodalmi áttekintés és a hazai finanszírozási trendek elemzése alapján az alábbi *szakmai előfeltevésekre* alapozzuk vizsgálatunkat:

- *1. alapvetés:* A fürdőgyógyászati támogatások integrált, többágazati szemléletű átalakítása hosszú távon nem növeli, hanem mérsékli az államháztartás nettó kiadásait a pozitív externáliák (munkaképesség-javulás, gyógyszerfelhasználás-csökkenés) internalizálásán keresztül.
- *2. alapvetés:* Az értékalapú indikátor-alapú, értékalapú finanszírozási rendszer (value-based healthcare) bevezetése közvetlen ösztönzőt jelent a szolgáltatói minőségfejlesztésre és a betegelégedettség növelésére (Dózsa, 2010).

ADATOK ÉS MÓDSZEREK

A tanulmány módszertani alapját a kvalitatív és kvantitatív elemeket ötvöző szekunder kutatás, valamint a dokumentumelemzés képezi. Az elemzés során az alábbi forráscsoportokat vizsgáltuk:

1. *Szakpolitikai és statisztikai adatok:* elemeztük a Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő (NEAK) nyilvános adatbázisait a fürdőgyógyászati kassa felhasználásáról, valamint a releváns kormányzati stratégiákat (pl. Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030: MTÜ, 2017).

2. *Nemzetközi összehasonlító elemzés*: Németország, Ausztria és Csehország finanszírozási modelljeit vizsgáltuk meg strukturált szempontrendszer alapján, amely kiterjedt a finanszírozási forrásokra, az orvosi indikációk szigorúságára és a turisztikai szektorral való együttműködés mértékére.
3. *Bibliometrikus szintézis*: Az egészség-gazdaságtani alpművek (Musgrave, 1959; Stiglitz & Rosengard, 2000) és a modern balneológiai klinikai vizsgálatok (Bender et al., 2005; Hojcska, 2013; Bender et al., 2014) eredményeinek szisztematikus összevetése.
4. *Strukturált mélyinterjúk és workshop*: 6 kiemelt országos jelentőségű gyógyfürdő főigazgatójával, gazdasági igazgatójával és fürdőgyógyászati szakmai vezetőjével mélyinterjú készítése (2025. március-június) (lásd Melléklet: *Interjúvázlat – hazai gyógyfürdők szakorvosával*). Workshop megtartása 2025. május 8-án a magyar Fürdőszövetség székházában 40 résztvevővel előbbi szakemberek bevonásával az ország minden tájáról. Problémaelemzés 2-2 orvossal és gazdálkodási orientációjú munkacsoportban (Dózsa et al., 2025.).

Az elemzés keretrendszereként a társadalmi befektetési megtérülés (SROI – Social Return on Investment) szemléletmódját alkalmaztuk, amely lehetővé tette, hogy a támogatásokat ne statikus költségvetési kiadásként, hanem dinamikus társadalmi beruházásként értékeljük.

A MAGYAR FINANSZÍROZÁSI MODELL STRUKTURÁLIS KIHÍVÁSAI

A hazai közfinanszírozási mechanizmusok átalakítása során figyelemmel kell lenni a magyar állampénzügyi rendszer dualizmusig visszanyúló strukturális sajátosságaira és a modern kori államháztartási reformok fenntarthatósági követelményeire (Lentner, 2019). A hazai fürdőgyógyászati rendszer egyik legégetőbb problémája a támogatási összegek reálértékének folyamatos eróziója. Míg az energiaárak, általában is, de az egészségügyi ágazati munkabérek különösen és a technológiai költségek az elmúlt években jelentős mértékben emelkedtek, a közfinanszírozott kezelések után járó TB támogatási összegek ezt a növekedést 2012 óta egyáltalán nem követték. Ezt a költségnövekedést és a közfinanszírozási támogatásnak a jelentős reálértékvesztését az elmúlt közel tíz év során csak a térítési díjak 4-5-szörös emelkedésével tudták kompenzálni a fürdőgyógyászati vállalatok. Ez a folyamat egyfajta „minőségi olló” kialakulásához vezet: a szolgáltatók gazdasági stabilitásuk megőrzése érdekében kényszerűen a magánvendégek és a külföldi turisták felé orientálódnak, ami hosszú távon a hazai biztosítottak méltányos hozzáférését veszélyezteti (Hojcska et al., 2024). A finanszírozási hiányosságok miatt a szolgáltatók gyakran keresztf finanszírozásra kényszerülnek, ahol a nyereséges wellness-szolgáltatások bevételei fedezik a veszteségesen fenntartható gyógyászati alaptevékenységet (Michalkó & Rátz, 2011; Hinek et al., 2019).

A jelenlegi rendszer másik kritikus pontja az adatvezérelt monitoring hiánya. Míg a biztosító a kezelések darabszámát (output) pontosan követi, a kezelések eredményességét (outcome), például a páciensek funkcionális állapotának javulását vagy a táppénzes napok számának alakulását jelenleg nem méri szisztematikusan. Ez a primitív fiskális szemléletű támogatási módszer gátolja az állami források hatékony, értékalapú allokációját és a fürdőgyógyászat bizonyítékokon alapuló orvosi (evidence-based medicine – EBM) elismertségé-

nek további növelését (Bender et al., 2014). A modern egészség-gazdaságtani megközelítések hangsúlyozzák, hogy a fenntartható finanszírozáshoz elengedhetetlen a beavatkozások költség-hatékonyságának (cost-effectiveness) transzparens igazolása, amely különösen kritikus a krónikus mozgásszervi megbetegedések esetében (OECD, 2020).

A finanszírozási struktúra merevsége továbbá akadályozza az innovatív terápiás protokollok bevezetését is. A fix TB támogatási összegek nem differenciálnak a szolgáltatás minősége vagy a kezelés komplexitása alapján, ami az „átlagos szolgáltatás” csapdájába szorítja a szektort. Ahogy azt korábbi kutatások is jelezték, a hazai modellből hiányoznak azok az ösztönzők, amelyek a szolgáltatókat az egészségnyereség maximalizálására vagy a preventív szemléletű kúraszervezésre sarkallnák (Dózsa, 2019). Ez az állapot nemcsak gazdasági, hanem társadalmi szempontból is kockázatos, mivel a nem megfelelően menedzselte krónikus állapotok hosszú távon jelentős indirekt költségeket – például táppénzes kiadásokat és korai rokkantságot – okoznak a nemzetgazdaságnak (Gaál et al., 2011).

EREDMÉNYEK: REFORM-FORGATÓKÖNYVEK A HAZAI FÜRDŐGYÓGYÁSZATI FINANSZÍROZÁSBAN

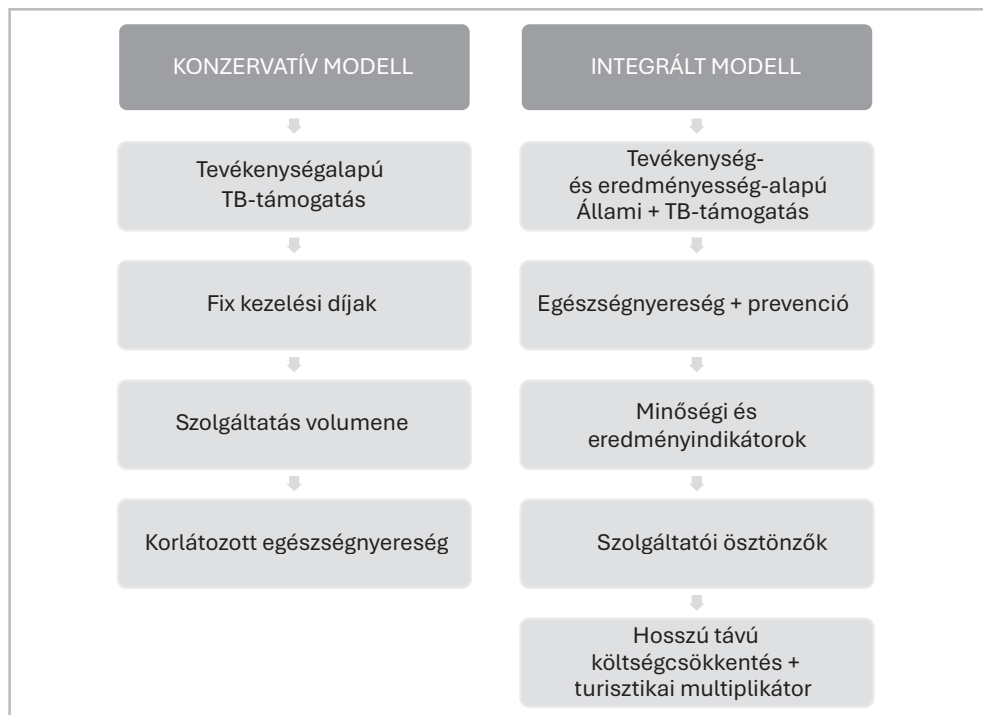
A hazai rendszer reformjának vizsgálatához két idealizált forgatókönyv különíthető el: egy konzervatív és egy integrált modell (2. ábra). A konzervatív megközelítés a meglévő támogatási struktúra finomhangolására épül, elsősorban a TB támogatási összegek korrekcióján és az indikációs rendszer pontosításán keresztül. Bár ez rövid távon mérsékelheti a szolgáltatók finanszírozási feszültségeit, nem kezeli a strukturális problémákat, és nem ösztönöz a hatékonyság javítására.

Ezzel szemben az *integrált reformforgatókönyv a fürdőgyógyászati kezeléseket az egészségpolitika, a prevenció és az egészségturizmus közös metszetében értelmezi*. Ebben a modellben a támogatás részben egészségnyereséghez, részben pedig mérhető társadalmi és gazdasági indikátorokhoz kapcsolódik. Az integrált modell előnye, hogy képes csökkenteni a hosszú távú egészségügyi kiadásokat a pozitív externáliák internalizálásával (Stiglitz & Rosengard, 2000), miközben növeli a szolgáltatások minőségét és a hazai egészségturizmus nemzetközi versenyképességét. Megvalósítása azonban komplex intézményi együttműködést igényel, amely túlmutat az egészségügyi finanszírozás hagyományos keretein.

A 2. ábra szemlélteti a hazai fürdőgyógyászati finanszírozás két eltérő reformlogikáját. A *konzervatív modell* elsősorban az ellátásbiztonság és finanszírozás fenntartására koncentrál, rövidtávon a költségvetési egyensúly szempontjából biztonságosnak tűnik – hosszútávon a közfinanszírozott fürdőgyógyászat technológiai és szolgáltatási leépüléséhez vezethet. Az *integrált megközelítés* az egészségnyereséget, a prevenciót és a gazdasági multiplikátorhatásokat egyaránt figyelembe veszi. Ennek a bevezetése jelentős intézményi reformot és a tárcák közötti (egészségügy, turizmus, pénzügy) szorosabb horizontális együttműködést igényli. A nemzetközi – különösen a németországi – tapasztalatok azt mutatják, hogy a kezdeti adminisztratív és átszervezési terhek középtávon megtérülnek a rendszer hatékonyságának javulásában és az egészségügyi kiadások optimalizálásában (Dryglas, D., & Smith, 2024).

A nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy az integrált modell alkalmasabb a hosszú távú fenntarthatóság biztosítására, mivel képes összehangolni az egészségpolitikai és turizmus-

2. ábra: A fürdőgyógyászati támogatások reform-forgatókönyvei

Forrás: saját szerkesztés Dózsa (2019), Dryglas & Smith (2024), és Musgrave (1959) alapján

fejlesztési célokat (Dryglas & Smith, 2024). Az ábra logikai modellként (conceptual framework) szolgál, amely a támogatási logika átalakításának hatásmechanizmusait mutatja be a szolgáltatói magatartás és az állami költségstruktúra vonatkozásában, összhangban a modern egészség-gazdaságtani elvekkel (Dózsa, 2019).

A 3. ábra pedig egy olyan (érték alapú) indikátorrendszert vázol fel, amely lehetővé teszi a fürdőgyógyászati támogatások komplex értékelését. Az egészségügyi, gazdasági és társadalmi dimenziók integrált mérése lehetővé tenné, hogy az állami forrásallokáció ne pusztán költségként, hanem hosszú távú befektetésként jelenjen meg a költségvetési gondolkodásban. Az egészségügyi indikátoroknak a funkcionális állapot javulását, az életminőség-változást és a krónikus betegségek menedzselését kellene követniük, míg a gazdasági indikátoroknak a TB-i kiadások (például gyógyszer- és táppénzköltségek) alakulását, valamint a regionális gazdasági hatásokat szükséges mérniük (Drummond et al., 2015; Torres-Pruñonosa et al., 2022). Ez a szemléletváltás összhangban áll a nemzetközi kutatásokkal, amelyek a volumenalapú finanszírozástól az értékalapú egészségügyi megközelítések (value-based healthcare) felé mozdulnak el (Gursoy et al., 2019; Chen et al., 2022).

3. ábra: A fürdőgyógyászati támogatások reform-forgatókönyvei

Forrás: saját szerkesztés Chen et al. (2022), Dózsa (2019), Drummond et al. (2015), Guroy et al. (2019), OECD (2020) és Torres-Pruñonosa et al. (2022) alapján

Összegezve megállapítható, hogy a vázolt értékalapú indikátorrendszer és a reform-for-gatókönyvek nem csupán elméleti modellek, hanem a hazai fürdőgyógyászat fenntartható pályára állításának gyakorlati eszközei. Az integrált szemléletmód lehetővé teszi, hogy az államháztartási finanszírozás ne statikus költségként, hanem a humán tőkébe és a regionális gazdaságba történő stratégiai beruházként jelenjen meg. A javasolt többdimenziós értékelési keretrendszer alkalmazása így alapvető feltétele annak, hogy a támogatási reform valódi egészségnyereséget és mérhető nemzetgazdasági multiplikátorhatásokat eredményezzen.

DISZKUZZIÓ A FÜRDŐGYÓGYÁSZATI TÁMOGATÁSI RENDSZER ÚJRAJÁRÓDOLÁSÁBAN: MODELL-LOGIKÁK ÉS KÖVETKEZMÉNYEK

A támogatási rendszer közgazdasági problématerképe

A hazai fürdőgyógyászati támogatási rendszer jelenlegi formájában dominánsan *volumenalapú* (output-oriented) finanszírozási logikára épül, amelynek középpontjában az egyes kezelésekhez rendelt fix TB támogatási összegek állnak. Ez a megközelítés rövidtávon biztosítja az ellátás költségvetési kiszámíthatóságát, ugyanakkor nem ösztönöz sem az egészségnyereség maximalizálására, sem az innovációra, sem a szolgáltatási minőség differenciálására (Dózsa, 2010, 2019). A finanszírozási struktúra következményeként a fürdőgyógyászati ellátások gyakran elszakadnak a hosszú távú rehabilitációs és prevenciók céloktól, így az állami források társadalmi hasznosulása szuboptimális marad.

A közgazdasági szakirodalom szerint az ilyen típusú *input-alapú támogatási rendszerek* tipikusan alacsony ösztönzőerővel rendelkeznek, és hajlamosak konzerválni a meglévő, nem hatékony struktúrákat (Musgrave, 1959; Stiglitz & Rosengard, 2000; Atkinson & Stiglitz, 2015). Ez különösen problematikus egy olyan ágazatban, amely szervesen kapcsolódik az egészségügyhöz, a turizmushoz és a regionális gazdaságfejlesztéshez, hiszen a merev finanszírozás gátolja a szektorok közötti szinergiák kihasználását.

Reform-forgatókönyvek: konzervatív és integrált megközelítés

A finanszírozási rendszer átalakítására két markáns reform-forgatókönyv rajzolódik ki, amelyeket a 2. ábra szemléltet.

A *konzervatív modell* a meglévő TB alapú struktúra fenntartására és pontszerű korrekciójára épít. Elsődleges célja az ellátásbiztonság megőrzése és a szolgáltatók minimális működőképességének garantálása. Ugyanakkor ez a modell nem képes reagálni az idősödő társadalom okozta demográfiai nyomásra és a krónikus betegségek növekvő terheire.

Ezzel szemben az *integrált modell* az egészségnyereséget és a hosszú távú költségmegtakarítást helyezi a középpontba. Ebben a megközelítésben a fürdőgyógyászati támogatások komplex egészségpolitikai és gazdaságpolitikai eszközként jelennek meg, amelyek összekapcsolják a TB finanszírozást a prevencióval és az egészségturisztikai multiplikátorhatásokkal. A well-ness- és egészségturizmus regionális hatásait vizsgáló empirikus kutatások megerősítik, hogy az ilyen integrált rendszerek nemcsak költséghatékonyabbak, hanem hozzájárulnak a térségi gazdasági rezilienciához is (Mota et al., 2023; Smith & Puczkó, 2014). Az integrált szemléletmód lehetővé teszi a pozitív externáliák internalizálását, azaz a gyógyfürdők által termelt társadalmi hasznok beépítését a finanszírozási logikába (Stiglitz & Rosengard, 2000).

Az állami mérés szerepe: indikátorrendszer kialakítása

A reform sikerének kulcsa az értékalapú mérés. A hagyományos költségelszámolás helyett olyan értékalapú indikátorrendszerre van szükség, amely több dimenzióban teszi mérhetővé a támogatások eredményességét. Az indikátor eleve értéket képvisel, nem csak mér(!), elvárjuk, hogy annak számszaki értéke növekedjen (pl. várható élettartam), vagy csökkenjen (pl. hospitalizációs ráta). Az állami döntéshozatal szempontjából kulcsfontosságú tanulság, hogy a támogatások értékelését ki kell emelni a rövid távú költségvetési logikából, és a hosszú távú társadalmi megtérülést kell a fókuszba állítani. A Social Return on Investment (SROI) megközelítés egyre szélesebb körben jelenik meg az egészségügyi és jól-léti programok értékelésében, és alkalmas arra, hogy a balneoterápiás beavatkozások komplex hatásait számszerűsítse (OECD, 2020; Banke-Thomas et al., 2015). A társadalmi és fenntarthatósági dimenziók bevonása biztosítja a rendszer hosszú távú legitimitását (Gursoy et al., 2019; Chen et al., 2022).

A 2. táblázatban bemutatott költség-haszon összevetés rámutat, hogy a magasabb kezdeti forrásigény ellenére a prevenció-orientált és integrált modellek hosszú távon kedvezőbb megtérüléssel bírnak. Ez elsősorban a krónikus betegségekhez kapcsolódó indirekt közkiadások

– például a táppénzes napok száma és a munkaképesség-csökkenés – érdemi mérséklésének köszönhető (OECD, 2020; de Oliveira, 2023).

2. táblázat: Támogatási reform-opciók költség-haszon összevetése

Reform-opció	Közvetlen költség (állam)	Egészségnyereség	Gazdasági multiplikátor	Kockázati szint
Konzervatív (status quo)	Alacsony	Korlátozott	Alacsony	Alacsony
Részlegesen integrált	Közepes	Közepes	Közepes	Közepes
Teljesen integrált	Magas (rövid távon)	Magas	Magas	Közepes–magas
Prevenció-orientált modell	Közepes	Nagyon magas	Magas	Alacsony–közepes

Forrás: saját összeállítás

Összegezve megállapítható, hogy a vázolt reform-forgatókönyvek és a hozzájuk rendelt indikátorrendszer nem csupán elméleti konstrukciók, hanem a hazai fürdőgyógyászat fenntartható pályára állításának gyakorlati eszközei. Az integrált szemléletmód lényege, hogy a finanszírozás ne statikus egészségügyi kiadásként, hanem a humán tőkébe és a regionális versenyképességbe történő stratégiai befektetésként jelenjen meg. A javasolt többdimenziós értékelési keretrendszer alkalmazása alapvető feltétele annak, hogy a közfinanszírozás ne csak az ellátás folyamatosságát, hanem a valódi egészségnyereséget és a nemzetgazdasági multiplikátorhatások maximalizálását is szolgálja.

ÁLLAMI DÖNTÉSHOZATAL ÉS STRATÉGIAI AJÁNLÁSOK

A vizsgálat eredményei egyértelműen arra utalnak, hogy a fürdőgyógyászati támogatások jövője nem pusztán ágazati egészségügyi, hanem komplex gazdaságpolitikai kérdés. Az állami döntéshozatal számára a legfontosabb tanulság, hogy a támogatások értékelését ki kell emelni a szűk, rövid távú költségvetési logikából, és a hosszú távú társadalmi és gazdasági megtérülést (Social Return on Investment – SROI) kell a fókuszba állítani (Banke-Thomas et al., 2015).

A stratégiai előrelépés érdekében az alábbi három pillér mentén tehetők ajánlások:

1. *Hibrid finanszírozási architektúra kialakítása:* javasolt olyan modellek bevezetése, amelyek ötvözik a méltányos hozzáférést biztosító TB-alapú forrásokat és a minőség-orientált, eredményalapú (pay-for-performance) ösztönzőket. Ez a megközelítés lehetővé teszi a magyar gyógyvízkincs nemzetközi versenyelőnyének hatékonyabb kiaknázását, miközben fenntartja az ellátásbiztonságot (Dózsa, 2019).
2. *Szakpolitikai integráció és horizontális együttműködés:* a fürdőgyógyászatot nem izolált egészségügyi szolgáltatásként, hanem a nemzeti turizmusfejlesztési stratégiák és az egészségmegőrzést célzó prevenciós programok közös metszeteként szükséges kezelni. A horizontális koordináció csökkenti a párhuzamos forrásfelhasználást és maximalizálja a

regionális multiplikátorhatásokat, különösen a kis- és közepes fürdővárosok esetében (Dryglas & Smith, 2024; Mota et al., 2023).

3. *Adatvezérelt pilot-programok indítása*: Javasoljuk egy pilot jellegű integrált támogatási modell bevezetését kijelölt gyógyhelyeken (például Hévíz vagy Hajdúszoboszló térségében). Ez lehetővé tenné a korábban bemutatott indikátorrendszer gyakorlati tesztelését, a bizonyítékokon alapuló orvoslás (evidence-based medicine – EBM) eredményeinek nyomon követését és a hosszú távú költség-haszon arányok pontos mérését (Bender et al., 2005; Hojcska, 2013).

A stratégiai váltás elengedhetetlen feltétele a digitális egészségügyi ellátási adatok, – például amiket feltöltenek a szolgáltatók az EESZT-be (Elektronikus Egészségügyi Szolgáltatói Tér) -, hatékonyabb felhasználása a balneoterápiás kezelések utáni gyógyszerfelhasználás-csökkenés vagy táppénzes napok számának mérésére. Ezek alapján egészségügyi ellátási és munkaképességi adatok longitudinális elemzése. Az ilyen típusú adatvezérelt megközelítések – a Big Data elemzések eszköztárára támaszkodva – objektív bizonyítékot szolgáltathatnak a finanszírozási reform szükségessége mellett, különösen a krónikus betegségek költséghatékony menedzsmentjének igazolásában (Raghupathi & Raghupathi, 2014; OECD, 2020). *Ez a módszertani szigor garantálhatja, hogy a fürdőgyógyászat ne pusztán kiadási tételként, teherként, hanem a nemzetgazdasági értelemben vett humántőke-befektetésként jelenjen meg* (Stiglitz & Rosengard, 2000), *ahogy azt az 1. ábra is szemlélteti. A fürdőgyógyászat „újrapozicionálása”* tehát nem csupán szűk keresztmetszetű pénzügyi kérdés, hanem *egy új típusú, adatvezérelt közpolitikai kultúra kialakításának részeként értelmezhető, amely képes a turisztikai multiplikátorhatásokat is beépíteni a döntéshozatali modellekbe* (Dózsa, 2019).

A fürdőgyógyászati ellátások finanszírozási rendszerének megújítása szorosan illeszkedik a magyar állampénzügyek azon történelmi fejlődési ívébe, amely az állami szerepvállalás és a közfeladat-ellátás hatékonyságának növelésére irányul (Lentner, 2019). Az elemzés rávilágít, hogy *a hazai rendszerben kritikus pont az ösztönzők hiánya*. Míg az egészség-gazdaságtani elméletek a „merit goods” (érdemleges javak) esetében állami beavatkozást és ösztönzést írnak elő a társadalmi hasznok maximalizálása érdekében (Musgrave, 1959; Stiglitz & Rosengard, 2000; Atkinson & Stiglitz, 2015), a jelenlegi magyar szabályozás nem differenciál az egészségnyereség mértéke alapján. Ez összhangban van korábbi kutatásokkal, amelyek a magyar egészségügyi finanszírozást a volumenalapú szemlélet és a minőségi indikátorok hiánya miatt kritizálták (Gaál et al., 2011; Dózsa, 2019).

KÖVETKEZTETÉSEK

A tanulmányban bemutatott elemzések rávilágítanak arra, hogy a fürdőgyógyászati ellátások támogatási rendszerének újragondolása nem csupán technikai-financezírozási kérdés, hanem a jóléti állam egészségügyi és területfejlesztési funkcióinak stratégiai metszetében értelmezhető közgazdasági imperatívusz. A jelenlegi magyar finanszírozási modell dominánsan egészségbiztosítási költségminimalizálási logikát követ, amely rövid távú költségvetési kontrollt ugyan biztosít, azonban rendszerszinten képtelen a balneoterápia pozitív externális hatásainak – így a prevenció, a munkaképesség-megőrzés és a regionális gazdaságélénkítés – érdemi internalizálására.

A kutatás egyik legfőbb következtetése, hogy az integrált támogatási modellre való áttérés közgazdasági értelemben beruházásként értelmezi a fürdőgyógyászati ellátásokat. Ebben a megközelítésben az állami szerepvállalás közgazdasági indokoltságát a jelentős társadalmi hozamok és az egyéni magánhaszon közötti eltérés (piaci tökéletlenség) alapozza meg. A nemzetközi – különösen a német és cseh – tapasztalatok igazolják, hogy a többágazati (egészségügyi, turisztikai és regionális) finanszírozási struktúrába ágyazott balneoterápia nemcsak a betegek életminőségét javítja, hanem mérhetően növeli az ellátórendszer költséghatékonyságát és hosszú távú fenntarthatóságát is.

A támogatási rendszer reformja túlmutat a pénzügyi transzfereken; ez egyben kormányzási és módszertani kérdés is. Az indikátor-alapú finanszírozás és a szigorú hatásmérés (outcome-based approach) bevezetése alapvető feltétele az állami forrásallokáció átláthatóságának és a közpénzek hatékonyabb felhasználásának. *A fürdőgyógyászat ilyen értelmezésben kikerül a passzív egészségügyi kiadási tételek köréből, és olyan komplex közpolitikai eszközzé válik, amely szinergikusan képes szolgálni az egészségnyereség maximalizálását, a regionális egyenlőtlenségek mérséklését és a turisztikai multiplikátorhatások kiaknázását.*

Végezetül megállapítható, hogy a magyar gyógyvízkincs mint nemzeti komparatív előny csak akkor váltható fenntartható gazdasági és társadalmi versenyelőnyre, ha a finanszírozási politika elmozdul a volumen-alapú szemlélettől az értékalapú egészségügyi (value-based healthcare) modellek irányába. A javasolt reform-forgatókönyvek megvalósítása így nemcsak a fürdőágazat túlélését, hanem a hazai humántőke védelmét és a vidéki térségek gazdasági stabilitását is alapvetően szolgálja.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Atkinson, Anthony B. – Stiglitz, Joseph E. (2015): *Lectures on Public Economics: Updated Edition*. Princeton University Press, Princeton, NJ.
- Ákoshegyi György – Németh István (2006): *Fürdők kézikönyve: Tervezés–építés–üzemeltetés*. Magyar Fürdőszövetség, Budapest
- Banke-Thomas, Aduragbemi O. – Madaj, Barbara – Charles, Anne – van den Broek, Nynke (2015): Social Return on Investment (SROI) methodology to account for value for money of public health interventions: a systematic review. *BMC Public Health*, 15(1), 582. doi: 10.1186/s12889-015-1935-7. PMID: 26099274; PMCID: PMC4477315.
- Bender Tamás – Bálint Géza – Prohászka Zoltán – Géher Pál – Tefner Ildikó Katalin (2014): Evidence-based hydro- and balneotherapy in Hungary – a systematic review and meta-analysis. *International Journal of Biometeorology*, 58(3), 311–323., doi: 10.1007/s00484-013-0667-6. Epub 2013 May 16. PMID: 23677421; PMCID: PMC3955132.
- Bender Tamás – Karagülle, Zeki – Bálint Géza P. – Gutenbrunner, Christoph – Bálint Péter V. – Sukenik, Shaul (2005): Hydrotherapy, balneotherapy, and spa treatment in pain management. *Rheumatology International*, 25(3), 220–224., doi: 10.1007/s00296-004-0487-4. Epub 2004 Jul 15. PMID: 15257412.
- Chen, Ganli – Cheng, Mingming – Edwards, Deborah – Xu, Ling (2022): COVID-19 pandemic impacts on service quality of health tourism destinations: The perspective of residents. *Journal of Destination Marketing & Management*, 23, 100683., <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2021.100683>
- de Oliveira, Noara N. S. – Hellmann, Fernando – Cantista, Pedro et al. (2023): Comparative analysis of balneotherapy in European public health systems: Spain, France, Italy, and Portugal. *International Journal of Biometeorology*, 67(3), 597–608. <https://doi.org/10.1007/s00484-023-02438-y>

- Dózsa Csaba (2010): *Eredményalapú forrásallokáció*. Könyvrészlet. In: Bodrogi, József (szerk.) A magyar egészségÜgy: társadalmi-gazdasági megfontolások és ágazati véleményterkép. Budapest, Semmelweis Kiadó (2010) 374 p. pp. 82–123., 42 p. ISBN: 978-963-9879-79-9
- Dózsa Csaba (2019): Egészség, gazdaság. In: Barcs István (szerk.): *Egészségesen gyógyulni: A centripetális infekciókontroll kézikönyve*. Semmelweis Kiadó, Budapest, 41–67., ISBN 978-963-331-468-5
- Dózsa Csaba – Cseh Borbála – Tóth Melanie Éva – Árvai Boglárka – Marczis Rebeka (2025): *A TB finanszírozott fürdőgyógyászati és egyéb gyógyászati ellátások körének felülvizsgálata. A TB finanszírozott fürdőgyógyászati és egyéb gyógyászati ellátások ráfordításának elemzése és a TB támogatás mértékének és összegének valorizálása*. Szakértői tanulmány 1. és 2. kötete. Készítette a Med-Econ Humán Szolgáltató Kft., készült a Magyar Fürdőszövetség megbízásából.
- Drummond, Michael F. – Sculpher, Mark J. – Claxton, Karl – Stoddart, Greg L. – Torrance, George W. (2015): *Methods for the Economic Evaluation of Health Care Programmes*. (4th ed.). Oxford University Press, Oxford. <https://books.google.co.uk/books?id=lvWACgAAQBAJ>
- Dryglas, Dorota – Smith, Melanie Kay (2024): A Critical Analysis of How Central European Spas Create Health Tourism Experiences. *Tourism Planning & Development*, 21(5), 570–593., <https://doi.org/10.1080/21568316.2023.2259357>
- Gaál Péter – Szigeti Szabolcs – Csere Melinda – Gaskins, Matthew – Panteli, Dimitra (2011): Hungary: Health system review. *Health Systems in Transition*, 13(5), 1–266.
- Gursoy, Dogan – Ouyang, Zhan – Nunkoo, Robin – Wei, Wei (2019): Residents' impact perceptions of and attitudes towards tourism development: a meta-analysis. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 28(3), 306–333., <https://doi.org/10.1080/19368623.2018.1516589>
- Hall, Colin Michael (2006): *Introduction to Tourism: Development, Issues and Change*. Pearson Education, Harlow.
- Hinek Mátyás – Dózsa Csaba – Mató-Juhász Annamária – Juhász Szabolcs (2019): „Ki fizeti a masszázst?” Fürdőgyógyászati szolgáltatások közfinanszírozása Európa egyes országában és Magyarországon. *Turizmus Bulletin*, 19(4), 32–40., <https://real.mtak.hu/154364/1/890-Cikkszovege-4370-1-10-20220119.pdf>
- Hojcska Ágnes Erzsébet (2013): Bizonyítékon alapuló balneoterápia Hévízen. In: Polgár J. Péter (szerk.): *Tudományos eredmények elismerése és disszeminációja a Pannon Egyetemen*. Pannon Egyetem, Veszprém–Hévíz, 1–25.
- Hojcska Ágnes Erzsébet – Bujdosó Zoltán – Szabó Zoltán (2024): Gyógyturisztikai attitűd 2020 után Magyarországon. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 9(1), 23–39., <https://doi.org/10.33538/TVT.24.09.01.02>
- Lentner Csaba (2019): *A magyar állampénzügyek fejlődéstörténete a dualizmus korától napjainkig*. Budapest: L'Harmattan Publishing.
- Magyar Turisztikai Ügynökség (2017): *Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030 – Turizmus 2.0*. MTÜ, Budapest.
- Michalkó Gábor (2012): *Turizmológia: Elméleti alapok*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Michalkó Gábor – Rátz Tamara (2011): *Egészségturizmus és életminőség Magyarországon. Fejezetek az egészség, az utazás és a jólét magyarországi összefüggéseiről*. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest.
- Mota, Miguel – Nossa, Paulo – Oliveira Moreira, Claudete (2023): The Impact of Health and Wellness Tourism in the Regional Economy of Estrela UNESCO Global Geopark, Portugal. *Sustainability*, 15(20), 15151., <https://doi.org/10.3390/su152015151>
- Musgrave, Richard Abel (1959): *The Theory of Public Finance: A Study in Public Economy*. McGraw-Hill, New York.
- OECD (2020): *Realising the Potential of Primary Health Care*. OECD Publishing, Paris.
- Printz-Markó Erzsébet (2020): A hazai termál- és gyógyvizekhez kapcsolódó egészségturizmus négy őselem mentén való megközelítése. In: Dernóczy-Polyák Adrienn (szerk.): *Kutatási jelentés 4*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr, 312–326.
- Printz-Markó Erzsébet – Albert Tóth Attila (2018): Az egészségturizmus fogalomrendszerének modellezése kiválasztott nyugat-dunántúli fürdőtelepülések mintáján keresztül. *Polgári Szemle*, 14(1–3), 205–220., <https://doi.org/10.24307/psz.2018.0416>
- Puczko László – Smith, Melanie (2014): *Health and Wellness Tourism*. (2nd ed.). Routledge, London.
- Raghupathi, Wullianallur – Raghupathi, Viju (2014): Big data analytics in healthcare: promise and potential. *Health Information Science and Systems*, 2(3), doi: 10.1186/2047-2501-2-3. PMID: 25825667; PMCID: PMC4341817.

- Roman, Monika – Roman, Michał – Wojcieszak-Zbierska, Małgorzata (2022): Health tourism — Subject of scientific research: A literature review and cluster analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(1), 480., <https://doi.org/10.3390/ijerph20010480>
- Smith, Melanie Kay – Puczkó László (2009): *Health and Wellness Tourism*. Butterworth-Heinemann, Oxford.
- Smith, Melanie Kay – Puczkó László (2014): *Health, Tourism and Hospitality: Spas, Wellness and Medical Travel*. Routledge, London. <https://doi.org/10.4324/9780203083772>
- Stiglitz, Joseph E. – Rosengard, Jay K. (2000): *Economics of the Public Sector*. (3rd ed.). W. W. Norton & Company, New York.
- Torres-Pruñonosa, Josepa – Raya, Josep Maria – Crespo-Sogas, Pelayo – Mur-Gimeno, Emma (2022): The economic and social value of spa tourism: The case of balneotherapy in Maresme, Spain. *PLoS ONE*, 17(1), e0262428., <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0262428>

MELLÉKLET

Interjúvázlat – hazai gyógyfürdők szakorvosaival

Az interjú és a kutatás célja, hogy felülvizsgálatra kerüljön a hazai társadalombiztosítás (TB) keretében a miniszteri rendelet szerint támogatott gyógyfürdő és gyógyászati kezelések és ellátások köre, gyakorisága (5/2004. (XI. 19.) EüM rendelet (R.) az orvosi rehabilitáció céljából társadalombiztosítási támogatással igénybe vehető gyógyászati ellátásokról). Számos vezető fürdőgyógyászati szakemberrel, szakorvossal készítettünk interjút orvossal, terápiás és szervezési tapasztalataikról, valamint a szabályozási és finanszírozási javaslatokról.

Budapest, 2025. március 24.

Dr. habil. Dózsa Csaba László
egyetemi docens

Miskolci Egyetem Egészségtudományi Kar

Az interjú fő kérdéskörei

1. Személyes kérdések:

- Milyen szakvizsgái vannak? Milyen területeken dolgozott eddig szakorvosként?
- Milyen régóta dolgozik a gyógyfürdő ellátásban?
- Részt vett-e, részt vesz-e a fürdőgyógyászati kezelések, más gyógyászati ellátások kutatásában, hatékonyságuk tudományos igényességű vizsgálatában (publikációk)?

2. A TB támogatott kezelések körének felülvizsgálata (Táblázat, R. 1., 2. és 3. Melléklet)

- a) Háttér táblázat alapján az egyes támogatott kezelések szerinti sorrendben fő kérdések:
 - Mely ellátásokat, kezeléseket javasolt mindenképpen megtartani?
 - Milyen új ellátások, kezelések bevezetését javasolná?
 - Mely ellátások, kezelések vezethetők ki (törölhetők) a támogatotti listáról?
- b) A támogatott gyógyászati ellátások nyújtásának szakmai követelményei
- c) Kezelések időtartama, alkalmak száma, évente elrendelhető kúrák száma
- d) A fürdőgyógyászati ellátások rendelésének orvossal szabályainak felülvizsgálata (R. 5. Melléklet szerint)

3. Humánerőforrás kérdések

- Szakember képzés, előregedés, utánpótlás kérdése, szakorvosok, terapeuták
- Kompetencia szintek felülvizsgálata, munkaszervezési kérdések

4. Szervezési kérdések – illeszkedések – javaslatok a szakmai kapcsolatok, protokollok fejlesztésére.

- A (gyógy)fürdőellátások, kezelések illeszkedése az egészségügyi ellátórendszerhez
- Aktív kórházi ellátások
- Krónikus, rehabilitációs ellátások
- Járóbeteg szakellátás (NEAK szakorvosi óraszám)
- Gyógyszeres kezelések, Gyógyászati segédeszköz ellátás felírás

Háttér táblázat

A fürdőgyógyászati ellátások rendelésének orvosszakmai szabályai

Rendelhető: Krónikus reumatológiai, ortopédiai, traumatológiai, neurológiai betegségek és perifériás érbetegségek – melyek megfelelő folyamatos gyógykezelés és gondozás ellenére jól dokumentálható, jelentékeny funkcióromlást okoznak – funkciójavítását szolgáló rehabilitációs kezelések céljából.

Kód	Gyógyászati ellátások megnevezése (időtartama)	Jellemzése, szakmai követelmények, elrendelés szabályai, alkalmak számának felülvizsgálata	Maradjon / elhagyható
01	Gyógyvizes gyógymedence (30 perc)		
02	Gyógyvizes kádfürdő (20 perc)		
03	Izszappakolás (20 perc)		
04	Súlyfürdő (15 perc)		
05	Szénsavas fürdő (15 perc)		
06	Orvosi gyógymasszázs (20 perc)		
07	Víz alatti vízugármasszázs (15 perc)		
08	Víz alatti csoportos gyógytorna (25 perc)		
09	Komplex fürdőgyógyászati ellátás (4 óra)		
10	18 éves kor alatti csoportos gyógyúszás (45 perc)		
11	Szén-dioxid gyógygázfürdő (20 perc)		

Kód	Gyógyászati ellátások megnevezése (időtartama)	Jellemzése, szakmai követelmények, elrendelés szabályai, alkalmak számának felülvizsgálata	Maradjon / elhagyható
	Új kezelés:		
	Új kezelés:		
	Új kezelés:		

Egyéb megjegyzés, javaslat:

Simay Attila Endre – Kővágó Györgyi – Pónusz Mónika

Környezettudatos vásárlói magatartás a zöldremosás – zöldmarketing, az ökocímkék fogyasztói percepciói tükrében – egy magyarországi felmérés vonatkozásában

Environmentally Conscious Consumer Behavior in the Context of Greenwashing and Green Marketing: Consumer Perceptions of Eco-Labels and Packaging

Összefoglalás

Az ellátási láncokban történő változások és a környezettudatos gondolkodás elősegítése mindannyiunk felelőssége. A fenntartható gyártási és szállítási folyamatokban a csomagolás egyre nagyobb szerepet kap.

A csomagolóipar Magyarországon is jelentős változáson megy keresztül, és több kihívásnak kell egyszerre megfelelni. Kihívást jelent egyfelől a szigorodó jogszabályi környezet, az egymásnak ellentmondó fogyasztói elvárások, másfelől a gyártók és forgalmazók versenyképességének megőrzése érdekében tett erőfeszítések. A hosszú ellátási láncok mellett a rövid ellátási láncok is egyre jelentősebbé válnak.

A tanulmány célja a fogyasztási cikkek, elsősorban az élelmiszerek és vegyianyagok vonatkozásában a csomagoláshoz kapcsolódó, a csomagolóanyagokkal kapcsolatos fogyasztói attitűd, percepció vizsgálata. Empirikus kutatásunk online-kérdőíves megkérdezés módszerével készült.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: Q56, M39, Q18,

Kulcsszavak: környezettudatosság, csomagolás, fogyasztói magatartás

DR. HABIL SIMAY ATTILA ENDRE PhD, egyetemi docens, (simay.attila.endre@kre.hu); DR. KŐVÁGÓ GYÖRGYI PhD, egyetemi docens, (kovago.gyorgyi@kre.hu); DR. HABIL. PÓNUSZ MÓNIKA PhD, egyetemi docens (ponusz.monika@kre.hu). A szerzők a Károli Gáspár Református Egyetem Gazdaságtudományi, Egészségtudományi és Szociális kara, a Gazdaság- és Vezetéstudományi Intézet oktatói.

Summary

Efforts to support changes in supply chains and promote environmentally conscious thinking are a shared responsibility. Packaging is playing an increasingly important role in sustainable production and transportation processes.

The packaging industry is undergoing significant changes, and it has to meet several challenges at the same time. These include a tightening regulatory environment and conflicting consumer expectations, as well as manufacturers and distributors' efforts to maintain their competitiveness. In addition to long supply chains, short supply chains are also growing in significance.

The aim of the study is to examine consumer attitudes and perceptions related to the packaging of consumer goods, primarily food products and chemicals, including how eco-labels and green marketing claims are perceived. Our empirical research was conducted using an online survey.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: Q18, Q56, M39

Keywords: Environmental awareness, packaging, and consumer behavior

BEVEZETÉS

A fenntartható, zöld gondolkodás iránt a fogyasztók részéről valós és egyre erősödő igény mutatkozik hazánkban is, miközben a környezettudatos megközelítés a vállalatok számára üzletileg is megtérülő lehetőséget jelenthet.

Az egyre inkább fenntarthatóság-orientált piacok és kormányzatok eredményeként a zöldre mosás - angolul greenwashing - is az elmúlt években széles körben elterjedt vállalati gyakorlattá vált. A környezet és a fogyasztók károsítása mellett a fenntartható vállalatoknak is árt azzal, hogy bizalmi problémákat és általános szkepticizmust okoz. Annak ellenére, hogy a jelenség világgazdasági problémaként tagadhatatlan, a kutatók és a szakemberek még mindig korlátozott ismeretekkel rendelkeznek annak megértésében, hogy miként is befolyásolja a fogyasztókat és döntéseiket a zöld vagy annak látszó vállalati tevékenység.

Az ökocímkék – például az EU ökocímke – Magyarországon növekvő ismertséget élveznek, erősítve azt a trendet, hogy a fogyasztók hajlandók hiteles, független tanúsítások alapján dönteni a termékek és csomagolásuk fenntarthatóságáról. Ez arra utal, hogy a vállalatok akkor tudnak valódi versenyelőnyt szerezni hosszú távon, ha a csomagolás terén alkalmazott zöld ígéreteik mögött tényleges környezeti javulás és transzparens ökocímkék állnak, elkerülve ezzel a greenwashinget és építve a fogyasztói bizalmat.

ZÖLDMARKETING, A MARKETING FENNTARTHATÓSÁGI FELELŐSSÉGVÁLLALÁSA

A GVH (2020) meghatározása alapján zöldre mosásnak (greenwashing) nevezzük a vállalkozás olyan marketing- vagy PR-stratégiáját, amely az adott vállalkozást környezetbarátnak, a környezetvédelemért felelősséget vállalónak tünteti fel, miközben a tényleges működésében nem mutathatók ki érdemi lépések ezen célok elérése érdekében. Amennyiben a zöldre mosás a vállalkozás konkrét marketing kommunikációjában jelenik meg, akkor a kifejezés a nem igazolható környezeti állításokra utal (GVH, 2020). A zöldmarketing (green marketing) a termékek valós vagy vélt környezeti fenntarthatóságukon alapuló fejlesztésére és reklámozására utal. Míg a zöldre mosás (greenwashing) esetében egy vállalat pozitív környezetvédelmi törekvéseiről fogalmaz meg állításokat, de félrevezeti a nyilvánosságot ezekkel kapcsolatban, vagy egyenesen hazudik (Fernando, 2025).

A zöldmarketing, illetve reklámozás csak azon vállalatok számára ajánlott, amelyek egyébként is ezen elveknek megfelelően működnek. A vállalatok környezeti teljesítményére utaló információk (Kozma, 2022), a különböző jogszabályi előírások (Csekő, 2025) esetén a negatív hírek rontják, a jó hírek javítják a vállalat megítélését, a zöld reklámozás ezért visszaüt a zöldre mosás esetében. Az etikátlan reklámozás nemcsak etikai kérdés: a vállalat komoly presztízsvesztést, és ezen keresztül pénzügyi veszteséget is kockáztat, ha a zöldre mosás taktikáját próbálja meg alkalmazni (Kenesei–Bernschütz, 2018). A marketingkommunikáció gyakran az egyik leginkább problémás területnek tekinthető a zöldmarketingben. A zöldmarketing kritikusainak álláspontja szerint a szervezetek „zöld ruhába” bújva egészen más célokat követnek. A környezetvédelmi elvárásoknak a szervezetek szeretnének megfelelni (Sági–Lentner, 2025), de gyakran ez olyan ráfordításokat igényelne, amelyek helyett a „hamis” kommunikáció mellett döntenek bizonyos cégek (Hetesi–Veres, 2016). A fenntarthatóság, a környezeti felelősség kérdésének tehát a greenwashing jelenti az árnyoldalát a marketing gyakorlatban.

Az Európai Bizottság által végzett online felmérés eredménye szerint 2020-ban a vásárlók több környezettudatos döntést hoztak, vagyis hajlandóak voltak többet fizetni a zöld jelzésekkel vagy üzenetekkel ellátott szolgáltatásokért, termékekért. A magyar háztartások 22,6 százalékában többségben figyelembe veszik a vásárlások környezeti hatásait, és ez a szám évről évre egyre növekszik. Egyre vonzóbb hívószó tehát a fenntarthatóság, amelyet a vállalatok zöld állításokkal igyekeznek kihangsúlyozni (Piac&Profit, 2021). A marketingkommunikációban a „környezeti állítások” vagy „zöld állítások” olyan gyakorlatra utalnak, amelyek azt sugallják vagy másként azt a benyomást keltik, hogy az adott termék, szolgáltatás vagy a vállalkozás tevékenysége, működése kedvező hatással van a környezetre vagy pedig a környezetre kevésbé ártalmas, mint a konkurens áruk és szolgáltatások, vagy a versenytársak tevékenysége, működése. Ezek lehetnek konkrét megfogalmazások, de olyan implicit kommunikáció is, mint a képi megjelenítés vagy a hanghatások (GVH, 2020).

Ha a reklám, a termékismertető általánosan fogalmaz, és hiányzik belőle a részletes magyarázat, akkor alkalmas lehet a fogyasztók megtévesztésére. Ezért a fákat, földgömböt és környezetbarát asszociációk ébresztésére alkalmas képi megjelenést alkalmazni ártalmatlan ötletnek tűnhet, de a kommunikáció tervezésekor számításba kell venni, hogy ezek az implicit

állítások a marketingüzenetnek szintén részei, vagyis felerősíthetik, de akár el is téríthetik a pontosan megfogalmazott tájékoztatásról a fogyasztó figyelmét. Illetve a szabályozás kifejezetten tiltja az egyes akkreditált tanúsítóintézetek jelöléseinek jogosulatlan felhasználását, és az azokhoz hasonló kreatívnak és innovatívnak szánt logók alkalmazását (Nagy, 2021).

A GVH vizsgálói feltárták, hogy a hazai vállalkozások nagyon széles értelmezésekkel és nem rendszerezett módon kommunikálnak a fenntarthatósággal kapcsolatban. Számos vállalkozás ún. bizalmi jegyekkel, logókkal támasztja alá a „zöld” működését, ugyanakkor nem mindig azonosítható (vagy magyarul nem elérhető) a fogyasztók számára a mögöttük álló tanúsító szervezet vagy szempontrendszer. A zöld állítások terméksomagoláson való megjelenítése hatással van a fogyasztók adott termékről kialakított képére, illetve vásárlási szándékára. Ugyanakkor a fogyasztók jelentős része nincs tisztában a látott állítások pontos tartalmával, és sok esetben félreérti azokat (GVH, 2024).

A Tudatos Fogyasztók Egyesületének 2023-as kutatási adatai szerint az elmúlt 5 évben jelentősen megnőtt az EU ökocímkéjének ismertsége a magyar fogyasztók körében. Magyarországon a fogyasztók 32%-a ismeri a címkét, míg az uniós átlag körülbelül 30%. Egy országosan reprezentatív mintán végzett felmérés szerint a válaszadók mintegy 32 százaléka ismeri az Európai Unió zöld terméktanúsítványát, szemben a 2019-es mindössze 17 százalékkal (TVE, 2023).

Mindezekből az is következik, hogy az ökomarketing definíciója és tényleges tartalma ma már mást jelent, mint akár egy évtizeddel ezelőtt. Korábban a környezetbarát termékek marketingjeként határozták meg, majd később a vállalati stratégia része lett. A mai megközelítés szerint a vállalat olyan magatartását jelenti, amikor a vállalat nemcsak a vásárlókkal, hanem a saját alkalmazottaival, valamint a társadalommal szemben is felelősséget vállal. Tehát az ökomarketing megköveteli a teljes marketingmix újragondolását, a termékektől és a csomagolásoktól kezdve a pozicionálásig és a promócióig (Czékus, 2021). Ebben az újragondolásban mi most a csomagolást helyeztük a tanulmány fókuszába.

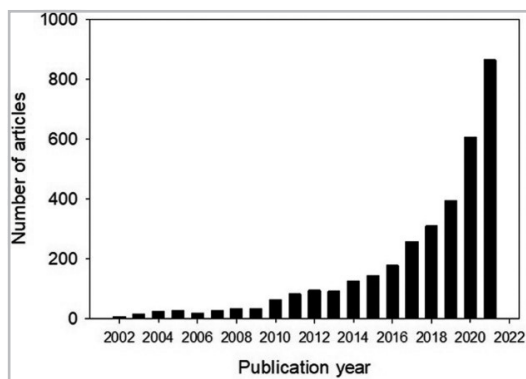
Csomagolás – zöld marketing

A csomagolás tervezése fontos a termék tulajdonságainak közlése szempontjából a fogyasztók felé. Például a csomagolás színe befolyásolhatja a fogyasztók által érzékelt termék ízét. Ezért a fogyasztói attitűdök szerepe jelentős az egész csomagolás tervezési folyamatban, ideértve a környezetbarát csomagolás tervezését is (Boesen et al., 2019).

A fogyasztók tudatossága és észlelése csak a vásárlási döntési folyamat kezdete. Egy termék pozitív észlelése nem jelenti automatikusan azt, hogy valaki meg is vásárolja, mivel a vásárlási döntést általában sok különböző tényező befolyásolja (Hofmeister–Tóth, 2017).

A csomagolóiparban végbemenő változásokat jól tükrözi az is, hogy az elmúlt 20 évben exponenciálisan növekedett a fenntartható ételmiszer-csomagolással kapcsolatos cikkek száma, ahogy az alábbi ábra is mutatja.

1. ábra: Fenntartható élelmiszer-csomagolással kapcsolatos cikkek száma

Forrás: Dörnyei et al., 2023

A csomagolóiparban végbemenő jelentős változásokat az átalakuló fogyasztói preferenciák, fenntarthatósági aggályok és technológiai fejlődés hajtja előre. Azok a vállalatok, amelyek alkalmazkodnak ezekhez a változásokhoz, és újítanak a csomagolási megoldásaik terén, valószínűleg sikeresebbek lesznek ebben a dinamikus piaci környezetben.

A hulladékprobléma kezelésének egyik módja, a környezetbarát élelmiszer-csomagolás bevezetése (Geueke et al., 2018; Lakatos, 2019). Azonban a környezetbarát csomagolás piaci részesedését nehéz megbecsülni, mivel nincs közös meghatározás és sok szinonimát használnak, mint például „ökobarát”, „fenntartható” és „zöld csomagolás” (Prakash–Pathak, 2017). Steenis et al. (2017) a fenntartható csomagolást olyan csomagolásnak definiálják, amely „viszonylag alacsony környezeti hatással rendelkezik a teljes életciklus-értékelési modellek alapján”. Magnier et al. (2016) kissé más megközelítést alkalmazva, a termék környezeti hatására összpontosít: a fenntartható csomagolást „a termék lábnyomának csökkentésére irányuló törekvésnek” definiálják a csomagolás megváltoztatásával, például környezetbarátabb anyagok használatával. Han et al. (2018) által kidolgozott környezetbarát vagy zöld csomagolás definíciója részletesebb és három szintet foglal magában: alapanyagok, gyártási folyamatok és hulladékkezelés. Az alapanyagokkal kapcsolatban a szerzők az újrahasznosított anyagok és megújuló források használatát javasolják az olaj használatának (Szuchy–Csáki–Hatalovics, 2017) és környezeti hatásának csökkentése érdekében. A környezetbarát csomagolást energiatakarékos módon kell előállítani, és a csomagolásnak lehetőleg könnyűnek és vékonyabbnak kell lennie. Az életciklus végén a csomagolásnak biológiailag lebomlónak, újrahasználatnak vagy újrahasznosíthatónak kell lennie (Han et al., 2018).

Csomagolás marketing funkciói

Naponta számtalan döntést hozunk, melyek közül sok a vásárlásainkkal kapcsolatos. Néhányat teljesen tudatosan, jól átgondolva, más döntéseket azonban teljesen a pillanatnyi hangulatunk alapján hozunk meg. A vállalatok/vállalkozások egyik fő törekvése az, hogy megértsék,

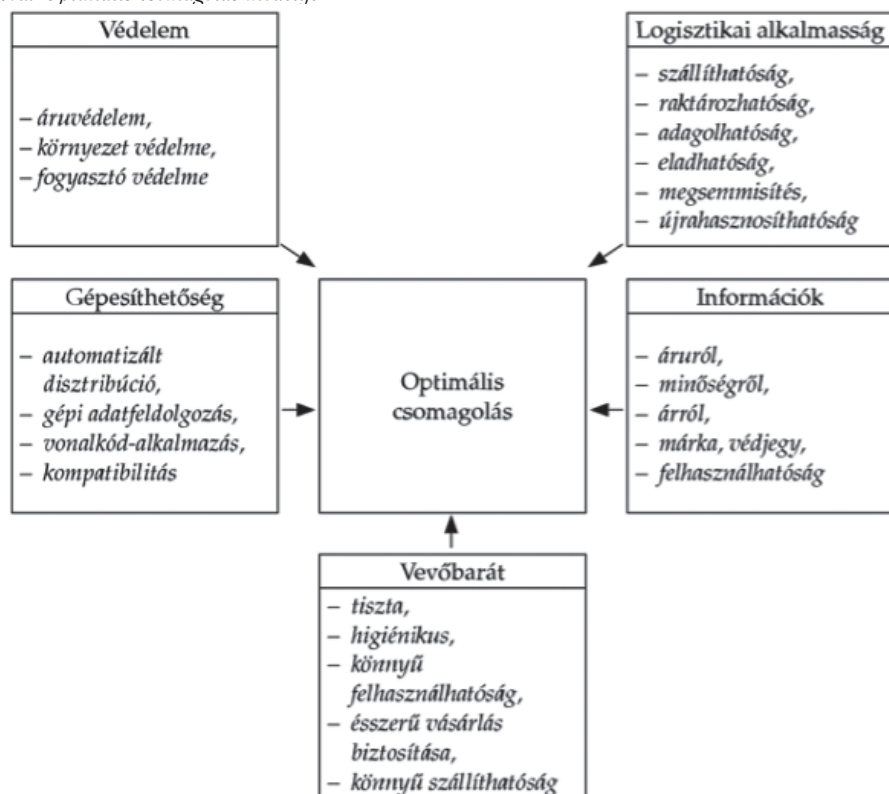
hogyan viselkednek vásárlói, mi határozza meg döntéseiket, kik hatnak a döntéseikre, és ezek hogyan befolyásolhatók.

A marketing felfogása e területen közelebb áll a szociológia, a pszichológia, a szociálpszichológia területeihez, mint a közgazdaságtanhoz, azaz elsődlegesen nem az általános racionalitást tételezi fel a piaci szereplőkről, és vizsgálatainál a fogyasztót egyéniségként kezeli.

A fogyasztói magatartás a termékek és a szolgáltatások megszerzése és használata során végzett tevékenységek (márka- és boltválasztás stb.) összessége, amelynek célja a fogyasztói megelégedettség növelése. (Kotler–Keller, 2016)

A marketing funkciót az élelmiszerek esetében az egyre lényegesebb vevői elvárásoknak való megfelelés indokolja. A csomagolásnak mintegy „néma eladóként” kell funkcionálnia, hiszen nincs ott minden terméknél egy eladó. Szinte át kell vennie az értékesítés feladatát, vagyis fel kell hívnia a fogyasztók figyelmét a termékre, megkülönböztetőnek és vonzóknak kell lennie. A csomagolás kommunikációs szerepét tovább erősíti a fogyasztói jólét, ami azt jelenti, hogy a vevők bizonyos szegmense hajlandó valamennyivel többet fizetni a színvonalas csomagolás kényelméért és presztízsértékéért (Szakály, 2017)

2. ábra. Optimális csomagolás modellje

Forrás: Rekettye – Hetesi, 2017

A csomagolás, a „néma eladó” szerepén túl hozzájárulhat a kínálat értékéhez, növelheti a fogyasztói elégedettséget, mert növeli a termék használati értékét; tájékoztatja a fogyasztót; vásárlásra ösztönöz; azonosít, megkülönböztet és szimbolikus tartalommal bír (Reketttye–Heti, 2017).

Az élelmiszerek csomagolóanyagainak fontos célja, hogy fizikai akadályként működjenek, hogy megvédjék tartalmukat a mikroorganizmusok, kártevők és a külső szagok felszívódásától.

A Deloitte, Consumer Signals tanulmánya szerint (2023) a fogyasztók egyre inkább tudatában vannak az éghajlatváltozásnak és a fenntarthatóság fontosságának, mégis egyre csökken a fenntartható termékek vásárlása. A jelentés szerint a 2021 szeptemberében mért 59%-ról 2023 szeptemberére 45%-ra csökkent azoknak a válaszadóknak az aránya, akik azt mondták, hogy fenntartható termékeket vásárolnak. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a környezetbarát csomagolás nem az elsődleges prioritása a fogyasztóknak. A legtöbb fogyasztó nem aktívan keresi a környezetbarát csomagolású termékeket, melyre Ketelsen et al. (2020) kutatása mutat rá.

A háztartások nagy mértékben járulnak hozzá az élelmiszer-pazarláshoz. Magyarországon a válaszadók 24%-a állítja, hogy egyáltalán nem pazarol élelmiszert, míg 39% az ételmaradékokat háziállatokkal vagy haszonállatokkal eteti meg (NRC, 2024).

E problémához számos ok kapcsolódhat, ideértve az élelmiszer-pazarlással kapcsolatos hozzáállást, az élelmiszerek helytelen kezelését, a megfelelő tervezéshez való idő hiányát és a túlzottan olcsó élelmiszerek megvásárlását (Hebrok, 2017). Platz et al. (2025) kutatási eredménye szerint, a pazarlási arányokat inkább az élelmiszerek tárolásának és felhasználásának hatékonysága magyarázza, semmint a fogyasztók felelőtlensége.

Azonban a legtöbb tanulmány az élelmiszer-pazarlás háttérében álló okok feltárására összpontosít, nem pedig megfelelő megoldások keresésére.

Wikström et al. (2019) kutatásai szerint viszont komplex feladat egy olyan csomagolási rendszer kialakítása, amely minimalizálja a csomagolt élelmiszerek összes környezeti hatását. Számos tényezőt kell figyelembe venni: magának a csomagolási rendszernek a környezeti hatását, a csomagolási rendszer által történő hatékony szállításra való közvetett környezeti hatást, valamint a megfelelő kezelést annak érdekében, hogy elkerüljük az élelmiszer-pazarlást.

A csomagolás gyakran környezeti károsodással járó tényezőként van számon tartva, mivel a termék fogyasztása után a csomagolás megmarad, melytől a vásárló megszabadul, vagy újrahasznosítja azt. Azonban a csomagolás védi az élelmiszert, és meghosszabbíthatja annak eltarthatóságát, ezáltal csökkentve a termék környezeti hatását, hiszen csökkenti az élelmiszer-pazarlást. Általában véve az élelmiszer-csomagolás segíthet csökkenteni a háztartási élelmiszer-pazarlást azáltal, hogy meghosszabbítja az élelmiszerek eltarthatóságát, különböző méretű csomagolásokat kínál különböző méretű háztartások számára, kommunikálja az élelmiszerek legjobb felhasználási és tárolási módját, segít a háztartásoknak az élelmiszerek jobb kezelésében a dátumcímkék felhasználásával, és lassítja az alapvetően feldolgozott gyümölcsök és zöldségek lebomlását (Lockrey et al., 2019; Wikström et al., 2019).

A csomagolással kapcsolatos innovációk fontossága mellett a fogyasztói edukációt hangsúlyozzák Ruippo és szerzőtársai (2022). Tanulmányukban, a fenntartható csomagolási innovációt - a finn élelmiszerek piacán - vizsgálva arra jutottak, hogy a gyártóknak és for-

galmazóknak hatékonyabban kellene kommunikálni a fogyasztóival az egyes élelmiszerek csomagolásának miértjéről.

A csomagolási piac folyamatosan változik, a háború mellett az emelkedő energiaárak és a globális infláció van rá hatással leginkább. Ez jelentősen fékezi az innovációs törekvéseket a magyar piacon, mivel az élelmiszert feldolgozó üzemek rövid és középtávon a takarékosagra és a beruházások visszaszorítására törekednek (Budai, 2022).

MÓDSZERTAN

Jelen tanulmányunk primer kutatásában online kérdőíves lekérdezést folytattunk, és ennek eredményeit ismertetjük részletesebben. Az adatfelvétel időszaka 2025 nyarán történt. A kutatási kérdések megválaszolásához a primer kutatási módszerek közül az egyszeri keresztmetszeti kutatást választottuk. A kvantitatív kutatás során főként metrikus skálákat használtunk. A szociodemográfiai ismérvek (életkor, lakóhely típusa, gazdasági aktivitás, családi életciklus, anyagi helyzet) nominális skálán mért változók.

A primer kutatás általános célja az volt, hogy képet kapjunk a fogyasztók környezettudatos vásárlói magatartásáról, döntéseiket befolyásoló főbb tényezőkről, az élelmiszerek csomagolásával összefüggésben. A kutatási kérdés megválaszolása érdekében további célként határoztuk meg, hogy az alapvető élelmiszer-kategóriák vonatkozásában felmérjük a fogyasztók beszerzési szokásait a termékek csomagolását illetően, azonosítsuk azokat a jellemzőket, a csomagolással, csomagolóanyaggal kapcsolatosan, melyeket a fogyasztó fontosnak ítél meg.

Az adattisztítás után az elemzett minta nagysága 768 fő volt, amely nem tekinthető reprezentatívnak, mivel az online megkérdezés alapvetően kényelmi, illetve hólabda mintavételt eredményezett (Babbie, 2020). Ugyanakkor az eredmények rámutathatnak általános összefüggésekre is.

PRIMER KUTATÁS EREDMÉNYEI

A minta bemutatása

A megkérdezés online kérdőív formájában történt, ahol a Károli Gáspár Református Egyetem közgazdász hallgatói és az általuk a megkérdezésbe bevont ismerőseik alkották a mintát. A válaszadók kiválasztása emiatt önkényes mintavételi technikának tekinthető, noha az eredmények nem tekinthetők reprezentatívnak, ugyanakkor rávilágíthatnak jelentőséggel bíró társadalmi attitűdökre, véleményekre a magyar társadalom vonatkozásában. Az adatfelvételre 2025 május 17 és június 6 között került sor. Az adatbázis elemzése IBM SPSS 29. elemző programmal történt.

A minta 768 főből állt, 272 férfi (35.4%) és 496 (64.6%) nő alkotta. Alapvetően a fiatalabb generáció tagjai 413 fő született 1995 után (53.8%), míg 134 fő született 1982-1994 között (17.4%) és további 189 fő 1965-1981 között (24.6%) és csak 32 fő született 1964 előtt (4.2%). Szintén az adatfelvételtől adódhat, hogy a többség Budapesten vagy annak agglomerációjában élt: 294 fő élt Budapesten (38.3%) és további 151 fő annak agglomerációjában (19.7%).

További 85-en éltek megyeszékhelyen, 43-an nagyvárosban, 123-an kisvárosban és 72-en községben vagy faluban.

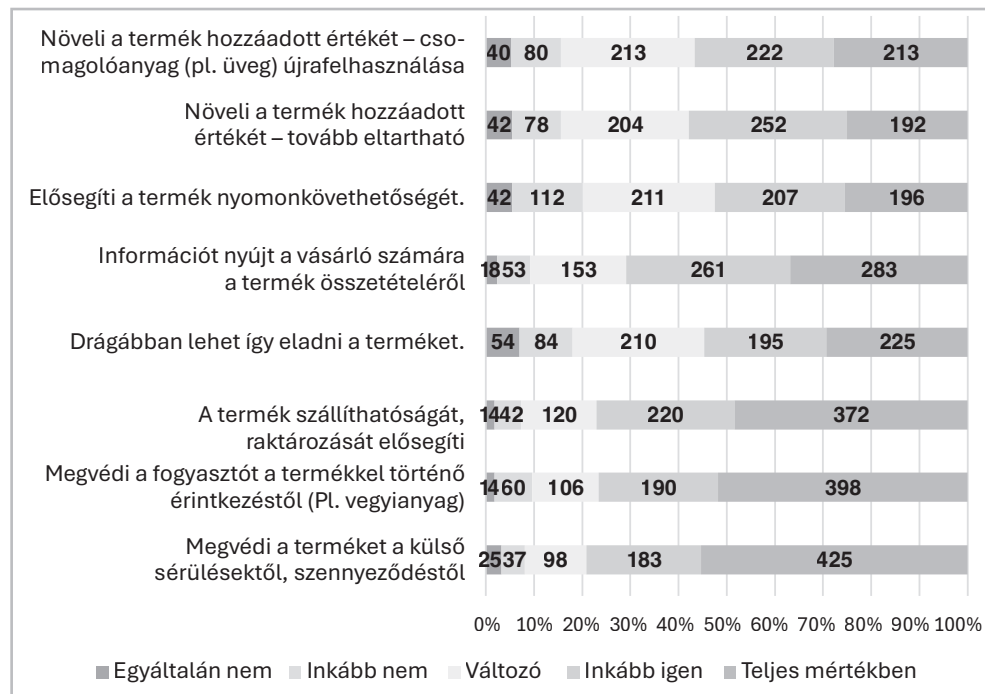
A válaszadók észlelt jövedelmi helyzete nagyrészt átlagos volt, 464-en (60.4%) ítélték így meg. Jelentősen átlag alattinak 28-an, valamivel átlag alattinak 79-en élték meg az anyagi helyzetük, amihez képest enyhe eltolódás volt megfigyelhető felfelé, mivel 168-an valamivel átlag feletti és további 29 fő jelentősen átlag feletti anyagi helyzetről számolt be. A legtöbb válaszadó középfokú végzettséget jelölt meg, 392 fő (51%) és további 83-an felsőfokú szakképzet (10.8%), illetve 228-an egyetemi alap vagy mester végzettséget (29.7%).

Eredmények

Az első kérdésblokkban a csomagolás szerepéről kérdeztük a válaszadókat. A legtöbb mért változó esetében kimutatható volt, hogy a mintában szereplők inkább egyetértettek a feltett kérdésekkel, noha több esetben is jelentős volt a változó középértéket választók aránya. Azonban az elutasító válaszok minden esetben a válaszadók között jelentős kisebbségben maradtak.

A válaszaik alapján a mintában szereplők általában egyetértettek azzal, hogy a csomagolás megvédi a terméket a külső sérülésektől és szennyeződésektől, 425-en teljesen (55.3%), míg további 183-an inkább egyetértő (23.8%) választ adtak. Többségében a megkérdezett fogyasztók szintén egyetértettek azzal is, hogy megvédi a fogyasztót a termékkel való érintkezéstől,

3. ábra: A csomagolás fogyasztói megítélése

Forrás: saját szerkesztés az adatok alapján

1. táblázat: A csomagolás fogyasztói megítélésének korrelációs vizsgálata

	Megvédi a terméket a külső sérülésektől, szennyeződéstől.	Megvédi a fogyasztót a termékkel történő érintkezéstől. (Pl. vegyi anyag)	A termék szállíthatóságát, raktározását elősegíti.	Drágábban lehet így eladni a terméket.	Információt nyújt a vásárló számára a termék összetételéről.	Elősegíti a termék nyomonkövethetőségét.	Növeli a termék hozzáadott értékét - tovább eltartható.	Növeli a termék hozzáadott értékét - csomagolóanyag (pl. üveg) újra-felhasználása.
Megvédi a terméket a külső sérülésektől, szennyeződéstől.	1	.732**	.670**	.174**	.486**	.402**	.420**	.359**
Megvédi a fogyasztót a termékkel történő érintkezéstől. (Pl. vegyi anyag)	.732**	1	.572**	.193**	.511**	.428**	.421**	.401**
A termék szállíthatóságát, raktározását elősegíti.	.670**	.572**	1	.169**	.473**	.436**	.421**	.365**
Drágábban lehet így eladni a terméket.	.174**	.193**	.169**	1	.304**	.222**	.290**	.352**
Információt nyújt a vásárló számára a termék összetételéről.	.486**	.511**	.473**	.304**	1	.585**	.483**	.434**
Elősegíti a termék nyomonkövethetőségét.	.402**	.428**	.436**	.222**	.585**	1	.515**	.469**
Növeli a termék hozzáadott értékét - tovább eltartható.	.420**	.421**	.421**	.290**	.483**	.515**	1	.608**
Növeli a termék hozzáadott értékét - csomagolóanyag (pl. üveg) újrafelhasználása.	.359**	.401**	.365**	.352**	.434**	.469**	.608**	1

** A korreláció 0,01 szinten szignifikáns. (2-tailed).

Forrás: saját szerkesztés az adatok alapján

398-an teljesen (51.8%), és 190-en (24.7%) inkább. Szintén pozitív megítélést kapott, hogy elősegíti a termék szállíthatóságát, 372-en teljesen (48.4%), és 220-an inkább (28.6%)..

Ennél megosztottabb volt a kép, hogy a csomagolás miatt drágábban lehet eladni a terméket, ahol a többség az egyetértés felé mozdult, de 210-en (27.3%) adott egy változó megítélést jelentő középértéket. Miközben a legtöbben teljesen egyetértettek az állítással, 225-en (29.3%). A többség szerint a csomagolás szintén információt nyújt a vásárlók számára, 283-an (36.8%) teljesen, míg további 261 fő inkább (34%) egyetértett ezzel.

Szintén a többség egyetértett azzal, hogy a csomagolás elősegíti a termék nyomon követhetőségét, növeli a hozzáadott értéket a termék tovább eltarthatósága és a csomagolóanyag újrahasznosíthatósága révén. Bár ezekben a kérdésekben jelentő mértékben jelöltek a mintában változó részben egyetértő és részben egyet nem értő válaszokat is. A nyomon követhetőségénél 211-en (27.5%), a tovább eltarthatóságnál 204-en (26.6%), a csomagolóanyag újrahasznosíthatóságánál 213-an (27.7%) volt a középértéket választók aránya. A nyomon követhetőségénél a módusz érték is ez lett, amit a részben egyetértők követtek, 207-en (27%). De a hozzáadott értékre vonatkozó kérdésekben a legtöbben az inkább egyetértő választ adták, 252-en (32.8%) és 222-en (28.9%) bár ezekről alig maradtak el a teljesen egyetértők a mintánkban.

Az első kérdéskörben megfigyelhető változók együtt mozgása korrelációs vizsgálattal is igazolásra került, amelynek eredményeképpen elmondható, hogy valamilyen erősségű szignifikáns (1%-os szignifikancia szinten) kapcsolat kimutatható volt az egyes változók között.

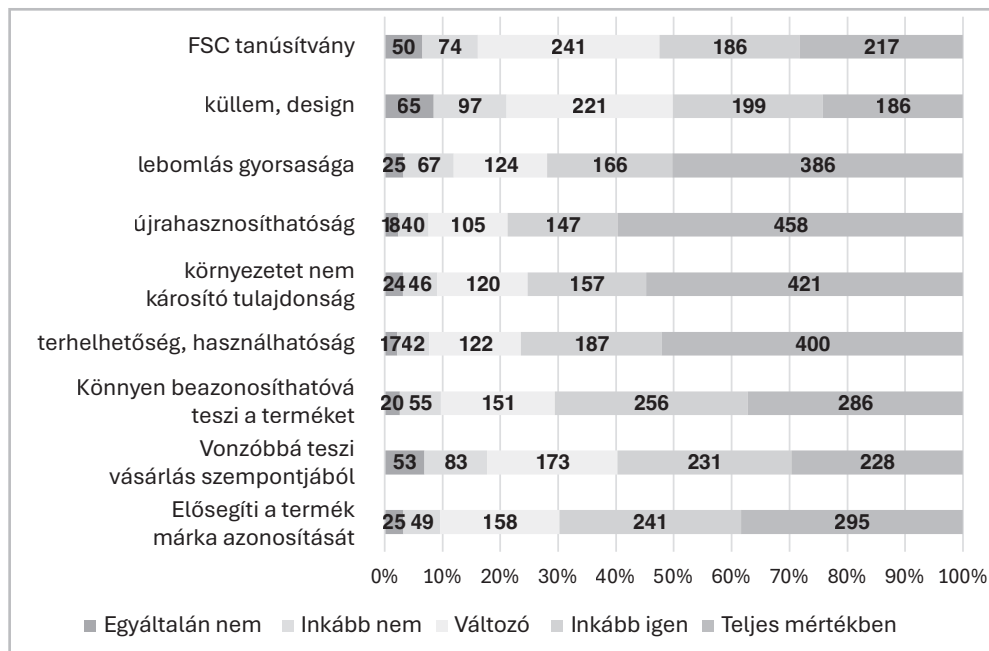
A jelentős együttmozgás miatt így faktorelemzést végeztünk, hogy a vizsgált dimenziók száma mennyiben csökkenthető. Ehhez főkomponens elemzést használtunk módszerként, azaz, hogy minden faktor legalább 1-es Eigenvalue-t mutasson. A faktorelemzés elvégzését igazolta, hogy a Bartlett-próba és a KMO mutatók is megfelelőnek bizonyultak. A KMO érték jelen esetben 0,855 lett. A faktorelemzés eredményeként a változókat két faktorba lehetett csoportosítani. Ez alapján az első faktort alapvetően a csomagolás logisztikai funkció jelentették és egyedül az sorolható más faktorba, hogy a csomagolás miatt a termék drágábban adható el.

A második nagyobb kérdéskör a csomagolás jellemzők megítélése volt, ahol szintén jellemző volt a mintában szereplő válaszadókra, hogy hajlamosabbak voltak részben vagy teljesen egyetértő válaszokat adni. Olyannyira, hogy ez minden vizsgált szempontból kiadta a mintában szereplők több, mint felét, és egyes kérdések esetében közel a három negyedüket is. Ezzel szemben az elutasító válaszok aránya rendre meglehetősen alacsony maradt.

Jelentős többség szerint a csomagolás elősegíti a termék márká azonosítását, az állítással 295-en (38.4%) teljesen egyetértett, és további 241-en (31.4%) inkább egyetértettek. Azzal is jelentős többség értett egyet, hogy a csomagolás vonzóbbá teszi a terméket a vásárlás szempontjából, hiszen 228-an (29.7%) teljesen, és további 231 fő (30.15) inkább egyetértett ezzel. Illetve a csomagolás a termékeket könnyen beazonosíthatóvá is teszi, amivel 286-an (37.2%) teljesen és további 256-an (33.3%) inkább egyetértettek.

A legnagyobb arányban a válaszadók szerint a csomagolás feladata a terhelhetőség, használhatóság, hogy ne károsítsa a környezetet és ezért újrahasznosítható legyen. Ezekre a jellemzőkre nagyjából a válaszadók három negyede adott valamilyen egyetértő választ. A terhelhetőségre, használhatóságra 400-an teljesen (52.1%), 187-en inkább egyetértettek (24.3%). A

4. ábra: Csomagolási jellemzők megítélése

Forrás: saját szerkesztés az adatok alapján

környezetet nem károsító tulajdonság szerepével 421-en teljesen (54.8%) értett egyet teljesen és további 157-en részben (20.4%). Míg az újrahasznosíthatósággal 458-an teljesen (59.6%) és inkább további 147-en (19.1%) értett egyet. Ezekben a kérdésekben tehát megfigyelhető volt, hogy a minta többsége adta a legmagasabb értéket. Szintén még a lebomlás gyorsasága volt egy olyan kérdés, ahol a minta közel fele, 386-an (50.3%) adott teljesen egyetértő választ, és ezen kívül még 166-an (21.6%) jelölt inkább egyetértést. Mindez feltételezi a válaszadók fokozott környezettudatossal kapcsolatos attitűdjeit.

A küllem és design esetében már a leggyakoribb válasz a középértéket jelentő inkább semleges attitűd volt, amit 221-en jelöltek meg (28.8%), noha a mintánkban az egyetértők jelentősen többen voltak, mint az egyet nem értők. 186-an teljesen (24.2%) és 199-en inkább (25.9%) értet egyet azzal, hogy a csomagolásnak az esztétika fontos jellemzője kell legyen. Emellett az FSC tanúsítvány meglete volt még olyan jellemző, ahol az inkább semleges álláspont felé húzott a legtöbb válaszadó. Itt 241-en (31.4%) jelöltek meg közepső értéket, míg a fenntartható és felelős erdőgazdálkodás esetén is többen adtak inkább, 186-an (24.2%) vagy teljesen (28.3%) egyetértő választ.

Mivel az első és a második kérdéscsoport is a csomagolás jellemzőire és ezek fogyasztói megítélésére esett, ezért a két kérdéscsoport összevont faktorelemzését is érdemesnek tartottuk elvégezni. A főkomponens elemzés módszerét alkalmazva mind a Bartlett próba, mind a KMO mutató alapján az elemzés elvégezhető volt, a KMO mutató értéke 0,91 lett, ami nemcsak magas, de magasabb, mint a külön első blokkra mért megfelelőségi mutató.

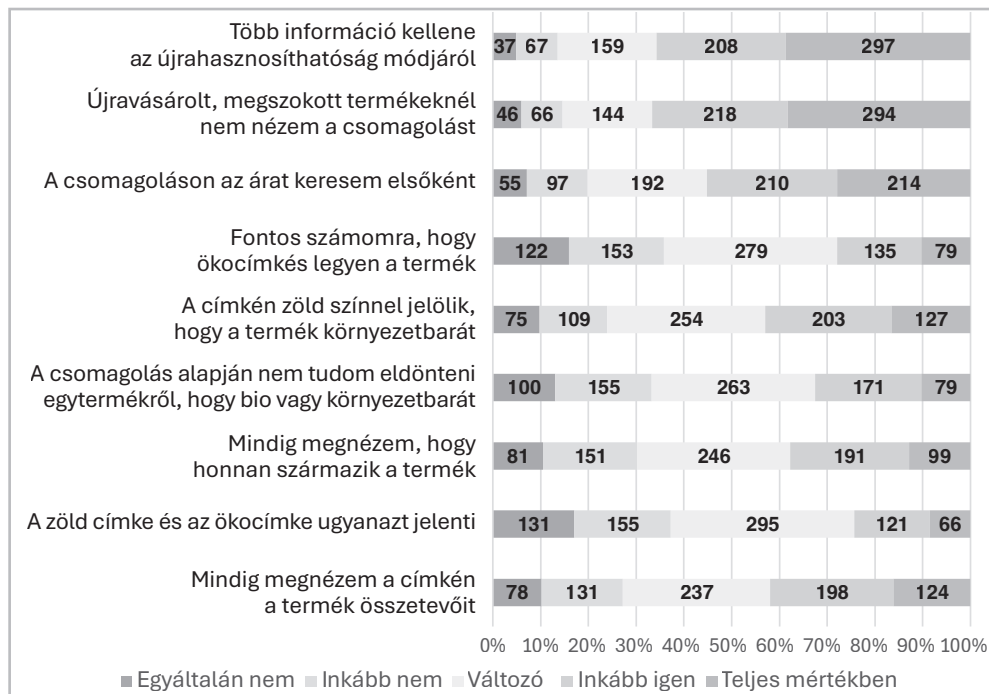
Ebben az esetben 4 faktor kialakítása volt javasolt (rendelkezett 1-nél magasabb Eigenvalue értékkel). A 4 faktor együttesen az variancia 67.125%-át magyarázta. A változók besoroláshoz alkalmazott rotált komponens mátrixot a mellékletben helyeztük el. Ezek alapján a csomagolás kapcsán elkülöníthető volt egy logisztikai, egy környezetvédelmi, egy marketing dimenziók és a csomagolás, mint hozzáadott érték.

A logisztikai dimenzióhoz volt besorolható, hogy a csomagolás megvédi a terméket a külső sérülésektől, és megvédi a fogyasztót a termékkel történő érintkezéstől. Egyben ide tartozott a termék szállíthatóságának, raktározásának elősegítése, a csomagolás terhelhetősége és végül a termékösszetételről történő információnyújtás. A környezetvédelmi dimenzióban a környezetet nem károsító tulajdonság, az újrahasznosíthatóság, a lebomlás gyorsasága és az FSC tanúsítvány kapott helyett.

A csomagolás marketing jellegét összegző dimenziót a csomagolás designja, a vásárlás szempontjából történő vonzóbbá tétel, a könnyű beazonosíthatóság és a termék márkájának beazonosíthatósága jelentette. Végül a csomagolás, mint hozzáadott érték dimenzió elemeit jelentette, hogy a csomagolás növeli a termék hozzáadott értékét a csomagolóanyag újrafelhasználása és a termék tovább eltarthatósága révén, és segíti a termék nyomon követhetőségét, ugyanakkor emiatt drágábban is lehet eladni a terméket.

A harmadik kérdéskörben a címkézéssel kapcsolatos fogyasztói attitűdöket, vagyis ismertet, érzéseket és magatartást mértük fel. Ez lett az a témakör, ahol a válaszok már kiegyenlítet-

5.ábra: A címkézés megítélése

Forrás: saját szerkesztés az adatok alapján

tebb megoszlást mutattak egyes aspektusok mentén. A kérdéskörön belül a legtöbb esetben a módusz, vagyis leggyakoribb válasz a viszonylag semleges középítő érték volt.

A legtöbb válaszadó nem adott egyértelmű választ arra, hogy mindig megnézik-e a címkén a termék összetevőit. Itt 237-en (30.9%) adtak semleges választ, bár az egyetértők kicsivel többen voltak. Teljesen 124-en, inkább 198-an értettek ezzel egyet, míg 78 fő teljesen elutasító és 131-en részlegesen elutasító választ adtak.

Szintén jelentős részben, 295-en (38.4%) adtak semleges választ arra, hogy szerintük a zöld címe egyben ökocímkét is jelentene. Ugyanakkor itt valamivel többen voltak azok, akik ezzel az állítással nem értettek egyet. 131-an teljesen elutasító, és 155-en inkább elutasító választ adtak, szemben a 66 teljesen egyetértő és 121 inkább egyetértő válaszadóval. A másik kérdés, amelyben az elutasító válaszok kerültek többségbe, az az ökocímkék fontosságára vonatkozott. Noha itt is a semleges válaszok voltak legtöbben, 279-en (36.3%), a teljesen elutasító 122, és inkább elutasító 153 fő a mintán belül felülmúlta a 79 teljesen és 135 inkább egyetértő válaszadót.

A legtöbben abban sem tudtak dönteni, hogy a csomagolás segítene nekik eldönteni egy termékről, hogy bio vagy környezetbarát lenne, 263-an (34.2%) adtak semleges választ, a fennmaradó válaszok nagyjából hasonlóan oszlottak meg az egyetértő és egyet nem értő kategóriák között. 100-an (13%) egyáltalán nem értettek egyet, 155-en (20.2%) részben nem, míg 171-en (22.3%) részlegesen egyetértettek, és 79-en teljesen (10.3%). Jelentős tábor jelzett semleges értéket arra a kérdésre is, hogy a címkén zöld színnel jelzik a termék környezetbarát jellegét. 254 semleges (33.1%) érkezett, ugyanakkor több volt a részben egyetértő, 203 (26.4%) és teljesen egyetértő, 127 (16.5%), mint ahányan nem értettek ezzel egyet. Összesen 184-en (24%) jelölt teljes vagy részleges egyet nem értést.

Akadtt három olyan kérdés is, ahol markánsabban kirajzolódott a mintában szereplő válaszadók egyetértése. A válaszadók a csomagoláson keresik az árakat elsőként, az újravásárolt szokásos termékeknél nem nézik a csomagolást és szerintük több információ kellene az újrahasznosíthatóság módjáról. E kérdéseknél a válaszadók többsége inkább vagy teljesen egyetértett az állításokkal, amihez viszonyítva lényegesen kevesebben jelöltek egyet nem értő válaszkategóriákat. Az árak elsőként történő keresésével 214-en (27.9%) teljesen és 210-en (27.35) részben értett egyet. A szokásos termékeknél 294-en (38.3%) teljesen és 218-an (28.45) egyetértettek azzal, hogy nem nézik meg a csomagolást. Az újrahasznosíthatóságról 297-en (38.7%) jelöltek teljesen egyetértő, és 208-an (27.1%) inkább egyetértő választ, hogy több információra lenne szükségük.

Ezen kívül különböző címkék esetén teszteltük is, hogy a válaszadók felismerik-e a különböző környezetbarát címkéket. Az eredmények alapján a többség felismerte a zöld pont, a magyar és az európai uniós környezetbarát termék címkéket is. Ugyanakkor pár esetben az egyéb vállalati címkék jelentős arányban bizonyultak megtévesztőnek a termékek környezetbarát jellegére vonatkozóan. Ami megítélésünk szerint jelzi, hogy a fogyasztói tudatosság és ismeretek szintjén további edukáció szükséges lehet. Ahogy az esetleges megtévesztő gyakorlatok szigorúbb szabályozása is megfontolandó.

ÖSSZEGZÉS

A fenntarthatóság mindannyiunk közös felelőssége, a környezeti felelősség egyik nézőpontjának tekinthető egy fogyasztói társadalomban, hogy a fogyasztók miként gondolkodnak a csomagolások környezeti szempontjairól. A vállalatok részéről a zöldmarketing tevékenység részeként lehet gondolkodni az élelmiszerek és vegyiáruk csomagolásának környezettudatosságáról, míg ha mindez üres szólamok szintjén marad, akkor inkább a zöldre mosás kevésbé szerencsés esetéről beszélhetünk, ami a környezeti károk mellett ma már a vállalati hírnevet és pénzügyi sikerességet is fenyegeti.

A csomagolással kapcsolatos fogyasztói percepciók feltérképezése kapcsán arra jutottunk, hogy a fogyasztók észlelik a csomagolások logisztikai és marketing funkcióit és ezek részben el is különíthetők. De kifejezetten a fenntarthatóság kapcsán a környezetvédelmi dimenzió is elkülöníthető, amelyben a nem károsító tulajdonság, az újrahasznosíthatóság, a lebomlás gyorsasága és az FSC tanúsítvány kapott helyett.

Az eredményeink így arra utalnak, hogy a fogyasztói tudatosság még javítható, az edukáció fontos lehet és az esetlegesen megtévesztő vállalati címkék nyomán viszont a szabályozási környezet szigorítása is megfontolandó..

MELLÉKLET

Rotated Component Matrixa

	Component			
	1	2	3	4
Megvédi a terméket a külső sérülésektől, szennyeződéstől.	.853	.176	.136	.096
Megvédi a fogyasztót a termékkel történő érintkezéstől. (Pl. vegyianyag)	.805	.153	.097	.181
A termék szállíthatóságát, raktározását elősegíti.	.769	.164	.217	.093
terhelhetőség, használhatóság	.585	.423	.185	.017
Információt nyújt a vásárló számára a termék összetételéről.	.520	.149	.294	.449
környezetet nem károsító tulajdonság	.165	.885	.022	.080
újrahasznosíthatóság	.204	.877	.076	.046
lebomlás gyorsasága	.092	.876	.057	.088
FSC tanúsítvány	.042	.610	.445	.183
küllem, design	.089	.152	.840	-.050
Vonzóbbá teszi vásárlás szempontjából.	.227	-.008	.687	.333
Könnyen beazonosíthatóvá teszi a terméket.	.429	.098	.625	.337
Elősegíti a termék márka azonosítását.	.403	.085	.556	.421
Drágábban lehet így eladni a terméket.	.005	.070	.009	.779
Növeli a termék hozzáadott értékét – csomagolóanyag (pl. üveg) újrafelhasználása.	.246	.285	.245	.647
Növeli a termék hozzáadott értékét – tovább eltartható.	.389	.050	.332	.579
Elősegíti a termék nyomon követhetőségét.	.443	.190	.264	.459

Extraction Method: Principal Component Analysis.
Rotation Method: Varimax without Kaiser Normalization.
a. Rotation converged in 5 iterations.
Forrás: saját szerkesztés az adatok alapján

FELHASZNÁLT IRODALOM

Bauer, András – Berács, József - Kenesei Zsófia (2024): Marketing alapismeretek, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2024
Babbie, Earl (2020): A társadalomtudományi kutatás gyakorlata, Balassi Kiadó Kft., Budapest
Budai, Klára (2022): Csak a változás biztos a csomagolópiacon. Trade Magazin, 2024.11.22. <https://trademagazin.hu/hu/csak-a-valtozas-biztos-a-csomagolopiacon/>

- Comission Europe: https://commission.europa.eu/news/key-steps-manage-climate-risks-protect-people-and-prosperity-2024-03-12_en?prefLang=hu
- Csekő Katalin (2025) : A kényszermunkával előállított áruk kereskedési tilalma. *Külgazdaság*, 69. évfolyam 2025/11-12, pp.114-130. DOI: <https://doi.org/10.47630/KULG.2025.69.11-12.114>
- Czékus, Mihály (2021): Fókuszban az ökomarketing. *Mezőhír*, 2021.09.23. <https://mezohir.hu/2021/09/23/oko-marketing-ertelmezese-es-jelentosege-mezogazdasag/>
- Dörnyei, Krisztina et.al (2023): Sustainable food packaging: An updated definition following a holistic approach <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fsufs.2023.1119052/full>
- Fernando, Jason (2025): What Is Green Marketing? Definition, Example and How It Works. Investopedia, 2025.10.03. Letöltve: <https://www.investopedia.com/terms/g/green-marketing.asp>
- Geueke, Birgit – Groh, Ksenia – Muncke, Jane (2018) - Food packaging in the circular economy: Overview of chemical safety aspects for commonly used materials; *Journal of cleaner production* Volume 193, 20 August 2018, Pages 491-505
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959652618313325>
- Gazdasági Versenyhivatal: Zöld marketing – A Gazdasági Versenyhivatal tanácsai vállalkozásoknak. 2020.12.17.
https://www.gvh.hu/pfile/file?path=/szakmai_felhasznaloknak/tajekoztatok/szakmai_felhasznalok_tajekoztatok_zold-iranymutatas_201217&inline=true
- Gazdasági Versenyhivatal (2024): Nemzetközi fókuszban a „zöld” marketingüzeneteket vizsgáló GVH
<https://www.gvh.hu/sajtoszoba/sajtokozlemenyek/2024-es-sajtokozlemenyek/nemzetkozi-fokuszb-an-a-zold-marketinguzeneteket-vizsgalo-gvh-elemzelemz-es>
- Hebrok, Marie - Boks, Casper (2017) Household food waste: Drivers and potential intervention points for design—An extensive review. *J. Clean. Prod.* 151, 380–392.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959652617305048?via%3Dihub>
- Han, Jia-Wei – Ruiz-Garcia, Luis – Qian, Jian-Ping - Jang, Xing-Ting (2018) Food Packaging: A Comprehensive Review and Future Trends, *Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety*
DOI: 10.1111/1541-4337.12343
- Hetesi, Erzsébet – Veres, Zoltán (2016): Non-business marketing. Budapest, Akadémiai Kiadó
- Hofmeister-Tóth Ágnes (2017): A fogyasztói magatartás alapjai. Budapest, Akadémiai Kiadó
- Judit, Sági – Csaba, Lentner (2025): Sustainability Reporting and its Influence on Stakeholder Decision-Making In: Fajt, Balázs; Jáki, Csaba; Csányi, Eszter (szerk.) *Central and Eastern Europe Between West and East : Economic, Political and Cultural Transformations in the 21st Century*, Budapest, Magyarország : Aposztróf Kiadó . 147 p. pp. 97-112. , 16 p.
- Kenesei, Zsófia – Bernschütz, Mária (2018):A zöldmarketing alkalmazásának lehetőségei a reklámokban. *Marketing & Menedzsment*, 48 (3), 17–24.
- Ketelsen, Meike – Janssen, Meike – Hamm, Ulrich (2020): Consumers’ response to environmentally-friendly food packaging – A systematic review. *Nat. Food*, 2 (2021), pp. 198-209, 10.1038/s43016-021-00225-9 <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.120123>
- Kozma, Dorottya Edina (2023): Az emberi jólét és a fenntartható fejlődés összefüggésének vizsgálata Polgári Szemle, 18. évf. 4–6. szám, 279–294., DOI: 10.24307/psz.2022.1220
- Kotler, Philip - Keller, Lane, K. (2016): *Marketingmenedzsment*, Akadémiai Kiadó, Budapest
- Lakatos Péter (2019): Az élelmiszer alapellátás logisztikai feltételei in. szerk. Sárosi T.Tamás. *Az élelmiszer-ellátási láncok sérülékenysége*, Dialóg, Campus, Budapest
- Lockrey, Simon – Verghese, Karli – Danaher, Jessica – Newman, Lisa – Barichello, Victor (2019): The Role of Packaging for Australian Fresh Produce, Australian Fresh Produce Alliance, Melbourne, Australia
[https://freshproduce.org.au/__static/c2df9ce4b622ec059149827dbd08ffa6/afpa-report-2019-digital-book_\(7\).pdf?dl=1](https://freshproduce.org.au/__static/c2df9ce4b622ec059149827dbd08ffa6/afpa-report-2019-digital-book_(7).pdf?dl=1).
- Magnier, Lise – Schoormans, Jan – Mugge, Ruth (2016): Judging a product by its cover: Packaging sustainability and perceptions of quality in food products, October 2016, *Food Quality and Preference* 53:132-142, DOI: 10.1016/j.foodqual.2016.06.006

- Nagy Andrea Magdolna: Divatos, de egyre kockázatosabb is a zöldmarketing. Világgazdaság, 2021. 04. 07.
<https://www.vg.hu/velemenyt/2021/04/divatos-de-egyre-kockazatosabb-is-a-zoldmarketing-2>
- NRC Marketingkutató és Tanácsadó Kft.. (2024). Distribution of household food waste management in Hungary in 2024, by methods [Graph]. In Statista. Retrieved February 11, 2025
- Piac & Profit: Félrevezető greenwashing vagy valódi értékeken alapuló versenyelőny: útmutató a zöld marketinghez. Piac & Profit, 2021.07.18.
<https://piacesprofit.hu/klimablog/felvezeto-greenwashing-vagy-valodi-ertekeken-alapulo-versenyelony-utmutato-a-zold-marketinghez/>
- Platz, Petra – Huszka, Péter – Keller, Veronika (2025): Az élelmiszerpazarlással kapcsolatos attitűdök szociodemográfiai megközelítésben. *Polgári Szemle · 21. évfolyam 4–6. szám*, 2025, 178–188., DOI: 10.24307/psz.2025.0911
- Prakash, Gyan – Pathak, Pramod (2017) Intention to buy eco-friendly packaged products among young consumers of India: A study on developing nation; *Journal of cleaner production*, Volume 141, 10 January 2017, Pages 385-393
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959652616314573>
- Reketye Gábor - Hetesi Erzsébet. (2017): Kínálatmenedzsment, Akadémia Kiadó, Budapest
- Ruippo, Lotta – Kylkilähti, Eliisa – Sekki, Sanna – Autio, Minna (2022): Innovating for Sustainability: Attributes, Motivations, and Responsibilities in the Finnish Food Packaging Ecosystem
https://www.researchgate.net/publication/372117574_It_probably_could've_done_with_less_plastic_-_Consumers'_cyclical_and_uneasy_relationship_with_food_packaging
- Sági, Judit – Lentner, Csaba (2025) Sustainability Reporting and its Influence on Stakeholder Decision-Making In: Fajt, Balázs; Jáki, Csaba; Csányi, Eszter (szerk.) *Central and Eastern Europe Between West and East : Economic, Political and Cultural Transformations in the 21st Century*, Budapest, Aposztróf Kiadó . 147 p. pp. 97-112. , 16 p.
- Søren Boesen, Niki Bey, Monia Niero (2018): Environmental sustainability of liquid food packaging: Is there a gap between Danish consumers' perception and learnings from life cycle assessment? *Journal of Cleaner Production* Volume 210, 10 February 2019, Pages 1193-1206
<https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.11.055>
- Steenis, Nigel D. – van Herpen, Erica – van der Lans, Ivo A. – Ligthart, Tom N. – van Trijp, Hans C.M. (2017) Consumer response to packaging design: The role of packaging materials and graphics in sustainability perceptions and product evaluations. June 2017 *Journal of Cleaner Production* 162 DOI: 10.1016/j.jclepro.2017.06.036
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959652617312052>
- Szakály Zoltán (2017): Élelmiszer-marketing, Akadémiai Kiadó, Budapest
- Szuchy Róbert, Csáki-Hatalovics Éva (2017): Az energiajog legújabb kihívásai In: Szuchy, Róbert (szerk.) *Az üzleti jog egyes modern kihívásai* Budapest, Magyarország : Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar (2017) 282 p. pp. 201-282. , 82 p.
- Tudatos Vásárlók Egyesülete (2023): One in 3 customers already knows what logo to look for that they can trust. Do you?
<https://tudatosvasarlo.hu/one-in-3-customers-already-knows-what-logo-to-look-for-that-they-can-trust-do-you/>
- Trade Magazin (2023): A fenntartható termékeken spórolnak a németek – Deloitte felmérése
<https://trademagazin.hu/hu/a-fenntarthato-termekeken-sporolnak-a-nemetek/> 2023. 12. 19
- Wikström, Fredrik – Williams, Helén – Trischler, Jakob – Rowe, Zane (2019): The Importance of Packaging Functions for Food Waste of Different Products in Households Sustainability 2019, 11(9) <https://doi.org/10.3390/su11092641>

Gulyás László

A spontán privatizáció, 1987–1990 – amikor az elvtársak elkezdtek gyárakat lopni

Spontaneous Privatisation in Hungary (1987–1990): When the Party Elites Began Stealing Factories

1

Mottó:

Elmentek a tankok, megjöttek a bankok.

Törvényes, de nem etikus!

Jókor voltam jó helyen.

Három tipikus mondat a spontán privatizáció korából

Összefoglalás

Magyarországon a privatizáció 1987 és 1998 között zajlott le. Ezen folyamat két szakaszra osztható: spontán privatizáció (1987–1990), és államilag vezényelt privatizáció (1990–1998). Jelen tanulmány a spontán privatizáció történetét és jellemzőit mutatja be. Kiindulópontunk: spontán privatizációnak nevezünk minden olyan szervezeti-tulajdonosi változást, amely az állami vállalatok életében a 1987-től 1990 márciusáig (az Állami Vagyongyűjtemény megalapítása) között történt.

Tanulmányunk négy részre oszlik. Az első részben felvázoljuk a Kádár-diktatúra utolsó évtizedének gazdasági válságjelenségeit. A második részben ismertetjük a privatizáció elindulását lehetővé tévő 1988–1989-ben megalkotott törvényeket (1. 1988. évi VI. tc. a gazdasági társaságokról. 2. 1988. évi XXIV tc. a külföldi befektetések védelméről. 3. 1989. évi XIII. tc. az átalakulásokról). A harmadik részben részletesen elemezzük a spontán privatizáció három típusát. A negyedik részben megvonnjuk a spontán privatizáció erkölcsi és anyagi mérlegét.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: B50, P20, E60, H10

Kulcsszavak: Magyarország gazdaságtörténete, Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZ-MP), rendszerváltás, spontán privatizáció, állami vagyonvesztés, kommunista hatalom átmentés

PROF. DR. GULYÁS LÁSZLÓ egyetemi tanár – állományon kívüli kutató, Szegedi Tudományegyetem.

Summary

Privatization in Hungary occurred between 1987 and 1998. This process can be divided into two phases: spontaneous privatization (1987–1990) and state-directed privatization (1990–1998). This study presents the history and characteristics of spontaneous privatization. We define spontaneous privatization as any organizational or ownership change that occurred in state-owned enterprises between 1987 and March 1990, when the State Assets Agency was established.

Our study is divided into four parts. In the first part, we outline the economic crisis symptoms of the last decade of the Kádár regime. In the second part, we present the laws enacted in 1988–1989 that enabled the start of privatization (1) Act VI of 1988 on business associations; 2) Act XXIV of 1988 on the protection of foreign investments. 3. Act XIII of 1989 on transformations). In the third part, we analyze in detail the three types of spontaneous privatization. In the fourth part, we provide a moral and financial assessment of spontaneous privatization.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: B50, P20, E60, H10

Keywords: economic history of Hungary, Hungarian Socialist Workers' Party (MSZMP), regime change, spontaneous privatization, loss of state assets, preservation of communist power

BEVEZETÉS

A nemzetközi szakirodalomban egyetértés van abban, hogy a világ bármely pontján privatizációról beszélünk, amennyiben az állami vagyon magántulajdonba kerül, annak mértékétől függetlenül. Magyarország esetében gazdaságtörténet-írás (Gulyás 2009/a; Kaposi 2010; Schlett 2023; Szávai 2009) az Antall-kormány egyik első lépésének tekinti az államilag vezényelt privatizáció elindítását 1990 őszén. Ekkor a kormány felügyelete alatt működő Állami Vagyonügynökség sikeresen hirdette meg és vezényelte le 20 állami nagyvállalat eladását. Csakhogy ezen eseménysort megelőzte az ún. spontán privatizáció (Gulyás 2010). Ezen fogalom tartalmáról a mai napig nincs szakmai konszenzus, inkább egy szitokszó, az állami vagyon ellopásának szinonimájaként használják (Gazdag 2010). Gazdagnak annyiban igazat adhatunk, hogy a spontán privatizáció során számos visszaélés, törvényszegés, gyanús eset fordult elő

A spontán privatizáció szóösszetételt először Matolcsy György használta egy rövid újságcikkben 1990-ben (Matolcsy Gy. 1990). Nála a spontán privatizáció nem jelentett többet, mint a vállalati önkezdemenyvezésen alapuló tulajdonosváltást, melynek során az állam, mint tulajdonos helyét egy új tulajdonos – általában magántulajdonos, de ez nem minden esetben igaz – foglalja el.

Jelen tanulmányban az alábbi definíciót tekintjük kiindulópontnak, azaz spontán privatizációnak nevezünk minden olyan szervezeti-tulajdonosi változást, amely az állami vállalatok

életében a 80-as évek második felétől az ÁVÜ 1990 márciusáig történő megalakulása között történt (Mihályi 2025)

A KÁDÁR DIKTATÚRA UTOLSÓ ÉVTIZEDÉNEK GAZDASÁGI VÁLSÁGA

Az 1973-as és 1979-es olajválság idején a Kádár-diktatúra vezetőpolitikusi azt hangoztatták, hogy „a világgazdaság kedvezőtlen hatásai nem gyűrűznek be hozzánk”. Az 1980-as évek elejére azonban világhosszá vált számukra – és az ország lakosságának számára is –, hogy a kapitalista világot sújtó gazdasági válság nem áll meg Magyarország határainál, sőt az egész szocialista tömb gazdasági válságba került (Domonkos 2021). A válság begyűrűzésének első komoly állomása az volt, amikor az 1980-as évek elején a pártállami vezetésnek meg kellett küzdenie az egyre súlyosabbá váló adósságválsággal. Az ország gazdasági működőképességének fenntartása érdekében Magyarország 1982-ben csatlakozott a Nemzetközi Valutaalaphoz és a Világbankhoz. 1984–1985-ben a Nemzetközi Valutaalappal kötött készenléti hitelmegállapodás helyreállította a külföldi magánhitelezők bizalmát, de az ország számára egyre nagyobb terhet jelentett a korábban felvett hitelek kamatainak törlesztése (Lentner 2019; Lentner 2020).

Ezzel párhuzamosan az MSZMP – a gazdasági válság kezelése érdekében – számos kisebb reformintézkedést vezetett be: az iparirányítás átszervezésének jegyében decentralizálták a korábbi monopolhelyzetű nagyvállalatokat (1980), liberalizálták a külkereskedelmet és legalizálták a második gazdaság kiépülését. De a gazdaság lejtmenetét Kádár és vezetőitársai nem tudták megállítani: a beruházások csökkentek, miközben az ország felérte tartalékait.

Az MSZMP XIII. kongresszusa (1985) határozatában – a kommunistáktól megszokott bikkfanyelven – a társadalmi, politikai viszonyok fejlesztésének szükségessége mellett a nép-gazdaság teljesítőképességének fokozását, a gazdasági egyensúly megteremtését és megszilárdítását, az életszínvonal és az életkörülmények fokozatos javítását tűzte ki célul. De valójában az történt, hogy a kongresszus nem hozott olyan radikális lépéseket, amelyek tényleg alkalmasak lettek volna a válság kezelésére, ehelyett frázisokkal igyekeztek elleplezni a válságot. A pártállami vezetés ezen rövidlátó gazdaságpolitikája rendkívül súlyos következményekkel járt. Tovább nőtt az államháztartási és fizetési mérleg hiánya, miközben felgyorsult az ország eladósodása is, így 1987 végén a bruttó adósságállomány már 19 milliárd dollárra rúgott.

Azt, hogy mekkora volt a baj ezekben az években a magyar gazdaságban, jól mutatja, hogy az 1987 júniusában hivatalba lépő Grósz-kormány arra az álláspontra helyezkedett, hogy a XIII. pártkongresszus irányvonala és az erre épülő VII. ötéves terv (1985–1990) nem tartható be. Ennek jegyében a Grósz-kormány a VII. ötéves tervet hatályon kívül helyezte és gazdasági megszorításokra épülő intézkedéscsomagot (lakossági jövedelmek és fogyasztás erőteljes visszafogása) fogadott el, melynek középpontjában a további eladósodás megállítása állt.

A gazdasági életben zajló folyamatokkal párhuzamosan a politikai mezőben megindult a többpártrendszer kialakulása, sorra alakultak a különféle pártok (MDF, SZDSZ, FKGP, FIDESZ, etc.). Ezen pártalapítási hullámtól az MSZMP vezetése megrettent, de megpróbálta hatalmát megőrizni, aminek logikus következményeként magán az MSZMP-n belül is kemény harc indult be a hatalomért. Előbb Grósz megbuktatta Kádárt (Medgyesi 2022), majd az 1988. május 20–22-i pártértekezlet eredményeként a reformok iránt elkötelezett po-

litikusok – Németh Miklós, Nyers Rezső és Pozsgay Imre – kerültek többségbe. A végrehajtott személycserék eredményeként a Grósz-kormány (Medgyesi 2024) megbukott, az 1988. november 24-én hivatalba lépő Németh-kormány radikális, a piacgazdaság megteremtésére irányuló programot léptetett életbe. Németh Miklós miniszterelnökként feladta a teljes foglalkoztatottság és a lakosság életszínvonalának növelésére alapozott gazdasági stratégiát, amitől a termelékenység érdemi javulását várta (Oplatka 2014).

A SPONTÁN PRIVATIZÁCIÓ JOGI ALAPJAINAK KIÉPÍTÉSE

A spontán privatizáció már három évvel a politikai rendszerváltás – ezt általában az Antall-kormány hivatalbelépésétől (1990. május 23.) számítjuk – előtt, azaz még a pártállam keretei között megkezdődött. A spontán privatizáció megindulását két dolog tette lehetővé. Egyrészt a Rákosi Mátyás által vezetett Magyar Kommunista Pártjának hanyagsága, amikor a nagy államosítási hullám (1945–1948) során az elvtársak elfelejtettek néhány korábbi törvényt hatályon kívül helyezni. Így érvényben maradt a részvénytársaságokra vonatkozó 1875. évi kereskedelmi törvény (1875/37tv.) és a kft.-kre vonatkozó 1930. évi V. törvény (1935/5.tv.). Ezek tették lehetővé, hogy a Kőbányai Gyógyszergyár (Richter Gedeon Rt.), vagy az Egyesült Izzó (Tungsram Rt.) a szocializmus évtizedei alatt is működhessenek.

Másrészt kedvező alapokat adott a spontán privatizáció elindulásához, hogy a Kádár-korszak utolsó évtizedében – mint azt már az előző alfejezetben bemutattuk – a pártállami vezetés számos kisebb gazdasági reformintézkedést vezetett be. Különösen fontos volt, hogy 1987-ben bevezették a kétszintű bankrendszert (Botos 2007/a; Botos 2007/b). Ez kikényszerítette az egész gazdasági intézményrendszer újabb piaci állomásainak és piacerősítő intézkedéseinek folyamatát is (Lentner 2005).

Ezeket a reformintézkedéseket tetőzte be a Németh Miklós-kormány által meghozott alábbi három törvény: 1. Az 1988. évi VI. tc. a gazdasági társaságokról. 2. 1988. évi XXIV tc. a külföldi befektetések védelméről. 3. 1989. évi XIII. tc. az átalakulásokról.

Az 1988. évi VI. tc. a gazdasági társaságokról, amely lehetővé gazdasági társaságok alapítását, továbbá engedélyezte, hogy az állami vállalatok társaságokká – közkereseti társaság (kkt.), betéti társaság (bt.), korlátolt felelősségű társaság (Kft.) és részvénytársaság (Rt.) – történő átalakítását. Ez azt jelentette, hogy az állami vállalatok vagyonuk egy részét, köztük legjobb gyáraikat, tevékenységük legnyereségesebb részét – külső tőke bevonásával vagy anélkül – gazdasági társaságokká alakíthassák át, s ezáltal – valamint az üzletrészek, a részvények eladásával – a vállalatot részben vagy egészen magántulajdonba adják.

Gyakorlatilag ez a törvény tette lehetővé, hogy: 1. amennyiben a menedzsment vagy az állami vezetők érdeke ezt diktálta, az állami vagyont mélyen üzleti értéke, sőt névértéke alatt – az érték nélkül nyilvántartott, bérelt üzlethelyiségek, telkek fölértékelése nélkül etc. – vigyék gazdasági társaságokba 2. a részvényeket, üzletrészeket mélyen valódi értékük alatt idegenítsék el.

Az 1988. évi XXIV. törvény a külföldi befektetések védelméről lehetővé tette a külföldiek magyarországi befektetéseit, tulajdonszerzését. Ezzel a törvénnyel megnyílt a lehetőség a külföldieknek spontán privatizációba történő bevonására.

Az 1989. évi XIII. tc. az átalakulásról, az állami vállalatok gazdasági társasággá alakítására és privatizálására adott lehetőséget, a leendő tulajdonosok számára hallatlanul kedvező feltételekkel. A törvények a vevő kiválasztását és a feltételek részletes szabályozását a menedzsmentre bízta. Ráadásul a törvény lehetővé tette az önálló gyáregységek vezetőinek, illetve a vállalati tanácsoknak – ahol szintén alapvetően a menedzsment tagjai domináltak –, hogy minisztériumi hozzájárulással kilépjének az országos nagyvállalatokból.

Összegezve az eddig elmondottakat: a fenti három törvény nagy pozitívuma, hogy megteremtették a piacgazdaságra történő átmenet legfontosabb feltételeit: legitimálták a magánvállalkozásokat, nem korlátozták a külföldi befektetéseket, közben megteremtették annak a lehetőségét, hogy állami tulajdonból magántulajdon váljék.

Viszont nagy negatívumként kell elkönyvelnünk, hogy nem intézkedtek a vállalati vagyon védelméről. Ennek hiánya viszont a későbbiek során lehetővé tette az állami vagyon nagy részének ellenérték kifizetése nélküli magánkézbe kerülését. A helyzetet még tovább rontotta, hogy nagy hiány mutatkozott az ezen ügyekhez értő auditorok és társasági jogászok terén, illetve szükség lett volna egy modern számviteli törvényre (Sárközy–Sztanó 1999)

Fontos kiemelni, hogy a fenti három törvény létrehozásában kulcsszerepe volt Sárközy Tamás jogász professzornak, aki már a Kádár-korszak közepén az ipar jogi szabályozásával foglalkozott. A spontán privatizáció beindításában kulcsszerepet biztosított számára, hogy 1988 és 1990 között igazságügyi miniszter-helyettesként, 1989 és 1990 között pedig deregulációs kormánybiztosként dolgozott (Sárközy 2007). 1990 után pedig aktívan részt vett a privatizációs folyamatok alakításában

A SPONTÁN PRIVATIZÁCIÓ HÁROM TÍPUSA

A spontán privatizáció valójában egy gyűjtőfogalom, amely véleményünk szerint három típusból áll össze, amelyek az alábbiak: 1. Az adott állami vállalat külföldi kézbe való kerülése 2. Az adott állami vállalat társaságok halmazára történő bomlása 3. Az adott állami vállalat nomenklatúra általi megszerzése.

A fenti csoportosítást azzal kell kiegészítenünk, hogy a második és harmadik típusú spontán privatizációt nem lehet vegytisztán elkülöníteni, számos esetben a személyi összefonódások miatt a két típus egymást kiegészítve jelent meg.

A első típus: külföldi kézbe kerülés

Ennél a típusnál az adott állami vállalatot –általában bankok közbeiktatásával–külföldieknek adták el (Árva László–Ivics–Katona–Schlett, 2003). Így jutottak külföldi tulajdonba 1990 márciusa előtt az alábbi nagyvállalatok: Tungsram (1988 november), Ganz Árammérő (1989 július), Ganz Járműgyár (1989 augusztus), Ózdi Kohászati Üzemek (1989 ősz), Hungária Biztosító (1989 december), Graboplast (1990 február), Általános Értékforgalmi Bank (1989 februárja). Ezeket a történeteket – az ideiglenesen Magyarországon tartózkodó szovjet hadsereg kivonulása után – a közvélemény az alábbi keserű mondattal minősítette: „*Elementek a tankok, megjöttek a bankok.*”

A külföldi kézbe kerülésre mintapéldaként a fenti ipari nagyvállalatok közül a Tungsramot mutatjuk be (Becsky 1989; Gergely 1989; Réti 1988). A Tungsram az 1980-as évek közepére hatmilliárd forint veszteséget halmozott fel, 1986-ban az Állami Tervbizottság utasította a vezérigazgatót, hogy állítsa helyre a cég részvénytársasági formáját és keressen tőkeerős külföldi tulajdonost. A vezérigazgató első lépésben hatmilliárd forinttal felemelte az alaptőkét, és ebből törlesztette a Magyar Hitelbank (MHB) felé fennálló 5,5 milliárd forintos tartozást. Ezen akció következtében az MHB 91%-os tulajdont szerzett a Tungsramban, míg a közvetlen állami tulajdon 8% lett. Ezután a privatizáció előkészítése érdekében 2,6 milliárd forinttal leszállították a tőkeértéket, aminek a következtében az állami tulajdonrész gyakorlatilag megszűnt. Ezek után 1988-ban az MHB eladta a cég egy jelentős részét az osztrák Girocentrale bank által vezetett konzorciumnak, mely a részvények 49,6%-át vette meg 110 millió dollárért. A Girocentrale még abban az évben továbbadta a Tungsram részvényeit 150 millió dollárért a General Electricnek (GE). A GE közben megvásárolta az MHB részvényeit is, így 1991-re a Tungsram 100%-ban a tulajdonába került (Árva László – Ivicz–Katona–Schlett, 2003).

A történet tanulságos, hiszen a Tungsram ténylegesen külföldi tulajdonba került, de állami bevétel nem keletkezett, hiszen az eladásából keletkező haszon a magyar és az osztrák pénzintézeteknek jutott. Magyarul, miután a magyar állam a szocializmus hosszú évtizedei alatt forint milliárdokkal támogatta a Tungsram működését, a bankok „elprivatizálták” az állami tulajdont. A történet külön pikantériája, hogy mindezek után a magyar kormány külön megállapodásban tízéves adómentességet adott a GE-nek (Katona–Árva–Schlett, 2013).

Összegezve: a privatizáció ezen típusánál a külföldiek úgy jutottak magyar állami vagyonhoz, hogy abból az államnak nem – vagy csak minimális – bevétele származott.

A második típus: a halmazokra való bomlás és az apport technika

Ennél a típusnál az állami vállalatot társaságok halmazára bontották oly módon, hogy a cég egyes részlegeit önálló kft.-vé, rt.-vé szervezték át – általában ezek a cég technológiai kulcspontjai voltak –, miközben maga az anyavállalat állami tulajdonban maradt. Ezt követően a vállalat értékes részeit – az apport technika alkalmazásával magánkézbe játszották át.

A Ganz Danubius Hajó- és Darugyár kiváló példa a spontán privatizáció ezen típusára (Bán 1989; Sitkey 1989). A Ganz Danubius Hajó- és Darugyár (GD) adósságai az 1980-as évek végére jelentősen megnöttek. A GD vállalati tanácsa úgy döntött, hogy 1989 elején egy vagyonkezelőből és hét termelő, továbbá hét szolgáltató egységből álló társaságcsoporthá szervezi át önmagát. A központból megmaradt csak vagyonkezelői funkciókat betöltő állami vállalat mind a hét termelő és mind a hét szolgáltató egységben kb. 90%-os tulajdoni hányadot szerzett. Ezen indokkal ez a vagyonkezelő a DG (azaz a hét szolgáltató és hét termelő egység) tartozásainak túlnyomó részét magára vállalta. 1990 elején a vagyonkezelő kifizette az adósságokat oly módon, hogy a hitelezők – Állami Fejlesztési Intézet, Magyar Hitelbank – az adósság fejében részvénytársaságot kaptak a termelő és a szolgáltató egységekben. Bár így a vagyonkezelő megszabadult az adósságoktól, viszont a termelő és szolgáltató egységekben a hitelt nyújtó bankok tulajdont szereztek. Ezek után megpróbálták a termelő és szolgáltató

egységeket „igazi holdinggá” szervezni, ezért létrehozták a Trezorg Rt.-t. Ez a holdingszervezés nem járt sikerrel, a termelő és szolgáltató egységekben tulajdonossá váló bankok – pontosabban az általuk kinevezett menedzsment – képtelenek voltak a cégek talpra állítására. A döntően banki tulajdonba került termelő és szolgáltató egységek is sorra csődbe jutottak. Eközben a kiürült vagyongazdálkodó egység a végelszámolás sorsára jutott. Az 1990-es évek elején már csak egyetlen egy termelő egység, a Darugyár működött. Ezt azonban megvette egy olyan cég, amely korábban kisebbségi tulajdonos volt, majd az így tulajdonába került Darugyári-telket a Duna Pláza felépítésére használta fel.

A Darugyár példája jól mutatja, hogy a halmazra bontással nem egy-egy termelési egység további működtetése volt a cél, hanem a technológiai kulcspontok megszerzése és magánkézbe történő átjuttatása, illetve értékes ingatlanok (épület, telek) megszerzése.

A spontán privatizáció ezen típusánál az ún. apport-technika töltött be fontos szerepet. Ennek lényege: az adott állami vállalat vagyontárgyainak egy jelentős részét egy vagy több vegyes tulajdonú új gazdasági társaságba, vagy kft.-be apportálta. Az új társaság vagyonának másik részét – ez általában egy jóval kisebb rész volt –, a magánbefektetők által adott javak (sokszor ezek szellemi javak – marketing-tudás, HR-ismeretek voltak) képezték. Itt jegyezzük meg, hogy ezek a magánbefektetők lehetnek hazai vagy külföldi befektetők, aminek megfelelően beszélünk hazai vagy külföldi vegyes vállalatról.

Nyilvánvaló, hogy ha a tényleges tulajdonos hajt végre apportot, akkor az ilyen típusú akció gyarapodáshoz vezet. Viszont itt pont az ellenkezője történt: Az adott állami vállalat tulajdonosi jogait gyakorló menedzserek az új vállalatba bevitt állami apport részt szándékosan leértékeltek, míg a magánbefektetői oldalról jövő magánrészesedéseket szándékosan felértékeltek, majd különféle trükkökkel (alaptőke le- és felértékelése, cég megkettőzés) a vegyes vállalatban megnövelték a magán részesedést. Ez a játék addig folyt, míg az állami rész leértéktelenedett (azaz kötvények, részvények már nem értek semmit), míg a vállalat értékes része (ami képes profitot termelni) átment tiszta magántulajdonba.

Az apport-technika alkalmazása következtében fellépő vagyonszétválásra egyetlen egy példa: A az eredetileg állami tulajdonban álló Budapesti Édességbolt Vállalat (BÉV) a Bonbon Hemingway Rt.-vel (BH) hozott létre vegyes céget. A BÉV a Budapest sétáló utcájában a Váci utcában lévő édességboltját 765 ezer forint értékben apportálta a BH-val közösen létrehozott vegyes vállalatba. Miközben a Váci utcában ebben az időszakban 1 m² bolti terület piaci ára 700–800 ezer forint körül mozgott.

A fentiekből világosan kirajzolódik a spontán privatizáció második típusának technikai lebonyolítása: Első lépésben társaságokra kell bontani az adott állami vállalatot, az életképes részeket ki kell vinni vegyes vállalatba, míg az életképtelen részeket ott kell hagyni a vagyongazdálkodónál. A második lépésben a tartozásokat a vagyongazdálkodó részlegre, azaz az állami tulajdonba maradó részre kell terhelni. A harmadik lépésben a vállalat életképes részlegeit le kell értékelni – itt lép be az apport-technika -, majd további pénzügyi trükkökkel át kell vinni őket magántulajdonba. Esetleges negyedik lépésként a magántulajdonba került egykori részleg megvásárolja – persze áron alul – az állami tulajdonban maradt még használható részeket, például az értékes telkeket, ingatlanokat, melyeket aztán építési célra tovább lehet adni/használni.

Külön kell szólnunk az állami vállalatok menedzsmentjének szerepéről. A menedzsment érdekelt volt az adott vállalat halmazra bontásában. Egyrészt a bontás következtében megszorodtak a betölthető magas és jó fizetéssel járó pozíciók, úgymint vezérigazgató, vezérigazgató-helyettes, IT és FB elnök, tag, és így tovább. Másrészt a halmazra bomlás arra is lehetőséget adott, hogy a megszülető kft. tulajdonosává, rész tulajdonosává válják az állami cég menedzsere. A menedzsment ilyen irányú törekvéseit megkönnyítették a személyi átfedések. Erre nézzünk egy tipikus példát: Az Üvegipari Művek (ÜM), mint állami vállalat vezérigazgatója tagságot vállalt három olyan társaság igazgatóságában, mely az ÜM-ből vált ki, de ezeknek a társaságoknak továbbra is az ÜM maradt a legfontosabb partnere.

Nagyon fontos kiemelni, hogy az állami vállalatokat vezető menedzserek 90%-a 1989 előtt az MSZMP tagja volt. Ezért is adtuk tanulmányunknak *„Amikor az elvtársak elkezdtek gyárakat lopni...”* címet.

A harmadik típus: nomenklátúra privatizáció

A nomenklátúra privatizáció során hivatalosan nem változott meg a szervezeti és tulajdonosi forma, de jelentős jövedelmet szivattyúztak át az állami cégből magántársaságokba, ez gyakran az állami cég teljes kiürítését jelentette. Ennek alapvetően két technikája volt.

Az egyik technika: az adott állami vállalat menedzsmentje vagy annak üzleti/baráti hálójához tartozók létrehoznak egy kis magán kft.-t – ehhez elegendő volt egy minimális tőke mennyiség –, mely aztán kft.-ként üzleti kapcsolatba lépett az állami céggel. A kapcsolat során a kft. az „olcsón venni – drágán eladni” stratégiát követte. Azaz, ha a kft. vette igénybe a vállalat adott erőforrását – például a működéshez szükséges iroda bérlete – akkor azt igyekezett jóval piaci ár alatt megkapni. Míg, ha a kft. nyújtott valamiféle szolgáltatást – például marketing tevékenység, tanácsadói tevékenység – a nagy állami vállalatnak akkor viszont a lehető legdrágábban nyújtotta azt. Ezt az „olcsón venni, drágán eladni” technikát az tette lehetővé, hogy nagyon komoly személyi átfedések voltak az állami cég menedzsmentje és a kft. irányítói/tulajdonosi köre között.

A spontán privatizáció harmadik típusának másik technikája az adott állami vállalat technológiai kulcspontjának kivásárlása volt. Azaz, a leendő privatizátorok megnézték, hogy mi az adott üzlet lelke, majd ezt szerezték meg, a perifériákat pedig állami tulajdonban hagyták. A megszerzés módja lehetett kivásárlás vagy lízingelés. A lízingelésnél az állam részéről az igazi vagyonesztés a magáncég számára kedvező lízingfeltételekből (alacsony lízingdíj) adódott.

Mindkét technika működtetéséhez különösen fontosak voltak a személyes kapcsolati hálók, hiszen ahhoz, hogy a privatizátorok sikeresek legyen (azaz meg tudják szerezni a céget), bennfentes információkra, együttműködő vezetőkre és olyan vezetői döntésekre volt szükség, melyek egyértelműen hátrányosan érintik az adott állami céget. Ezzel a személyes kapcsolati hálóval pedig csak a pártállami nomenklátúra rendelkezett. Mint azt a spontán privatizáció második típusának esetében már korábban említettük, az állami vállalatok vezetőinek 1989 előtt 90%-a az MSZMP tagja volt, így nomenklátúra privatizáció során általuk használt személyi hálók ebből erednek. Ezek a személyi hálók még az MSZMP keretei között születtek meg, még az 1970–1980-as években.

A SPONTÁN PRIVATIZÁCIÓ VÉGNAPJAI ÉS MÉRLEGE

A spontán privatizációs folyamat leállítása, 1994 tavasza

Az állami bevételek elmaradása, és az ellenzéki pártok támadása miatt az utolsó pártállami kormány – a Németh-kormány – úgy döntött, hogy lezárja a spontán privatizációt és helyette meghirdette az államilag vezényelt privatizációt. Ennek jegyében 1990 januárjában két új törvényt (1990. évi VII. és 1990. évi. VIII. tc.) vittek keresztül a Parlamenten, majd 1990. március 1-én felállították az Állami Vagyon Ügynökséget (ÁVÜ). Ezzel ért hivatalosan véget a spontán privatizáció időszaka. A két törvény megszavazását, és nyomunkban az ÁVÜ felállítását durva politikai etikátlanságnak kell minősítenünk, hiszen mindezt a Német-kormány az első szabad választások, első fordulójára (március 25.) előtt, néhány héttel bonyolította le.

A megörökölt ÁVÜ a működését az 1990 májusában hivatalba lépő Antall-kormány alatt kezdte meg az első vezérigazgató Csepi Lajos irányításával. A hivatalba lépő Antall-kormány a spontán privatizáció időszakában (1987–1990 májusa) megkötött és lezárt szerződéseket nem érvénytelenítette, a gyanús ügyletek esetében büntető jogi eljárásokat nem kezdeményezett. Viszont az Antall-kormány javára írható, hogy az olyan spontán privatizációs folyamatok esetében, amelyek még 1990 májusa előtt kezdődtek, de áthúzódtak az Antall-kormány időszakára beavatók. Ezekben az esetekben az Antall-kormány szervei felléptek a spontán privatizáció ellen, az érintett vállalatokat államigazgatási irányítás alá rendelték, megtiltották az előkészített privatizációs lépések végrehajtását. Domonkos Endre mutat rá, hogy az Antall–Boross kormány a vételi ajánlatok versenyeztetése, mint alapvető eladási elv mellett arra is törekedett, hogy a hazai befektetőket részesítsék előnyben és ezzel előmozdítsák egy széles, új magyar vállalkozói-tulajdonosi réteg kialakulását. Ennek érdekében különböző hitelkonstrukciókat (START, Kisbefektetői Rész tulajdonosi Program) dolgoztak ki (Domonkos, 2022/a). Csakhogy, ezek a hitelkonstrukciók – pl. a START – nem váltak be (Lentner 1995).

A SPONTÁN PRIVATIZÁCIÓ ERKÖLCSI MÉRLEGE

Előjárójában jeleznünk kell, hogy a spontán privatizáció (1987–1990) és az államilag vezényelt privatizáció (1990–1998) erkölcsi megítélése a közvéleményben nem bontható élesen ketté. Ennek oka abban keresendő, hogy a spontán privatizáció során kialakult attitűdök – „például „törvényes, de nem etikus” – tovább éltek az 1990-es években. Így a lenti értékelés többé-kevésbé mindkét szakaszra vonatkozik.

Az erkölcsi mérleg 1: a külföldi tőke negatív megítélése

A spontán privatizáció első típusa – külföldi kézre kerülés – esetében fontos leszögeznünk, hogy a külföldi tőke Magyarországon történő megjelenését, amely konkrétan abban nyilvánult meg, hogy magyar vállalatokat vásároltak meg, 1980-as évek végén, sőt az 1990-es évek elején is a közvélemény túlnyomó része támogatta. Erre vonatkozóan 1991-ből van közvélemény-kutatási adatunk (Soós 2009). Bár ezen adat értelmezéséhez azt is tudnunk kell, hogy a

külföldi tőke megjelenését a magyar gazdaságban a közvélemény elsősorban zöldmezős beruházás formájában képzelte el. Ráadásul azt várta, hogy ezek a zöldmezős beruházások munkahelyeket fognak teremteni. Amikor kiderült, hogy a külföldi tőke megjelenése és az ehhez szorosan kapcsolódó privatizáció elsősorban nem erről szól – hanem a piac megvásárlásáról és ennek következtében a munkanélküliség növekedéséről –, a közvéleményben a támogatás mértéke drasztikusan csökkent. A mérleg elmozdult abba az irányba, hogy a külföldiek kirabolják az országot. Különösen felerősödött ez a vélemény akkor, amikor a teljes magyar élelmiszeripar külföldi kézre került (Bertalan 2016).

Az erkölcsi mérleg 2: a kommunisták átmentették hatalmukat

A privatizáció második és harmadik típusa esetében használt technikákat semmiféle törvény nem tiltotta, tehát jogilag szabályosak és törvényesek voltak, csak nem voltak etikusak. Ekkor született meg a cinikus mondat: „*Törvényes, de nem etikus!*” Az esetek túlnyomó részében az MSZMP által korábban kinevezett vállalati vezetők transzformálták át az állami vagyont saját magánvagyonná. Az állami cégek vezetőit a pártállamban az ún. káderhatásköri-lista alapján a az állampárt (MSZMP) nevezte ki. Gyakorlatilag a spontán privatizáció során ezek a pártkáderek jutottak hozzá az állami vagyonhoz. Ezt nevezte a népnyelv „átmentésnek”, ami alatt azt értették, hogy ezek a pártkáderek a politikai hatalmukat gazdasági hatalom megszerzésére használták fel. Faék egyszerűséggel a nép egyszerű gyermekei ezt így fogalmazták meg: „*A kommunisták ellopták az állami vagyont!*” Az érintettek által adott cinikus válasz pedig így hangzott: „*Jókor voltam, jó helyen.*”

Ez a mondat eltakarta a lényegét, ami az volt, hogy a Kádár-diktatúra által kinevezett kommunista vállaltvezetők a rendszerváltás után a legnagyobb kapitalistákként jelentek meg.

Itt kell arra felhívni a figyelmet, hogy a kommunisták hatalomátmentése nem csak abban nyilvánult meg, hogy az MSZMP által kinevezett kommunista cégvezetők állami vagyont transzformáltak át magánvagyonná, hanem abban is, hogy az MSZMP és a KISZ főállású politikusai is komoly magánvagyonra tettek szert. Ez a folyamat mind a spontán, mind az államilag vezényelt privatizáció időszaka alatt egyértelműen kimutatható.

Nézzünk három tipikus példát, amelyeket az köti össze, hogy mindhárom szereplője az 1980-as években a magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség első titkára volt. Az első példa: Fejti György – az 1980-as évek végének egyik keményvonalas politikusa – az MSZMP 1989-ben történő felbomlása után visszavonult a politikától és rövid időn belül sikeres üzletemberé vált.

A második példa: Nagy Imre megszerezte Caola Rt. – ez volt a szocialista korszak legnagyobb szépségipari cége – nagy részét. Bár ezen esetben az „ebül szerzett vagyon ebül vezett el”, a cég tönkre ment Nagy Imre kezében. A harmadik példa: Gyurcsány Ferenc, aki KISZ-vezetőből erősen vitatható módon az 1990-es években több milliárdos vagyon birtokló üzletemberré vált (Debreceni 2006). Gyurcsány vagyonosodása arra is kiváló példa, hogy bemutassuk, hogy a spontán privatizáció és az államilag vezényelt privatizáció során milyen fontos szerepe volt a kommunisták személyi hálózatának. Gyurcsány cége az Altus, 1995 novemberében elnyerte az akkori legnagyobb hazai alumíniumipari vállalat, a MOTIM több-

ségét. A vásárláshoz szükséges 705 millió kifizetéséhez pedig attól a Magyar Hitel Banktól vettek fel hitelt, amelynek akkori elnöke Gyurcsány anyósa Apró Piroska (a Kádár-diktatúra egyik leggyűlöltebb politikusának, Apró Antalnak a lánya) volt.

Az 1990 előtt kiépült kommunista személyi hálózat, amely már akkor elkezdte az állami cégek vagyonának kiszivattyúzását (Borvendég 2022; Borvendég 2024/a; Borvendég 2024/a) hosszú távú tovább élését és működését jól mutatja, hogy – a már fentebb említett – Fejtő György cégei, 2003-ban a Medgyessy kormánytól, míg 2005-ben a Gyurcsány-kormánytól nyertek el nagy összegű állami megrendeléseket. Joggal merül fel a cinikus a költői kérdés: vajon miért?

A SPONTÁN PRIVATIZÁCIÓ ANYAGI MÉRLEGE

Az állami vagyonvesztés

Ha a spontán privatizáció anyagi mérlegét akarjuk meghúzni, akkor az alábbiakat rögzíthetjük.

A privatizáció első típusa – külföldi kézre kerülés – során elveszett vagyon nagyságára, szakirodalmi ismereteink szerint nincs összesített eredmény. A szakértők még abban sem tudtak megegyezni, hogy 1990 márciusáig hány vállalat került ténylegesen külföldi tulajdonba. Ennek oka, hogy másképpen definiálják „külföldi tulajdonba kerülés” fogalmát. Csillag István szerint 10–12, Móra Mária szerint 9, míg Sárközy Tamás szerint 30 vállalat alakult át teljesen, azaz került külföldi tulajdonba (Csillag 1990; Móra 1991; Sárközy 1997). Az állami vagyonvesztés nagyságrendjének érzékeltetésére csak egyetlen adatsort idézünk: a Ganz-MÁVAG egyik önálló gyára, a Ganz Vasúti Járműgyár könyv szerinti értéke 7,8 milliárd forint volt. Ez a vagyon első körben 1,1 milliárd forintért került a belföldi bankok tulajdonába (Budapest Bank, Külkereskedelmi Bank, MHB, etc.), majd ezektől egy külföldi cég – a Hunslet – 359 millió forintért vette meg a részvények 51%-át, továbbá évi tízezer forintért bérelte az ingatlanokat, és ingyen megkapta a Ganz márkanévét. Mit jelent ez? Azt, hogy csak ebben az egyetlen esetben az állami veszteség döbbenetes méretű: 7,8 milliárd állami vagyon került 359 millió forintért külföldi tulajdonba.

A privatizáció második típusa – halmazokra történő szétesés – során bekövetkezett állami vagyonvesztésre vonatkozóan a szakértői becslések nagyon szórtak. A legalacsonyabb becslés a liberális közgazdász Voszka Éváé, aki 50 milliárd forintra becsülte az állami vagyonvesztés mértékét. A legmagasabb Matolcsy Györgyé, aki szerint 110 milliárd forint értékű állami vagyon tűnt el (Matolcsy 1993). Matolcsy 1993-ban – amikor becslése elhangzott – az Antall-kormány államtitkára volt, így hozzáfért az ÁVÜ adataihoz, így becslését reálisnak fogadhatjuk el.

A privatizáció harmadik típusa – nomenklatúra privatizáció – során bekövetkezett vagyonvesztésre mindössze egy adatot találtunk a szakirodalomban: Voszka Éva 10 milliárd forintra becsüli az ezzel a módszerrel az állami tulajdonból magántulajdonba átszivattyúzott vagyon értékét. Azaz a nomenklatúra privatizáció során jelentős állami vagyonrészek tűntek el, oly módon, hogy azokból bevétel nem folyt be az államkasszába (Báger–Kovács, 2004).

A szakirodalmi becsléseket összesítve úgy véljük, a spontán privatizáció fenti három típusának következtében 1987 és 1910 között összesen 200 milliárd állami vagyont privatizáltak. Ez 10%-a az akkor létező 1800 állami cég 2000 milliárdos vagyonának (Mocsáry, 2001).

Ráadásul a spontán privatizáció során megszületett privatizációs technikák jelentős része tovább élt az 1990-es években. Gondolunk itt az alábbiakra: a vállalati kezdeményezésre induló folyamat, a menedzsment befolyása a folyamatra és az új tulajdonos kiválasztására, a menedzsment résztulajdonossá válása, a halmazra bontás és a vegyes vállalatalapítás technikája, a nyereséges részlegek kivásárlásának technikája, a privatizációs bevételek magáncégekhez – sőt pártokhoz – történő kiszivattyúzása. Ezek komolyan befolyásolták az 1990 utáni államilag vezényelt privatizációt. Az 1990 után lebonyolított államilag vezényelt privatizációról – különösen a Horn-kormány által követett gyakorlatról – kijelenthetjük, hogy elhibázott lépésnek bizonyult a hazai élelmiszeripar magánkézbe adása, mivel a tőkeerős külföldi befektetők legtöbbször új piacok szerzésére törekedtek, kiszolgáltatta ezzel a hazai termelőket a multinacionális vállalatok érdekeinek. Az életképes vállalatok újjászervezésére alapozott privatizációs stratégiával egészségesebb tulajdonosi szerkezetet lehetett volna kialakítani Magyarországon a rendszerváltozást követő években, erre azonban nem került sor (Domonkos, 2022/b).

ÖSSZEGZŐ TANULSÁG

A spontán privatizáció – bár mindössze 3–4 évig tartott – a rendszerváltoztatásnak egy olyan nem kívánatos gazdasági folyamata volt, amely egyrészt rendkívül negatív képet alakított ki a magyar társadalomban az 1948-ban felszámolt kapitalista rendszer 1989–90-ben kezdődő újjáépítési kísérletéről. Másrészt, évtizedekre befolyásolta a mindenkori magyar kormányok gazdaságpolitikai mozgásterét, amelyet az első Orbán-kormány (1998–2002) kezdett el kiszélesíteni, a „visszaállamosítási” stratégia megalkotásával és alkalmazásával. A következő 8 év (2002–2010) baloldali kormányai azonban felfüggesztették a visszaállamosítási folyamatot. Azt csak a 2010-ben hivatalba lépő második Orbán-kormány indította be újra.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Árva László – Ivicz Mihály – Katona Klára – Schlett András (2003): Globalizáció és működőtőke-beruházások. Szent István Társulat. Budapest.
- Báger Gusztáv – Kovács Árpád (2004): Privatizáció Magyarországon. I. kötet. Állami Számvevőszék, Fejlesztési és Módszertani Intézet. Budapest.
- Bán Zsolt (1989): Nincs még lefutva a hajógyári tender Óbudán. Világgazdaság 1989. június 12.
- Becsky Róbert (1989): A múltba ugranak előre. Interjú Gábor Andrással. Figyelő. 1989. május 11.
- Bertalan Péter (2016): Egy keserűes történet. A magyarországi cukoripar privatizációja a globalizáció és a geopolitika tükrében. Éghajlat Könyvkiadó. Budapest.
- Borvendég Zsuzsanna (2022): A Cég megnyertjei – a megnyertek cégei. Kárpátia Stúdió. Budapest.
- Borvendég Zsuzsanna (2024/a): A hálózat pénze – Magyarország kirablásának megszervezése. Kárpátia Stúdió. Budapest.
- Borvendég Zsuzsanna (2024/b): Az IMPEXEK kora – Magyarország kirablásának megszervezése. Kárpátia Stúdió. Budapest.
- Botos Katalin (2007/a): Janus arcú évtizedek. In: Heller Farkas Füzetek. V. évfolyam. 28–36.

- Botos Katalin (2007/b): A jegybank a kétszintű bankrendszerben In. Heller Farkas Füzetek. V. évfolyam. 37–47.
- Csillag István (1990): Privatizáció '89. Világgazdaság 1989. július 11.
- Debreceni József (2006): Az új miniszterelnök. Osiris. Budapest.
- Domonkos Endre (2021): Közép- és Kelet-Európa gazdaságtörténete 1953 és 1989 között – Reformkísérletek a szocialista országokban és az államszocializmus válsága. Aposztóf Kiadó. Budapest.
- Domonkos Endre (2022/a): A gazdasági átalakulás és következményei Magyarországon (1988–1998). In. Közép-Európai Közlemények, XV. évf. 1. szám, No. 54., 47–62.
- Domonkos Endre (2022/b): An Economic History of Hungary from 1867. Pallas Athéné Könyvkiadó KFT. Budapest.
- Gazdag László (2009): Magyarország útvesztése. A rendszerváltás közgazdaságtana. Mundus Kiadó. Budapest.
- Gergely László (1989): Mennyit veszített az állam a Tungsramon? Magyar Nemzet 1989. május 10.
- Gulyás László szerk. (2009/a): A modern magyar gazdaság története Széchenyitől a Széchenyi-tervig. JATE-Pressz. Szegedi Egyetemi Kiadó. Szeged.
- Gulyás László (2009/b): A magyar gazdaság története a rendszerváltástól napjainkig. In. Gulyás László 2009/a 175–187.
- Gulyás László (2010): A magyarországi privatizáció első szakasza: A spontán privatizáció 1988–1990. Heller Farkas Füzetek. VIII. évfolyam 2010. 17–23.
- Kaposi Zoltán (2010): Magyarország gazdaságtörténete 1700–2000. Dialóg Campus. Pécs – Budapest.
- Klára Katona – László Árva – András Schlett (2013): Stages of globalisation. Kalligram Kiadó. Pozsony
- Lentner Csaba (1995): Ki fizeti meg a privatizációt? Gazdaság és társadalom 1995/1. szám. 36–50. old.
- Lentner Csaba (2005): Rendszerváltás és pénzügypolitika. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Lentner Csaba (2019): A magyar állampénzügyek fejlődéstörténete a dualizmus korától napjainkig. L' Harmattan Kiadó. Budapest.
- Lentner Csaba (2020): East of Europe, West of Asia. Historical development of hungarian public finances from the age of dualism to the present. L' Harmattan Kiadó. Budapest.
- Matolcsy György (1990): A spontán tulajdonreform védelmében. Külgazdaság 1990/3. szám
- Matolcsy György (1991): Lábadozásunk évei. Privatizációs Kutatóintézet. Budapest.
- Matolcsy György (1993): Hová tűnt a vagyonunk? Népszabadság, 1993. november 30.
- Medgyesi Konstantin (2022): Apagyilkosság – Kádár János és Grósz Károly küzdelme. Open Books. Budapest.
- Medgyesi Konstantin (2024): Az utolsó magyar pártfőtitkár – Grósz Károly politikai életrajza. Ludovika Egyetemi Kiadó. Budapest.
- Mihályi Péter (2025): Privatizáció és államosítás Magyarországon. I. kötet. Akadémia Kiadó. Budapest.
- Mocsáry J. 2001: Visszapillantás a privatizációra. Eszmélet 52. 4–39.
- Móra Mária (1991): Az állami vállalatok (ál)privatizációja. Szervezeti és tulajdonosi formaváltozások 1989–1990. Közgazdasági Szemle 1991/6. szám
- Oplatka András (2014): Németh Miklós. Helikon Kiadó. Budapest.
- Réti Péter (1988): Hogyan lesz az Rt.-ből Rt..? Figyelő 1988. november 10.
- Schlett András (2023): Szempontok a földkérpótlás helyi folyamatainak vizsgálatához. In: Ö. Kovács József – Schlett András szerk.: „A föld nem tud futni”: rendszerváltás vidéken. Rendszerváltás Történeti Kutatóintézet és Levéltár – Nemzeti Emlékezet Bizottság. Budapest.
- Soós Károly Attila (2009): Rendszerváltás és privatizáció. Corvina Kiadó. Budapest.
- Gazdag László (2010): Prima Prémium Díj a spontán privatizáció atyjának. Magyar Nemzet. 2010. január 6.
- Sitkey B (1989): Szép fekvésű sziget patinás hajógyárral eladó. Népszabadság. 1989. április 13.
- Sárközi Tamás (1993): A privatizáció joga Magyarországon, 1989–1993. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Sárközi Tamás (1996): A hatékonyabb kormányzásért: avagy egy technokrata reménytelen bozótharca az államparátussal és a politikával szemben. Magvető Kiadó. Budapest.
- Sárközi Tamás – Sztanó Imre (1999): A társasági törvény és a számvitel kapcsolata. Kompszul. Budapest.
- Sárközi Tamás (2007): A szocializmus, a rendszerváltás és az újkapitalizmus gazdasági civiljoga: 1945–2005, (szubjektív jogi)történet) HVG-ORAC. Budapest.

- Seereiner Imre Alfonz szerk (1992): A privatizációs törvények és a kapcsolódó jogszabályok. A bevezető tanulmányt írta Sárközi Tamás. Unió Kiadó. Budapest.
- Szávai Ferenc (2009): A szocialista korszak gazdasági élete 1945–1990: politikai háttért, ipar és pénzügyek In. Gu-
lyás László szerk. (2009/a): A modern magyar gazdaság története Széchenyitől a Széchenyi-tervig. JATE-Pressz.
Szegedi Egyetemi Kiadó. Szeged. 147–160.
- Voszka Éva (1998): Spontán privatizáció. Kulturtrade Kiadó. Budapest.

Dr. Bauer Bence

A magyar–német kapcsolatok múltja és jövője

The Past and Future of German-Hungarian Relations

Összefoglalás

A magyar–német kapcsolatok ezer évre nyúlnak vissza. Szent István királyunk Gizella bajor hercegnővel kötött házassága alapozta meg a két nemzet szoros kapcsolatát és egymásra utaltságát. Országaink között számos történelmi, kulturális, társadalmi, kereskedelmi kapocs és kötelék létezik, mely a történelem viharos időszakát is túlélte. Magyarország és Németország szövetrendszere összefonódott egymással, és hazánk sokáig egy német befolyás alatt álló, tágabb értelemben vett civilizációs, mentális, de akár közpolitikai térhez tartozott, nem utolsósorban az osztrákokkal való közös államiság révén, de a német világ általános hatásai miatt is. Magyarország mint sziget a szláv tengerben mindig is a nyugati kapcsolatai révén csatlakozott Európához, és ebben a német világ fontos szerepet töltött be. Manapság mintha Németország vonzereje a világban drasztikusan csökkent volna, és a politikai kapcsolatok terén is új idők kezdődnének.

Kulcsszavak: diplomáciai kapcsolatok, magyar–német kapcsolatok, határnyitás 1989

Summary

German-Hungarian relations date back over a thousand years. The marriage of King Saint Stephen to Princess Gisela of Bavaria helped establish early ties and degrees of mutual reliance in later periods between the two polities. There are numerous historical, cultural, social, and commercial ties between the two countries that have persisted through turbulent periods. Hungarian and German relations are tightly interwoven, and for a long time Hungary fell under the broader German sphere of influence. As an “island in the Slavic sea” of languages, Hungary historically connects to Europe through its Western ties, with the Germanic world playing an important role in this. Today, it seems as if Germany’s broader appeal has declined drastically in recent years, and a new era may be dawning in political relations.

Keywords: diplomatic relations, German-Hungarian relations, border opening 1989

Dr. Bauer Bence igazgató, MCC Magyar–Német Intézet az Európai Együttműködésért.

BEVEZETÉS

A magyar-német kapcsolatrendszer európai összehasonlításban is hosszú közös történelemre nyúlik vissza. Országainkat számos kötelék fűzi egymáshoz, hazánk közvetve a német civilizációs, kulturális és nyelvi tér szerves részeként értelmezhetette az európai kapcsolatait. Kevés olyan ország van Európában, ahol nemcsak elismerik, hanem kedvelik is a németeket. Sokáig Németország „bezzegország” volt. Nekünk, magyaroknak a németiség mindig is a józanság, a pontosság, a precízió, a megbízhatóság, a racionalitás, a minőség, a kultúra, a technikai fejlődés, a gazdasági erő, és nem utolsósorban a számunkra is fontos európai kötődés kiteljesedési pontja volt. Ez a mai napig is így van, bár ma már inkább megfordult a kocka. Ugyanúgy igaz, hogy a magyarok Németország-képén itt-ott sötét árnyalatok jelentek meg az utolsó években, jelentős részben az aktuális németországi viszonyrendszerek átalakulása, a közélet kihívásai miatt is. Viszont ennek ellenére fontos megérteni a történelmi, szellemi és politikai vonzásunkat Németország irányába, és a jövőt ennek ismeretében, de okosan alakítva egy saját tengelye körül forgó Magyarország építése érdekében.

TÖRTÉNELEM

A bilaterális kapcsolatok egyik első megjelenési pontja a 955. augusztus 10-i „Augsburgi csata” volt, és a magyarok súlyos vereségével végződött. E háborús összetűzés egyben megalapozta a két nép közötti békés együttélés alakításának lehetőségét. Az 996-ban kötött házasság Szent István király és Gizella bajor hercegnő között közelebb hozta egymáshoz a két nemzetet, számos telepese követte a hercegnőt az új hazájába. A német betelepülés a későbbiekben is folyamatos volt. Az újonnan érkezettek magukkal hozták a tudásukat, kultúrájukat, szokásaikat. Különösen a 18. században a nagy „Schwabenzug” (sváb menetelés) megnevezéssel fémjelzett sváb¹ telepések tetemes számú letelepedése vezetett egy nagyszámú német populáció kialakulásához, valamint az ország jelentős német ajkú karakteréhez. Az itteni németek nemcsak a falusi élet, de a városi polgárság el nem hagyható részecskéit alkották, a magyar társadalommal eggyé válva, annak integrális és megbecsült tagjaivá előrelépve. Nemcsak a vidéki Magyarország szerves részét képezték a német betelepülők, hanem Budán és Pesten is tapasztalható volt a kulturális hatásuk. A mai „Budapest városképét alapvetően meghatározták német nemzetiségű és származású mesterek, kézművesek és építészek. Az építész Johann Hild (kb. 1760–1811) a Szudéta-vidékről érkezett Magyarországra, aki megalkotta és részben megvalósította a József főherceg kezdeményezésére készült első hivatalos városfejlesztési dokumentumot, Budapest szépítési tervét. A szépítési terv tartalmazta a mai Vörösmarty teret és a József nádor teret, valamint a Duna menti klasszicista paloták építési terveit. Johann Hild munkásságát már Magyarországon született fia, Hild József (1789–1867) folytatta. Neki köszönhető többek között a Gerbeaud-palota a Vörösmarty téren, a Károlyi-Trattner ház a Petőfi Sándor utcában vagy a Gross-ház a József nádor téren. Ezen kívül a Szent István Bazilika építése is az ő tervei alapján kezdődött. További számtalan ikonikus épület a városban Pollack Mihály (1773–1855) nevéhez kötődik, aki Bécsből költözött Magyarországra. Közéjük tartozik például a Deák Ferenc téri evangélikus templom, a Sándor-palota a várban,

a Ludovika, a Festetics-kastély, valamint a Magyar Nemzeti Múzeum.” (Fodor, 2024) Így a németek számos, a mai kulturális örökség részét képező maradandó alkotással járultak hozzá a fejlődő nagyváros képéhez is.

„A magyarországi németek egy olyan kultúrát vallhatnak magukénak mind a mai napig, amelynek szálai a magyar kultúra szövetébe fonódtak. Ha ezeket a szálakat kihúznánk, az egész szövet szétesne. A magyarországi sváb közösség Magyarország és a magyar kultúra szerves és elidegeníthetetlen részét alkotja. Ha hetven évvel ezelőtt az elűzöttek mindazt magukkal vitték volna, amit a magyarországi németek vagy német származású emberek letelepedésük óta a magyar gazdaságért, kultúráért tettek, akkor ma sokkal szegényebb lenne Magyarország.” (Orbán, 2016) – ezt már Orbán Viktor miniszterelnök mondta a magyarországi németek elűzetésének és elhurcolásának 70. évfordulóján, 2016. január 19-én. Magyarán, maga a magyarság és a magyar kultúra is sokat gyarapodott az itteni németiségnek köszönhetően, példamutató szimbiózisban élt és él a két népcsoport egymással. Az elűzetésük során a svábok a magyar himnuszt énekelték, és magyar zászlókkal díszítették a vagonszerelvényeket. „A kitelepítés a korábbi terveknek megfelelően Budapest környéki falvakban indult meg. Az első szerelvények 1946. január 19-én Budaörsről gördültek ki.” (Tóth, 2018, pp. 36). Szepessy Géza, miniszteri osztályfőnök, a Népgondozó Hivatal vezetője ekképp tájékoztatott a kitelepítés megkezdéséről: „A hazatérő (sic!) svábok magukkal vihetnek ruhaneműeket, háztartási cikkeket, pénzüket, értéktárgyaikat és személyenként körülbelül három hétre elegendő (20 kg) élelmiszert. Mezőgazdasági szerszámokat és hasonló fölszerelési tárgyakat nem vihetnek el. A kiszállítás fűtött, világítható, ülő- és fekvőhelyekkel ellátott vasúti kocsikban történik.” (Tóth, 2018, pp. 608)

A Magyar Országgyűlés 2012. december 12-én úgy döntött a 88/2012-es határozatával, hogy január 19-ét a „Magyarországi németek elhurcolásának emléknapjává” nyilvánítja. Ezzel a magyar állam tanúbizonyságot tett történelmi felelősségéről, és azóta minden évben méltó megemlékezést szervez, utoljára 2026. január 19-én Budaörsön, ahol Kövér László házelnök méltatta a hazai németiség történelmi szerepét. A budaörsi Nepomuki Szent János templomban tartott megemlékezésen a Magyar Országgyűlés elnöke beszédében kiemelte, hogy akkoriban, 1946-ban a nagyhatalmi geopolitika és a kishatalmi etnopolitika fogságába került hazánk. „A 20. században külső befolyás és belső meghasonlás miatt teljesen vagy részlegesen cselekvésképtelenné vált magyar állam háromszor esett a hűtlenség bűnébe, ami mind a háromszor nemzeti tragédiába torkollott.” (Kövé, 2026) Az akkori magyar állam hűtlen lett saját állampolgáraival szemben, azokat nem védte meg – akárcsak 1920-ban az elvesztett országrészekben lévőket, 1944-ben a zsidó honfitársainkat és 1946-ban a magyarországi németeket. A magyar állam nevében főhajtással kell emlékeznünk, így a házelnök.

A magyarok viszonyát a németiséghez a törökök kiűzése utáni időszak is jelentősen meghatározta, mely ugyanakkor már nem volt minden tekintetben ennyire pozitív. A Habsburg Monarchia bekebelezte Magyarországot, az osztrákokra megszállóként tekintettünk. Ez csak 1867-ben módosult némileg, amikor egy Magyarország számára is békekorszakként leírt periódus kezdődött, mely gazdasági-szellemi-politikai felemelkedéssel járt. Már a törökök elűzését megelőzően is erős osztrák hegemoniának volt a három részre szakított ország északi és nyugati része kitéve. A magyarság utolsó bástyája a török megszállás alatt Erdélyre helyeződött

át, és a kálvinizmus magyarországi megjelenése is tekinthető egyben rebelliónak – az osztráknak tekintett római-katolikus és a németnek értelmezett lutheránus vallással szemben. Mindvégig a függetlenség és az osztrák béklyótól való szabadulás jellemezte a magyar nemzeti gondolkodást, a Rákóczi-szabadságharctól egészen 1848-ig. Klebelsberg Kunó ezt így fogalmazta meg: „A magyar nacionalizmus főkívánsága az osztrákokkal alkotott közösség feloszlata volt.” (Klebelsberg, 1928) Viszont a trianoni békediktátum nemcsak az erdélyi, nagyrészt kálvinista területek állami-territoriális lecsatolását eredményezte az anyaországtól, hanem az Osztrák-Magyar Monarchia feloszlásával egy Ausztriától történő kulturális-szellemi elválasztást is. E tekintetben a magyarság „két végen” sokat veszített, de nem tudta elhagyni az ország belső megosztottságának mozgatóelemeit. Ebben is a németiséghez, jelen esetben az osztrákokhoz fűződő viszonyunk predestinálta a további sorsunkat. A sajátos magyar dichotómia – kálvinisták és római-katolikusok, szabadságharcosok és legitimisták, kurucok és labancok, magyarul beszélők és német ajkúak, ha úgy akarjuk Kossuth és Széchenyi (Laczkó, 1977) között – a történelmi viszontagságok okán tovább a 20. században is folytatódott. Amikor IV. Károly 1921-ben kétszer is restaurációval próbálkozott, Horthy Miklós ezt először megtagadta, másodjára pedig Budaörsön harcokra is sor került a legitimisták és a Horthyhoz hű alakulatok között, ami Károly letartóztatásához, száműztetéséhez és a Habsburg-ház trónfosztásához vezetett. A királyhű erők csak Nyugat-Magyarországon voltak beágyazva, jellemzően a határvidéken, de a városokban is, mint pl. Szombathelyen és Sopronban.² Sokat elárul a Habsburgok magyarországi támogatottságáról, hogy visszatérési kísérlet csak a magyar korona tekintetében valósult meg, az osztrák császárság visszaállítása Károly számára se jött már szóba. A legitim magyar király visszatérését megakadályozó Horthy Miklós kormányzó egy 1948 augusztusában kelt, Habsburg Ottónak címzett levelében elismeri a Habsburg-ház jogát a magyar koronára, és kijelentette, hogy „(...) régi kívánságom beteljesülése volna, ha Felséged a dicsőséges Habsburg-Lotharingiai Ház régi uralmát és a Szent Korona teljességét, mint annak koronás feje, hazánk javára helyreállítaná.” (Horthy, 1948)

A magyar-német kapcsolatok legsötétebb fázisa ekkortájt már véget ért. A hazánkat sújtó 1944-es német megszállás és Szálasi Ferenc installálása sajnálatos módon országunk zsidóságának és annak kultúrájának jelentős pusztulását eredményezte, egyben a bilaterális viszony mélypontját is alkotva. Nem szabad elfelejteni, hogy az auschwitzi koncentrációs tábor egyben egy nagy magyar temető is. A magyar-német kapcsolat idetartozó mozzanata volt az 1945. február 11-én megkísérelt kitörés a Budai Várból, melynek következtében több tízezer adták életüket. (Ungváry, 2013) Ezen sajátos magyar-német dráma még sokáig foglalkoztatta a történészeket, valamint magyarok és németek sokaságait, és implikációi az aktuálpolitika miatt még napjainkban is adottak.³ A németek okozta világégésből értelmezhető csak az akkori korszellem, mely akár ártatlan németek elűztetését is megengedhetőnek tartotta a kollektív bűnösség szellemében.

A FORRADALOMTÓL A BALATONIG

A 1956-os magyar forradalom és szabadságharc leverése után főleg a déli-hansági menekülés (Balsay–Varga, 2008) révén majdnem 200 000 honfitársunk került Ausztrián keresztül nyu-

gatra, kiváltképp a mosontarcsai hídon (Brücke von Andau) átkelve, közülük sokan Ausztriában, illetve az NSZK-ban települtek le. „A magyarországi események világszerte szolidaritási hullámmot váltottak ki, amely különösen a fokozott segítőkészségben, antikommunista tiltakozásokban, szimpátiatüntetésekből és néma megemlékezésekben nyilvánult meg. A nyugatnémet lakosság áldozatvállalásának és adakozókedvének mértéke minden várakozást felülmúlt. Németország minden apró településén jelen volt a Magyarország megsegítésére irányuló szándék.” (Kiss, 2022, pp. 64) Sok magyar honfitársunk inntől Nyugat-Németországban talált hazára, és a disszidálás e célország irányába a továbbiakban is folyamatos volt. A hetvenes és nyolcvanas években viszont már gyakorta előfordultak a hazalátogatások is.

A kommunista időszak ideológiailag egyoldalúan elkötelezte Magyarországot a kettéosztott Németország keleti, kommunista felének, az 1949-ben alakuló Német Demokratikus Köztársaság (NDK) oldalán. Az NDK-nak formálisan szövetségese volt az ország a Varsói Szerződés és a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa (KGST) révén. A Németországi Szövetségi Köztársaság (NSZK) a kereskedelmi-gazdasági és a kulturális-turisztikai téren gyorsan felzárkózott a keletnémet-magyar viszonyhoz, és a nyolcvanas évek végére majdnem, hogy komolyabb kapcsolatrendszer fűződött a megosztott ország nyugati, minthogy keleti feléhez. „A magyar felkelés leverése megakadályozta a Német Szövetségi Köztársaság és Magyarország közötti további együttműködést, és visszalépést jelentett a közeledési folyamatban, még akkor is, ha a kétoldalú kereskedelmi kapcsolatokról folytatott tárgyalásokat már 1957-ben újraindították. 1963-ban kereskedelmi megállapodás született, valamint kereskedelmi képviselők jöttek létre Budapesten és Frankfurt am Mainban. Csak 1973. december 21-én, a Willy Brandt-féle keleti nyitásnak köszönhetően vált lehetővé a diplomáciai kapcsolatok felvétele a Magyar Népköztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság között. Ezzel a kétoldalú kapcsolatok új, dinamikus szakasza vette kezdetét, amelyet magas rangú politikusok kölcsönös látogatásai erősítettek meg.” (Kiss, 2022, pp. 66) A magyar-német barátság szerződést 1992. február 6-án Budapesten, az Országház kupolacsarnokában kötötte Helmut Kohl szövetségi kancellár és Antall József miniszterelnök. A megállapodás számos kitélt tartalmazott a bilaterális viszonyrendszer javítására és a kapcsolatok új alapokra történő helyezésére.

Magyarország már a hetvenes és nyolcvanas években helyszíne volt egy „előrehozott” német egységnek. Az egyre intenzívebb kelet- és nyugatnémet turistaforgalom azt eredményezte, hogy nyaranként több ezer család, barát, ismerős vagy akár alkalmi ismeretség tudott szabadon találkozni és érintkezni a Balatonon. Ami a kettéosztott Németországban nem volt lehetséges, az idehaza problémamentesen működött, mindkét oldal nagy öröme. Magyarország sok keletnémet számára vonzópon volt az éghajlati, gasztronómiai és kulturális kiváltságai okán, és itt a szabadság szele fűjt sokak számára. (Bollwahn, 2009) Ezzel vágyakozási pontként értelmezték a balatoni nyarakat, és a legvidámabb barakk liberálisabb életvitelét. Ezért is alakult ki egy döntően pozitív Magyarország-kép. Ezen képet némileg árnyékolta, hogy a keletnémet állambiztonsági szervek a hatvanas évektől egyre nagyobb létszámban települtek nyaranta a Balatonra, és az ott üdülő NDK-s állampolgárokat megfigyelték, privát beszélgetéseikbe és ártatlan nyugatnémet baráti, rokoni vagy más jellegű kapcsolatokba álmellenes konspirációt, illetve disszidálási szándékot belelátva. (Slachta, 2016) A nyolcvanas években a keletnémet Stasi magyarországi aktivitása már a magyar testvérszerve számára is

kezdett kellemetlenné válni, így 1989-ben megszakították a formális együttműködést a kelet-németekkel.

Miután Magyarország nyugati határkerítésével a nyolcvanas évek második felétől már csak a többi KGST-ország állampolgárainak bezárását védte, 1988-ra szinte elkerülhetlenné vált, hogy továbbfokozódik a helyzet. Ugyanis 1988. január 1-én bevezetésre került az ún. világútlevél, amivel a magyarok a világ összes országába utazhattak, egy szigorú, nem a saját állampolgárai disszidálását megakadályozó határvédelmi rendszerre ezek után már nem volt szükség. Ráadásul a határvédelmi berendezkedések, elsősorban az „Elektromos Jelzőrendszer” (EJR) karbantartása, ill. korszerűsítése drága devizában fizetendő nyugati importokkal lett volna lehetséges. Erre azonban a reformkommunista vezetésnek már nem volt politikai szándéka, így a leépítés mellett döntött, mely 1989. május 2-án kezdődött egy hegyeshalmi nemzetközi sajtótájékoztató kíséretében. A keletnémet szerveket előre tájékoztatták, azok azonban már alig voltak képesek felmérni a döntés messzemenő hatásait – ellentétben a saját állampolgáraikkal, akik innentől fogva a magyarországi utak iránt szaporán érdeklődtek, és egyre nagyobb számban utaztak Magyarországra, hogy innen igyekezzenek átjutni Nyugatra. „Sem Kelet-Berlin, sem Bonn nem érzékelte aktuálisan 1989. május 2-án a hegyeshalmi események történelmi jelentőségét. Természetesen a *Német Szocialista Egységpárt* irányítása alatt álló médiumok elhallgatták a magyar határbontás hírét. Az állambiztonság ugyan regisztrálta az eseményt, de az állami és pártvezetést nem riadóztatta. Másnap reggel azonban – (...) – Erich Honecker, az SED főtitkára hangosan rákérdezett, mi történik Magyarországon a határon, mert furcsa képeket látott a televízióban (...). Honecker határozottan utasította Heinz Keßlert, az NDK védelmi miniszterét, hogy járjon utána a dolognak: »Heinz, kérdezd meg a magyar elvtársakat, mégis mi folyik ott a határon!« Keßler elvtárs fél óra múlva megnyugtató válasszal tért vissza: a magyarok biztosították, hogy a határt továbbra is megfelelően őrzik. Keßler ezt egy Honeckernek címzett belső feljegyzésben írásban is megerősítette. A 'Magyar Népköztársaság és Ausztria közötti államhatáron zajló, tervszerű határkerítés-elbontás' kapcsán – Keßler csak jelzésértékű kerítésről beszélt – abból indult ki, hogy »mindössze egyfajta határközmetikai intézkedésről van szó, és a magyar kormány a határon a rendet a korábbiakhoz hasonlóan fenn fogja tartani.«” (Jauer, 2008) Ma már tudjuk, hogy ezen analízis egy súlyos tévedés volt, a keletnémet „turistaforgalom” megindult, és 1989. július-augusztusára egy valódi menekültszálló lett Magyarországból, hiszen az idelátogató több mint százezer keletnémet jelentős része nem volt hajlandó visszamenni az NDK-ba, sokkal inkább innen kereste a nyugatra történő kiutazás lehetőségét. Egyesek illegálisan próbálkoztak, míg mások megvárták a „hivatalos” lehetőséget az 1989. szeptember 11-jén bekövetkezett határnyitással. Az odáig vezető út számos államközi, diplomáciai és civil társadalmi útvesztővel volt teletűzdelve, de kellett a magyar ellenzék hathatós tevékenysége is. Maga a határnyitás a páneurópai piknik nélkül is bekövetkezett volna, de bizonyára más körülmények között.

A PÁNEURÓPAI PIKNIK ÉS A RENDSZERVÁLTÁS

1989-ben a magyarok ékes tanúbizonyságot tettek a németek iránti szimpátiájukról. A páneurópai piknik 1989. augusztus 19-én, a határnyitás 1989. szeptember 11-én, valamint azok

története nem érthető meg a magyar történelmi háttér nélkül, de magában foglalja azt az alaptételt is, hogy hazánk lakossága, politikai vezetése és az egész társadalma sose különbözött a németek sorsa iránt. A német megosztottságban visszaköszönni láttuk a saját megosztottságunkat is. A keletnémetek sorsa emlékeztetett minket az elszakadt országrészekben magukra hagyott magyar honfitársainkra is. A brutális keletnémet diktatúrában felismerni véltük a még brutálisabb román diktatúrát, ahonnan a téboly ezerszámra kényszerítette a magyarokat, de németeket és románokat is a szülőföldjük elhagyására. (Kaszás, 2015) Így hazánk a keletnémet menekültek felvételével, ellátásával, valamint az alig legális kiszöktetésével megmutatta, hogyan is kell értelmezni az önkényuralmi rendszereket. Mondhatni egy rab nép kiszabadított egy másik rab népet a börtönéből. A páneurópai piknik során ideiglenesen megnyitott sopronpusztai határátkelőn a keletnémetek egyszerűen átsétáltak, és a magyar határőrök nem érezték időszerűnek a saját hazájukból menekülők megállítását. „A német menekültek áttörése véget vetett annak a huzavonának, ami körülöttük és miattuk zajlott. Azt akartuk, hogy megtörténjen. Az augusztus 19-én zavartan futó menekültek kiérték az NDK-t a tárgyalófelek köréből.” – ezt már Pozsgay Imre államminiszter mondta Hamburgban 1989-ben. (Pozsgay, 2009) A magyar politikai vezetés így felismerte a keletnémetek kiengedésének szükségességét és hivatalosan is felmondta az NDK-val még 1969-ben megkötött bilaterális szerződést, melyben kötelezték magukat a keletnémet állampolgárok elfogására és az NDK számára történő kiadatására. (Oplatka, 2009) Ezen egyezmény 1989-ben már nem számított korszerűnek, és egyoldalúan biztosított előnyöket a keletnémet diktatúra számára. Ezzel az 1989-es eseményekkel és a végleges határnyitással megalapozta hazánk a németek nemzedékeken átívelő köszönetét és szimpátiáját a magyarok iránt, kiváltképp Kelet-Németországban. A későbbiekben Magyarország volt a német egység egyik legelhivatottabb támogatója, sőt mondhatni, hogy idehaza többen támogatták a német egységet, mint maga a német politikai elit. A páneurópai piknik fektette le az első mérföldkövet a német egységhez vezető úton.⁴ „A német egység körül elhangzott nemzetállamot és olykor magát a nemzeti érzületet is támadó, főként baloldali nyilatkozatokból is kirajzolódott a német politikai elit azon történeleminterpretációja, hogy a második világháborút annak minden borzalmával a német nemzetállam akarta, így a nemzetállam mint koncepció elutasítandó. E gondolat kialakulásával párhuzamosan pedig megszületett az „európaiság” mint új, elfogadható hivatkozási alap a nemzeti identitással szemben.” (Gulyás 2021) A piknik viszont nemcsak a német egység számára vált egy el nem hagyható stációvá, hanem a magyar nemzeti egység erősítéséhez is jelentősen hozzájárult. Kurucok és labancok, debreceniek és soproniak, reformátusok és katolikusok küzdöttek együttesen a kommunizmus és hagyatéka ellen, feladva az ország régi kettéosztottságát.

A páneurópai piknik és a határnyitás viszont felerősített egy már a rendszerváltás előtt jelen lévő tendenciát a nyugati demokráciákban, mely főleg Ausztriában és Nyugat-Németországban volt megfigyelhető. A nyugati politikusok, közéleti szereplők nemigen értették, hogy a magyar ellenzék miért sürgeti a demokratikus átalakulást, kiváltképp miért nem kooperálnak jobban a posztkommunista élittel. Számukra a stabilitás, a kiszámíthatóság, a bevált viszonyrendszerek többet értek, mint a demokratikus ellenzék jogos követelése – a kommunista elitek történelmi leváltása. Ez a narratíva jelentősen megerősödött nyugaton Horn Gyula

munkásságát illetően. Antall József, Magyarország első szabadon választott miniszterelnökének beiktatását követő napon, 1990. május 24-én, Horn Gyula Aachenben már Nemzetközi Károly-Díjat kapott a határnyitással kapcsolatos érdemeiért. Hans-Dietrich Genscher NSZK-külgyminisztere pedig elvállalta a laudációt. Ez annak volt köszönhető, hogy Horn ügyesen tudta magát a határnyitás politikusának eladni, annak ellenére, hogy Németh Miklós miniszterelnök és Pozsgay Imre államminiszter szerepe nagyobb és pozitívabb volt. Horn Gyula viszont osztrák kollégájával, Alois Mockkal közösen szimbolikusan átvágott 1989. június 27-én a Sopron melletti Hubertus-platón egy erre az alkalomra külön visszaépített szögdrót szakaszt. (Horváth, 2000) Horn Gyula nemcsak a kerítést vágta át, hanem a magyar és nemzetközi közvéleményt is. Mindezt tetőzte, hogy Helmut Kohl akkori szövetségi kancellár egy évvel később sikertelenül interveniált Antall Józsefnél, hadd maradjon Horn Gyula külgyminiszter. (Marinovich, 2023) Ezzel a tehertétellel indult el az első szabadon választott magyar kormány kapcsolatrendszere nyugatnémet partnereivel. A hazánk iránt nagy megértést tanúsító és a történelmi dimenziókban gondolkodó Helmut Kohl is félreértette a tényleges magyarországi helyzetet. Németországban és Ausztriában kialakult egyfajta Horn-mítosz a kommunista külgyminiszterrel kapcsolatosan. (Bauer, 2023) A reformkommunisták iránti német (kereszténydemokrata) szimpátia és pártfogás a továbbiakban is rányomta a pecsétet a bilaterális, politikai és pártpolitikai kapcsolatokra, ami jelentős mértékben befolyásolta azokat a későbbiekben is, egészen napjainkig.

GAZDASÁGI, KULTURÁLIS ÉS CIVIL TÁRSADALMI KAPCSOLATOK

Már a rendszerváltás előtti években mind a keletnémet, mind a nyugatnémet kereskedelmi forgalom jelentős volt, Magyarország KGST-tagságától függetlenül, majd a rendszerváltás utáni években egyre dinamikusabbá váltak a bilaterális gazdasági kapcsolatok. Fontos megemlíteni, hogy a két gazdaság nominális nagysága közötti viszonylagos egyenlőtlenség egyre inkább csökkent. „A német gazdaság 1991-ben 54-szer akkora volt, mint a magyar. Ez az arány 2002-re ugyan 1:31-re csökkent.” (Hettyey, 2019) A továbbiakban 2025-ben már csak nagyjából 1:20-os arányban viszonyul egymáshoz abszolút számokban mérve, egy kb. 5000 milliárd dolláros német és 248 milliárd dolláros magyar GDP-vel. Per fő a magyar GDP 25 916 USD, míg a német adat per fő 55 925 USD, azaz itt az arány alig több mint a duplája. (Worldometer, 2025) E téren tehát hazánk egy nagy előrelépést tudott elkönyvelni, és nem kizárt, hogy a felzárkózás folyamata a továbbiakban hasonló dinamikával, ha nem nagyobb, folytatódhat. A magyar-német kereskedelmi viszonyrendszer 2010 táján átalakult a téren, hogy hazánk többet exportál német célirányba, mint fordítva. A külkereskedelmi mérleg így pozitív maradt. „Magyarország külkereskedelmének körülbelül egynegyedét német vállalatokkal bonyolítja – ez a magyar export 25,1%-át, az import 23%-át (2024) jelenti. Emiatt a magyar gazdaságot nagy mértékben befolyásolja a német gazdaság alakulása. Hasonlóan erős vagy még erősebb Németország külkereskedelmi súlya más országok esetében is, pl. Csehország (az export 32%-a megy Németországba), Ausztria (29%), Lengyelország (27%) vagy Szlovákia és Románia (21%) esetében.” (AHK, 2025) Az import 2024-ben kb. öt milliárd euró volt, míg az export kb. 8 milliárd eurót tett ki. (KSH, 17.1.1.31.) A német vállalatok

idehaza 2023 végével több mint 20 milliárd Eurót fektettek be, a Magyarországon aktív 3000 német cégnél foglalkoztatott magyar munkavállalók száma eléri a 235 000 főt. (AHK, 2025) Ezzel a vállalati szférában minden 14. magyar munkavállaló egy német munkaadónál dolgozik. A gazdasági kölcsönhatások e téren is jelentősek.

Az emberek között kiépített kapcsolatrendszer nemcsak a gazdasági élet szereplőinél, de a mindennapi emberek életében is tetten érhető. Így számos magyar munkavállaló dolgozik Németországban, de családi, rokoni, testvérvárosi, kulturális, diplomáciai és más kapcsolatok is létesültek. Hazánk a berlini nagykövetség mellett Münchenben, Düsseldorfban és Stuttgartban tart fenn főkonzulátust, jelentősen hozzájárulva a két ország közötti társ viszonyrendszer kibontakoztatásához. *Kulturális intézet* Berlinben (*Collegium Hungaricum Berlin*) és Stuttgartban (*Liszt Intézet*) található jelenleg Németországban. A testvérvárosi kapcsolatok száma eléri a több százat, és főleg a magyarországi előztek és leszármazottjaik tartanak fent élő kapcsolatokat az anyaországhoz. Münchenben alakult 1962-ben a *Münchener Magyar Intézet Egyesület*, mely az *Ungarnjahrbuch* kiadójaként és a magyar hétvégi iskolák szervezőjeként a magyar emigrációs közösség jelentős alappillére. 1991 júniusában Budapesten került megalapításra a két ország bilaterális viszonyrendszereit, a diplomáciát és civil társadalmat összekötő *Magyar-Német Fórum*, mely azóta éves rendszerességgel ülésezik. 1992-ben valósult meg a német gazdasági szféra magyarországi érdekképviselői szervezetének létrejötte, a *Magyarországi Német Gazdasági Klub* (DWC), mely azóta 200 tagot tud magáénak. A hivatalos szervezet, a *Német-Magyar Ipari és Kereskedelmi Kamara* alapítása 1993. május 7-re datálódik, a mai napon mintegy 900 német cég képviselteti magát benne. 1994. január 1-jén hozták létre Németországban a *Magyar-Német Társaságot*, 2015-ben alapították meg a *Magyar-Német Ifjúságért Egyesületet*. Mindkét szervezet fontos eleme a bilaterális kapcsolatrendszernek, míg az utóbbi diákprojekteket szervez, előbbi a civil társadalom fontos kötőszere. 2020-ban a *Mathias Corvinus Collegium* égisze alatt hozták létre a *Magyar-Német Intézetet az Európai Együttműködésért*, mely az akadémiai, tudományos, közéleti és politikai párbeszéd területén aktív. A *Magyar-Német Hálózati Találkozó* 2021 óta rendszeresen kerülnek megrendezésre a *Polgári Magyarorszáért Alapítvány* és a *Magyar-Német Intézet az Európai Együttműködésért* szervezésében.

Példa gyanánt meg kell említeni a tudományos kapcsolatok terén a több ezer, Magyarországon tanulmányokat folytatott német diákot. Döntő többségük a *Semmelweis Orvostudományi Egyetemen* (SOTE) tanul német nyelven orvostudományt, de léteznek hasonló képzési programok a *Pécsi Tudományegyetemen* és a *Szegedi Tudományegyetemen* is. A SOTE úttörő volt ezen a területen, 1983-ban indult ezen képzési forma. Ezek mellett az *Andrássy Gyula Német Nyelvű Egyetem* német nyelven folytat oktatást mintegy 200 diák számára, egyedüli humán irányultságú egyetemként a német nyelvterületen kívül. Magyarországon így unikálisan – nem a német nyelvterület részeként – a bölcsődei ellátástól, az óvodán, az általános és középiskolán túl az egyetemi és posztgraduális képzést (PhD) beleértve lehetséges minden képzési forma abszolválása német nyelven. Ezen felül a német nyelven történő házasságkötés és a jogosítványszerzés hivatalosan is szavatolt idehaza, számos lehetőséget kínálva az itt élő németeknek. Hazánkban sok helyen még a mai napon is vannak német nyelvű szentmisék, és Budapesten egy német ajkú lelkészség is működik *Szent Erzsébet* néven. Továbbá a *Neue Zeitung*, a *Sonntagsblatt*, a *Budapester Zeitung* és a *Balaton Zeitung* formájában a német nyelvű nyomtatott sajtó is képviselte

ti magát, míg az online felületeken az ungarnheute.hu, az ungarnreal.de vagy a Magyar-Német Intézet által havonta kiadott *Monatsbrief Ungarn* közöl fontos tudnivalókat, híreket, információkat, de történelmi-filozófiai írásokat is Magyarország jobb megértése céljából.

A társadalmi kapcsolatok – nem kis részben az ezen írásban is említett okok miatt – ugyanakkor lényeges átalakuláson mentek keresztül az elmúlt évtizedben. A Németországgal és a német társadalommal kapcsolatban Magyarországon berögzült kép fokozatosan elvesztette realitását és egyfajta mítosszá vált – a valóság ugyanakkor ma már teljesen más. A korábban uralkodó elképzelések alapján a német társadalom egy munkaalapú társadalom, amelynek egyik központi – és legsikeresebb – szegmense a mérnöki tevékenység. Emellett az oktatási rendszer stabil és jó, a német diákok pedig okosak és magasan képzettek. Összességében ennek alapján Németországban jólét tapasztalható, az utcák tiszták és rendezettek, a közbiztonság kiemelkedő. Mindez azonban ma már nem mondható el, Németország megváltozott, és ebben a formájában már nem létezik.

Szintén igencsak elterjedt nézet, hogy a magyarok az „utolsó poroszok”, pontosan azért, mert egy olyan Németország-ideát vallanak, amelyben már maguk a németek sem hisznek. Ebben a sokszor ellentmondásos diskurzusban pedig mi sem képezhetne jobb alapot a tanulságok levonásához, mint a tényszerű adatok. Ami a munkaalapú társadalmat illeti, Németország áll az utolsó helyen Európában az átlagosan ledolgozott órák számát tekintve. Viszonyításképpen míg ez a szám a németeknél 1350 óra, addig Magyarországon ugyanez nagyjából 1950. Továbbá Németországban a legmagasabb Európa-szerte a home office aránya. Ennek ellenére a legtöbb betegszabadságot mégis itt jelentik be a munkavállalók: tizenöt napot, míg Magyarországon mindez kilenc. Korábban ugyanakkor előfordult, hogy ez a szám elérte átlagosan a 25-öt is, viszont a COVID-19 pandémia után javulás figyelhető meg. Ha az oktatás és jólét kérdését vizsgáljuk, érdemes egy pillantást vetni a PISA eredményekre, amellyel világosan megmutatják, hogy évek óta csökkenő tendencia jellemző főleg a matematika, olvasás és szövegértés tekintetében. Az oktatási rendszer szervezése Németországban tartományi hatáskör, így óriási regionális diszparitások figyelhetők meg, amelyek összességében nem feltétlenül tesznek jót az oktatásnak. A közbiztonság állapota talán már említésre sem méltó, hiszen csak 2024-ben 5,8 millió bűneset volt Németországban, ami ezer lakosra vetítve 70 darab. Magyarországon mindeközben ennek a negyedét regisztrálták. Összességében elmondható, hogy a hajdanán, az 1960-as, '70-es és '80-as években kitűnően felépített és működő német rendszerek kora szintén letűnni látszik – legyen szó akár az infrastruktúráról, akár az állam és a közsféra működéséről, vagy csak egyszerűen a társadalmat összetartó alapvető értékek általános elfogadásáról. (Bauer, 2025)

A MIGRÁCIÓS VÁLSÁG HATÁSAI

A 2015-ben megkezdődött migrációs válság egy másik éles cezúrát jelent a bilaterális kapcsolatokban. Egészen addig tartott német kormányzati körökben is az 1989-ben felépített általános bizalom és elismerés Magyarország iránt. A migrációs válság viszont éles ellentétként feszül azóta országaink között, hisz a nemzeteink politikai vezetése teljesen másképp képzelte el a krízis kezelését. Míg az Angela Merkel vezette Németország a migránsok teljes körű be-

fogadásában látta a munkaerőhiány sújtotta ország felvirágoztatását, Magyarország Orbán Viktor vezetésével egy teljesen más utat választott. Határokat védett, és stipulálta, hogy csak a magyaroknak van joga eldönteni, hogy kikkel akarnak együtt élni – ráadásul a schengeni külsős határvédelemmel az uniós jogot is alkalmazta. A magyar emberek és családok, valamint a magyar identitás megvédésével végeredményben az európai identitást is megvédte. Az ország kulturális-vallási-etnikai összetétele nem változott, ellentétben Németországgal, ahol pár év alatt több millió migráns érkezett más kultúrkörből. Manapság Németországban a migrációs háttérű emberek a lakosság több, mint egynegyedét alkotják, és a bevándorlás okozta problémák mára mindenki számára nyilvánvalóak. Érvényes ez a lakhatási, munkaerőpiaci, oktatási, egészségügyi kérdésekre, de a szociális ellátórendszerre, valamint a közbiztonságra is. Egyre inkább az a kép alakul ki a németek túlnyomó többségében, hogy a német migrációs politika elhibázott volt, és a magyaroknak volt igazuk. Számos közpolitikai kérdésben a németek egyre nagyobb aránya gondolja úgy, hogy egy, a magyar kormánypolitikához hasonló német politika nem okozta volna ezeket a problémagócokat – kiváltképp Keleten gondolják ezt így. A hazánk iránti szimpátia 2015 miatt mára majdnem, hogy nagyobb mint 1989-ben. Főleg a keletnémetek ismerik fel, hogy az országuk önfeladása hasonlóan bomlasztó struktúrákhoz vezethet, mint már 1989-ben tapasztalták. A kritikájukat a fősodratú politika, média és közbeszéd elnyomja, azt antidemokratikusnak beállítva. De pont az ellenkezője igaz: a diktatúrában szocializálódtak, így a keletnémetek is, erőteljesen védik az 1989-ben saját maguk által kiharcolt szabadságukat és demokráciájukat. Ebben nagy mértékben hasonlítanak a magyarokra. Ezért az európai és akár a bilaterális magyar–német viták, diskurzusok terén sokkal inkább megértő és támogató álláspontot fejtenek ki hazánkat illetően, mint például nyugatnémet vagy akár más nyugat-európai országok állampolgárai. A keletnémetek attitűdjei pedig nagy mértékben hasonlítanak a magyarokéra.⁵

Az utolsó években viszont egyre több német állampolgár döntött úgy, hogy áthelyezi lakhelyét Magyarországra. A KSH hivatalos adatai szerint 2025-ben 25 381 német (és 5 181 osztrák) ember élt magyar okmányokkal ellátva teljesen hivatalosan hazánkban. (KSH, 22.1.1.23.) A nem bejelentett németek száma ennél vélhetően sokkal magasabb. De miért költöznek ide a németek? Első szempontjuk a lakhatás és a rezsiköltségek kérdése, hisz a migráció miatt megemelkedett lakhatási költségek miatt sokan már nem tudják megengedni maguknak ugyanazt az életvitelt. Továbbá fontos a – kiváltképp muzulmán országokból érkező – migráció teljes hiánya Magyarországon. Egy másik szempont, hogy az önazonosság, európai kultúra és identitás terén Magyarország egy magyar (és európai) ország képét festi. Ezt növeli az alacsony bűnözés, elenyésző drogfogyasztás és a magas szinten lévő közbiztonság. Sokan szubjektívan úgy nyilatkoznak, hogy Magyarországon felfedezni vélik a „régí Németország” ismertetőjeleit, egy olyan idő elmúlt jellemvonásait, amikor még rendben voltak Németországban a dolgok. Ez persze összefügg a migrációs kérdésekkel is, de számos más vetülete is van ennek a témának. A migráció okozta gazdasági, munkaerőpiaci, szociális, lakhatási, oktatási, közbiztonsági és biztonságpolitikai válság Németországban kiteljesült, míg Magyarországon ilyen hatások nem materializálódtak.

POLITIKAI KAPCSOLATOK

A politikai kapcsolatok a rendszerváltás környékén nagyon intenzívek voltak, és számos delegáció, látogató érkezett hazánkba. Ebben fontos szerepe volt a határnyitás politikájának, és a német politika mindig is kiemelte a háláját az akkori döntésekért. Kiemelkedő volt persze a fentiekben leírt Horn-mítosz is. Antall József hivatalba lépésével a német fél már egy demokratikus választások következtében megalakult kormány képviselőivel tárgyalhatott, és nem a kommunista állampárt vezetőivel. Horn Gyula viszont a *varsói gyors* következtében 1994-ben visszatért, egy posztkommunista időszakot becsengetve.

Még a migrációs krízis előtt, 2015. február 2-án járt Angela Merkel hivatalosan Budapesten, ahol a sajtótájékoztatón újságírói kérdésre kitért az *illiberalis demokrácia* fogalmára. A nagy európai válság viszont mintha hosszú távra megpecsételte volna a két ország politikai kapcsolatrendszerét. Angela Merkel 2018. július 5-én, valamint 2020. február 10-én is fogadta hivatalában a magyar miniszterelnököt. Mindkét alkalomra rányomta bélyegét az uniópártok belső vitákkal terhelt válságos időszaka, ami nemcsak az államközi, de pártközi kapcsolatokat is negatívan érintette. 2018-ban a CDU és a CSU közötti migrációs vita rázta meg a német pártszövetséget, annak létét súlyosan veszélyeztetve. 2020-ban pedig pont aznap látogatott Orbán Viktor Berlinbe, amikor bejelentette lemondási szándékát a CDU akkori szövetségi elnöke, Annegret Kramp-Karrenbauer, miután 2020. február 5-én a tübingiai parlamentben Thomas Kemmerich személyében egy FDP-s politikust választottak meg miniszterelnöknek egy AfD-CDU-FDP együttes szavazás keretében. Miután a pártelnök asszony tübingiai párttársait nem bírta rávenni ezen kooperáció felmondására, saját lemondására kényszerült.

Angela Merkel 2019. augusztus 19-én Sopronba látogatott a páneurópai piknik 30. évfordulójára, ahol Orbán Viktor miniszterelnökkel vettek részt közösen egy ökumenikus istentiszteleten a soproni Evangélikus Templomban. A beszédekben mindkét politikus békülékeny és kooperatív hangot ütött meg, a német kancellár asszony a sajtótájékoztatóján úgy fogalmazott, hogy Magyarország nagyon jól használja fel az EU-s forrásokat. Hasonlóan pozitívan foglalta össze a kétoldali kapcsolatokat a 2020. július 17-én Budapestre látogató szövetségi védelmi miniszter asszony, az akkori CDU szövetségi elnöki pozíciót is betöltő Annegret Kramp-Karrenbauer, aki szerint „nincsen még olyan ország, mellyel ilyen intenzív a védelempolitikai együttműködése Németországnak”. (Dobrowiecki, 2023) Olaf Scholz szociáldemokrata kancellárral rövid pályafutása alatt is tartotta a magyar politikai vezetés a kapcsolatot, hisz Orbán Viktor miniszterelnök hivatalos látogatást tett német kollégájánál 2022. október 10-én, valamint 2024. június 21-én. Mindkét alkalommal a kancellár fogadta. 2024. augusztus 19-én Frank-Walter Steinmeier németországi szövetségi köztársasági elnök Sopronba látogatott, ahol méltatta a páneurópai pikniket és annak szervezőit. Köszönetet mondott Magyarországnak az akkori cselekedeteiért. Julia Gross német nagykövet 2024. október 2-án, a német egység napja alkalmából tartott budapesti ünnepi beszédében viszont erősen kormánykritikus hangot ütött meg, amire a magyar fél még másnap egy bekéréssel reagált.

A 2025. május 6-án hivatalba lépett Friedrich Merz szövetségi kancellár mindezekig semmilyen lépést nem tett a magyar kormánnyal történő szorosabb együttműködésre, holott külügyminisztere, Johann Wadepful ezt kilátásba helyezte.⁶ Beszédes, hogy hivatalos látogatás-

ra csak államtitkári szinten került sor 2025. július 14-én, az egyébként magyar felmenőkkel rendelkező Andreas Géza von Geyr német külügyi államtitkár személyében, aki elsősorban a Magyarországon büntetőeljárás elé néző Maja T. ügyében tárgyalta a magyar féllel. Gulyás Gergely miniszterelnökséget vezető miniszter 2025. augusztus 27-én tett bemutatkozó látogatást Thorsten Frei kancelláriaminiszternél. (Német Külügyminisztérium, 2025)

Dinamizáló impulzust adhat a magyar–német bilaterális kapcsolatoknak a legnagyobb német párt, az *Alternativa Németországért* (AfD) társelnökasszonyának, Alice Weidelnek a közel-múltban megtörtént magyarországi látogatássorozata és Alice Weidel esetleges későbbi fontos közpolitikai szerepe. Weidel deklarálta kancellár szeretne lenni 2029-ben, erre jelen állás szerint akár esélye is lehetne, de német belpolitikai okok folytán még sok minden történik addig. 2025-ben összesen négy alkalommal járt Weidel Budapesten, ahol minden egyes látogatás alkalmából (2025. február 12., 2025. május 29., 2025. július 29., 2025. október 20.) fogadta őt hivatalában Orbán Viktor miniszterelnök. Németországban a 2026-os év során összesen öt tartományi parlamenti választásra kerül sor és mindenhol az AfD további erősödése várható, a keletnémet Szász-Anhaltban, illetve Mecklenburg-Előpomerániában a párt első helyen végezhet, és akár egy vagy két miniszterelnököt állíthat. Ebben az esetben leomolhat a politikai tűzfal.

PÁRTPOLITIKAI KAPCSOLATOK

Orbán Viktor választási győzelme 1998-ban egyengette a Fidesz útját az Európai Néppárt-hoz (ENP) történő csatlakozásával. Erre azután került sor, hogy Helmut Kohl támogatta a Fideszt, és személyesen Orbán Viktort. Viszont az is igaz volt, hogy nevezetesen Orbán Viktor váltotta le 1998-ban a németek kedvenc magyar politikusát, az ő olvasatukban a határnyitást egy személyben lebonyolító Horn Gyulát. 2004-ben Helmut Kohl az európai parlamenti választás előtti győri Fidesz-kampánygyűlésén egyenesen Horn Gyulát köszöntötte, amit az okos tolmács „*Kürtös Gyula barátomat üdvözlöm*” mondattal próbálta enyhíteni.⁷ Az Európai Néppártban egy erős német vezetés érvényesült, és a CDU, valamint a bajor CSU nagyon támogatta az új tagpárt politikai munkáját, ami kiváltképp az ellenzéki időkben (2002–2010) jótékonyan hatott a pártpolitikai kapcsolatokra. Hasonló támogatásban Gyurcsány Ferencnek ismert okok folytán sose volt része, a nemzetközi megítélése hasonlóan rossz volt, mint a magyarországi. Európai szövetségei is hátat fordítottak neki, ami jelentősen hozzájárult 2009 márciusában bejelentett lemondásához. Orbán Viktor miniszterelnök Helmut Kohl volt német szövetségi kancellárral egészen annak haláláig szoros és személyes kapcsolatot ápolt, és 2016. április 19-én, Konrad Adenauer halálának 49. évfordulóján járt nála utoljára, mint Kohl utolsó külföldi vendége. Helmut Kohl tiszteletére egyébként 2015. június 2-án emlékkonferenciát szerveztek a Pesti Vigadóban, ahol Orbán Viktor mellett Wolfgang Schüssel volt osztrák kancellár, Bernhard Vogel volt Rajna-vidék-pfalzi és tübingiai miniszterelnök és Emil Constantinescu volt román elnök is felszólalt. A Fidesz tagsága az Európai Néppártban formálisan 2021-ben fejeződött be, de a 2019-ben bekövetkezett tagság felfüggesztése is jelentősen lehűtötte a kapcsolatokat, a régi szövetség egyúttal a CDU-n belül bekövetkezett változások miatt is átalakult, hisz a CDU lényegében 2018 októberétől Friedrich Merz 2022

januárjában átvett elnökségéig vezetés nélkül maradt, két rövid átmeneti elnökkel, Annegret Kramp-Karrenbauer és Armin Laschet személyében. (Bauer, 2021) A kooperáció így 2021 márciusában véget ért, amikor a Fidesz távozott az Európai Néppártból, így a német CDU már nem tartotta szövetségesének. Mindezt tetőzte Manfred Weber ENP-elnök és ENP-frakcióvezető politikája, aki személyesen Orbán Viktort tette felelőssé a 2019-es sikertelen EP-elnökségi kampányáért. Mint ismeretes, nem a Néppárt jelöltje, Manfred Weber lett akkoriban az Európai Bizottság elnöke.

Bár Németországban az AfD-t politikai karanténban tartják az ún. tűzfal miatt, a nemzetközi építkezését a párt már régen megkezdte. Ennek fontos állomása a magyar fővárosban tett látogatása, valamint Alice Weidel a *Conservative Political Action Conference* (CPAC) c. budapesti rendezvényen történő szereplése volt 2025. május 30-án. Ugyanakkor pártpolitikai szövetséget nem kötött a Fidesz az AfD-vel, hisz jelentősen a Fidesz által gründolt *Patrióták Európáért* európai parlamenti képviselőcsoportban a német párt nem foglal helyet. Számos közpolitikai kérdésben az AfD hasonló álláspontot képvisel, mint a Fidesz, így már csak idő kérdése a párt csatlakozása a Patriótákhoz.

A BILATERÁLIS KAPCSOLATOK JÖVŐJE

Az államközi kapcsolatok pártpolitikától független kezelésére azonban a magyar kormánypártoknak – a német belpolitikai viták és viszonyrendszerek miatt – külső tényezők okán kevés esélye volt, holott ezen megkülönböztetés a hagyományosan felfogott differenciált „politika” alapelve. Emiatt se áll már távol a magyar kormánypártoktól a pártpolitikai közelítés az AfD irányába. A német lakosság egyre nagyobb számaránya a magyarokhoz hasonlóan gondolkodik olyan sorsdöntő kérdésekben, mint a migráció, az ukrajnai háború lezárása, a munkaalapú társadalom, energetikai kérdések. Kiváltképp Kelet-Németországban nagyon hasonlóak a választói attitűdök, és Keleten dől el nemsokára, hogy az AfD kormányzati szerepet tud-e betölteni. Ezért a 2026-os év sorsdöntő év lehet a magyar-német politikai kapcsolatok alakítása terén is. A magyar állami vezetés változatlanul nagy figyelmet szentel a magyar-német kapcsolatrendszer minden szegmensére, a németországi eseményekre és az ott megfigyelhető változó közhangulatra is. Az eddigi tapasztalatok alapján minden Magyarországról szóló vita és diskurzus többet árul el a német közviszonyokról, mint gondolnánk. Ezért maga Magyarország a migrációs politikájával, a társadalompolitikai, gazdaságpolitikai megközelítésével erősen formálja a német közbeszédet is, hisz minden politikai cselekvés maga után vonja azt a jogos kérdést, hogy nem tudna-e a német politikai vezetés a jelenben vagy jövőben a magyarországihoz hasonló, illetve az itteni tapasztalatok alapján megfontolt, jövőbe vezető célkitűzést megvalósítani saját országában. Erre a kérdésre adnak választ a német szavazók, és e kérdés áll majd a magyar-német politikai párbeszéd középpontjában.

ÖSSZEGZÉS

A magyar-német kapcsolatok sokszínűek, mélyen gyökereznek, és a változó politikai időszakokat is jól tudták kezelni. A két ország viszonyrendszere stabil és fenntartható. Igaz ez a bi-

laterális összeköttetések minden szegmensére. A magyar kormányzat immáron 16 éve nagy sikerrel viszi Magyarország ügyeit és képviseli nemzeti érdekeit idehaza és külföldön, változó összetételű német politikai partnerekkel. A jövőben is fontos marad a német reláció, annak ellenére, hogy egy időre különböző politikai színezetű kormánya van a két országnak. Egy esetlegesen e téren bekövetkező németországi változás viszont egy, az amerikai viszonyrendszerhez hasonló dimenziójú pozitív változást eredményezhet a magyar–német bilaterális politikai kapcsolatokban.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AHK (2025): Link: <https://www.ahkungarn.hu/hu/content/download/698504/11850458?version=1> (2026.01.17.).
- Balsay, Endre – Varga, András (2011): Menekülés a hazából. Déli-Hanság 1956. november-december. Kapuvár: Saját kiadás.
- Bauer, Bence (2021): A Fidesz és a Néppárt – egy szövetség kifulladás. Mandiner Online. <https://mandiner.hu/velemeney/2021/03/fidesz-epp-egy-szovetseg-kifulladasa> (2026.01.17.).
- Bauer, Bence (2023): Ende eines Mythos. In: Bauer, Bence, ed., 2023. Ungarn ist anders. Budapest: MCC Press, pp. 203–211.
- Bauer, Bence (2025): Hungary and Germany: Perceptions and Realities. Hungarian Conservative, Volume 5 (2025), no. 4, pp. 38–45.
- Bollwahn, Barbara (2009): Wer traf wen? Deutsch-deutsche Urlaubsbegegnungen am Balaton. In: Haase, Jürgen – Togay, János Can: Deutsche Einheit am Balaton. Die private Geschichte der deutsch-deutschen Einheit. Berlin: Be.bra, pp. 36–40.
- Dobrowiecki, Péter (2023): Faktenwissen Ungarn: Verteidigungspolitik in Ungarn. Budapest: Magyar–Német Intézet az Európai Együttműködésért, pp. 8.
- Fodor, Kinga (2024): Auf den Spuren des deutschen Erbes in Ungarn. In: Rab, Irén, 2024. Ungarnreal – Ungarn aus erster Hand. Budapest: Kárpátia Stúdió Kft. pp. 392–393.
- Gulyás, Gergely (2021): A politikumfelfogás különbségei és hasonlóságai Magyarországon és Németországban: A német és a magyar identitás alapkérdései. In: Szalai, Zoltán – Orbán, Balázs, 2019. Ezer éve Európa közepén: A magyar állam karaktere. Budapest: Mathias Corvinus Collegium – Tihanyi Alapítvány, pp. 27–28.
- Hettyey, András (2019): Hegemonia helyett – Magyar–német kapcsolatok 1990–2002 között. Budapest: L'Harmattan Kiadó. pp. 23.
- Horthy Miklós levele Habsburg Ottónak, kelt Weilheim, 1948. augusztus 24., Habsburg Ottó Alapítvány (HOAL).
- Horváth, István (2000): Die Sonne ging in Ungarn auf. Erinnerungen an eine besondere Freundschaft. München: Universitas, pp. 295.
- Jauer, Joachim (2008): Urbi et Gori – Christen als Wegbereiter der Wende. Freiburg am Breisgau: Herder, pp. 125.
- Kaszás, Veronika (2015): Erdélyi menekültek Magyarországon 1988–1989. Budapest: Gondolat.
- Kiss, Rita (2022): Aus Ungarn nach Bayern – Ungarnflüchtlinge im Freistaat Bayern 1956–1973. Regensburg: Verlag Friedrich Pustet. pp. 64/66.
- Klebsberg, Kunó (1928): Párttörténelem és nacionalizmus. In: Klebsberg, Kunó, 1928. Neonacionalizmus. Budapest: Athenaeum, pp. 77–81.
- KSH: Magyarország legfontosabb partnerei a szolgáltatás-külkereskedelemben forint- és euróadatok alapján. [17.1.1.31.] Link: https://www.ksh.hu/stadat_files/kkr/hu/kkr0024.html (2026.01.17.).
- KSH: Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok, az állampolgárság országa és nem szerint, január 1. [22.1.1.23.] Link: https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0023.html (2026.01.16.).
- Kövér László beszéde a Magyarországi Németek Elhurcolásának és Elűzetésének Emléknepjén, Link: <https://www.orszaggyuleselnok.hu/archivum/-/cik/69593952> (2026.01.20.)
- Laczkó, Mihály (1977): Széchenyi és Kossuth vitája. Budapest: Gondolat.

- Marinovich, Endre (2023): Az Antall-kormány németországi politikája egy történelmi barátság tükrében. Budapest: Retörki, pp. 113–123.
- Német Külügyminisztérium (2025): Germany and Hungary: Bilateral relations. Link: <https://www.auswaertiges-amt.de/en/aussenpolitik/laenderinformationen/ungarn-node/hungary-227940>
- Oplatka, Andreas (2009): Der erste Riss in der Mauer. September 1989 – Ungarn öffnet die Grenze. Wien: Zsolnay, pp. 203.
- Orbán Viktor beszéde a magyarországi németek elhurcolásának és elűzésének emléknapiján (2016. január 19.) Link: <https://2015–2022.miniszterelnok.hu/orban-viktor-beszede-a-magyarorszag-i-nemetek-elhurcolasának-es-eluzetesének-emleknapiján/> (2026.01.10.).
- Pozsgay, Imre (2009): Németországgal és a németekkel a rendszerváltáskor. In: Kaiser, Hans – Lobenwein, Norbert, 2009. 89–09. A rendszerváltás pillanatai. Budapest: Volt Produkció, pp. 97 (német kiadás).
- Slachta, Krisztina (2016): Megfigyelt szabadság. A keletnémet és a magyar állambiztonsági szervek gyüttműködése a Kádár-kori Magyarországon 1956–1990. Pécs: Kronosz.
- Tóth, Ágnes (2018): Dokumentumok a magyarországi németek történetéhez 1944–1953. Budapest: Argumentum.
- Ungváry, Krisztián (2013): A kitörés. In: Ungváry, Krisztián, 2013. Budapest ostroma. Budapest: Corvina, pp. 187–226.
- Worldometer (2025) Link: <https://www.worldometers.info/hu/gdp/nemetország-gdp/> (2026.01.17.) és a magyar adatokra való tekintettel. Link: <https://www.worldometers.info/hu/gdp/magyarország-gdp/> (2026.01.17.)
- 88/2012. (XII. 12.) OGY határozat a magyarországi németek elhurcolásának emléknapijáról, Link: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a12h0088.OGY> (2026.01.17.)

JEGYZETEK

- 1 A sváb kifejezés használata a magyar nyelvben gyakran gyűjtőfogalomként használatos a magyarországi németiség megnevezésére.
- 2 Pont a sorsdöntő soproni népszavazási kampány izgalmas heteiben jelent meg IV. Károly a legnémetajkúbb magyar városban, Sopronban, ahonnan restaurációs kísérletét indította.
- 3 A német Antifa brutális támadást indított 2023. februárban a kitörésre emlékezők és más nem érintett járókelők körében, lásd: Bauer, B., 2025. Recht statt Freiheit für Maja T. In: Preußische Allgemeine Zeitung, No 29/2025, Hamburg: Preußische Allgemeine Zeitung. <https://paz.de/artikel/recht-statt-freiheit-fuer-maja-t-a14997.html> (2026.01.10.).
- 4 Helmut Kohl 1989. december 16-án Budapesten így fogalmazott: „A magyarok verték ki az első téglát a berlini falból.”, lásd: <https://www.bundesregierung.de/breg-de/schwerpunkte/deutsche-einheit/kohl-dankt-den-ungarn-480470> (2026.01.16.). A későbbiekben az alábbi idézete is napvilágot látott: „A Brandenburgi kapu alatti föld magyar föld is, mivel a német újraegyesítés felé az első lépés a páneurópai pikniken történt.”, lásd: <https://m.multikor.hu/a-nemet-ujraegyesules-fele-az-első-lepesek-a-magyar-osztrak-hataron-trtentek-20190627> (2026.01.16.).
- 5 Lásd: Nézőpont Intézet nemrégiben Budapesten és Erfurtban bemutatott magyar-német barométere 2025, <https://nezopont.hu/hu/tevekenyseink/sajtokozlemenyek/nemet-magyar-barometer-2025> (2026.01.16.).
- 6 Lásd: <https://regionalheute.de/wadepful-noch-einmal-hand-richtung-budapest-ausstrecken-1744686124/#:~:text=Ungarn%20trotz%20der%20Politik%20von%20Premier%20Viktor,Wadepful:%20%22Wir%20erwarten%20aber%2C%20dass%20man%20dann> (2026.01.17.).
- 7 Balog Zoltán szóbeli közlése a szerzőnek 2025. október 6-án Budapesten.

Dr. Matuz János

A közvetlen uniós források hatása a tagállami szuverenitásra

The Impact of EU Funding Under Direct Management on Member State Sovereignty

„A jó menedzsment rendkívüli módon képes pénzt termelni; a rossz menedzsment pedig még a kedvező környezetet is elszalasztja.”

“Good management has an extraordinary way of making money for you, and bad management, no matter how favorable the environment, has a way of missing opportunities.”

Robert B. Wilson,
közgazdász/economist

Összefoglalás

A tanulmány a közvetlen irányítású uniós források tagállami eloszlását és azok szuverenitásra gyakorolt pénzügyi hatását vizsgálja. Az empirikus elemzés az Európai Bizottság nyilvános adatbázisaira épül, elsősorban a Financial Transparency System több százezer soros pályázati adataira, amelyeket több lépcsőben tisztított és összehasonlító módszerrel elemzett a szerző. Az eredmények azt mutatják, hogy a közvetlen uniós források döntő hányadát, 84,86%-át továbbra is a 2004 előtt csatlakozott tagállamok szervezetei nyerik el. Az „új” tagállamokban 143 € az egy főre jutó támogatás, míg a „régiekben” 235 € a 2021–2024 közötti négy évben. A tanulmány arra a következtetésre jut, hogy a forráselosztás jelenlegi mintázata a gazdasági szuverenitás aszimmetrikus erőzóját eredményezi, különösen a kevésbé fejlett tagállamok esetében.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: C40, C46, F50, F53, O31, O52

Kulcsszavak: közvetlen uniós források, EU támogatás, szuverenitás, innováció

DR. MATUZ JÁNOS, PhD hallgató, Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola, Széll Kálmán Állampénzügyi Kutatóműhely, Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, Nemzeti Közszerzői Egyetem (matuz.janos@uni-nke.hu)

Summary

This paper examines the distribution of European Union funding under direct management among Member States and its financial implications for national sovereignty. The empirical analysis is based on the Financial Transparency System (FTS), comprising several hundred thousand project-level records. The results show that the majority of direct EU funds, 84.86 percent continue to be awarded to organisations in Member States that joined before 2004. In the “New” Member States, the per capita grant is €143, while in the “Old” Member States it is €235 over the four-year period 2021–2024. The paper concludes that the current allocation pattern of direct EU funds may contribute to an asymmetric erosion of economic sovereignty, particularly affecting less developed Member States.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: C40, C46, F50, F53, O31, O52

Keywords: direct EU funds, EU grants, sovereignty, innovation

BEVEZETÉS

Az Európai Unió költségvetési és kormányzási rendszerében az elmúlt másfél-két évtizedben fokozatos, ugyanakkor strukturális jelentőségű átalakulás ment végbe (Craig, 2018). *A hagyományosan domináns megosztott irányítású politikák – elsősorban a kohéziós politika és a közös agrárpolitika – mellett egyre nagyobb szerepet kapnak a közvetlen irányítású uniós programok.* E források volumene, tematikus lefedettsége és intézményi súlya mára elérte azt a szintet, amely indokoltá teszi azok önálló elemzését nemcsak költségvetési, hanem szuverenitáselméleti szempontból is.

A szuverenitás modern értelmezésében egyre nagyobb hangsúlyt kap a *gazdasági és fiskális dimenzió*. A gazdasági szuverenitás az állam azon képességét jelenti, hogy önállóan alakítsa gazdaságpolitikáját, iparpolitikáját, költségvetési prioritásait és fejlesztési stratégiáit (Lentner, 2019). A globalizáció, a nemzetközi szervezetek, az EU és ez utóbbin belül a jelen tanulmány tárgyát képező közvetlen uniós források megjelenése és folyamatos térnyerése új minőséget képvisel ebben a folyamatban. *Míg a hagyományos kohéziós politikában és az agrártámogatásokban a tagállamok jelentős szerepet játszanak a források programozásában és végrehajtásában, addig a közvetlen irányítású alapok esetében a döntéshozatal és a végrehajtás döntően uniós szinten történik. Ez nyilvánvalóan jelentős hatással van a tagállamok szuverenitására, még akkor is, ha formálisan nem jár együtt újabb hatáskör-átruházással.*

A közvetlen uniós források alapvetően háromféle módon gyakorolnak hatást a tagállami szuverenitásra:

- I. a források elosztása révén (pénzügyi hatás),
- II. az uniós intézmények, végrehajtó ügynökségek, decentralizált szervezetek növekvő szerepe és részesedése révén (intézményi hatás),
- III. a forrásokból megvalósítandó programok céljai révén (politikai hatás).

Mind a három tényező egyformán fontos és kutatandó, azonban terjedelmi okok miatt a jelen cikkben elsősorban a pénzügyi és az intézményi hatásra fókuszálok, míg a politikai hatást csak tömören foglalom össze.

A közvetlen uniós források hatását a kohézióra a jelen cikkben külön nem vizsgálom a területi korlátok miatt, valamint azért, mert arról korábban már írtam szerzőtársaimmal (Pató–Petri–Matuz, 2023).

KÖZVETLEN, MEGOSZTOTT ÉS KÖZVETETT IRÁNYÍTÁSÚ UNIÓS PROGRAMOK

Az EU költségvetéséből finanszírozott valamennyi pályázati felhívás, menedzsment szempontból az alábbi három fő csoportba sorolható be:

- *Közvetlen irányítású programok: az uniós finanszírozást közvetlenül az Európai Bizottság kezeli.* Ilyen programok a Horizon Europe, Erasmus+, Digital Europe Programme, Connecting Europe Facility, Single Market Europe, European Defence Fund, CERV, Creative+ hogy csak a legnagyobbakat és legismertebbeket említsem. Ma már több mint 50 különböző közvetlen uniós program van, amelyet a jelen 2021–2027-es költségvetési ciklusban a Bizottság 99 különböző jogcímen oszt szét.
- *Megosztott irányítású programok: az Európai Bizottság és a tagállamok nemzeti hatóságai közösen kezelik a finanszírozást.* Ide tartozik az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA), az Európai Szociális Alap Plusz (ESZA+), a Kohéziós Alap (KA), Igazságos Átmenet Alap (IÁA) és az Európai Tengerügyi, Halászati és Akvakultúra-alap (ETHAA) amelyeket kiegészít a Helyreállítási és Rezilienciaépítési Eszköz (RRF) forrásai. Szintén idetartoznak a Közös Agrárpolitika (KAP) forrásai.
- *Közvetett irányítás: a finanszírozást partnerszervezetek vagy más hatóságok kezelik az EU-n belül vagy kívül.* A humanitárius segítségnyújtásra és a nemzetközi fejlesztésre szánt uniós költségvetés nagy részét például közvetett irányítással hajtják végre.

„A 2014–2020 közötti időszakra vonatkozó teljes kötelezettségvállalási előirányzatok általános százalékos aránya alapján az EU költségvetésének 74 %-át megosztott irányítású módszerrel (a tagállamok által) kezelik, 18 %-át közvetlenül az Európai Bizottság, beleértve annak küldöttségeit és végrehajtó ügynökségeit, a fennmaradó 8 %-ot pedig közvetett irányítású módszerrel nemzetközi szervezetek, decentralizált ügynökségek és közös vállalkozások, nemzeti ügynökségek, szakosodott uniós szervek és harmadik országok kezelik.” – olvashattuk a Bizottság az uniós programokról szóló 2019. évi jelentésében. Tekintettel arra, hogy Kötelezettségvállalási előirányzatok felső határa 960,0 milliárd euró volt 2011-es árakon, folyóárakon 1080 milliárd euró (amelyet a szakirodalom használ) az Európai Bizottság által közvetlenül irányított programok összértéke 2014 és 2020 között 194,4 milliárd euró volt. Ebből a kutatás-fejlesztésre fókuszáló Horizon 2020 program közel 80 milliárd eurót, azaz a közvetlen uniós programok 41,2%-át tette ki.

A Multiannual Financial Framework (MFF) 2021–2027 időszakában az Európai Unió költségvetésének végrehajtási struktúrája érdemben eltér a 2014–2020-as ciklustól. A Tanács által elfogadott többéves pénzügyi keret szerint az EU teljes kötelezettségvállalási plafonja 1074,3 milliárd euró 2018-as árakon (folyóáron 1210,9 milliárd euró), amelyet a NextGenerationEU eszköz egészít ki 806,9 milliárd euróval.

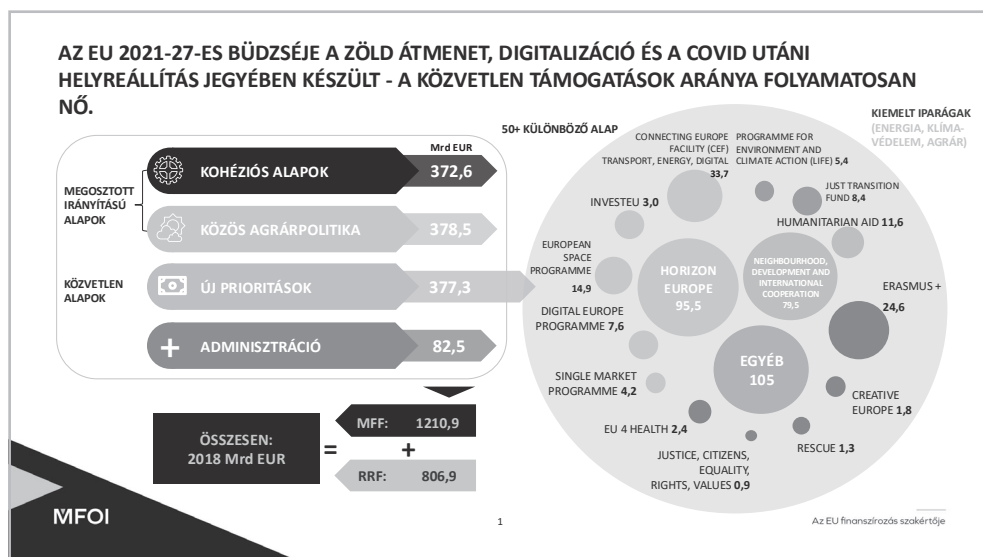
A Bizottság hivatalos költségvetési bontása szerint a közvetlen irányítású programok összértéke a 2021–2027-es időszakban 377,3 milliárd eurót tesz ki (folyóárakon). Ezeket a forrásokat közvet-

lenül az Európai Bizottság hajtja végre, ideértve az uniós végrehajtó ügynökségeket (pl. REA, EACEA, HADEA) is. *Ez a volumen az uniós költségvetés mintegy egyharmadát jelenti (a korábban 18%), ami strukturális elmozdulást jelez a megosztott irányítás dominanciájától a központosítottabb végrehajtás irányába.*

Ezzel párhuzamosan az Európai Bizottság költségvetési és teljesítményjelentései alapján a 2021–2027-es időszakban, a megosztott irányítás (elsősorban kohéziós politika és közös agrárpolitika) aránya 56%-ra csökkent a korábbi 74%-ról.

A Bizottság 2025. július 17-én mutatta be a 2028–2034-es MFF tervezetét. A bizottsági javaslat szerint az EU költségvetése 2028–2034-re közel €2 000 milliárd euró (folyóárakon) lehet és a javaslat alapján megállapítható, hogy a közvetlen és közvetett irányítású programok aránya tovább növekszik, a tagállamokkal megosztott programok (kohézió és agrártámogatás) tovább csökken és a nemzetközi szervezetek szerepe, bevonása szintén növekszik. *Azaz összességében nemcsak az EU költségvetése növekszik MFF-ről MFF-re, hanem a Bizottság által közvetlenül irányított források aránya is.*

1. ábra: Az EU költségvetésének megoszlása folyóárakon irányítás szerint

Forrás: Magyar Fejlesztőszövetség Iroda Nonprofit Kft., www.mfoi.org

Közvetlen irányítás esetén az Európai Bizottság közvetlenül felelős a program végrehajtásának minden lépéséért, köztük a

- pályázati felhívások kiírásáért;
- benyújtott javaslatok értékeléséért;
- támogatási megállapodások megkötéséért;
- a projekt megvalósításának nyomon követéséért;
- az eredmények értékeléséért;
- fizetések teljesítéséért.

Ezeket a feladatokat a Bizottság szervezeti egységei vagy/és azok által megbízott végrehajtó ügynökségek végzik el, (nem kevés intézményi és humán erőforrás kapacitás ráfordításával). A pályázóknak közvetlenül a Bizottság által fenntartott elektronikus felületeken – többségében a Funding and Tenders portálon kell benyújtani pályázatukat angolul és amennyiben nyernek, úgy a Bizottság szervezeti egységeivel kötnek támogatási szerződést és az általuk kijelölt szervezetekkel tartják a kapcsolatot, nyújtják be a pályázati elszámolásait, stb.

Az irányítás különbözősége mellett, a másik fontos különbség a közvetlen uniós és a megosztott irányítású programok között az a verseny földrajzi területe. A megosztott irányítású közös agrárpolitika és a kohéziós programok pályázati felhívásaira csak egy-egy tagállamban honos szervezetek pályázhatnak és azok versenyeznek egymással, míg a *közvetlen irányítású forrásokra az EU egész területéről – sőt sok esetben azon túlterjedően egy-egy programhoz társult nem-EU tagállamokból is pályázhatnak.*

MÓDSZERTAN

Adatbázisok

Valamennyi a jelen cikkben szereplő adat az Európai Bizottság által fenntartott nyilvános adatbázisból származik.

A közvetlen uniós forrásokra vonatkozó adatokat az Európai Bizottság Költségvetési Főigazgatósága (Directorate-General for Budget, European Commission) által fenntartott Financial Transparency System (FTS) adatbázisából gyűjtöttem össze.

A demográfiai és makrogazdasági adatok tekintetében az EuroStat adatbázisait használtam. Segítségemre volt a Funding and Tenders adatbázisa, amely a Bizottság központi pályázati online felülete és a Bizottság által fenntartott nyertes pályázatokat összefoglaló pályázati adatbázisai, un. Dashboard-jai.

Szintén segítségemre volt a Horizon Dashboard, a nyertes Horizont projekteket tartalmazó Cordis adatbázis, Bizottság 2024. évi pénzügyi beszámolója, a Bizottság „EU kiadásai és bevételei 2014 és 2020”, az „EU kiadásai és bevételei 2021 és 2027” közötti adatbázisai, az EU Kiadásai és Bevételei – 2000–2023 adatbázis és az Európai Számvevőszék éves jelentései 2021, 2022, 2023, 2024.

Az adatbázisok jellemzői

Az FTS valamennyi nyertes pályázat adatait tartalmazza, amelyet a kedvezményezettek közvetlen uniós forrásból nyertek el. Az FTS, csakúgy mint a Bizottság által fenntartott Dashboard-ok – köztük a Horizon Dashboard – a kedvezményezettek megnevezését és az általuk elnyert, költségvetési kifejezéssel élve: „lekötött” vissza nem fizetendő támogatást tartalmazza és nem az évente kifizetett összegeket, (mint a Bizottság által közzétett éves pénzügyi jelentések).

Az FTS adatbázis nem tartalmazza a tagállamokkal megosztott irányítású alapok pl. az ERF, az ESZA+, a KA, stb. kötelezettségvállalásait, tartalmazza viszont az RRF kötelezettségvállalásokat.

A kutatás menete

Annak érdekében, hogy a 2021–2027-es uniós költségvetés (MFF) mintegy egyharmadát, azaz 377,3 Mrd euró a Bizottság által közvetlenül irányított támogatások megoszlását vizsgálhassam először letöltöttem, mind a 27 tagállamban székelő szervezetek 2021 és 2024 között elnyert támogatásait. Így létrejött egy 382986 soros excel-táblázat, amely 2021–2024 időszakban tartalmazta valamennyi nyertes pályázatot, kedvezményezettenkénti bontásban.

Ezt követően kizártam (i) a nem közvetlen uniós irányítású programokat (pl.: RRF, Cohesion Fund, stb.), (ii) azokat, amelyek esetében nem érvényesül az EU27-re kiterjedő verseny (pl.: (2.1.122 – Cohesion Fund (CF), contribution to the Connecting Europe Facility (CEF) – Transport), és (iii) azokat is, amelyekben van a tagállamokkal közösen irányított komponens (pl.: LIFE). Így létrejött egy olyan adatbázis, amely a tisztán közvetlen uniós nyertes pályázatokot tartalmazza. Tételesem az alábbi programokat zártam ki:

- 1.0.2SPEC – Actions financed under the prerogatives of the Commission and specific competences conferred to the Commission
- 9th, 10th, 11th European Development Fund (EDF)
- 2.1.11 – European Regional Development Fund (ERDF)
- 2.1.121 – Cohesion Fund (CF)
- 2.1.122 – Cohesion Fund (CF), contribution to the Connecting Europe Facility (CEF) – Transport
- 2.1.311 – European Social Fund (ESF)
- 2.2.13 – Support to the Turkish-Cypriot Community
- 2.2.21 – European Recovery and Resilience Facility (incl – Technical Support Instrument)
- 2.2.23 – Financing cost of the European Union Recovery Instrument (EURI)
- 2.2.2SPEC – Actions financed under the prerogatives of the Commission and specific competences conferred to the Commission
- 2.2.312 – Employment and Social Innovation
- 2.2.3SPEC – Actions financed under the prerogatives of the Commission and specific competences conferred to the Commission
- 3.1.11 – European Agricultural Guarantee Fund (EAGF)
- 3.2.12 – European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD)
- 3.2.13 – European Maritime, Fisheries and Aquaculture Fund (EMFAF)
- 3.2.14 – Sustainable Fisheries Partnership Agreements (SFPA) and Regional Fisheries Management Organisations (RFMO)
- 3.2.21 – Programme for Environment and Climate Action (LIFE)
- 3.2.22 – Just Transition Fund
- 3.2.23 – Public sector loan facility under the Just Transition Mechanism (JTM)
- 3.2.2SPEC – Actions financed under the prerogatives of the Commission and specific competences conferred to the Commission
- 4.0.11 – Asylum, Migration and Integration Fund (AMIF)

- 4.0.211 – Integrated Border Management Fund (IBMF) – Instrument for border management and visa (BMVI)
- 4.0.212 – Integrated Border Management Fund (IBMF) – Instrument for financial support for customs control equipment (CCEi)
- 5.0.11 – Internal Security Fund (ISF)
- 5.0.12 – Nuclear decommissioning (Lithuania)
- 5.0.13 – Nuclear Safety and decommissioning (incl – For Bulgaria and Slovakia)
- 5.0.1SPEC – Actions financed under the prerogatives of the Commission and specific competences conferred to the Commission
- 6.0.1SPEC – Actions financed under the prerogatives of the Commission and specific competences conferred to the Commission
- S.0.2 – European Globalisation Adjustment Fund (EGF)
- S.0.4 – Brexit Adjustment Reserve

A szűrés következő szintjét azon az államok részvételével működő klasszikus nemzetközi szervezetek jelentették, amelyek jelentős forrásokat nyernek el rendszeresen a Bizottságtól. Az EU területén számos ilyen nemzetközi szervezet működik, pl. FAO, Európa Tanács, NATO, OECD, stb., amelyek „pályázati részesedését” nem számíthatjuk be egyik tagállaméba sem. A nemzetközi szervezetek által elnyert forrásokat a 7. sz. Táblázatban mutatom be. Ugyanakkor a nem állami részvétellel működő nemzetközi NGO-k adatait nem szűrtem ki.

Ezt követően zártam ki az összes uniós intézményt, végrehajtó ügynökséget, a kutató-fejlesztő „Joint Undertaking”-et, az Európai Beruházási Alapot (EIF), amelyek szerepeltek a Bizottság 2024. évi Éves Pénzügyi Jelentésében, mint konszolidációs körbe tartozó szervezetek. Ezt kiegészítettem néhány olyan szervezettel, amely ugyan nem tartoznak a Bizottsággal egy konszolidációs körbe, azonban uniós jellegük vitathatatlan (pl.: Európai Központi Bank, Európai Beruházási Alap, stb.). Az ezen szervezetek részére juttatott támogatások túlnyomórészt a 4.0.2DAG – Decentralised Agencies jogcímen jelennek meg az FTS-ben, ugyanakkor az EU-s szervezetek által más jogcímen (pl. Horizont Europe) kapott forrásokat is egységesen kizártam. Az EU intézményei és az EU-hoz kapcsolódó szervezetek által elnyert közvetlen uniós forrásokat az 5. sz. Táblázatban mutatom be.

Ezen kizárás indoka, hogy ezen támogatások nem egy-egy tagállam gazdasági vagy kutatás-fejlesztési kapacitáit erősítik, hanem uniós szintű intézmények működését finanszírozzák vagy általuk elnyert projektekhez kötődő támogatások vagy őket bízták meg a támogatások különböző feltételek szerinti szétosztásával (cascade finanszírozás). Amennyiben ezek a kifizetések a tagállami bontásban szerepelnének, az jelentősen torzítaná az egyes tagállamok tényleges részesedését a közvetlen uniós forrásokból. Különösen Belgiumét és Luxemburgét, ahol a legtöbb EU-s intézmény és ügynökség székhelye található.

Magyarország esete (is) jól illusztrálja az Uniós szervezetek helyzetét és szerepét: *a budapesti székhellyel rendelkező Európai Innovációs és Technológiai Intézet (EIT) 1,671 Mrd. euró többségében Horizont Európa támogatásban részesült 2021 és 2024 között, míg a hazánkban székelő összes többi szervezet (cégek, egyetemek, kutatóintézetek stb.) ennek kevesebb mint nyolcadrészét, összesen 211 millió forint támogatást kapott.* Az EIT beszámítása a magyar részesedésbe módszertanilag félrevezető lenne, mivel az EIT forrásai nem Magyarország nemzeti K+F-kapacitását növelik, hanem uniós szintű

feladatellátást finanszíroznak. Ugyanez vonatkozik a Szlovákiában székelő European Labour Authority-re, a Lengyelországban található European Border and Coast Guard Agency-re (Frontex), a Csehországban található European Union Agency for the Space Programme-ra, hogy csak a V4 országokat említsem.

Ezt követően az adatbázist megtszítítottam az elsősorban nem az EU területét érintő fejlesztési programoktól:

- 6.0.111 – Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument – Global Europe (NDICI – Global Europe)
- 6.0.112 – European Instrument for International Nuclear Safety Cooperation (INSC)
- 6.0.12 – Humanitarian Aid (HUMA)
- 6.0.13 – Common Foreign and Security Policy (CFSP)
- 6.0.14 – Overseas Countries and Territories (OCT) (including Greenland)
- 6.0.15 – MFA+
- 6.0.21 – Pre-Accession Assistance (IPA III)
- 6.0.22 – Reform and Growth Facility for Western Balkans
- O.0.4 – Ukraine Facility

Amennyiben ezen programokat is bevettem volna a kutatásba az jelentősen torzította volna elsősorban az EU alapító tagállamainak adatait, lévén, hogy az itt székhellyel bíró nagy NGO-k nyerik el ezen támogatások döntő többségét, azért, hogy utána azt az EU-n kívüli fejlesztési célokra vagy humanitárius segélyként szétosszák.

Ezt követően a fenti lépéseket megismételtam a 2014–2020-as uniós költségvetés első négy évének nyertes pályázataival is, amelynek eredményeképpen létrejött egy strukturált 221912 soros excel-táblázat.

Az adattisztítás eredményeként két olyan adatbázis jött létre, amely kizárólag azokat a közvetlen uniós támogatásokat tartalmazza, amelyeket egy-egy tagállam for-profit vagy non-profit privát, állami vagy önkormányzati szektorában tevékenykedő szervezet nyert el 2014–2017 és a 2021–2024 között és a támogatás többsége nem az EU-n kívüli területre került. Ez biztosítja, hogy a Bizottság által tagállami beleszólás nélkül menedzselte közvetlen uniós források tagállamok közötti megosztásáról tényleges képet kapjunk.

Az idősoros évenkénti támogatásokat vizsgálva látható, hogy (i) az elnyert támogatások volumene évről évre jelentősen változik, (ii) az MFF első pénzügyi évében pl. 2021-ben az MFF programjaiból elnyert támogatások összege a kétharmadát sem éri el az ezt követő éveknek. Ennek elsődleges oka az új MFF programjaira épülő pályázati rendszer „felállításában” és a pályázatok lebonyolításának időtartamában keresendő. Emellett egy-egy év adata nagyon sok tényezőtől függ: milyen felhívások jelentek meg a programokban, azon mekkora volt a túljelentkezés, egy-egy nagyobb nyertes projekt, stb. Erre tekintettel a *négy évet felölelő kumulált adatok adnak valódi képet a közvetlen uniós források elosztásáról szemben egy-egy év adatával.* Ezért a lakosságárányos támogatást is minden esetben a négy évet felölelő kumulált adatokra számoltam.

Az egy millió fő alatti tagállamok – Luxemburg, Málta, Ciprus – egy főre jutó támogatási értékei természetesen rendkívül kiugró értékek. Ciprus esetében a kiugró érték abból is fakad, hogy 2022-ben került aláírásra az Eurasia Interconnector PCI (pályázati azonosító: 101069980) CEF projekt kivitelezési munkáira vonatkozó támogatási szerződés, amelynek

közvetlen uniós támogatástartalma 436 millió euró, ami önmagában több mint harmada a ciprusi kedvezményezettnek összes támogatásának. Az 1200 km hosszúságú Eurasia Interconnector fogja összekötni Görögország, Ciprus és Izrael villamos energia átviteli hálózatát, amely nyilvánvalóan nem csak ciprusi érdek, ugyanakkor a ciprusi bejegyzésű Euroasia Interconnector Limited részesült a közvetlen uniós támogatásban és emiatt Ciprusnál jelenik meg e-támogatás. (A projekt egyébként 100 millió euró RRF támogatást is kapott.)

A 2021–2024-es adatokat összehasonlítottam a 2014–2017 közötti adatokkal. Tekintettel arra, hogy az előző MFF-ben a közvetlen uniós források a jelenleginek a felét sem érték el, így az összehasonlításban elsősorban a százalékos értékekre érdemes figyelni. *A százalékos értékek pontossága érdekében a 2014–2017 közötti adatokban Nagy Britanniát nem vettem figyelembe és ezen időszakban is csak az EU 27 tagállamával számoltam és azt vettem 100%-nak.*

A kutatás összehasonlító logikája elsősorban a 2004. január 1-e előtti és azt követően csatlakozó ún. „Új” és „Régi” tagállamok közötti eltérésekre épül. E megközelítés nem normatív vagy politikai alapú megkülönböztetésből indul ki, hanem abból a felismerésből, hogy a közvetlen uniós programok működési logikája eltérően hat a különböző fejlettségi és intézményi adottságokkal rendelkező országokra. Az összehasonlító dimenzió egyúttal segít elkerülni az egyedi tagállami esetek túlértékelését, és rávilágít arra, hogy a megfigyelhető jelenségek rendszerszintű sajátosságokból fakadnak.

A módszertani keret így alkalmas arra, hogy a közvetlen uniós források szerepét ne elszigetelt szakpolitikai eszközként, hanem az európai gazdasági kormányzás átalakulásának integráns elemeként értelmezze, különös tekintettel a tagállami szuverenitás gazdasági területeire, mint energetika, közlekedés, informatika, stb.

A KÖZVETLEN UNIÓS FORRÁSOK ELOSZLÁSA

A NYERTES SZERVEZETEK KÖZÖTT A TAGÁLLAMOK SZERINTI BONTÁSBAN

2021. január 1. és 2024. december 31. közötti négy év alatt a Bizottság ill. az általa megbízott szervezetek 96,08 milliárd euró közvetlen uniós támogatás kifizetésére vállaltak kötelezettséget a 27 tagállamból származó nyertes kedvezményezettnek részére levonva a módszertanban ismertetett elemeket. A 2004. január 1-e előtt csatlakozott „Régi” tagállamok szervezetei nyerték el a támogatások 84,86%-át, míg az „Új” tagállamok a támogatások 15,14%-át kapták. Az „Új” tagállamok az EU 449,3 millió fős lakosságának 22,63%-át teszik ki. *A „Régi” tagállamokban 235,-€ az egy főre jutó támogatás, az „Új” tagállamokban 143,-€. Az uniós átlag 214,-€.*

Amennyiben előzetesen nem vontam volna le az EU-n kívüli fejlesztési programok támogatásait, amelyet szinte kizárólag a „Régi” tagállamokban regisztrált szervezetek osztnak szét (és nyilvánvalóan a szétszóró szervezetek is részesednek belőle), úgy a „Régi” tagállamok részesedése még nagyobb lenne.

A magyar pályázók az elmúlt négy évben 866,5 millió euró közvetlen uniós forrást nyertek el, ami a közvetlen uniós források 0,90%-a. Hazánkban 90,-€ közvetlen uniós támogatás jut egy főre, ami az uniós átlag 42%-a. Ezen értéket tekintve sajnos csak Romániát előzzük meg.

1. táblázat: A közvetlen uniós források megoszlása a nyertes pályázók honossága szerint tagállamonként abszolút értékben és lakosságarányosan 2021–2024 között

Országok	Lakosság az EU27 %-ában (2024)	Közvetlen uniós támogatás összesen (2021-2024) (€)	Támogatás az EU27 %-ában	Egy főre jutó támogatás (€)	Egy főre jutó támogatás mértéke az EU átlaghoz képest (%)
Ausztria	2,04%	2 469 608 400	2,57%	270	126%
Belgium	2,63%	10 180 272 890	10,60%	861	403%
Bulgária	1,43%	890 885 112	0,93%	138	65%
Ciprus	0,22%	990 400 320	1,03%	1 025	479%
Csehország	2,43%	1 249 408 113	1,30%	115	54%
Dánia	1,33%	2 889 161 456	3,01%	485	227%
Észtország	0,31%	852 992 932	0,89%	620	290%
Finnország	1,25%	2 796 442 153	2,91%	499	233%
Franciaország	15,24%	11 478 238 236	11,95%	168	78%
Görögország	2,31%	3 392 231 084	3,53%	326	153%
Hollandia	3,99%	6 383 946 557	6,64%	356	166%
Horvátország	0,86%	764 868 098	0,80%	198	93%
Írország	1,19%	1 946 446 760	2,03%	364	170%
Lengyelország	8,15%	3 792 963 322	3,95%	104	48%
Lettország	0,42%	833 063 389	0,87%	445	208%
Litvánia	0,64%	1 230 666 378	1,28%	426	199%
Luxemburg	0,15%	2 773 078 418	2,89%	4 126	1930%
Magyarország	2,13%	866 562 566	0,90%	90	42%
Málta	0,13%	159 352 646	0,17%	283	132%
Németország	18,57%	14 244 698 787	14,83%	171	80%
Olaszország	13,12%	8 382 426 361	8,72%	142	66%
Portugália	2,37%	2 309 086 705	2,40%	217	101%
Románia	4,24%	1 465 467 480	1,53%	77	36%
Spanyolország	10,82%	8 536 744 962	8,89%	176	82%
Svédország	2,35%	3 750 988 817	3,90%	355	166%
Szlovákia	1,21%	633 057 863	0,66%	117	55%

Országok	Lakosság az EU27 %-ában (2024)	Közvetlen uniós támogatás összesen (2021-2024) (€)	Támogatás az EU27 %-ában	Egy főre jutó támogatás (€)	Egy főre jutó támogatás mértéke az EU átlaghoz képest (%)
Szlovénia	0,47%	817 278 300	0,85%	385	180%
Régi tagállamok	77,37%	81 533 371 587	84,86%	235	110%
Új tagállamok	22,63%	14 546 966 521	15,14%	143	67%
EU27 összesen	100,00%	96 080 338 108	100,00%	214	100%

Forrás: a DG BUDGET által fenntartott Financial Transparency System alapján saját számítás

Ha megnézzük a 2014–2020 MFF első négy évében a közvetlen uniós források alakulását, akkor láthatjuk, hogy a hét évvel korábban a „Régi” tagállamok szervezetei nyerték el a források 90,88%-át. Az „Új” tagállamok nyertes kedvezményezettjei a korábbi 9,12%-ról 15,14%-ra tudták javítani a részesedésüket, ami 66%-os javulás, azonban több mint 20 évvel az EU csatlakozásunk után is még csak 67%-át kapjuk az EU átlagnak.

2. táblázat: A közvetlen uniós források megoszlása a nyertes pályázók honossága szerint tagállamonként abszolút értékben és lakosságarányosan 2014–2017 között

Országok	Lakosság az EU27 %-ában (2017)	Közvetlen uniós támogatás összesen (2014-2017) (€)	Támogatás az EU27 %-ában	Egy főre jutó támogatás (€)	Egy főre jutó támogatás mértéke az EU átlaghoz képest (%)
Ausztria	1,97%	1 110 411 284	2,88%	127	146%
Belgium	2,55%	5 603 021 591	14,55%	494	570%
Bulgária	1,54%	186 602 998	0,48%	27	31%
Ciprus	0,20%	172 550 530	0,45%	198	229%
Csehország	2,38%	239 337 023	0,62%	23	26%
Dánia	1,29%	1 021 673 669	2,65%	178	205%
Észtország	0,30%	203 263 021	0,53%	154	178%
Finnország	1,24%	870 046 022	2,26%	158	183%
Franciaország	15,02%	4 549 490 308	11,82%	68	79%
Görögország	2,42%	958 195 870	2,49%	89	103%

Országok	Lakosság az EU27 %-ában (2017)	Közvetlen uniós támogatás összesen (2014-2017) (€)	Támogatás az EU27 %-ában	Egy főre jutó támogatás (€)	Egy főre jutó támogatás mértéke az EU átlaghoz képest (%)
Hollandia	3,84%	2 913 193 701	7,57%	171	197%
Horvátország	0,92%	222 288 358	0,58%	54	63%
Írország	1,08%	695 099 785	1,81%	145	167%
Lengyelország	8,54%	729 060 500	1,89%	19	22%
Lettország	0,44%	238 793 995	0,62%	122	141%
Litvánia	0,64%	367 578 707	0,95%	129	148%
Luxemburg	0,13%	1 428 016 721	3,71%	2 418	2792%
Magyarország	2,19%	307 194 377	0,80%	32	36%
Málta	0,10%	44 489 879	0,12%	97	112%
Németország	18,56%	6 523 027 374	16,94%	79	91%
Olaszország	13,51%	3 575 424 182	9,29%	60	69%
Portugália	2,33%	624 583 799	1,62%	60	70%
Románia	4,42%	333 009 787	0,86%	17	20%
Spanyolország	10,46%	3 767 784 112	9,79%	81	94%
Svédország	2,25%	1 349 696 099	3,51%	135	156%
Szlovákia	0,46%	144 506 956	0,38%	70	81%
Szlovénia	1,22%	323 174 926	0,84%	59	69%
Régi tagállamok	76,65%	34 989 664 517	90,88%	103	119%
Új tagállamok	23,35%	3 511 851 057	9,12%	34	39%
EU27 összesen	100,00%	38 501 515 574	100,00%	87	100%

Forrás: a DG BUDGET által fenntartott Financial Transparency System alapján saját számítás

Magyarország pozíciója a közvetlen uniós források piacán javult: a források 0,90%-át nyertük el az utóbbi négy évben (korábban 0,80%-t), a lakosságarányos részesedésünk az EU átlag 42%-ra emelkedett 36%-ról.

3. táblázat: Egy főre jutó támogatás mértéke az EU átlaghoz képest a 2014–2017 és a 2021–2024 között

Országok	Egy főre jutó támogatás mértéke az EU átlaghoz képest (%)		A változás mértéke %-ban
	2014-2017	2021-2024	
Ausztria	146%	126%	-20%
Belgium	570%	403%	-167%
Bulgária	31%	65%	33%
Ciprus	229%	479%	250%
Csehország	26%	54%	27%
Dánia	205%	227%	21%
Észtország	178%	290%	112%
Finnország	183%	233%	51%
Franciaország	79%	78%	0%*
Görögország	103%	153%	50%
Hollandia	197%	166%	-31%
Horvátország	63%	93%	30%
Írország	167%	170%	3%
Lengyelország	22%	48%	26%
Lettország	141%	208%	67%
Litvánia	148%	199%	51%
Luxemburg	2792%	1930%	-863%
Magyarország	36%	42%	6%
Málta	112%	132%	20%
Németország	91%	80%	-11%
Olaszország	69%	66%	-2%
Portugália	70%	101%	32%
Románia	20%	36%	16%
Spanyolország	94%	82%	-11%
Svédország	156%	166%	10%
Szlovákia	81%	55%	-26%
Szlovénia	69%	180%	111%
Régi tagállamok	119%	110%	-9%
Új tagállamok	39%	67%	28%

kerekítés szabályai szerint*

AZ UNIÓS SZERVEZETEK ÁLTAL ELYNYERT
KÖZVETLEN UNIÓS TÁMOGATÁSOK

Az utóbbi két évtizedben a közvetlen uniós forrásokat egyre nagyobb mértékben uniós intézmények és szervezetek nyerik el. Az ilyen esetben már nem csak arról van szó, hogy a Bizottság irányítja a források elosztását, hanem arról is, hogy *egyre nagyobb mértékben az általa felügyelt vagy hozzá közel álló szervezetek a nyertesek az általa kiírt pályázati felhívásoknak.*

2014–2017 között az uniós intézmények 448,1 millió euró támogatást nyertek el a közvetlen uniós programokból nem számítva bele ezen összegbe az EU-n kívül hasznosuló támogatási programokat. 2021–24 között ez az elnyert támogatási összeg már 40,42 milliárd euróra „hízott”, szintén az EU-n kívüli támogatási programok nélkül. Az 5. számú táblázatot az uniós szervezetek által elnyert támogatásokról a Bizottság 2017. évi és 2024. évi pénzügyi beszámolóí segítségével készítettem. A táblázat VII. fejezetében feltüntetett „Egyebek” kivételével valamennyi felsorolt szervezet a Bizottság konszolidációs körébe tartozott 2024-ben. A VII. fejezetben felsorolt egyéb szervezetek uniós jellege ugyanakkor vitathatatlan és ez meghatározó a pályázati tevékenységük során is.

4. táblázat: Az EU intézményei és az EU-hoz kapcsolódó szervezetek által elnyert közvetlen uniós források 2014–2017 és 2021–2024 közötti időszakokban

	EU Intézmények, szervezetek	Közvetlen uniós források (2014-2017)	Közvetlen uniós források (2021-2024)
I.	Intézmények és tanácsadó testületek	50 452	423 826 440
1	Council of the European Union	9 775	–
2	Court of Justice of the European Union	–	–
3	European Commission		420 700 832
4	European Parliament	–	735 909
5	European Committee of the Regions	–	–
6	European Council	–	–
7	European Court of Auditors	–	–
8	European Data Protection Supervisor	–	–
9	European Economic and Social Committee	–	–
10	European External Action Service	40 677	2 389 699
11	European Ombudsman	–	–
II.	Végrehajtó ügynökségek	398 410 679	1 373 650 902
12	European Research Executive Agency (REA)	232 353 427	388 898 724
13	European Education and Culture Executive Agency (EACEA)		249 425 009

14	European Research Council Executive Agency (ERCEA)	166 055 400	241 683 829
15	European Innovation Council and SMEs Executive Agency (EISMEA)	1 852	183 519 332
16	European Health and Digital Executive Agency (HaDEA)	–	173 786 667
17	European Climate, Infrastructure and Environment Executive Agency (CINEA)	–	136 337 341
III.	Decentralizált Ügynökségek és Egyéb Szervezetek	32 769 369	18 318 049 047
18	European Union Agency for the Space Programme (EUSPA)	–	5 815 326 391
19	European Border and Coast Guard Agency (FRONTEX)	–	2 824 404 790
20	European Joint Undertaking for ITER and the Development of Fusion Energy (Fusion for Energy)	–	2 554 459 780
21	European Union Agency for the Operational Management of Large-Scale IT Systems in the Area of Freedom, Security and Justice (eu-LISA)	–	1 105 618 587
22	European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (EUROPOL)	–	797 488 785
23	European Union Agency for Asylum (EUAA)	24 938 684	663 207 290
24	European Food Safety Authority (EFSA)	–	596 731 920
25	European Centre for Disease Prevention and Control (ECDC)	–	462 378 028
26	European Maritime Safety Agency (EMSA)	420 000	414 852 595
27	European Chemicals Agency (ECHA)	–	340 082 979
28	European Environment Agency (EEA)	1 449 663	331 762 371
29	European Union Aviation Safety Agency (EASA)	1 209 349	251 106 948
30	European Union Agency for Criminal Justice Cooperation (Eurojust)	–	241 158 952
31	European Public Prosecutor's Office (EPPO)	–	220 748 838
32	European Medicines Agency (EMA)	–	197 536 443
33	European Labour Authority (ELA)	–	155 686 931
34	European Union Agency for Cybersecurity (ENISA)	–	148 843 980
35	European Union Agency for Railways (ERA)	–	114 173 613
36	European Fisheries Control Agency (EFCA)	750 000	112 230 985
37	European Training Foundation (ETF)	–	108 379 066
38	European Union Agency for Fundamental Rights (FRA)	–	101 740 519

39	European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (Eurofound)	–	94 061 249
40	European Union Drugs Agency (EUDA)	–	89 045 744
41	European Banking Authority (EBA)	–	79 140 403
42	European Centre for the Development of Vocational Training (CEDEFOP)	–	76 352 634
43	European Securities and Markets Authority (ESMA)	–	74 978 472
44	European Union Agency for Law Enforcement Training (CEPOL)	–	73 178 122
45	European Union Agency for the Cooperation of Energy Regulators (ACER)	455	72 413 802
46	European Agency for Safety and Health at Work (EUOSHA)	–	67 375 084
47	European Insurance and Occupational Pensions Authority (EIOPA)	–	53 025 515
48	European Institute for Gender Equality (EIGE)	–	35 916 774
49	Agency for Support for the Body of European Regulators for Electronic Communications (BEREC Office)	–	30 341 327
50	European Union Intellectual Property Office (EUIPO)	–	13 000 000
51	Translation Centre for the Bodies of the European Union (CdT)	4 001 218	1 300 132
52	Community Plant Variety Office (CPVO)	–	–
IV.	Egyéb kontrollált szervezet	0	1 661 501 491
53	European Institute of Innovation and Technology (EIT)	–	1 661 501 491
54	European Coal and Steel Community in Liquidation (ECSC i.L.)	–	–
V.	Társultak	0	436 740 544
55	European Investment Fund (EIF)	0	436 740 544
VI.	Kutató-fejlesztő „Joint Undertaking”-ek	35 349	8 502 868 435
56	Chips Joint Undertaking (Chip JU)	–	2 258 577 245
57	European High Performance Computing Joint Undertaking (EuroHPC JU)	–	1 580 693 246
58	Clean Aviation Joint Undertaking (CAJU)	10 183	775 460 433
59	Clean Hydrogen Joint Undertaking (Clean H2 JU)	6 007	764 652 436
60	Innovative Health Initiative Joint Undertaking (IHI JU)	–	643 987 000
61	Circular Bio-based Europe Joint Undertaking (CBE JU)	5 246	553 356 479

62	European Cybersecurity Competence Centre (ECCC)	–	526 498 127
63	Global Health EDCTP3 Joint Undertaking (GHED JU)	–	395 405 032
64	Europe's Rail Joint Undertaking (EU-RAIL JU)	–	368 243 701
65	Smart Networks and Services Joint Undertaking (SNS JU)	–	322 508 248
66	Single European Sky ATM Research 3 Joint Undertaking (SESAR 3 JU)	13 913	313 486 489
VII.	Egyebek	16 905 354	9 707 623 884
67	European Investment Bank (EIB)	–	4 338 487 795
68	European Space Agency (ESA)	–	2 417 250 620
69	EIC Fund	–	2 028 397 721
70	European Defence Agency	1 450 000	207 335 713
71	European School Brussels I	–	159 833 962
72	European School Brussels II	–	144 161 898
73	European School Brussels III	–	119 863 143
74	European School Brussels IV	–	108 395 278
75	European School Luxembourg	–	82 859 727
76	Ecole Européenne de Luxembourg II (MAMER)	–	61 534 234
77	European Union Satellite Centre (EUSC)	–	32 759 245
78	JRC CCR Joint Research Centre	15 455 354	6 744 551
	ÖSSZESEN	448 171 202	40 424 260 743

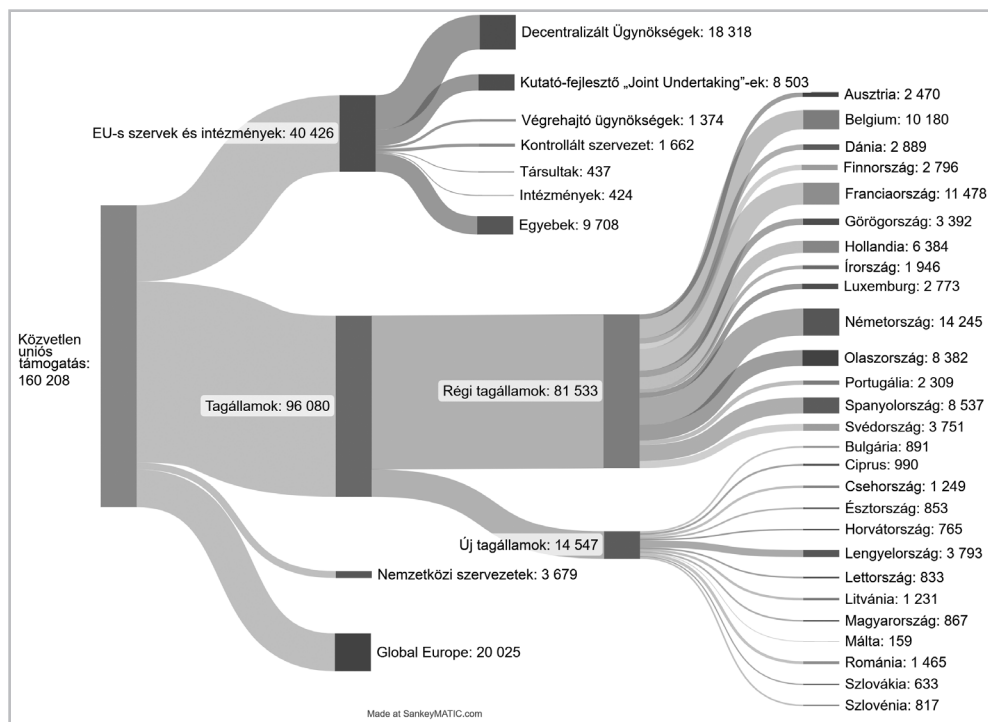
Forrás: az Európai Bizottság Költségvetési Főigazgatósága által fenntartott Financial Transparency System támogatási adatai alapján saját szerkesztés. Megjegyzés: A szervezetek 2024. évi angol elnevezése került feltüntetésre a könnyebb beazonosíthatóság érdekében.

Az uniós szervezetek által elnyert 40,42 milliárd euró bőven meghaladja a francia és német szervezetek által együttesen elnyert 25,6 milliárd eurót és a 27 tagállam szervezetei által elnyert 96 milliárd euróhoz viszonyítva is egy igen jelentős összeg. Ehhez képest elhanyagolható a 2014–2017 között elnyert 448 millió euró támogatás.

Különösen jelentős a kutató-fejlesztő „Joint Undertaking”-ek által többségében a Horizont Európa programból elnyert 8,5 milliárd eurós összeg. Ugyanezen időszakban a francia és a német kutató-fejlesztő szervezetek együttesen nyertek el 11,5 milliárd támogatást.

Az EU-s szervezetek részesedését a közvetlen uniós támogatásokból a 6. sz. ábrán igyekeztem szemléltetni.

2. ábra: A közvetlen uniós források megoszlása a kedvezményezettek tagállamonkénti honossága szerint 2021–2024 között (millió euró)

Forrás: a DG BUDGET által fenntartott Financial Transparency System alapján saját számítás SankeyMATIC.com-ban ábrázolva;

Megjegyzés: A Global Europe ág alatt jelzett 20,02 milliárd euró a nem EU-s szervek és intézmények és a nem nemzetközi szervezetek által döntő többségében az unió területén kívül megvalósuló alábbi programok nyertes pályázatait tartalmazza: Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument – Global Europe (NDICI – Global Europe), European Instrument for International Nuclear Safety Cooperation (INSC), Humanitarian Aid (HUMA), Common Foreign and Security Policy (CFSP), Overseas Countries and Territories (OCT) (including Greenland), MFA+, Pre-Accession Assistance (IPA III), Reform and Growth Facility for Western Balkans, Ukraine Facility

A NEMZETKÖZI SZERVEZETEK ÁLTAL ELYNERT KÖZVETLEN UNIÓS FORRÁSOK

Szintén egyre több forrást nyertnek el a nemzetközi szervezetek a közvetlen uniós forrásokból. Még úgy is, ha a nemzetközi szervezet definícióját és a vizsgálódásaink körét leszűkítjük kizárólag az államok részvételével működő „klasszikus” nemzetközi szervezetekre, mint az ENSZ-re vagy a NATO-ra.

5. táblázat: A nemzetközi szervezetek által elnyert közvetlen uniós források

	Nemzetközi szervezet	Közvetlen uniós forrás (2014-2017)	Közvetlen uniós forrás (2021-2024)
1	World Food Programme (UN)	391 448	1 965 616 865
2	The Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO)	13 876 102	662 492 421
3	United Nations Industrial Development Organization	–	227 994 626
4	United Nations Office for Project Services	100 000	209 910 125
5	Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)	43 388 192	188 802 399
6	United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (UNICEF)	9 463 054	152 307 226
7	Council of Europe	27 153 786	141 902 952
8	United Nations Office on Drugs and Crime	1 231	76 300 000
9	United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute	106 091	24 394 190
10	International Atomic Energy Agency	12 166	23 085 000
11	United Nations Framework Convention on Climate Change	–	3 237 385
12	WHO Regional Office for Europe	21 664	2 000 000
13	Secretariat of the United Nations Convention to Combat Desertification	–	764 346
14	North Atlantic Treaty Organization (NATO)	3 890 115	308 464
15	United Nations Office for Outer Space Affairs	–	300 000
16	United Nations University Institute on Comparative Regional Integration Studies	237 500	–
	ÖSSZESEN	98 641 349	3 679 416 000

Forrás: az Európai Bizottság Költségvetési Főigazgatósága által fenntartott Financial Transparency System támogatási adatai adatai alapján saját szerkesztés.

2021–2024 közötti időszakban 3,6 milliárd eurót nyertek el a nemzetközi szervezetek, köztük elsősorban az ENSZ különböző szakosított szervezetei az EU-n kívül megvalósított programokat nem számítva. Amennyiben a 2028–2034-es MFF-ben a nemzetközi szervezetek még inkább bevonásra kerülnek, úgy a részese-désük még tovább fog nőni.

A KÖZVETLEN UNIÓS FORRÁSOKBÓL
MEGVALÓSÍTANDÓ PROGRAMOK CÉLJAI

A közvetlen uniós források tagállami szuverenitásra gyakorolt hatása nem merül ki a tagállamok közötti elosztási arányok valamint az uniós szervezetek részesedésének vizsgálatában. Legalább ilyen jelentős – és az empirikus elemzésekben ritkábban számszerűsített – dimenzió az, hogy milyen tartalmú projekteket finanszíroz az Európai Bizottság, illetve milyen politikai, normatív és ideológiai keretrendszer mentén határozza meg a támogatható tevékenységek körét.

A 2014–2020-as többéves pénzügyi keret időszakában a közvetlen irányítású uniós programok viszonylag szűk körben és korlátozott költségvetési súllyal támogattak olyan projekteket, amelyek kifejezetten baloldali és liberális témákat támogattak. E körbe elsősorban a *Rights, Equality and Citizenship Programme (REC)* és a *Europe for Citizens Programme* tartoztak, kiegészülve a velük párhuzamosan működő *Justice Programme*-mal.

A *REC* a 2014–2020-as időszakban 439,5 millió eurós költségvetéssel az alábbi tematikus fókuszokkal működött:

- i.) a megkülönböztetés elleni küzdelem minden formája (nem, faji vagy etnikai származás, vallás, fogyatékoság, életkor, szexuális orientáció);
- ii.) a nemek közötti egyenlőség előmozdítása;
- iii.) a gyermekek jogainak védelme és érvényesítése;
- iv.) az erőszak megelőzése, különös tekintettel a nők és gyermekek elleni erőszakra (DAPHNE program);
- v.) az uniós polgárok jogainak érvényesítése és tudatosítása;
- vi.) az adatvédelemhez és a magánélet védelméhez kapcsolódó alapjogok támogatása.

A *Justice Programme* fókuszában olyan területek álltak, mint az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés, az áldozatvédelem, a bírói képzés és az alapjogok érvényesülése az igazságszolgáltatásban. A program 377 millió eurós költségvetéssel működött.

A *Europe for Citizens Programme* ezzel párhuzamosan mintegy 187 millió eurós költségvetéssel támogatta az európai polgári részvételt, az emlékezetpolitikát és a demokratikus párbeszédet.

A fenti három közvetlen uniós program tipikusan olyan NGO-kat, kutatóműhelyeket, szerkesztőségeket, aktivistákat támogatott, amelyek a liberális értékrendet képviselték.

A 2021–2027-es többéves pénzügyi keret időszakában a közvetlen irányítású uniós programok célrendszere jelentősen kiszélesedett, mind költségvetési volumenét, mind pedig tematikus és normatív hatókörét tekintve. Míg a korábbi ciklusban a baloldali-liberális értékalapú beavatkozások viszonylag elkülönült programokra korlátozódtak, addig a jelenlegi MFF-ben ezek a szempontok horizontálisan beépültek több, eredendően technológiai, infrastrukturális, oktatási vagy biztonságpolitikai programba is.

Ennek központi eleme továbbra is a *Citizens, Equality, Rights and Values Programme (CERV)*, amely mintegy 1,55 milliárd eurós költségvetéssel az uniós értékek, az alapjogok, a jogállamiság és a civil társadalom támogatását önálló, közvetlen uniós finanszírozási célként határozza meg. A *CERV* újdonsága nem csupán költségvetési léptékében, hanem abban is megmutatkozik, hogy a civil szervezetek kapacitásépítését és politikai-normatív szerepvállalását expliciten támogatandó tevékenységként nevesíti.

A CERV mellett a Horizont Európa program 2. pillérében a 2. klaszterre, amely a „Kultúra, kreativitás és inkluzív társadalom” címet viseli került allokálásra 2,28 milliárd euró és amelyet az alábbi három fő célterület között osztanak fel a munkaprogramok:

- i.) Innovatív kutatás a demokráciáról és a kormányzásról
- ii.) Innovatív kutatás az európai kulturális örökségről
- iii.) Innovatív kutatás a társadalmi és gazdasági átalakulásokról

Annak érdekében, hogy tárgyilagosan érzékeltessem ezen programok átpolitizáltságát, álljon itt néhány példa a Horizont Európa nyertes projektjei közül:

A „*Fostering Queer Feminist Intersectional Resistances against Transnational Anti-Gender Politics (RESIST)*” projekt, amely a „queer és feminista ellenállás” megerősítését tűzi ki célul az ún. „anti-gender politikákkal” szemben, és kifejezetten szakpolitikai beavatkozásokat kíván előkészíteni ezen a területen. A projekt teljes költsége 2,38 millió euró, amelyet gyakorlatilag teljes egészében uniós forrás finanszíroz.

Hasonló logika mentén működik az „*ANTI-GENDER BACKLASH & DEMOCRATIC PUSHBACK*” projekt, amely az „anti-gender diskurzusok” feltérképezését és ellenstratégiák kidolgozását célozza, bevonva civil aktivistákat és politikai szereplőket. A projekt több mint 2,16 millió euró uniós támogatásban részesült.

A migráció és identitáspolitikai területén az „*Identities – Migration – Democracy (We-ID)*” projekt azt a narratívát követi, amely szerint a migrációval szembeni kritikák elsősorban identitásvesztési félelmekből és „populista diskurzusokból” fakadnak, és szakpolitikai válaszként az identitások „újraszervezését” és a társadalmi kohézió narratív újraakterezését javasolja. A projekt közel 3 millió euró uniós támogatást kapott.

A globális kormányzás és multilateralizmus területén olyan projektek, mint a „*Transforming and Defending Multilateralism (ENSURED)*” vagy a „*Reignite Multilateralism via Technology (REMIT)*”, kifejezetten abból az előfeltevésből indulnak ki, hogy a nemzeti szuverenitás erősödése és a „populista” politikák normatív problémát jelentenek, amelyet uniós és globális szintű szakpolitikai beavatkozásokkal szükséges ellensúlyozni.

A jogállamiság és az igazságügyi együttműködés területén a *Justice Programme* mintegy 305 millió eurós költségvetéssel folytatja és mélyíti a korábbi ciklusban megkezdett támogatási gyakorlatot, különös hangsúlyt helyezve az alapjogok érvényesítésére, az áldozatvédelemre és a jogi tudatosság növelésére. Emellett az oktatási és kulturális területen a *Erasmus+* és a *Creative Europe* programok esetében is megfigyelhető a baloldali-liberális értékalapú hangsúly erősödése.

Külön figyelmet érdemel a migrációs és menekültügyi terület, ahol az *Asylum, Migration and Integration Fund (AMIF)*, valamint az *Integrated Border Management Fund (IBMF)* programok formálisan biztonsági- és igazgatásközpontúak, azonban számos komponensük kifejezetten a menekültek integrációjára, a befogadási rendszerek fejlesztésére és a civil végrehajtó partnerek bevonására épül, ami jelentős normatív és társadalompolitikai implikációkkal jár.

Összességében megállapítható, hogy míg a 2014–2020-as MFF-ben az értékalapú, baloldali-liberális politikai diskurzushoz köthető témák szűk programkörre és mérsékelt költségvetésre korlátozódtak (összesen mintegy 1 milliárd euró nagyságrendben), addig a 2021–2027-es időszakban ezek önálló programként intézményesültek, és öt milliárd eurót meghaladó horizontális hatású finanszírozási struktúrává váltak a közvetlen

uniós források rendszerén belül. A Bizottság e forrásallokáció révén aktívan hozzájárul olyan társadalmi-politikai narratívák, értelmezési keretek, szakpolitikai ajánlások és az ezeket képviselő szervezetek megerősítéséhez, amelyek számos esetben a tagállamok jogszabályaival, közpolitikáival kifejezetten ellentétesek.

A KÖZVETLEN UNIÓS IRÁNYÍTÁSÚ PROGRAMOK ÉS MAGYARORSZÁG

A nagy és a szuverenitásra jelentős hatással bíró közvetlen uniós programok közül lakosságarányosan hazánk csak az Erasmus+, a Citizens, Equality, Rights and Values (CERV) és a Defence Industrial Reinforcement Instrument programban kapott többet, mint az EU átlag, s a programok többségében a részesedésünk elmarad a 2,13%-os értéktől, amellyel az EU 449 millió fős lakosságából részesedünk.

6. táblázat: Magyarország részesedése a közvetlen uniós programokból (2021–2024)

Magyarország	Közvetlen uniós forrás (2021–2024)	Abszolút részesedésünk a programból	Lakosságarányos részesedésünk EU átlag=100%
1.0.11 – Horizon Europe	211 227 070	0,53%	24,80%
1.0.12 – Euratom Research and Training Programme	5 764 410	0,73%	34,20%
1.0.221 – Connecting Europe Facility (CEF) – Transport	63 485 855	0,70%	32,92%
1.0.222 – Connecting Europe Facility (CEF) – Energy	48 050 273	1,68%	79,04%
1.0.223 – Connecting Europe Facility (CEF) – Digital	5 372 042	0,72%	33,95%
1.0.23 – Digital Europe Programme	23 471 310	1,09%	48,96%
1.0.31 – Single Market Programme (incl – SMEs)	39 573 868	1,77%	83,19%
1.0.41 – European Space Programme	0	0,00%	0,00%
2.2.24 – Union Civil Protection Mechanism (RescEU)	836 293	0,03%	1,32%
2.2.25 – EU4Health	27 145 644	1,58%	74,36%
2.2.32 – Erasmus+	308 395 347	2,29%	107,37%
2.2.34 – Creative Europe	22 829 770	1,94%	90,90%
2.2.352 – Citizens, Equality, Rights and Values (CERV)	25 203 097	3,85%	180,94%
5.0.211 – European Defence Fund (Research)	2 425 039	0,30%	13,89%
5.0.212 – European Defence Fund (Non Research)	11 149 150	0,50%	23,46%

Magyarország	Közvetlen uniós forrás (2021-2024)	Abszolút részesedésünk a programból	Lakosságarányos részesedésünk EU átlag=100%
5.0.22 – Military Mobility	14 972 165	1,49%	70,11%
5.0.24 – Defence Industrial Reinforcement Instrument	27 047 611	6,47%	303,42%
O.0.1 – Innovation Fund (IF)	2 254 650	0,04%	1,71%
ÖSSZESEN	839 203 594	0,94%	44,15%

Forrás: az Európai Bizottság Költségvetési Főigazgatósága által fenntartott Financial Transparency System támogatási adatai és az EuroStat népesedési adatai alapján saját szerkesztés

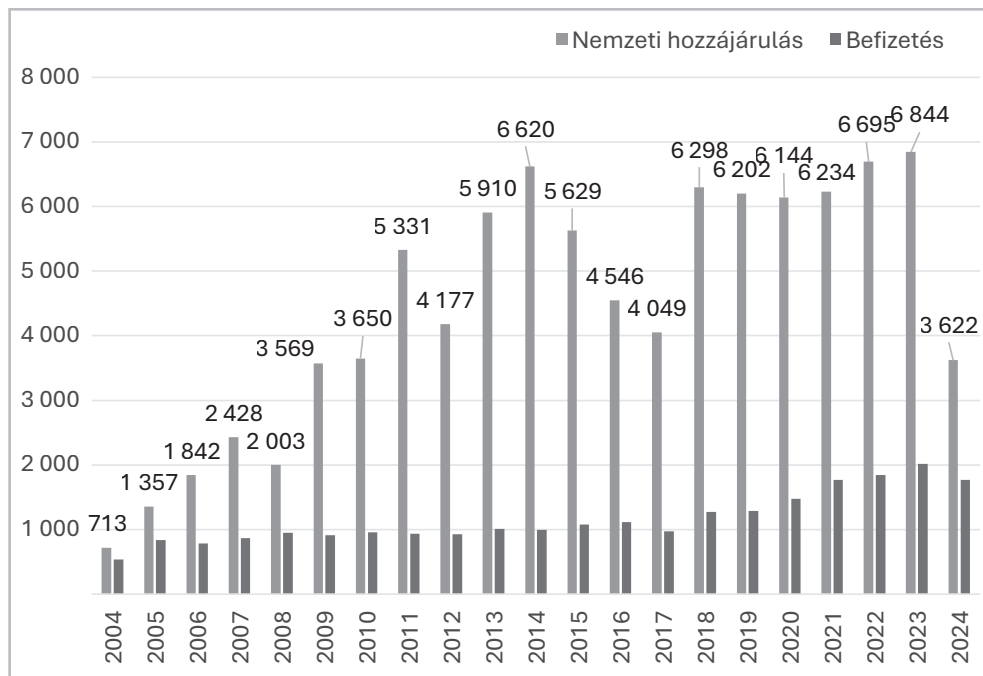
Különösen aggasztó az *Innovation Fund*-ból (IF) történő szinte jellekes a részesedésünk. Az EU Innovation Fund az Európai Unió egyik legnagyobb finanszírozási eszköze az innovatív, alacsony szén-dioxid-kibocsátású technológiák támogatására, különösen az energiaintenzív ipar, a megújuló energia, az energiátárolás, a karbonleválasztás és -tárolás (CCS), valamint a fenntartható üzemanyagok területén. A program célja, hogy felgyorsítsa az ipari léptékű klímainnovációk piacra lépését és hozzájáruljon az EU klímasegítség céljaihoz. Az Unió 6,2 milliárd euró értékben írt alá támogatási szerződéseket s ebből a magyar vállalatok szinte alig kaptak forrást.

Mint ismeretes, 2022. december 15-én az Európai Unió Tanácsa a 2022/2056 tanácsi végrehajtási határozatában a közérdekű vagyonkezelő alapítvány (KEKVA) tulajdonosi hátterével működő magyar egyetemeket kizárta a közvetlen uniós forrásokból, amely gyakorlati szempontból elsősorban a Horizont és az Erasmus+ programokat érinti. A hivatalos indoklás a modellváltó egyetemek alapítványi kuratóriumaira vonatkozó összeférhetetlenségi szabályaival magyarázza a döntést, s annak ellenére, hogy a határozat elfogadásától számított két hónapon belül valamennyi állami vezető – az összesen százöt kuratóriumi tag közül tízen – lemondott kuratóriumi tagságáról, és a magyar kormány több körben kezdeményezett egyeztetést, az ügyben mind ez idáig érdemi elmozdulás nem történt az Európai Bizottság részéről. Hat magyar egyetem keresetet nyújtott be 2023. tavaszán a határozat megsemmisítését kérve az Unió Bíróságához, ítélet 2026. első félévében még nem várható (Petri–Matuz, 2024).

Annak érdekében, hogy el tudjuk helyezni a magyar kedvezményezettek által a fenti módszertan szerint leszűrt négy év alatt elnyert 866,56 millió euró közvetlen uniós forrás pénzügyi hatását érdemes egy pillantást vetni a teljes uniós egyenlegünkre az elmúlt húsz évben. Látható, hogy kohéziós forrásokat és az agrártámogatásokat is felőlelő bevételeink az elmúlt 15 évben többségében 4–7 milliárd euró közötti sávon ingadoztak, amelyből az évi kb. 216,5 millió euró közvetlen uniós forrás csak 5,41–3,09%-ot tesz ki.

Ugyanakkor amennyiben a kohéziós források és az agrártámogatások is jelentős és számunkra kedvezőtlen átalakításon mennek keresztül a következő hét éves költségvetésben, úgy a Bizottság által közvetlenül irányított források jelentősége megnő. Az is fontos lenne, hogy a közvetlen uniós források esetén milyen kohéziós szempontokat tudunk (az ebben érdekelt tagállamokkal közösen) érvényesíteni.

3. ábra: Az EU-ból származó bevétel és a nemzeti hozzájárulás Magyarországon (millió euró)

Forrás: saját szerkesztés az Európai Bizottság által közzétett „EU spending and revenue – Data 2000–2024” kimutatás alapján

Az EU-t gyakran úgy ábrázolják, mintha az csak „nettó befizetésről” vagy „nettó kedvezményezett” státuszról szólna. Sőt a nettó befizetők, mint Hollandia, Németország vagy Svédország előszeretettel terjesztik azon narratívát, hogy őket igazságtalanul terhelik a „nettó kedvezményezett” tagállamok támogatása. Sőt őket kizsákmányolják (mondják ők...), mert többet fizetnek be, mint amennyit közvetlenül visszakapnak. Ugyanakkor mégis valamiért megéri nekik lassan 50 éve az Unió tagjának lenni....

Ez az értelmezés azonban nemcsak, hogy végtelenül leegyszerűsíti az EU pénzügyeit, de nem is igaz. Közgazdaságtani alapvetés, hogy egy egységes piacon zajló szabad versenyben a legtokeerősebb, leginnovatívabb, legjobb termékek és szolgáltatások előállítói realizálják a legnagyobb profitot. Az EU piacán a nettó befizető országokban, azaz Ausztriában, a Benelux országokban, Németországban, Franciaországban, Írországon és a Skandináv országokban honos vállalkozások realizálják a legtöbb hasznot, amelyet a közös piac, azaz az EU legfőbb vívmánya az áruk, szolgáltatások, tőke és személyek szabad mozgása biztosít számukra. Sajnos egyelőre mi még nem tartozunk ezen országok körébe. De érdekünk egy olyan EU-t építeni, amely elősegíti, hogy odatartozzunk.

A közvetlen uniós források piacán is a nettó befizető országok realizálják a legtöbb hasznot. Ugyanakkor a bemutatott számok arról is tanúskodnak, hogy nem csak ők, hanem a görög, portugál és a balti államok kedvezményezettjei is igen eredményesen versenyeznek ezen

a piacon. S nem maguk az elnyert támogatások, hanem az abból kifejlesztett és piacra dobott termékek és szolgáltatások nyújtják az igazi hasznot!

AZ EU SZUVERENITÁSA IS CSÖKKEN A VILÁGBAN,
A TAGÁLLAMOKÉ IS AZ EU-N BELÜL – AKKOR EZ MOST LOSE-LOSE?

Nagyon egyetértek Kengyel Ákos megállapításával, miszerint az Európai Unió legfontosabb gazdasági feladata a versenyképesség és a konvergencia javítása (Kengyel, 2019). Ugyanakkor az elmúlt években már maga az Unió szervei is e két kritériumot vizsgálva egyre gyakrabban értékelik az EU versenyképességét elégtelennek, míg a kohéziót esetleg közepesnek.

A közvetlen uniós források jelenlegi, rendkívül egyenlőtlen elosztása is sérti a tagállamok és azon belül elsősorban az „Új” tagállamok szuverenitását (és az EU kohézióját), azonban az igazi kár elsősorban nem ez, hanem az EU egészének rendkívül látványos szuverenitásvesztése a Világban. A közvetlen uniós források eredetileg azért jöttek létre, hogy az Unió egészében a legjobbakat válasszuk ki és rájuk fordítsunk koncentrált erőforrásokat, annak érdekében, hogy sikeresek legyenek a világpiacra. Azaz a közvetlen uniós források elsősorban az Unió versenyképességét hivatottak elősegíteni. Azonban az EU versenyképessége az elmúlt 20 évben drámain csökkent a Világban lényegében minden területen. S a Bizottság MFF-ről MFF-re egyre több pénzt kér a tagállamoktól versenyképesség javítására, amelyet saját hatáskörben oszt szét és ebből egyre több pénzt az uniós szervezetek és intézmények nyernek el.

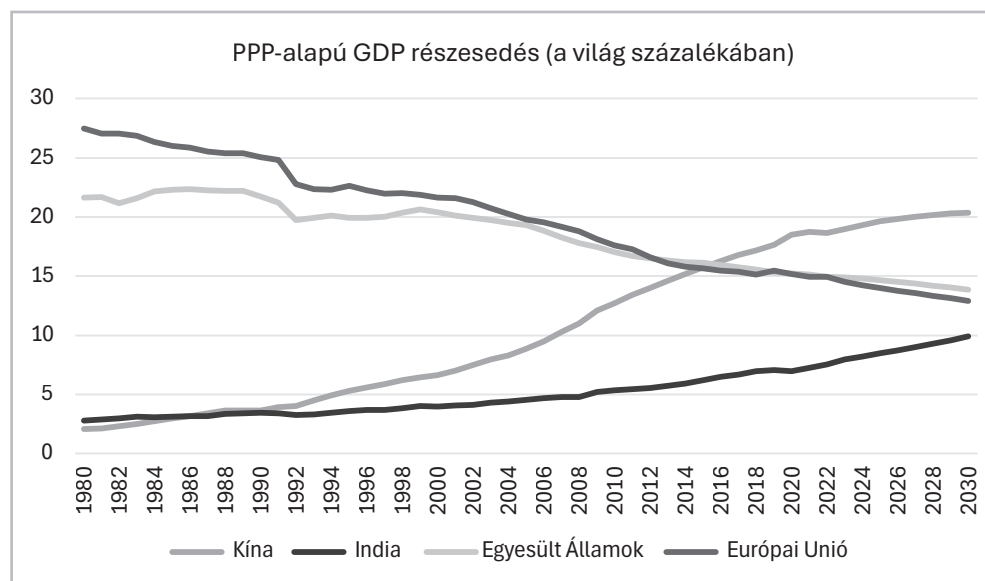
A vállalatok és minden más ember alkotta szervezetek is általában azért szoktak egyesülni vagy valamilyen együttműködést kialakítani, mert úgy gondolják, hogy együtt erősebbek, stabilabbak, hatékonyabbak stb. lesznek a versenytársaikhoz képest. A méretgazdaságossági előnyök meghatározóvá váltak a globális gazdaságban: a nagyobb volumenű termelés alacsonyabb fajlagos költséget eredményez, a duplikált funkciók (pl. adminisztráció, logisztika, IT) leépítése révén csökkennek az általános költségek. A méretgazdaságosság mellett az egymást kiegészítő anyagi és szellemi erőforrások egy bővülő és jobb minőségű termék- és szolgáltatáspaletta kell, hogy eredményezzen, ami végeredményben erősebb piaci pozíciót, növekvő árbevételt és profitot jelent. A globális vállalatok ennek megfelelően folyamatosan keresik az általuk felvásárolható célpontokat, fúziós partnereket. S vizsgálják azt is, hogy egy már megtörtént fúzió vagy felvásárlás milyen részvényérték, árbevétel, EBIDTA-növekedést eredményezett. Ha nem megfelelő az elvárt eredmény vagy a körülményekben lényeges változás állt be, akkor vizsgálják a divesztálás, szétválás, kiszervezés lehetőségét is.

Ha az európai integrációt is a vállalati integráció szempontjai mentén vesszük szemügyre, akkor azt látjuk, hogy mind az Európai Szén és Acélközösség, mind az Európai Gazdasági Közösség egy klasszikus win-win típusú együttműködés volt a „részvényesek”, azaz a tagállamok szempontjából: egymással kiegészültek az erőforrások, nőtt a termelés, nőtt a piac, nőtt a tagállamok együttes piaci részesedése a világ termeléséből, kereskedelméből stb., azaz egy nagyobb tortából nagyobb szelet jutott. S mindez – a későbbi integrációval összehasonlítva – csak mérsékelt önállóságcsökkenéssel járt, emellett még a központ menedzsmentjének mérete is normális szinten maradt, azaz nem alakult ki „vízfej”.

Ezzel szemben az integráció mélyüléseével, a közös politikák egyre szélesedő körével, az egyre növekvő közös költségvetéssel, amelynek egyre nagyobb része központilag kerül szétosztásra, mint a most tárgyalt közvetlen

uniós források is igen látványosan megnöttek a „fűzés” költségek, a hatáskörrelvonás a tagállamoktól, azaz a tagállami szuverenitás csökkent. S a tagállami szuverenitás csökkenése mellett az Unió egészének a szuverenitása a világban sajnos szintén csökkent. Még az a régi mondás, hogy az „Európai Unió gazdaságilag óriás és katonailag törpe” is mára már csak félerészben igaz: katonailag továbbra is törpe és gazdaságilag egyre kevésbé óriás...

4. ábra: Kína, India, az USA és az EU részesedése a világ GDP-jéből

Forrás: IMF Datamapper alapján saját szerkesztés

A közelmúlt legmeghatározóbb uniós jelentései (ld. Mario Draghi, Enrico Letta stb.) sajnos mind igen nagymértékben arról szóltak, hogy az EU gazdasági-, technológiai-, energetikai-, katonai- stb. szuverenitása milyen drámai mértékben csökkent vagy stagnált a világban. S a „résztvényesek”, azaz, a tagállamok – teljes joggal – egyre kevésbé elégedettek azzal, hogy sokat fel is adtak a jogaikból és ennek ellenére a részesedésük, szerepük mégis jelentősen csökkent a világ gazdaságában, kereskedelmében, innovációjában, IT-szektorában stb. Azaz csökkent a tagállamok szuverenitása és csökkent az Unió egészének szuverenitása is a világban, ami nyilvánvalóan a legrosszabb kombináció.

Nyilvánvaló, hogy az EU versenyképesség- és szuverenitás-csökkenése számos okra vezethető vissza, amelyből csak az egyik lehet az európai integráció minősége vagy azon belül a közvetlen uniós források elosztása és felhasználása. A federalisták szerint ezt még több integrációval lehetne orvosolni, míg a tagállami szuverenitást védők szerint éppen ellenkezőleg: az Unió versenyképességét és mozgásterét kevesebb integrációval és kisebb szabályozással (adminisztrációval) lehetne növelni. Az, hogy hol lesz a kettő között a kompromisszum, jelenleg a jóslás kategóriába tartozna azonban, a gazdaságtörténeti példák azt mutatják, hogy a sikeres integrációk nem csupán mélyebbek, hanem okosabbak is voltak –

vagyis azok az integrációk bizonyultak fenntarthatónak és eredményesnek, amelyek sokkal inkább versenyképesség-vezéreltek és kevésbé politikailag motiváltak.

Véleményem szerint a mai EU egyik legnagyobb kihívása, hogy az integrációs mélyülés – különösen az utóbbi másfél évtizedben – kevésbé követte a versenyképesség logikáját, hanem sokkal inkább a politikai konszenzusteremtés kényszerét. Így jöttek létre olyan szabályozási vagy költségvetési elemek, amelyek bár a „közösségi” működés jegyében születtek, nem a hatékonyságot szolgálták, sőt sokszor akadályozták is.

Ahelyett tehát, hogy elvi alapon döntenék „több” vagy „kevesebb” Európa mellett, érdemes lenne visszatérni az eredeti kérdéshez: miben lehetne tényleges versenyelőnyt elérni a világban, ha okosan osztjuk meg a hatásköröket?

Egy cégnél a tulajdonosi elvárás része ilyen helyzetekben az őszinte szembenézés és annak áttekintése, hogy mit mulasztottunk el? Az EU esetében például:

- valódi közös iparpolitika és technológiai szuverenitás erősítése
- digitális innovációban való felzárkózás vagy épp vezető szerep vállalása
- energetikai stratégia, amely nem függőségeket, hanem alternatívákat teremt
- védelmi együttműködés, amely valóban növeli az Unió globális mozgásterét
- túlszabályozottság csökkentése, amely rugalmatlanná teszi a belső piacot
- egyre bővülő adminisztratív apparátus, amely gyakran nem a versenyképesség javítását, hanem csak a rendszer fenntartását szolgálja.

Ha mindezt képesek lennénk őszintén feltárni – gazdasági és szervezeti logika mentén – akkor közelebb kerülhetünk egy hatékonyabb, célratörőbb integrációhoz. Igény az volna rá!

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Craig, Paul P. (2018): *EU Administrative Law, Collected courses of the Academy of European Law*, Oxford University Press
- Draghi, Mario (2024): *The future of European competitiveness, A competitiveness strategy for Europe*. ISBN 978-92-68-22715-2
<https://doi.org/10.2872/9356120>
- Kengyel Ákos (2019): *Az Európai Unió költségvetésének jövője a 2021–2027-es többéves pénzügyi keret tükrében*. Közgazdasági Szemle, 65 (5). pp. 521–550. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2019.5.521>
- Lentner Csaba (2021): *Közpénzügyek és államháztartástan*. Ludovika Egyetemi Kiadó, ISBN: 9789635315666
- Letta, Enrico (2024): *Much More than a Market* <https://www.consilium.europa.eu/media/ny3j24sm/much-more-than-a-market-report-by-enrico-letta.pdf>
- Pató–Petri–Matuz (2023): *Cohesion or Widening Disparities: R&D Performance vs. EU Funding of the Regions*, Európai Tükör, <https://doi.org/10.32559/et.2023.4.6>
- Petri–Matuz: *Indulhat a per az Európai Unió Tanácsa ellen*. Szakpolitikai Elemzések, 2024. I. félév, Ludovika Egyetemi Kiadó, https://doi.org/10.36250/01262_53
- Programmes' Performance Overview, Extract from Programme Statements of operational expenditure Draft Budget 2020 COM(2019) 400 – June 2019, EU budget 2014–2020, 5. o.
- European Commission: *Annual management and performance report 2022, 2023, 2024* https://commission.europa.eu/publications/annual-management-and-performance-report-2022-0_en https://commission.europa.eu/publications/annual-management-and-performance-report-2023-0_en https://commission.europa.eu/publications/annual-management-and-performance-report-2024-0_en
- European Commission: *How the EU budget is spent* https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/budget/how-eu-budget-spent_en#:~:text=Managing%20EU%20funds.%20Over%20the%202021%2D27%20period%2C,and%20worth%20a%20total%20of%20%E2%82%AC648%20billion.

- COM_2025_570_1 – Commission Communication on A dynamic EU budget for the priorities of the future – The Multiannual Financial Framework 2028–2034 https://commission.europa.eu/publications/multiannual-financial-framework_en
- EU Funding and Tenders Portal <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/home>
- European Commission Financial Transparency System <https://ec.europa.eu/budget/financial-transparency-system/analysis.html>
- Horizon Dashboard <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/opportunities/horizon-dashboard>
- Cordis Pályázati Adatbázis <https://cordis.europa.eu/>
- Consolidated annual accounts of the European Union 2024
- Az EU kiadásai és bevételei 2014 és 2020 között https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/long-term-eu-budget/2014–2020/spending-and-revenue_hu
- A hosszú távú uniós költségvetés https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/long-term-eu-budget_hu
- European Commission, Directorate-General for Energy, 14 October 2022: Commission participates in launch of EuroAsia Electricity Interconnector https://commission.europa.eu/news-and-media/news/commission-participates-launch-euroasia-electricity-interconnector-2022-10-14_en
- European Commission: *What is the Innovation Fund?* https://climate.ec.europa.eu/eu-action/eu-funding-climate-action/innovation-fund/what-innovation-fund_en
- Az Európai Számvevőszék éves jelentései 2021, 2022, 2023, 2024 https://www.eca.europa.eu/ECAPublications/AR-2024/AR-2024_HU.pdf https://www.eca.europa.eu/ECAPublications/AR-2023/AR-2023_HU.pdf https://www.eca.europa.eu/ECAPublications/AR-2022/AR-2022_HU.pdf https://www.eca.europa.eu/ECAPublications/AR-2021/AR-2021_HU.pdf

Csaba Lentner

Do Members of the Hungarian Academy of Sciences Exhibit Competitive Performance? – A Scientometric and Empirical Analysis¹

1

Motto: ‘...the social science research groups and institute staff members who continuously criticize the government and show poor performance – and whose removal we would have preferred – will remain a continuing burden; they lack international demand, and even if their institutes were to cease operations, they would nonetheless remain in their university positions, from which they would continue to shape public discourse and influence younger generations’

– Tamás Freund, 2019(current President of the Hungarian Academy of Sciences)²

Summary

The effective and objective functioning of the flagship institution of Hungarian science constitutes a public matter of paramount national interest, yet this requirement remains unmet, particularly in the social sciences. In the case of a national institution, such criticism does not constitute an attack but rather an expression of a constructive intention to improve it. Improving academicians’ scientific performance, institutional operations, and the establishment of objective, transparent processes for academic succession would fundamentally serve the nation’s interests. A broad intellectual discourse has emerged concerning the manner of change, intensifying from spring 2025 around the bicentennial of the Hungarian Academy of Sciences and the election of its new president. The identified institutional challenges have now entered public discourse. The inadequate performance of certain academicians increasingly provokes widespread dissatisfaction, while Hungarian scientific life continues to operate under the influence of underperforming members of the Hungarian Academy of Sciences,³ who also increasingly seek to shape political public discourse.⁴

This paper shows how a Hungarian Academy of Sciences that operates through non-transparent, non-objective mechanisms while delivering weak scientific performance can undermine economic competitiveness and weaken the quality of academic succession. To substantiate the performance deficit of academicians, the analysis employs concrete sciento-

University Professor, Editor-in-Chief of Civic Review, Chair of the Editorial Board, Lentner.Csaba@uni-nke.hu

metric methods and empirical observations. The paper argues that a new, performance-based Academy of Sciences, with new academicians, is required.

Keywords: Hungarian Academy of Sciences, competitive science, competitive economy
Journal of Economic Literature (JEL) Codes: B20, N01

COMPETITIVE ECONOMY – WITHOUT COMPETITIVE SCIENCE?

The aim of this paper, as articulated in the abstract, is to examine the scientific performance of members of the Hungarian Academy of Sciences, particularly in law and economics, as measured by international metrics – that is, the international competitiveness of their scholarly contributions. The fundamental question is whether academicians in these fields can make a meaningful contribution to Hungary's economic competitiveness and thereby to stronger macroeconomic and corporate performance. The analysis rests on the premise that national economic development depends fundamentally on enhancing competitiveness, which must be evaluated within international frameworks where products, services, labour, capital, and financial resources move freely across borders. Consequently, the performance of the 'knowledge infrastructure' can only be meaningfully assessed in an international context. It follows that, national economies capable of effectively organizing their production and service sectors, implementing superior regulatory frameworks, and achieving efficient output – thereby gaining competitiveness – can produce goods of higher quality and greater utility precisely because they are supported by a sophisticated knowledge industry. At the operational level, competitiveness depends upon the capabilities, qualifications, and motivational systems of employees organized within corporate structures, complemented by state legal frameworks that coordinate these elements, effective corporate management methodologies, and efficient state fiscal-and-monetary governance. From a technocratic perspective, production and service industries rest upon physical, chemical, biological, mathematical, and agricultural foundations. These constitute the domains of natural and applied sciences – encompassing technical-technological, pure science, and healthcare-medical fields – alongside the social sciences and humanities. Within the Hungarian academic system's eleven scientific sections, the Department of Economic and Legal Sciences (Section IX) holds particular relevance for this investigation.

This examination focuses primarily on this domain, which continues to provide the scientific, research, and higher-education foundation for the managerial and administrative infrastructure of both state and corporate sectors. The central question remains: Can the quantity and quality of knowledge generated by academicians within the Section of Economic and Legal Sciences exert a positive catalytic effect on the Hungarian economy?²⁵

ON THE COMPETITIVENESS OF THE HUNGARIAN ECONOMY

In 2010, Hungary's GDP per capita at purchasing power parity (PPP) stood at 66 per cent of the European Union average. This provides the baseline for the subsequent analysis. By 2023, performance had risen to 76.1 per cent, an improvement of 10.1 percentage points.

However, among the five EU countries with the strongest indicators, GDP per capita increased from 130.9 per cent to 142.7 per cent relative to the EU average, constituting an 11.8 percentage point improvement. Conversely, in the five weakest-performing EU countries, GDP per capita grew from 54.6 per cent to 70.1 per cent, representing a 15.5 percentage point increase in per capita performance over this period of nearly one and a half decades. The data indicate that top performers have further consolidated their competitive advantage, while the weakest economies are gradually converging toward Hungary's position.

IMD, the Swiss-based international competitiveness assessment institute, had already published worrying data on Hungary in the early 2020s. Between 2022 and 2023, Hungary fell by seven places in the ranking, while Poland, which has comparable economic characteristics, improved by seven. Hungary slipped to 46th place, whereas Poland advanced to 43rd.

IMD's longer time series is even less favourable – especially for Hungary. Among the 69 countries examined, Hungary maintained its 42nd position in the comprehensive evaluation in 2021, yet fell to 48th place by 2025. Over the same period, the Czech Republic's overall comprehensive evaluation moved from 34th to 25th position, indicating substantially improved competitiveness.

A closer look at the Hungarian data shows that Hungary fell from 8th to 41st place in per capita economic performance. In the assessment of government effectiveness, the country fell from 40th to 46th place. In the evaluation of the efficiency of Hungarian enterprises, performance declined from 56th to 61st position. These declines in the sub-indicators collectively account for the six-position deterioration in Hungary's overall competitiveness ranking.

The Czech economy demonstrates superior innovation capacity compared to Hungary, supported by a more robust science and innovation infrastructure. The proportion of domestic value-added in exports stands at merely 54.1 per cent in Hungary, compared with 62.3 per cent for the Czech Republic. Czech firms therefore embed more domestic value in comparable export products, reflecting stronger managerial and organisational capacity. The contrast appears elsewhere as well: in 2023 Hungary registered 132 new patents, while the Czech Republic registered 352. Among 18-24-year-olds, early leaving from education and training was 11.6 per cent in Hungary and 6.4 per cent in the Czech Republic. The share of employed people with only primary education was 9.7 per cent in Hungary, compared with 4.6 per cent in the Czech Republic.

The IMD international competitiveness assessment institute evaluates country performance based on empirical data, analysing publications, scientific research, and expert opinions to establish comparative rankings. The institute primarily systematises and evaluates scholarly publications in academic journals concerning governmental and corporate efficiency. IMD examines public sector predictability and efficiency, the evolution of state intervention and bureaucracy, and SME access to state subsidies and innovation opportunities. The assessment encompasses governmental resource allocation for artificial intelligence development and associated investment levels. A comparative analysis of Hungarian budget legislation and Czech budgetary data reveals that the domestic approach remains explicitly subsidy-centric, encompassing both business and household sectors. Czech national economic data do not reflect similarly extensive subsidy policies – which would indeed be impractic-

cal, considering Hungary's generous family support schemes, child-related tax benefits, and comprehensive corporate assistance systems. Public evaluations by competitiveness assessment institutes significantly influence decisions by international credit rating agencies and financial and investment capital providers. When a country's image is perceived as weak and deteriorating, investment flows can become constrained, prompting governments to offer stronger incentives to attract investment, while government bond subscriptions demand higher interest rates, thereby increasing the burden on taxpayers.⁶ While government interest expenditure amounted to 4.7 per cent of GDP in Hungary, it was only 1.3 per cent in the Czech Republic.

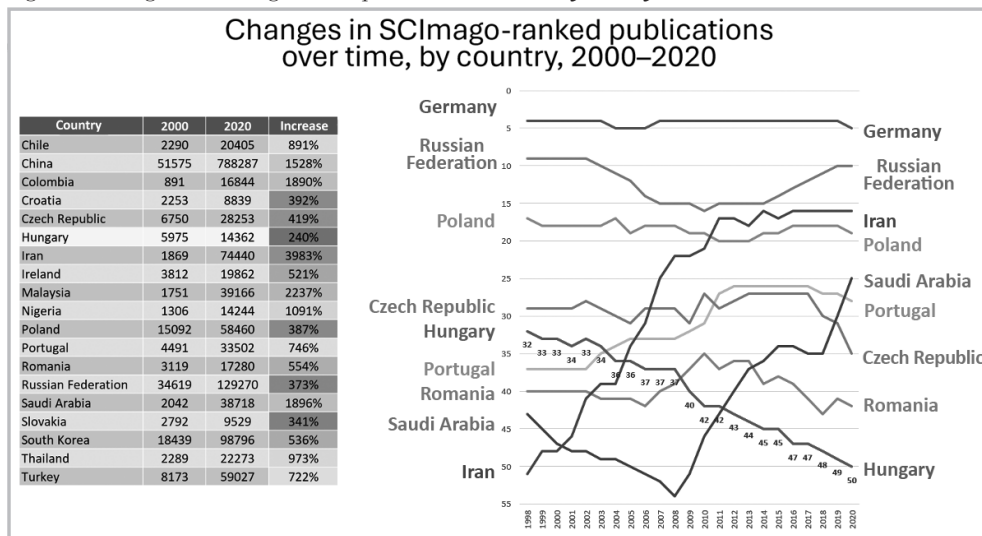
TRACING THE PROBLEM

Given how generous the state's budgetary support schemes for businesses and families are, why does Hungary remain so uncompetitive? First, the production of knowledge at international standards and its management within the Hungarian scientific establishment are of questionable quality and, indeed, display demonstrably weak performance. Only this substandard level of academic performance can trickle down to universities and, through specialists trained in higher education, to companies and to primary and secondary educational institutions.⁷ Second, the limited academic capabilities are often directed primarily toward criticism of governmental economic and social policies within both international and domestic political spheres.

I personally consider the role of knowledge in value-added production decisive. Consequently, the international competitiveness of a nation's scientific elite assumes paramount importance. Hungary faces substantial challenges regarding internationally measurable scientific research and its publication in high-quality international journals (D1 and Q1–Q4 categories).⁸ Its rate of development remains insufficient compared to both international leading nations and comparable developing countries and regional neighbours. Even over two decades, Hungary's production of outstanding international-level publications failed to achieve even a 2.5-fold increase in volume, despite the theoretical expectation that Hungarian Academy of Sciences members – with the highest scientific rankings – and the academic community they lead should spearhead such advancement. While Hungarian academicians' low performance and limited capacity to invigorate scientific progress remain a serious constraint, China achieved 1,528 per cent growth in quality publication volume, Colombia reached 1,890 per cent, Iran 3,983 per cent, and Malaysia 2,237 per cent, while Saudi Arabia realized 1,896 per cent growth – alongside corresponding improvements in underlying research quality. Even regional comparisons appear unfavourable: Romania demonstrated 5.54-fold growth, the Czech Republic achieved 4.19-fold growth, and Turkey realized a 7.22-fold increase. (See Figure 1 for detailed analysis).⁹

This requires a closer examination of the underlying details. This examination assesses the performance of the academicians of the Hungarian Academy of Sciences – the apex of Hungarian scientific achievement – across eleven distinct academic Sections, with particular emphasis on legal and economic members who constitute the analytical focus. What contri-

Figure 1: Changes in SCImago-ranked publications over time by country, 2000–2020

Source: Scopus, www.scientometrics.org, <https://www.SCImagojr.com/journalrank.php> 2025

But how do these scholars make to Hungarian national economic competitiveness from their privileged, highest-ranking, and most remunerated scientific positions? What characterizes the quality of their research performance?

The data sources for the examined academicians are authoritative: the Hungarian Scientific Bibliography Database (MTMT) and the international Scopus scientific database. The examination utilized MTMT data current as of May 8, 2025, while Scopus data processing was conducted on April 3, 2025. The number of academicians examined was 332 according to MTMT records, compared with 310 based on Scopus data. The sample is smaller than the formal total of 365 Hungarian academicians because many maintain MTMT databases that cannot be interpreted in a fully comparable way and because many scholars leave little or no trace in Scopus, which in turn signals limited participation.

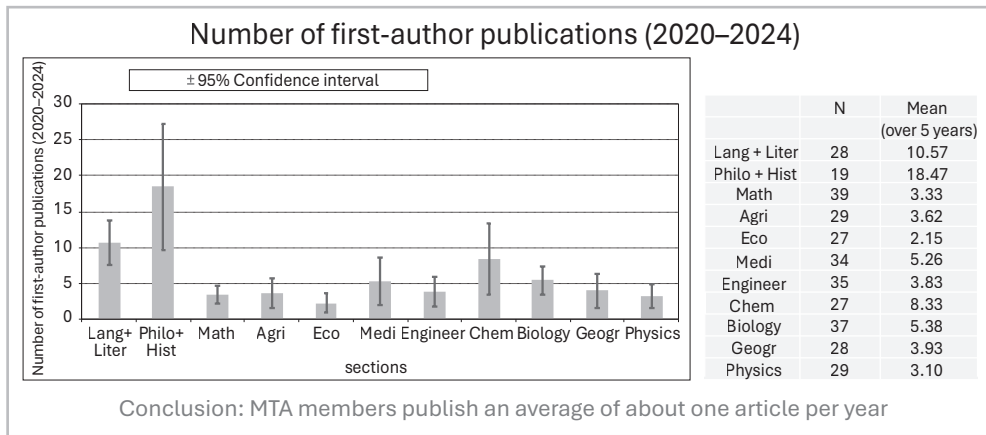
For the purposes of this study, ‘original articles’ are defined as first-author publications in internationally ranked journals (at or above a specified minimum quartile) published during the preceding five years. No such filtering was applied in the fields of language and literature, philosophy, or history.

Total publication output includes every publication from the preceding five years, regardless of authorship position and irrespective of quartile ranking.

The analysis also examines the presence of Top 1% articles – that is, whether academicians have any first-author publications in Top 1% journals. Anticipating weak results, this part of the analysis extends over the last ten years.

Average percentage output is calculated by comparing academicians with researchers of comparable age active in similar scientific fields. When members of the Hungarian Academy of Sciences were compared with the broader cohort of Hungarian non-academic scientists, the MTMT database served as the reference source, while comparisons of Hungarian acade-

Figure 2. Number of first-author publications (see description) by members of academic Sections, 2020–2024

micians with researchers of similar active age in international scientific discourse utilized the Scopus database as the primary data source.

The column on the right in Figure 2 shows the five-year aggregate, requiring division by five to determine annual averages. Based on this calculation, Hungarian Academy of Sciences members (across all eleven Sections) publish roughly one original article per year on average.

Figure 3. Number of publications by all authors (see explanatory notes) by academicians in academic Sections, 2020–2024

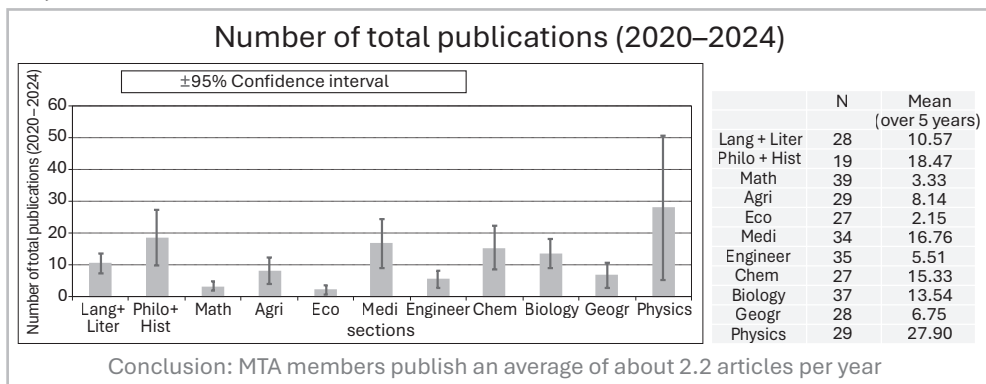
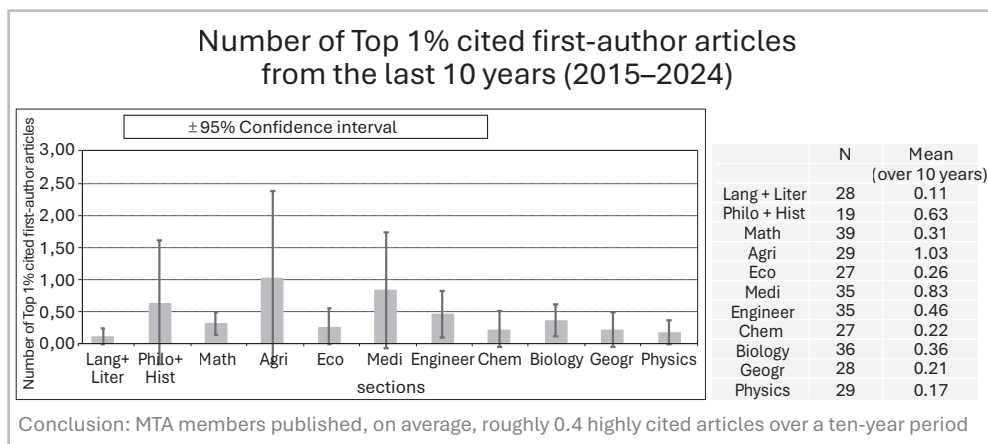

Figure 3 illustrates the same performance metrics as Figure 2, but encompasses all co-authored and first-authored publications. Hungarian Academy of Sciences members contribute to approximately 2.2 articles annually on average, representing performance levels comparable to those expected of doctoral candidates and university assistant professors.

Figure 4. Number of Top 1% cited first-author articles from the last 10 years, by academic Section, 2015–2024

In Figure 4, N denotes the total number of highly cited articles in the given Section, while the mean shows the per-academician average. The aggregate mean equals 0.4, which indicates that each academician produced an average of 0.4 highly cited articles over the ten-year period.

Figure 5. Number of Top 1% cited co-authored articles from the last 10 years, by Academic Section, 2015–2024,

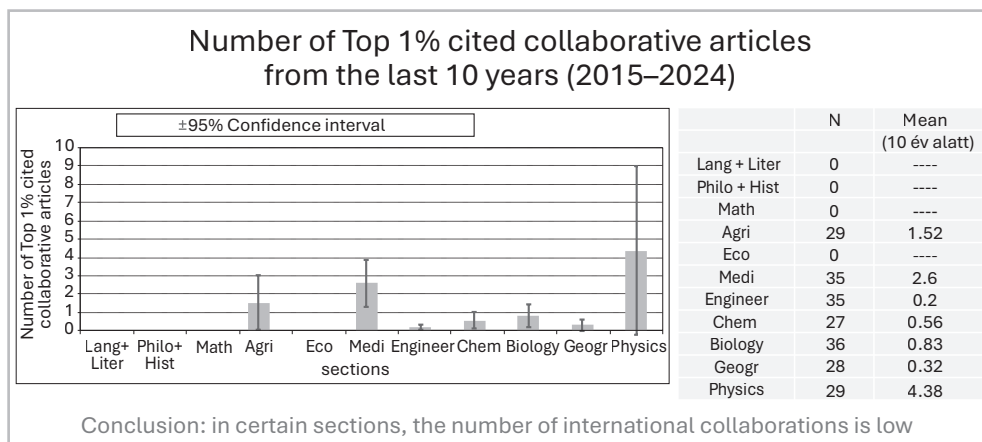

Figure 5 captures the participation of Hungarian academicians in international scientific discourse, specifically their publications in exceptionally strong journal articles co-authored with foreign scholars and cited by the world's leading (Top 1%) journals. For academicians in the economic-legal and historical-literary sections, such output cannot be quantified; no such articles are discernible over the preceding decade.

This analysis illustrates the performance of regular and corresponding members of the Academy across different scientific fields organized by academic Sections, and compares it with that of other Hungarian researchers, revealing no substantial performance differential. Consequently, academician performance across academic sections scarcely differs from the aggregate national average for the scientific community.

Based on international scientometric databases, the entire membership of the Hungarian Academy of Sciences performs markedly below international researchers of comparable age and status. Hungarian academicians reach 39 per cent of the international average – essentially just over one-third of baseline performance levels – thus remaining separated from

Figure 6. Mean academic publication output ratio compared to other Hungarian researchers, by Academic Section (average = 50)

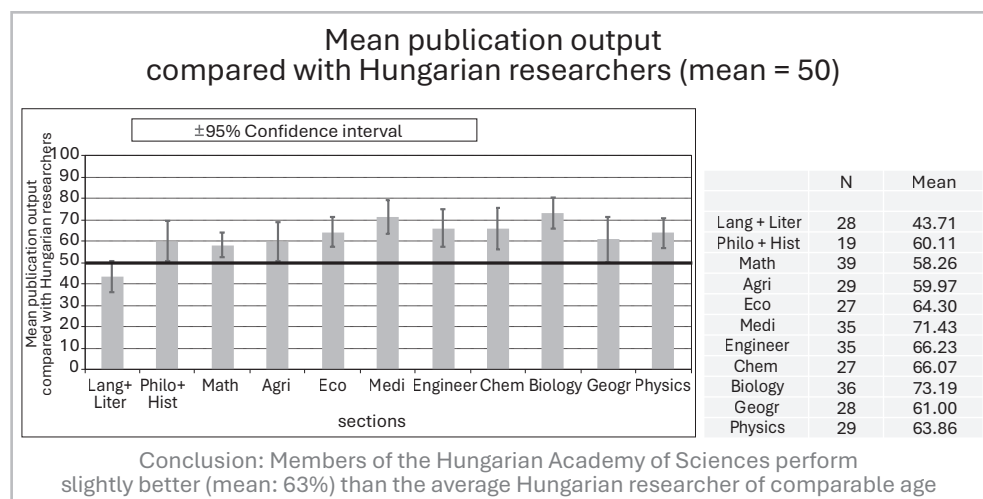
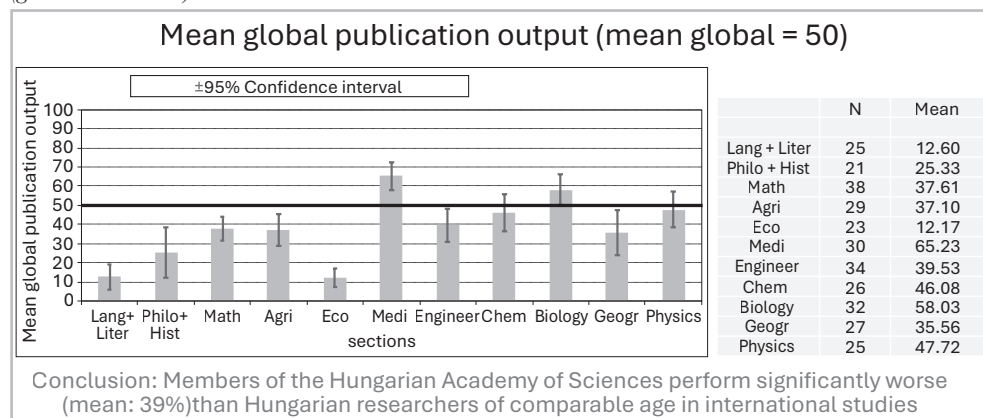

Figure 7. Hungarian academicians compared with mean global publication output, by Academic Section (global mean = 50)

average standards by roughly two-thirds. It bears emphasis that their scientific deficit exists not relative to global excellence, but merely relative to international average performance. (See Figure 7)

The entire examined academic cohort published an average of one original article over the five-year period from 2020 to 2024 – defined here as first-author publications in Q-ranked journals. (See Figure 2.).¹⁰ This output is gravely insufficient. However, analysing all publications from the academic community while disregarding first-author requirements and international Q-ranked journal publication standards reveals that each academician published only 2.2 articles annually on average (Figure 3). Data derived from Figures 2 and 3 establish that academic output operates at performance levels characteristic of less productive assistant lecturers in their twenties or doctoral candidates. Nevertheless, this production rate of one to 2.2 articles per year is insufficient for doctoral degree completion; doctoral candidates must demonstrate substantially higher achievement levels. During doctoral degree proceedings, academicians serving on examination panels consistently expect superior performance from candidates. One could argue that they demand more from doctoral candidates than from themselves – a practice that lacks justification, particularly in the case of academicians.

Figure 4 focuses on the Top 1% internationally highest-ranked professional journals and on the publications in those journals that receive the most worldwide citations, in which Hungarian academicians serve (or would serve) as first authors. Hungarian academicians demonstrate strikingly weak performance in this category as well. Calculations reveal that a Hungarian academician authored an average of 0.4 articles over ten years. Consequently, producing a single genuinely world-class publication – one that presents underlying research findings meeting international standards – might require as much as 25 years. Further examination of academician performance organized by scientific Sections during this same ten-year period points to one of the principal obstacles to Hungary's economic competitiveness and advancement. The average performance of Section IX, which includes economists and lawyers, totals 0.26 studies – equivalent to one-quarter of an article – meaning that they require 40 years to produce an article cited in Top 1% of journals. More precisely, they need four decades to conduct research of sufficient quality to enter the highest tier of international academic scholarship.

Notably, the other defining branch of the humanities – literature and linguistics – shows even weaker performance, with the academicians of that Section producing 0.11 outstanding international articles over ten years. This represents the capacity to publish one world-class scholarly article in these fields per century. According to this trajectory, generations of Hungarian literary scholars since 1925 would have had to wait for current academicians to produce at least one globally recognized article – yet they have failed to meet even this modest benchmark. However, to maintain perspective: English lawns allegedly required 400 years of cultivation to achieve their proverbial excellence.

Naturally, by comparison, Hungarian MTA members in medicine, physics, mathematics, and other natural and applied sciences demonstrate somewhat superior performance to those in literature and linguistics. Nevertheless, the overall average remains problematic: members

of the Hungarian Academy of Sciences may require up to 25 years to approach world-class standards and produce even one internationally competitive article.¹¹

The analysis therefore indicates a substantial lag in international competition in knowledge production. Compared with researchers of similar age in similar fields worldwide, Hungarian academicians achieve only 39 per cent of average output. Their performance is thus 61 per cent below the global average, not merely below the top tier. It bears emphasis that their performance is not 61 per cent weaker than that of the top performers, but 61 per cent below the average. As established, competitive economies and competitive knowledge systems require exceptional development, not moderate or average performance. Examinations conducted using international Scopus and MTMT databases reveal a particularly concerning picture for individual scientific field Sections. Hungarian legal-economic academic performance stands at 12.17 per cent of the global average. Literary scholars demonstrate similarly diminished output, though they arguably do not influence GDP as directly as academicians in economic and legal sciences.

When examining Hungarian academicians in terms of average percentage output relative to domestic researchers of lower academic rank but similar scientific fields and age cohorts (on the basis of the calculations in Figure 6), their results barely exceed national averages – that is, the average for similarly aged non-academic Hungarian researchers. However, the performance level of academicians in literature and linguistics fails to reach even the average of non-academicians in these fields, positioning them below the standards of non-academic researchers of lower scientific rank engaged in literary and linguistic studies. This raises a fundamental question: what justifies their academician status?

The performance of individual academic field Sections varies considerably; within each Section, outstanding, internationally recognized researchers exist, yet their achievements are offset by colleagues whose performance is weak or whose productivity remains limited. However, the fields of law, economics, literature, and history appear to require substantial reform. In philosophy and history, academicians reach only 25.33 per cent of the global average – roughly 75 per cent below even baseline international standards. (See Figure 7)

AN IN-DEPTH ANALYSIS OF THE PERFORMANCE
OF LEGAL AND ECONOMIC ACADEMICIANS
IN SECTION IX OF THE HUNGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

The analysis draws on the scientometric project at www.scientometrics.org, which is based on numerous international publications.¹² The aim is to provide an objective comparison of academic researchers and scientific fields through a common reference database containing Hungarian researchers of similar age and active in the same scientific fields. The analysis encompasses 31 Hungarian legal and economic academicians. For enhanced clarity, the methodology and results are presented in tabular format.¹³

It should be emphasized that, when the indicator calculations for legal and economic research are compared (see Figure 9 for the methodology used) with the determination of excellence metrics in the natural sciences,¹⁴ these results derive from significantly more lenient

calculation methodologies than those applied in natural science disciplines. Consequently, for the economics and law Sections, the foundational data were determined with substantially reduced stringency in order to create visible, comparable graphics demonstrating the results.

When article output over the previous five calendar years was assessed, the publication types counted differed by field. In the natural sciences, output was sufficiently strong for the analysis to focus exclusively on Q1 articles as the clearest indicator of excellence.

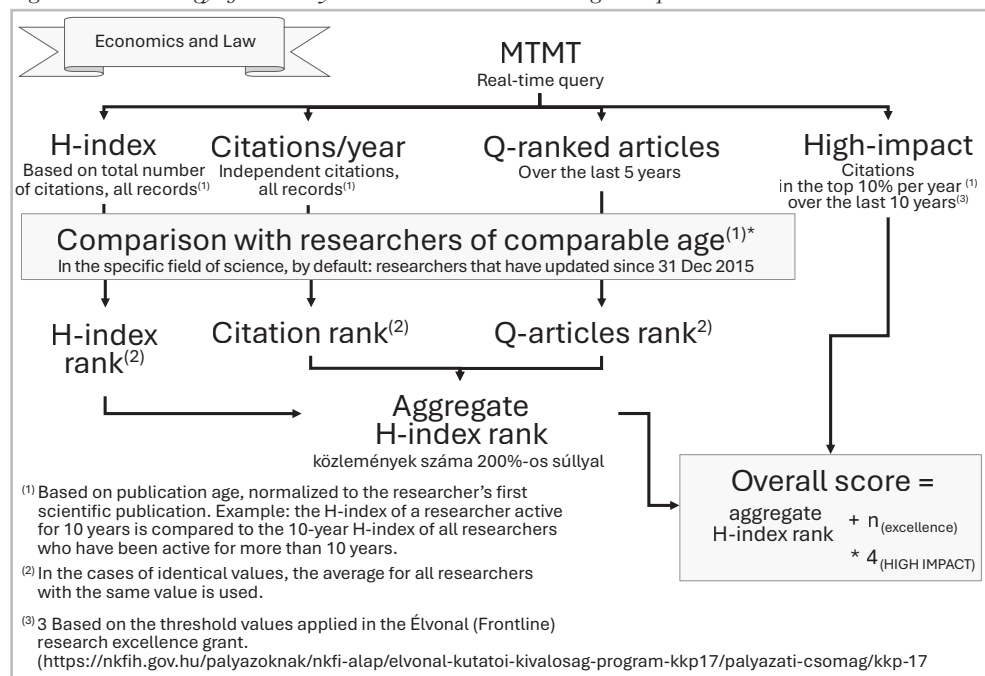
This approach proved unrealistic for economics and law; consequently, all Q-ranked articles, regardless of quartile, had to be included to obtain graphically meaningful data – thus Q3 and Q4 articles contribute to total publication counts, representing journals targeted by recently graduated doctoral researchers seeking competitive research scholarships or advancing toward appointment to professorships. What university instructor would fail to set such objectives? How often is it emphasized that academician status stands above a professorship? This analysis has not yet addressed the fact that in the social sciences and humanities, essentially any publication counted toward total publication numbers in this examination, not exclusively Q-ranked publications.¹⁵

Similarly, for natural and applied sciences (except mathematics), first- and last-author publications in internationally ranked journals were weighted more heavily. In economics, law, and much of the social sciences and humanities, however, performance was so limited that the analysis had to include publications from all authorship positions over the previous five years; otherwise, the figures would scarcely have been interpretable.

Figure 8. Research methodology with explanatory notes

Methodology	Academicians
	AA
	ÄÄ
	BB
	CC
	DD
	EE
	ÉÉ
	FF
	GG
	HH
	II
	JJ
	KK
	LL
	MM
	NN
	OO
	ÖÖ
	PP
	QQ
	RR
	SS
	TT
	UU
	ÜÜ
	VV
	WW
	XX
	YY
	ZZ

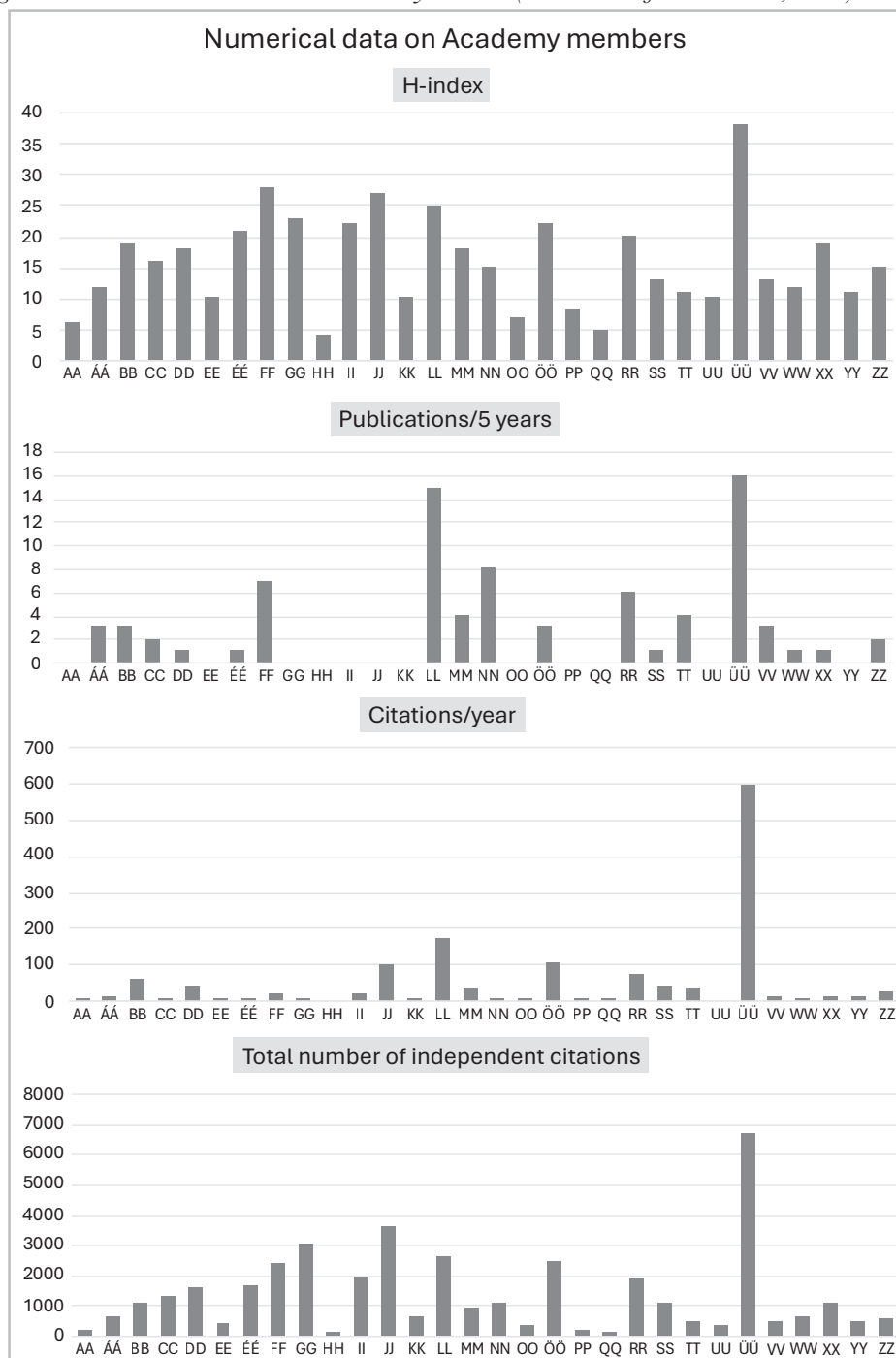
Figure 9. Methodology of the analysis based on scientometrics.org description

It must be emphasized that this analytical series becomes increasingly permissive solely in order to generate comparable data, resulting in progressively reduced filtering for economics and law, followed by the social sciences and humanities. This demonstrates that scientometric concessions were established specifically to make the analysis of academicians outside the natural and applied sciences possible.¹⁶

The individual data of the academics show a rather heterogeneous picture in terms of H-index values, publications, citations, and total independent citation data when compared with one another, so this is not a homogeneous body in terms of research quality. The other critical area is the group of academicians (some four-fifths of whom fall into this category) who are barely visible or completely invisible in both the domestic and international scientific community.¹⁷ This characterizes them not only over the last 5 or 10 years across numerous indicators, but also across their entire career output, which Figures 10–12 also demonstrate. For the majority of academicians elected (or admitted as full members) in 2025, compared with their colleagues already in the Academy, with one exception, the performance deficit is even more striking if we look back over even the last few years.

Figure 10. Numerical data on Section IX Academy members (with data as of December 31, 2024)

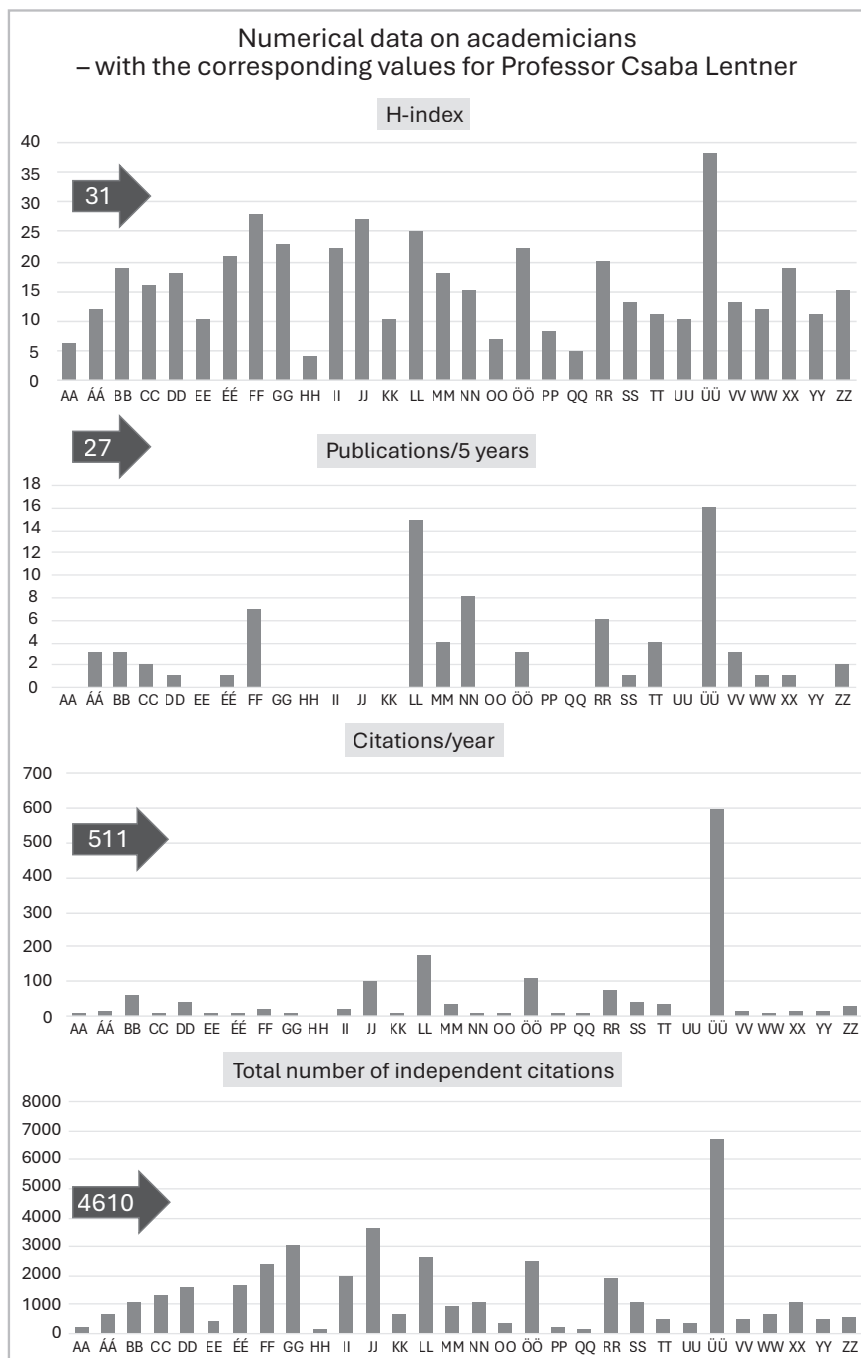

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE SCIENTIFIC PERFORMANCE OF SECTION IX
LEGAL AND ECONOMIC ACADEMICIANS AND PROFESSOR CSABA LENTNER

In spring 2025¹⁸, and earlier in 2016¹⁹, I sharply criticised the actions of Section IX members and their criticisms of unconventional economic policy doctrines.²⁰ The 2016 confrontation was prompted by the fact that they sharply criticised the government's and the central bank's new programme for shaping public economic thinking, as well as the unconventional economic policy associated with it. I spoke out in defence of this new programme, for which I am the lead expert. In connection with the 2016 events, I had already suffered setbacks²¹, but my scholarly work gained new momentum, especially internationally, where I was able to publish papers analysing the scientific systematics and operational mechanisms of national economic policy in the highest-ranking scientific journals; and bring the research behind them to fruition through the scientific workshops I lead.²² My research and publications, recognized nationally and internationally as school-founding, were first acknowledged through the Wekerle Sándor Scientific Lifetime Achievement Award (2012)²³ and I was further honoured with the Officer's Cross of the Hungarian Order of Merit in 2018²⁴, the Magyary Zoltán Public Administration Science Memorial Medal in 2021²⁵, and the title of Ambassador of Financial Culture in the mid-2010s on the recommendation of the Hungarian Banking Association²⁶. Since the introduction of the Ludovika University of Public Service Performance Evaluation System (TÉR), I have consistently achieved first place in the professorial category.

Based on this record of scientific advancement, leading research leadership, and domestic and international recognition, on February 2, 2021, I submitted an application to the Hungarian Academy of Sciences Public and Legal Science Committee in the field of state sciences and public finance, demonstrating the advantages of active state-led financial management over both socialist planned economy and neoliberal market economy structures. The processing of a Hungarian Academy of Sciences doctoral application generally takes one to one and a half years. In my case, however, this had still not occurred even after five years. Partial review procedures did take place: during the habitus examination, all three evaluators rated my work as excellent, and the score awarded in the complex habitus examination by the acting committee reached 600 per cent of the required level. Even so, the five-year procedural delay was already telling in itself. I came to the view that, because of my work refuting neoliberal financial policy on scientific grounds, a fully objective evaluation of my application was difficult to expect from the relevant reviewers²⁷, including certain historians whom I regarded as Marxist-leaning.²⁸ Meanwhile, the lawyer and economist members of the Hungarian Academy of Sciences collectively requested Prime Minister Viktor Orbán's absence from the Academy's jubilee ceremonial session and raised the prospect of criminal proceedings for incitement against a community.^{29,30} In light of all this, I decided to withdraw my application, having found myself in the same position as the Prime Minister of Hungary when excluded from the Academy. My withdrawal notice for the application registered under number 72/24/2021/DTT_D was confirmed in writing by the Hungarian Academy of Sciences on May 7, 2025; that is, the Academy formally acknowledged my decision to withdraw. My withdrawal after five years was influenced by the conclusion that the Acade-

Figure 11. Numerical data on academicians, compared with the corresponding values for Professor Csaba Lentner (data as of 31 December 2024; based on www scientometrics.org)

my might not have been capable of making a fully objective scientific decision in this case³¹. I also concluded that many of the Section IX members called upon to review my application performed weakly by international publication standards and appeared insufficiently familiar with those standards. In my assessment, this made them professionally ill-suited to evaluate my application. I also came to believe that my conception of state finance, which is fundamentally at odds with the mentality of Section IX, may have contributed to slowing the procedure, and that my public role alongside the civic government counted against me.³² The conditions prevailing at the Academy, especially in the social science Sections, do not appear to allow for fully objective, politics-free evaluation.³³ There also appears to be a kind of resentment, and a desire to regain influence in the background. Other Academy application and evaluation problems have also emerged beyond my own and likewise require clarification.³⁴ At the same time, there are responsible leaders elsewhere in Hungarian academic life³⁵ whose example of critical self-improvement could be followed usefully by the leadership of the Hungarian Academy of Sciences.

Following my withdrawal, the Hungarian Academy of Sciences leadership characterized my scientific work in dismissive terms; this chapter responds by presenting a scientometric comparative analysis.³⁶ The analysis employs the scientometric framework of www.scientometrics.org used throughout this paper and draws on the MTMT and Scopus databases.³⁷ My performance is compared with that of the academicians of Section IX. The examination methodology adheres to the logical framework presented in Figure 9. Age adjustment is not relevant to this analysis. The examination was conducted on July 25, 2025. Additional methodological details of the exploratory analysis are available at: https://scientometrics.org/updates/files/Tudomanymetria_rovid_leiras_hun.pptx

Figure 12. Age-normalized mean score (based on Scopus data, overall member average: 16%*)

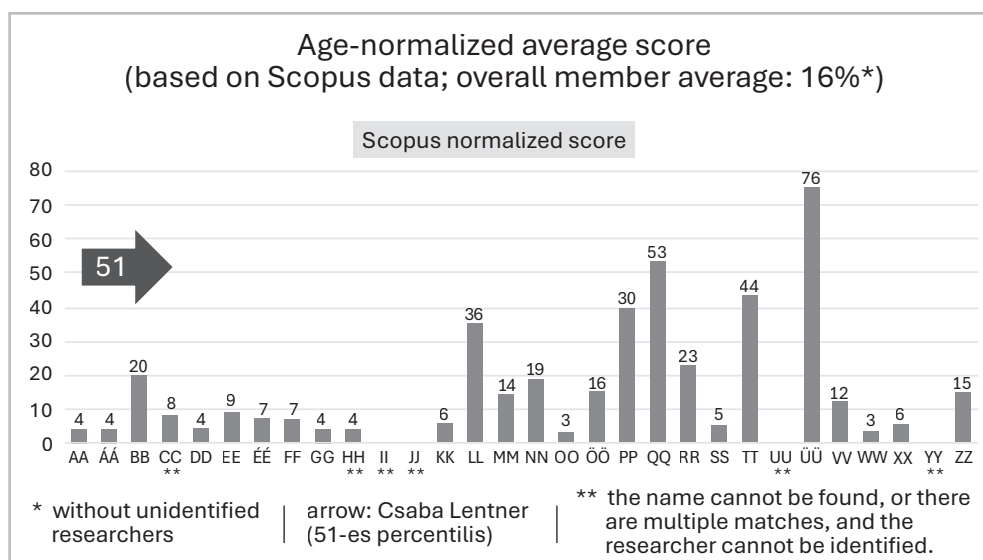

Figure 13. Csaba Lentner's scientific excellence ranking based on MTMT data

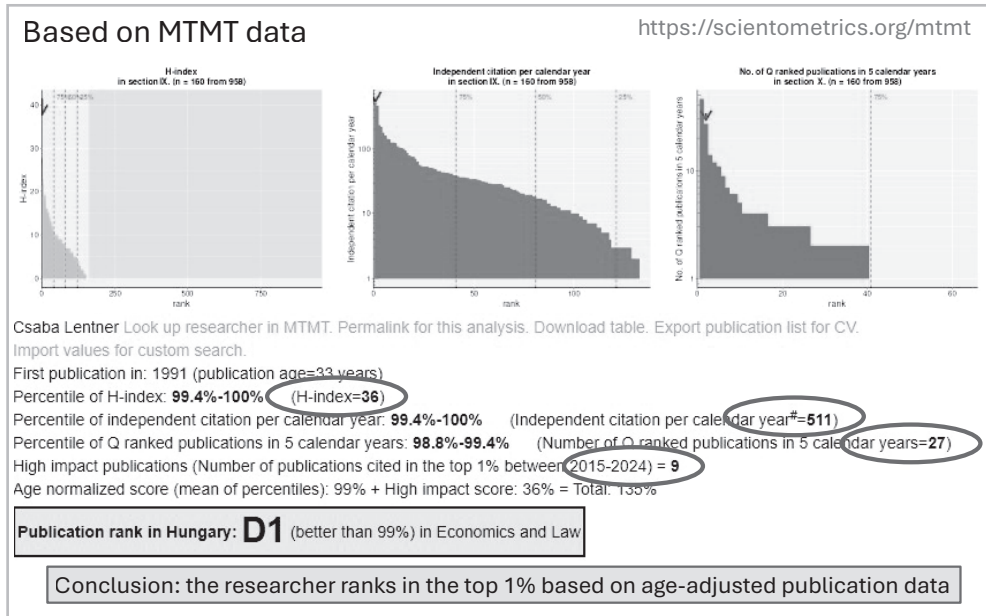
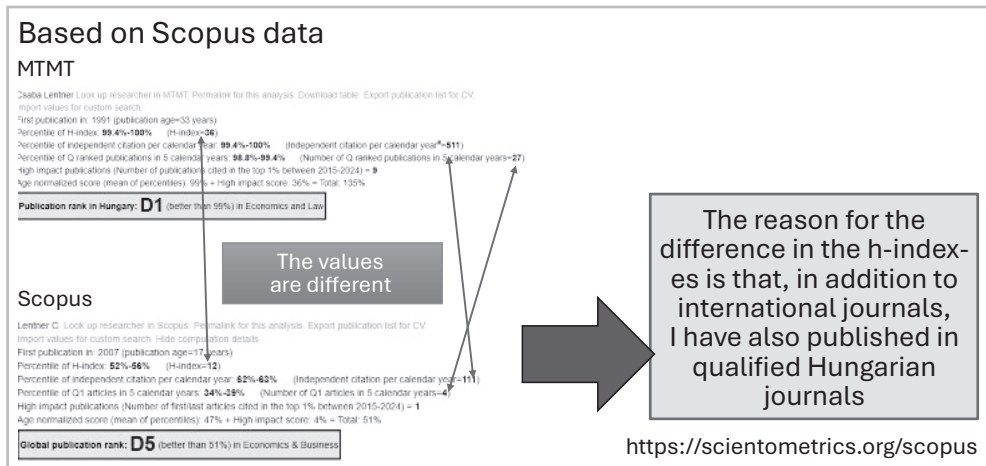

Figure 14. Csaba Lentner's scientific excellence ranking based on Scopus data

In my analysis, I compared the h-indexes of the legal and economic corresponding and full members of Section IX of the Hungarian Academy of Sciences, their annual average publication output over the preceding five years, their annual citations, and their total independent citations with my own performance metrics. The analysis shows that during the 2020–2024/2025 period, when my application was under review, my scientific performance was substantially stronger than that of all legal and economic Academy members

Based on the age-normalized percentile (Scopus data), my research performance (Scopus identifier: 56614522100) during my application period was stronger than that of all those in academic positions.³⁸ In the left field of Figure 12, academicians marked with different colours either cannot be found in the Scopus database (which may indicate the absence of international publications), or multiple entries appear for identical names, or the researcher cannot be definitively identified.

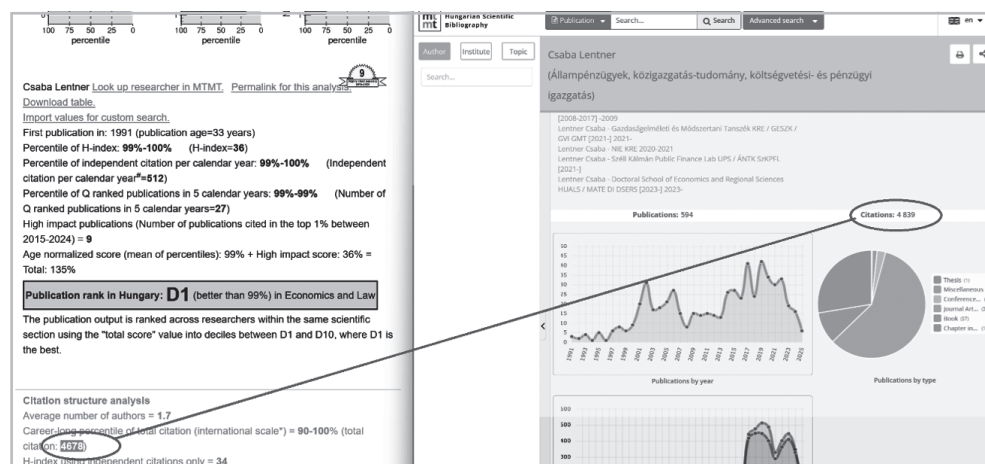
The numerical data in Figure 11 and the age-normalized percentile values in Figure 12 together support the conclusion that my scientific performance was exceptional. Figures 13 and 14 develop this point further on the basis of MTMT and Scopus data.

Note: With regard to the academic and proprietary numerical data presented in Figures 10 and 11, which are based on MTMT, it is important to note that the data in the MTMT author data sheet and the summary table may differ. The calculations presented use the more favourable data. See the MTMT data presented on the right-hand side of Figure 15. The left-hand side is calculated based on the scientometrics.org database. Even within Scopus, differences may arise depending on whether the data are retrieved via API or viewed on the website. Accordingly, minor differences may also occur in the case of MTMT for the same reason.

The scientometric calculations presented above show that my performance exceeded that of the academicians within the Section responsible for reviewing my application. Once this became clear from the data, I regarded it as ethically untenable for scholars whose performance I substantially surpassed to sit in judgment on my candidacy.

In the struggle for Academy renewal, I am not the only one to take a stand against performance-deficient academicians; a broad civic intellectual stratum shares these views, including Mária Schmidt, Béla Pokol, András Láncki and other professors.³⁹ Over the decades preceding the current public manifestations, the need for reform of the Hungarian Academy of Sciences was raised by academicians⁴⁰ and other leading professors, but their proposals have

Figure 15. Clarifying MTMT data

not yielded substantial results to date.⁴¹ From the civic perspective, this is why we came to regard it as necessary, from spring 2025 onward, to bring the issue of the Hungarian Academy of Sciences more forcefully into scientific and broader public discourse.

WHAT KIND OF ACADEMIC PORTFOLIOS DO THE ‘IDEAL’ NEW ACADEMIC
CANDIDATES HAVE? A BRIEF OVERVIEW OF
HUNGARY THROUGH TWO SPECIFIC CASE STUDIES

To further illustrate the contrast, I will present two case studies of preferred candidates for membership in the Hungarian Academy of Sciences. I would like to note in advance that I do not conduct deeper scientometric calculations for these two candidates; I merely reference their limited numerical data based on MTMT summary tables in comparison with my own.⁴² My main aim was to examine the extent to which they appear aligned with the neoliberal mentality of Hungarian Academy of Sciences members. As someone whose academic achievements far exceed those of the members of Section IX, I emphasize that my performance is not the central issue; rather, it is the performance of academicians and new member candidates that requires scrutiny. Why do they lack adequate scientific performance?

Through random sampling, I examined the scientific publication activity of two Hungarian academic candidates from Section IX to assess the extent to which they contribute to the country’s international competitiveness, reputation, and the encouragement of positive investment decisions. I assessed the scientific rigor and world-class calibre of their research. This examination was motivated by the fact that, while two-thirds of Section IX academicians do not conduct internationally measurable scientific work and perform 87.83 per cent below global average levels, I hoped that the candidates – as the next generation within the institutional structure – might demonstrate greater activity and success.

Academic candidate 1 addresses the (mis)use of unlimited political power, interpreted in connection with Hungarian economic governance – specifically in relation to post-2010 economic policies. More precisely, he examines post-2010 economic irrationalities and economic populism, as they relate to current conditions, from his own analytical perspective. His intellectual framework spans from ‘goulash’ Communism to the decline into ‘goulash’ populism, drawing parallels between the socialist planned economy and the civic government’s economic policy. In his assessment, both constitute dictatorships and abuses of power. A research group has formed around him, producing scholarship in a similar style that offers unfavourable assessments of the country, at times moving away from scientific terminology. This candidate has achieved measurable results and appears to have strong prospects for membership in the Hungarian Academy of Sciences. He has been cited and referenced by approximately 200 international scholars, meaning that Swiss IMD credit rating agencies could readily encounter his characterizations of the Hungarian government as populist, power-hungry, and economically misguided. He works within the HUN-REN Hungarian Research Network while also holding full-time positions at Corvinus University and the Ludovika University of Public Service, where he has served as a distinguished scholarship research professor since 2020. He had, and still has, the means to influence thousands of economics and political

science students through his lectures and books. He maintains, or has maintained, multiple ties to CEU.⁴³ While the candidate is fully entitled to pursue independent methodology and research generating its own results, questions may nevertheless be raised regarding the use of triple state financing from taxpayer resources. Why is activity presented here as damaging to the country's image supported from budgetary sources? Perhaps the candidate's superiors and research institute directors could provide a more detailed explanation while also considering their own responsibilities. The candidate has authored 196 scientific papers, accumulating 1,221 total citations. He has published 19 articles in foreign-language professional journals abroad, receiving 229 citations. His H-index stands at 14.

Academic candidate 2 focuses his research on contemporary Hungarian reality, which he characterizes in populist and authoritarian terms. His writings, even when appearing in leading Hungarian-language journals recognized by members of the Hungarian Academy of Sciences, often adopt a 'popularizing science' approach. He maintains extensive connections to the liberal intellectual circle that critiques the Hungarian government's economic and science policies both domestically and internationally, and he appears to be an emblematic figure within this group. He has also maintained connections to CEU. He protested against the separation of the research network from the oversight of the Hungarian Academy of Sciences, joining those who condemned Hungarian Prime Minister Viktor Orbán and sought to exclude him from the bicentennial academic general assembly. Serving as chairman of an academic committee, he has also campaigned prominently against battery factories in the Hungarian economy. Although such investments have economic constraints, attracting battery factories to Hungary nonetheless supports employment – albeit at modest levels – while generating added value and integrating the country into international production chains. The candidate does not address why more demanding, higher-added-value foreign capital has failed to enter the country. In my view, he should know the answer, as should academic candidate 1: for decades, economic science, together with liberal circles, was not allowed to develop in what I regard as the right direction, and approaches that did not fit corporate and state budgets – and especially the interests of families and the prevailing zeitgeist – were prevented or filtered out. He even shares his views in an electrical engineering magazine. According to MTMT database records, his international academic profile is measurable; however, two-thirds of those citing his writings in foreign professional journals are his university colleagues and like-minded Hungarian liberal intellectuals. He appears to have strong prospects – should these academic conditions persist – of attaining academic status. The candidate has authored 125 scientific papers, accumulating 861 total citations. He has published 12 articles in foreign-language professional journals abroad, receiving 160 citations (as noted, two-thirds from Hungarian colleagues). His H-index stands at 14.

The reader will hardly be surprised that my academic performance substantially exceeds that of the members of Section IX of the Hungarian Academy of Sciences, nor will it be unexpected that I surpass the academic candidates by even greater margins. I have authored 594 scientific papers, accumulating 4,065 total citations. I have published 53 articles in foreign-language professional journals abroad, achieving 1,112 citations. My H-index stands at 35.⁴⁴ Crucially, however, I initially sought entry only to the antechamber of academician

membership, while, among the academic candidates presented here, the first has held the status of Doctor of the Hungarian Academy of Sciences for four years and the second for ten years—meaning that they have occupied the antechamber of academician membership for four and ten years respectively. Yet I was compelled to withdraw even from the antechamber as a consequence of political pressure directed against me. In my view, this case demonstrates that the Hungarian Academy of Sciences does not operate in a manner consistent with constitutional requirements, since it fails to ensure the objective evaluation of scientific researchers and the freedom of science.

In summary of this chapter: the community of the Section of Economic and Legal Sciences, its academicians, and those who will eventually achieve membership through counter-selectivity – individuals involved in shaping, organizing, and regulating Hungarian economic and social competitiveness – certainly do not comprehensively serve Hungary's advancement and may not necessarily be the most qualified candidates. They tend not to align with Hungarian national economic practice and shifts in economic policy. This may explain Hungary's continued decline in international competitiveness rankings, the prevalence of EU infringement procedures and European court cases against the country, and the resistance and antipathy toward Hungarian government policy within influential segments of Hungarian society and entrepreneurial circles.⁴⁵

A WEB OF CONTRADICTIONS: THE HUNGARIAN ACADEMY OF SCIENCES' DEFENCE STRATEGY⁴⁶

The leadership of the Hungarian Academy of Sciences published on its website an analysis of academician performance in response to criticism, and that analysis contains numerous methodological errors.⁴⁷ It relies on a database that, in my view, distorts the picture – unlike the one published in *Civic Review: Journal of Economic and Social Sciences*. Moreover, the background to their analysis remains unclear. These academic counter-statements, and the misinterpretations behind them, further undermine the credibility of Hungarian science by attacking non-academician researchers who articulate systemic criticism. I would argue that academicians either still fail to recognize the gravity of the problem posed by their performance deficit and to think through its consequences, or else deliberately evade responsibility. The Academy's leadership is also under significant internal pressure, particularly regarding the fate of its real-estate assets; thus, instead of focusing primarily on science, business considerations have also come to the fore.⁴⁸

Two key details must be highlighted from the MTA's own study.

1. They write that 'in many fields within the humanities and the social sciences, researchers present their results in books and monographs. In the humanities and social sciences, journals are often not accessible in international databases (their language is often Hungarian), and publications of the same value as journal articles are produced in the form of book chapters.' For this reason, the academicians and staff members at the MTA Secretariat added up peer-reviewed scholarly journal articles and book chapters recorded in MTMT, and compared these totals across different age groups. They themselves acknowledge that roughly

three quarters of the scholarly works recorded in MTMT are not included in international databases because they were written in Hungarian – and that the greater part of these belongs to the humanities and the social sciences.

2. The authors of the internal academic study then attempt to explain away their results by claiming that ‘in the humanities and social sciences, we did not analyse the number of citations received by the year of election as an academician, either for books or for journal articles and book chapters. First, a significant proportion of these publications is not included in the WoS/Scopus databases, from which automatic data import is possible, as in the natural sciences. In these fields, authors typically collect and record citations manually, so it can happen that major uploads and data cleaning take place only shortly before nomination. Second, trends in citation data may be influenced by the fact that the humanities and social sciences include many disciplines with different publishing customs (for example, publication practices in psychology are closer to those in the natural sciences).’ I would add that, if this is how the analysis presenting excellence was prepared, then its explanatory value is very limited. In any case, it does not provide answers to the problems I have pointed out.

WHY ARE THERE MULTIPLE FLAWS IN THE MTA’S SCIENTOMETRIC CALCULATIONS?

1. As a rule, academicians tend to publish predominantly on Hungarian-language platforms – and even the authors of the Academy’s own analysis fail to recognise that this is precisely the problem. As I stressed in my Civic Review article, publication in Hungarian-only venues means minimal international visibility, minimal international weight, and research that remains effectively confined to a drawer or, at best, a departmental library shelf. From the perspective of internationally measurable competitiveness, such books and book chapters carry little value.

In fact, they are seldom read even in Hungary. Typical examples of this publication type are festschrifts prepared for academicians’ 60th, 65th, 70th, 75th, 80th, 85th, 90th, 95th or 100th birthdays, and the proceedings volumes of mostly low-impact niche conferences. The latest textbook example of a mentality that treats scholarship as an insular affair is that, according to some academicians, a domestic journal intended to be rated ‘A’ (that is, a leading scholarly journal) should be expected to publish a funeral oration. Of course, the deceased can be commemorated in appropriate forums – this is what bulletins and newsletters in a given field are for.⁴⁹

2. The study published in *Polgári Szemle* largely compares Hungarian researchers with the international field and focuses on their articles in international journals, whereas the MTA communiqué benchmarks them against Hungarian researchers who are not academicians and then attributes outstanding results to the academicians. This is methodologically problematic. The Academy does not disclose its methodology in sufficient detail, and its conclusions are not properly substantiated. It also conflicts with Figure 6 of my own analysis, according to which academician performance only marginally exceeds that of other Hungarian researchers – and in some fields does not even reach the domestic aver-

age. I add, with some sadness, that the performance of members of the Academy's Section for literary and linguistic studies does not even reach the domestic level. What lies behind this? In essence, the Academy's internal analysis treats academicians' performance as a matter of sheer quantity. The quoted text makes it clear that, although they took peer-reviewed journals as the basis, they made no distinctions between their quality – treating a top-ranked international Q1 article as equivalent, for counting purposes, to a fourth-rate (D-rated) Hungarian-language publication – whereas I considered only research results published in appropriately ranked scholarly journals, as recognised by a broad scientific community. I presented my methodology, while the 'in-house' analysis – perhaps prepared for internal use, yet nevertheless made public – only partially and ambiguously indicates the basis of its calculations.

Once again: the MTA communiqué openly states that it deals only with the quantity of academician publications, not their quality. In other words, the Academy effectively 'measures' academician performance by weight: it does not focus on the quality of the journals or other outlets in which academicians' writings appear. They may be published by low-prestige publishers, in unranked international journals, or even in domestic samizdat outlets. The aforementioned funeral oration could even have been treated as a 'scientific publication' if an A-category journal had printed it

3. The academic analysis also does not show the impact of these publications – namely, how often they are cited – and instead invokes arguments that are difficult to defend. The explanation that citations are not reported because an academician (or candidate) uploads them to MTMT in waves rather than as a steadily increasing series is not persuasive. Whether someone uploads citations continuously or all at once, by the time of nomination at the latest, MTMT – as an official research-evaluation database – should show how many citations a candidate has received in total, whether many or few. Nor is it convincing to avoid citation analysis on the ground that citation practices vary across sub-disciplines within the humanities and the social sciences. A researcher working in a given field generally knows where to look first for colleagues' new publications – whether as book chapters or journal articles – and will be able to find and cite them. Furthermore, if someone publishes a long book less frequently, and if that monograph is significant, it will attract heavy citation until the next book appears (all citations attach to that book rather than being spread across journal articles – yet the author's total citation count will still remain high). The Academy does show book citations in one figure; however, even the most-cited works do not receive more than 80 citations, and the composition of these citations is not disclosed. Whether they cite one another remains unclear.

Moreover, even in the humanities and the social sciences, the MTA's analysis should have used international WoS and Scopus data as the basis, because, internationally, these are the sources that carry weight, and they determine an academician's international reputation. It is hard to justify why the Academy avoids this in its analysis. Why, when compiling rankings, did they not take these international articles, books, and book chapters as the basis? Presumably because in the humanities and social sciences there is hardly any international output, and hardly any work that generates international impact (or resonance).

The dismissive treatment of PhD holders in the Academy's internal analysis is striking. As I have indicated, scholarly performance today is measurable in the international arena, and those who have earned a PhD increasingly publish on international platforms. It is harder to publish in a prestigious international journal than in a volume of essays dedicated to an academic's birthday. In terms of scholarly quality, fewer publications of higher quality would carry greater scientific value.

One interpretation of the MTA analysis is that it compares the performance of academicians, measured in raw numbers, to the publications of non-academicians, i.e. authors with PhD degrees, in fewer but more prestigious international journals. If this is the case (unfortunately, the detailed methodology has not been disclosed), then it suggests that non-academicians aim for lower quantity but higher quality, whereas academicians are evaluated primarily in quantitative terms.

Furthermore, the international citation rate of Hungarian researchers in the humanities and social sciences would be visible even on the basis of books and book chapters, because uniform international indices exist for counting citations to books and chapters. SCImago ranks not only journals but also classifies book series into Q1–Q4 quartiles (for example, series published by Brill), so a Q-ranking can apply to a book chapter as well; a chapter would raise international standing if it appeared in such a place. If it appeared in such a place. But this is not the case. I must note that even a university teaching assistant can publish in a Q2 Brill series – so why can an academician not do so?

Moreover, the Web of Science (WoS) has a separate Book Citation Index (which also includes book chapters). Why does the Academy's analysis not cover this? This may suggest that MTA members perform weakly in this respect as well. I did find one good example – so that I may not be accused of political bias: the Book Citation Index also shows citations to the book chapters of the economist Csaba László, which is a notable exception, at least in this particular area.

Google Scholar, too, indexes book chapters in much the same way as articles. Thus, book chapters are included in a scholar's overall citation count and international visibility, because international citation-tracking services index them. If academicians were publishing book chapters in internationally prestigious venues, these would also be expected to appear clearly in citation data. There should be traces of them, just as there are for journal articles.

THE SOBERING REALITY OF ACADEMIA

1. The problem with the academicians aged 80 or over described as typical in the MTA's communication report is not that they do not produce enough at this age to be cited now, but that they were not cited 20 years ago, when they were 60 years old. I note that in the humanities and social sciences it is entirely possible to write enduring works that remain widely cited even decades later. They had ample time to publish abroad in the decades following the change of regime, but did not do so then, and have not done so now. It is therefore unsurprising that they are not cited, because there is little to cite. What, then, is the typical academic achievement? If there is none, what justifies membership of the Academy in the first place?

As for younger members, the problem is equally clear: it is a problem if, at that age, they are not cited either. The issue lies with their performance and with their attitude to academic policy and to the measurement of scholarly performance.

This suggests that the current average academician was not cited 20 years ago, and that the lack of visibility on the international stage is not a recent problem. Let the field of economics serve as an example. For a long time, distinguished authors have repeatedly issued serious warnings about the domestic provinciality of this field and about the divergence between Hungarian economics' self-assessment and its international reception. Ákos Valentinyi (an economist who built a major career abroad) wrote clearly, decades earlier, in the *Budapest Review of Books* (*Budapesti Könyvszemle* – BUKSZ), that Hungarian economists operate in a narrow domestic market that is essentially closed off from the world; Hungarian economics has no international reputation; and it cannot overcome the chasm that separates it from the international level – and Valentinyi did not hesitate, even then, to argue in terms of citations and publication counts.⁵⁰

2. It is highly characteristic that the Academy once again does not disclose gender statistics. Around Katalin Karikó's Nobel Prize, it resurfaced in the Hungarian press that her success – her ascent – was merely a 'glitch in the matrix', and that in that very year, in the Academy's new member election, the ratio was 26:0 in favour of male candidates.⁵¹ The two Hungarian Nobel laureates deserve every respect, but we should not forget that Katalin Karikó could not continue her research career in Hungary because of scientific-policy constraints, while Ferenc Krausz effectively never even embarked on one there. It is rather distasteful and hypocritical for the Hungarian Academy of Sciences to invoke them as a cover. It should also be noted that the Academy elected Katalin Karikó an honorary member only in 2022 – that is, only after she had become world-famous. True, she received the Nobel Prize only in 2023; but we remember the press explanations suggesting that the Swedish Academy had been 'slow' after everyone was surprised that she was not the 2022 laureate. In other words, first, the Hungarian Academy of Sciences did not recognize in advance that she represented a unique, unrepeatable scientific achievement. Nor did the leadership of the Szeged research institute recognize her talent when, in 1985, she was dismissed in a downsizing and forced to leave the country. At the same time, the Swedish Academy nevertheless recognized her world-class expertise, despite what the MTA described as her 'low citation count'. Second, among the current academicians elected despite very low citation figures – and there are many under-cited members, most of whom have been members for quite some time – which of them has, over the years, justified their election with a breakthrough comparable to Karikó's, demonstrating that they deserved to enter the Academy despite having had scarcely any demonstrable impact in their field?

The dismissive reference to Katalin Karikó as 'poorly cited' in the Academy's internal analysis is difficult to overlook, given that the Hungarian Nobel Prize laureate has nearly 20,000 international citations, while most Hungarian academicians have barely one thousandth of that number over the past decades. Even so, one might accept that new Academy members may be elected with very few citations – provided, at least, that they later become world-famous as Nobel Prize contenders. In the last 100 years, only Albert Szent-Györgyi has

succeeded in doing so for research conducted in Hungary, in 1937. That was nearly 100 years ago, and it has not happened since then. That, in itself, is sobering. The problem is not the absence of high-performing Hungarian researchers; it is the demoralising, talent-suppressing Hungarian academic atmosphere.

3. A disingenuous answer to my criticism concerning nepotism is that, at the Academy, they at least keep up appearances and have some conflict-of-interest-type regulations in force, so that an immediate family member recognized by law cannot directly recommend a relative.. Yet the devil is in the details: at the stage of deciding who even has a realistic chance to enter the process – who has a realistic chance to collect the three recommendations from academicians that are a condition of eligibility – those who want to usher in their family members, friends, or business partners lobby heavily among their fellow academicians. hen, in the same way, only the same narrow academician circle votes on candidates who have made it onto this preliminary list. This is far from transparent; it is not based on a rational decision by the scientific majority, but rather on sympathy for club members, which places it in a rather grey area. That is why I proposed, as part of the academic reforms, that the 17,000-strong public body should elect new academicians in the future, following a transparent scientific screening process.

If my suspicion of nepotism were unfounded, the Academy could refute it very easily – provided that there were evidence with which to do so. Let us examine family and institutional entanglements between new and old members in a given election period,⁵² and then examine the performance of the new member who is connected in some way; and if it is truly outstanding compared to their own candidate field and to the other researchers who did not even become candidates, then it is acceptable that they entered despite the degree of kinship. Anyone who is outstanding has nothing to hide; they can hold their head high and show their performance to the world.

ANOTHER CASE STUDY: A SELF-CONFESSION – A COMPLETE EMBARRASSMENT

In this insular and simultaneously non-performance-oriented milieu, an eloquent example of what a person who has been an academician for decades – indeed, a system-specific ‘typical’ academician – thinks, and of how far removed they have become from a realistic assessment of academic functioning, is provided by an opinion piece published in *Élet és Irodalom* (*Life and Literature – ÉS*).⁵³

The academician’s name is not important, because I wish instead to present the essence of the system from the perspective of a typical member of that system. A 32-year member of the MTA writes in a wholly exclusionary and ‘elitist’ manner that the only credible circle is the one comprised of academicians, Doctors of the MTA, and chairs of specialist committees, who know one another directly or indirectly. They are the elite of Hungarian science; its members trust one another, co-operate, and authenticate one another.

With this conclusion, the academician is practically suggesting that the entire science-evaluation and scientometric system – painstakingly and carefully built over decades in an effort

to establish objectivity – is wrong, because all that matters is who knows whom, how capable they are of cooperating, and how willing they are to organize themselves into cliques.

This academician opinion can even be taken as lending support to the critical tone articulated on the civic side, because we, too, maintain that in academic elections and other application procedures it is not academic achievement that matters, but rather connections, in a milieu where nepotism appears to play a decisive role. This can include family ties, business relationships, and other interest-based connections. Candidates who represent different scientific views may be excluded from admission to the Hungarian Academy of Sciences from day one if they are not regarded as part of the ‘inner circles’: the academician’s account suggests the features of a closed and exclusionary system in the circumstances surrounding admission to the Academy.

However, so as not to be accused of political bias again, others on the other side have also taken issue with the person in question: ‘It is unacceptable how vehemently and destructively he turns against those who do not share his views, while presenting himself as the guardian angel of an intellectual community that is inherently diverse. This role does not in itself call to mind the well-known role he once proudly assumed in the Hungarian Workers’ Militia. Yet his Workers’ Militia⁵⁴ past, and his attitude, may help explain the dictatorial academic appointment processes – also openly presented in his article – that evoke times long past: the need to remain in favour with those in authority. All this is especially worrying because his article suggests that the privileged beneficiaries of the Kádár era have smuggled back into the Academy one of the dictatorship’s most harmful instruments from a scholarly perspective: a system in which the loyal comrades in the highest circles decided behind closed doors which branches of which disciplines were prohibited, tolerated, or supported.’⁵⁵

The academician subjected to in-depth analysis by me and others has, incidentally, an H-index of 8, and barely 500 citations can be retrieved for him from MTMT. In other words, the academic work I cited in my case study has been referenced barely 500 times in the past half-century, or more precisely, in 57 years. Among those who criticize the existing academic system, for example – for the sake of comparison and to illustrate the problem – Professor Béla Pokol, who is also not an academician, has an H-index of 28 and has received 3,385 citations for his scientific works. I, as a critic of the Academy from the perspective of its performance deficit, have close to 5,000 citations, with an H-index of 35. For our academician’s specialist articles published abroad, 31 citations were received abroad; for Professor Pokol, 117; and for my own work, 1,130. There are also many academicians – especially in the social sciences – whose verified scholarly performance does not reach that of those outside the Hungarian Academy of Sciences, including excluded Hungarian researchers with a predominantly national orientation. Yet, characteristically, it is the scholars identified with the ‘national’ side who are outside the Academy, while liberals are within its walls. Unfortunately, the influence of the academic circle is also felt in university teaching and doctoral training: Let us recall the intense controversy and sharp criticism surrounding State Secretary Balázs Orbán’s PhD defence; it is far from an isolated case, as the MTA – left without substantive functions and with a performance-deficient membership – together with its behind-the-scenes actors, readily shifts its activity into doctoral schools and the political public sphere.

From the perspective of the case study presented by our academician (which may be read as a kind of self-confession), what matters is that he is precisely the kind of academician who looks down on his fellow scientists: someone who has already spent nearly half his life in the Academy as a member, enjoys additional income streams, and is not particularly troubled by the fact that he has not had any truly prestigious publications in the modern sense for a long time. He publishes predominantly with a third-rate (C-rated) publisher, and mostly in periodicals edited by Hungarians. He even reinforces this stance – rejecting modern, performance-centred scholarly publication practice and a performance-centred research career – in an opposition newspaper.⁵⁶

Thus, we are not mistaken when we continue to claim that Hungarian academicians' performance and their approach to performance leave much to be desired. The problems have been around for decades, and they have hindered effective scientific work. This is confirmed by the typical academician's admission that 'For years I have refused to submit to what I see as editorial 'terror'; consequently, I publish my studies and books online.' In my view, this places him at a distance from substantive, transparent, and controlled scholarly life. He is also hostile towards artificial intelligence (AI): 'AI is the miracle of the mind and, at the same time, something comparable to the climate crisis; on average, mediocre authors have ChatGPT write their papers for them, and editorial offices have them reviewed by AI.' It is clear that he is apparently referring here to younger PhD holders, which amounts to an unvarnished insult to young researchers.

With regard to those who have earned a PhD – some 17,000 members of the public body – our system-typical academician goes on to claim that 'most of them have achieved little beyond the mandatory PhD; their publication performance is sometimes deplorable.' Then, demeaning many of us, he writes that 'the public body in its current form is ballast.' This is true only in the sense that the 17,000-strong public-body membership does not count for much in the life of the Academy; we have no substantive function. It is true that there is a public body director, who in many cases serves as a harsh-toned counterpoint to criticism of the Academy.

And the essence of the development of Hungarian scholarly life would lie in what truly demonstrates the real impact of science and of a scientist: that one's published research results are recognized, through citations, by people who have no personal acquaintance with the author. It is only the ideas encountered in high-quality publications, in prestigious scholarly journals, that impress readers enough to adopt them and thus, in recognizing the scientist's work, to cite them.

CRITICISM OF THE ACADEMY IS GROWING

The performance deficit and destructive attitude of the MTA's membership lead me to the view that the Hungarian Academy of Sciences cannot be reformed from within. Since the sharpening of the academic debate in 2025, researchers who do not share 'civic' values have also begun to make their voices heard. To further support my findings concerning this performance deficit, I will draw on observations from the work of the researchers Katalin Bella⁵⁷

and Imre Fertő^{58, 59} With regard to academic organisational reforms, Professor Levente Hufnagel's series of articles in *Élet és Irodalom* is noteworthy.⁶⁰

Bella's research suggests that, among members of the Hungarian Academy of Sciences' Section IX, publication performance, as measured in the Web of Science, shows considerable dispersion and does not reveal a uniform, Q1-dominant pattern of excellence. The historically entrenched closed nature of academic institutions, the strong role of regulation (in the absence of independent initiatives), and the importance of personal networks all contribute to appointments not only reflecting but also reinforcing the scientific periphery. In her view, the centre–periphery relationship is not a static state, but is continuously constructed through a series of institutional decisions.

Imre Fertő examined the corresponding membership nomination processes within Section IX of the Hungarian Academy of Sciences between 1990 and 2025, as the mechanism for awarding corresponding membership of the Hungarian Academy of Sciences is a central issue in Hungarian academic life. In a quantitative analysis, Fertő showed that scholarly performance (publications, citations) plays only a minor role. The main role is played by informal personal networks: behind successful nominations there is, time and again, a strong support network. The selection process thus does not operate primarily on meritocratic principles, but on the basis of informal bargains and relational capital. Institutional affiliations, as well as demographic factors such as gender and age, play only a marginal role. The study demonstrates that serious institutional reforms are required if academic selection is truly to be based on scholarly performance rather than informal connections. Thus, while Levente Hufnagel describes what the Academy ought to be like and how it ought to function, Fertő describes how it actually functions – in other words, not well. One may therefore conclude that, in the absence of publications of a high standard and international reputation of their own, the MTA's academician circle tends to avoid merit-based admissions when it comes to bringing in new generations (corresponding membership, Doctors of the MTA), and instead draws from its own relational and ideological network

SUMMARY AND PROPOSED SOLUTION

In its present form, the Hungarian Academy of Sciences raises constitutional concerns. Although Hungary's Fundamental Law (Act CXIX of 2011) protects scientific freedom, the Academy does not safeguard that freedom in practice where doctoral and academic applications are not assessed transparently and on a performance basis. The exclusion of researchers holding different views from recognised scholarly discourse, together with the weak international visibility of many academicians and decision-making mechanisms shaped by political priorities and private interests, inhibits the development of Hungarian science. For that reason, a deeper institutional reset – including a new Academic Law – appears necessary.

1. The full membership of the Hungarian Academy of Sciences should be reviewed from the perspective of scientific performance. Academicians and Doctors of the Academy who fail to meet expected international standards should no longer retain the privileges

attached to membership, while any honorary or emeritus recognition should be handled separately. Such a review should involve both Hungarian and international scientific experts.

2. Honoraria paid to people who are not worthy of academic membership, Academy doctorates, or committee posts should cease. Central-budget financing of the Academy should be reviewed and restructured in line with the purposes of a new Academic Law. The academic remuneration system (the *apannage* system) should be eliminated. Academy membership should signify moral and scientific recognition, not an unearned supplementary income stream.
3. A new Hungarian Academy of Sciences – with a renewed membership and a smaller institutional footprint – should be established on the basis of scientific performance alone. The requirements for becoming an academician should be set by Hungarian and international experts appointed by Parliament and by competent scholarly bodies. A new Academic Law would be required to provide the institutional framework.
4. In keeping with the spirit of István Széchenyi, the Hungarian Academy of Sciences should be more closely aligned with Hungarian interests while also serving knowledge, the nation, and universal scholarship. Its mission should include contributing to the country's economic and social development, improving family living conditions, and developing expertise and capabilities. The relationship between academic life and scientific governance should be set out in a two-thirds law, which would define rights and obligations. The Fundamental Law and related legislation should redefine the tasks and operational frameworks of scholarly bodies (Hungarian Academy of Sciences, Hungarian Accreditation Committee, HUN-REN, universities).
5. Future organizational leaders of the Academy and new academy members should be elected by the nearly 18,000-member public body of the Hungarian Academy of Sciences from among candidates meeting international standard requirements, rather than by one-and-a-half to two dozen predominantly underperforming, like-minded ('well accustomed to one another') departmental communities sharing broadly similar political perspectives. The approximately 18,000-member public body represents the backbone of Hungarian science and must be engaged in academic decision-making processes.
6. The Academy should remain a central institution of Hungarian science, but it should exercise its rights through the whole public body rather than through a narrow internal circle.
7. The Hungarian Accreditation Committee should be strengthened as a central institution of Hungarian scientific life. The Academy's influence over the measurement of scientific performance and over professorial appointments should be removed. In evaluating publication records before professorial appointments, Academy-issued journal lists should no longer be decisive; instead, the Hungarian Accreditation Committee should develop and apply its own transparent criteria across university, faculty, and doctoral school accreditations. The current academic title and Hungarian Academy of Sciences doctoral degree, given the damage to their credibility, should not represent an advantage in the performance evaluation of faculty members at higher education institutions.

8. The role of universities as scientific resource centres should be strengthened further. The influence of current Academy members over university doctoral training should be reduced, and the degree structure of Hungarian scholarly life should be redesigned around professorial categories assessed by the Hungarian Accreditation Committee, with elements drawn from the French model where appropriate.

NOTES

- 1 This study is a revised and expanded version of the article published in *Polgári Szemle*, vol. XXI, issues 4–6. Lentner Csaba (2025): *For the Renewal of the Hungarian Academy of Sciences II.* (AMagyar Tudományos Akadémia megújításáért). Vol. II. DOI: 10.24307/psz.2025.0901
- 2 <https://qubit.hu/2019/10/28/megszabadulna-a-kormanyt-kritizalo-tudosoktol-freund-tamas-az-mta-lehetseges-uj-elnoke>
- 3 The influence of the historical, social science, and legal-economic Academic Sections was particularly strong at research institutes operating under the HUN-REN Hungarian Research Network until the summer of 2025. In early summer 2025, at the initiative of the senate of Eötvös Loránd University, these research institutes (whose membership had been described in strong terms by the current President of the Hungarian Academy of Sciences, Tamás Freund, in 2019) were transferred to ELTE under an agreement with HUN-REN. As is well known, in 2019 the management of all research institutes operating under the supervision of the Hungarian Academy of Sciences was withdrawn from the Academy, and the Eötvös Loránd Hungarian Research Network was established. The former ELKH, currently HUN-REN social science and economic research institutes – apparently due in large part to persistent performance deficiencies – have remained under continuous supervisory change. Tamás Freund offered a striking diagnosis of their operation in 2019, almost predicting the changes.
- 4 In their populist ‘popularising-science’ writings and interviews, they regularly criticize the civic government’s industrial location policy and economic policy, but they have scarcely raised their voices against the Bokros economic austerity package, the spread of foreign-currency lending, and other restrictive measures linked to liberal governments; indeed, they often supported them.
- 5 Admittedly, the pull effect on national economic competitiveness can be judged even more thoroughly from a holistic perspective, but my position is that the problem must be grasped at its root: at the fundamental institution of scientific life and university education, namely the Hungarian Academy of Sciences, especially among lawyers and economists, whose influence on university education, doctoral schools, and the broader spirit of the Academy remains decisive to this day. Essentially, their theories and performance shape the university curriculum, the scope of expertise to be acquired, and, ultimately, what appears in the economy, in the labour market, and in the workforce’s capabilities, quality of expertise, and attitude toward government economic policy.
- 6 Data compiled from publicly available sources at <https://www.imd.org/>.
- 7 This volume and quality of expertise ‘trickle-down’ is still under review, but the process has not yet ended. As will be shown, the weak performance of the social science academic sections virtually paralyzed the research institutes operating under their supervision until 2019. After the first reorganization, from 2019, their influence on research institutes has been only indirect, but it remains significant. Yet they are still capable of influencing the content of university education, though the further reduction of this role is an increasingly urgent necessity, particularly in the field of the social sciences.
- 8 For more information on this international quality category, see: <https://www.SCIImagojr.com/journalrank.php> <https://www.editage.us/blog/guide-to-journal-rankings-what-are-quartiles-q1-q2-q3-q4-journal/>
- 9 An academic counter-argument to what I have described, based on data extracted from Scopus, might be that scholars in countries achieving outstanding scientific performance publish in so-called ‘predatory journals’, which are not authoritative. The problem is, as will be shown later, that Hungarian lawyer and economist academy members barely publish anywhere. Furthermore, applying the term ‘predatory’ to internationally ranked journals such as the Los Angeles-based scientific journal PLOS ONE, with an h-index of 467, or the Swiss MDPI

journal *Sustainability*, with an h-index of 207, reflects a serious lack of discernment on the part of Hungarian academicians. The somewhat absurd nature of the criticism is demonstrated by the fact that Hungarian academicians (only a few of them) are mainly able to publish their writings in the Hungarian-published *Acta Oeconomica*, with an h-index of 21, and *Public Finance Quarterly* (currently published by Corvinus University), with an h-index of 7. There is a wide prestige gap between the domestic and foreign journals being compared (as the very different h-indexes clearly show), and, accordingly, between underperforming Hungarian scholars and competitive international scholars.

- 10 For a more detailed definition of this international quality category (i.e. quartile ranking), see: <https://www.scimagojr.com/journalrank.php>, <https://www.editage.us/blog/guide-to-journal-rankings-what-are-quartiles-q1-q2-q3-q4-journal/>
- 11 The performance of academicians in the natural and applied science Sections is significantly better than that of their counterparts in the social sciences, but even within these Sections there is considerable differentiation. There are some with outstanding international achievements (physicians, physicists, mathematicians, and agricultural scientists); there is a middle tier broadly corresponding to the overall Hungarian average; and there are others whose performance remains very low, accounting for roughly one-third of the members of these Sections.
- 12 B. Györfly, A. M. Nagy, P. Herman, Á. Török: *Factors influencing the scientific performance of Momentum grant holders: an evaluation of the first 117 research groups*. *Scientometrics* 2018;117(1):409–426. [https://doi.org/10.1007/s11192-018-2852-1\(01234567890,-volV\)\(01234567890,-volV\)](https://doi.org/10.1007/s11192-018-2852-1(01234567890,-volV)(01234567890,-volV))
 B. Györfly, Gy. Csuka, P. Herman, Á. Török: *Is there a Golden Age in publication activity? – an analysis of age-related scholarly performance across all scientific disciplines*. *Scientometrics* 2020;124:1081–1097. <https://doi.org/10.1007/s11192-020-03501-w>
 B. Györfly, P. Herman, I. Szabó.: *Research funding: past performance is a stronger predictor of future scientific output than reviewer scores*. *Journal of Informetrics* 2020;14:101050. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2020.101050>
 Gy. Munkácsy, P. Herman, B. Györfly: *Comparison of scientometric achievements at PhD and scientific output ten years later for 4,790 academic researchers*. *PLoS One* 2022;17(7):e0271218. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0271218>
 B. Györfly, B. Weltz, Gy. Munkácsy, P. Herman, I. Szabó: *Evaluating Individual Scientific Output Normalized to Publication Age and Academic Field Through the Scientometrics.org Project*. *Methodology* 2022;18(4):278–297. <https://doi.org/10.5964/meth.9463>
 B. Györfly, B. Weltz, I. Szabó: *Supporting grant reviewers through the scientometric ranking of applicants*. *PLoS One* 2023;18(1):e0280480. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0280480>
 P. Szluka, E. Csajbók, B. Györfly: *Relationship between bibliometric indicators and university ranking positions*. *Sci Rep* 2023;13:14193. <https://doi.org/10.1038/s41598-023-35306-1>
- 13 For reasons of timeliness and completeness, the evaluation includes both a professor who died in 2024 and a professor elected a corresponding member in early summer 2025 who is the most outstanding researcher in his field. A further line of analysis may be why he was admitted to the circle of academicians only in 2025. The performance of the new MTA member essentially rivals the combined performance of the entire group of academicians who had already been inside for years or decades.
- 14 See Figure 1A in B. Györfly, B. Weltz, Gy. Munkácsy Gy, P. Herman, and I. Szabó (2022). *Evaluating individual scientific output normalized to publication age and academic field through the Scientometrics.org Project*. *Methodology*, 18(4), pp. 278–297. <https://meth.psychopen.eu/index.php/meth/article/view/9463/9463.html>
- 15 See Figure 1B in B. Györfly, B. Weltz, Gy. Munkácsy, P. Herman, and I. Szabó (2022). *Evaluating individual scientific output normalized to publication age and academic field through the Scientometrics.org Project*. *Methodology*, 18(4), pp. 278–297. <https://meth.psychopen.eu/index.php/meth/article/view/9463/9463.html>
- 16 See Table 1 in the same publication.
- 17 This may be viewed differently if an academician decides to organize or lead a major national or international scientific organization, which might reduce their publication activity.
- 18 Csaba Lentner: *For the Renewal of the Hungarian Academy of Sciences (I).* *Polgári Szemle*, 21st year, issues 1–3, 2025, pp. 5–12. DOI: [10.24307/psz.2025.0501]{.underline} <https://polgariszemle.hu/aktualis-szam/1367-a-magyar-tudomanyos-akademia-megujitasaert>

- 19 Gazdasági Rádió (Trend FM) (2016) – <https://www.youtube.com/watch?v=Euv7SAxWAKU>, Kossuth Rádió (2016) <https://www.youtube.com/watch?v=sNIHFUaotxc>, Echo TV (2016) https://www.youtube.com/watch?v=FUH_3UmE0c8Y
- 20 See the statement of the Hungarian Academy of Sciences : https://mta.hu/data/dokumentumok/ix_osztaly/KTB%20ALLASFOGLALAS%20-%202015%20DECEMBER%2010.pdf As one of the main theorists of active state-led economic policy, I formulated a strong counter-position. I objected that the academic initiative was launched even though the academicians had requested and received substantial financial support from the Hungarian National Bank (MNB) foundations for their books, foreign travel, and research projects, despite not agreeing with the aims and spirit of the National Bank's programme. The confrontation deepened because my decades of scientific work have led me to conclude that the exclusive and uncompromising application of neo-liberal economic doctrines is wrong. Before 2010, I was one of the developers of the government programme; after 2010, I became, and remain, one of its representatives in public and academic life. My main works include: Csaba Lentner: *Public Finance and Public Administration* (2013); Csaba Lentner: *System Change and Financial Policy*, Academic Press, 2016, Csaba Lentner: *The Development History of Hungarian Public Finance from the Dualism to the Present* (2019) (English edition 2020, French edition 2023, Chinese edition 2023).
- 21 In 2016, after the conflict with neoliberal academicians, I faced serious institutional consequences at the Ludovika University of Public Service. My economic and public-finance theories, subjects, and textbooks were removed from economics and public finance education, my Institute of Public Finance and Public Administration was dissolved, and I was removed from its leadership. Despite these developments, the National University of Public Service continued to support my work. https://hirtv.hu/ahirtyhirei_adattar/nke-levelthattak-matolcsy-bizalmasat-1395874 My activity then continued in the Public Finance Research Institute and, from 2021, in the Széll Kálmán Public Finance Research Workshop, which I have led ever since. In civil servant training, including the civil servant professional examination curriculum, I was able to maintain my positions continuously; and from 2025 my role was strengthened once again in the Public Administration Science Doctoral School. During the 2016 episode, the person who questioned my teachings and, in my view, actively worked against them at the University was the same person who, from 2023 onward, and also at the time of my withdrawal from the application process, served as the chairman of Section IX of the Hungarian Academy of Sciences.
- 22 For the complete register of my scientific publications and citations, see: <https://m2.mtmt.hu/gui2/?type=authors&mode=browse&sel=10008404&view=pubTable>
- 23 Available at: <https://wekerlealapitvany.hu/wekerle-sandor-tudomanyos-eletmudij>
- 24 See: <https://antk.uni-nke.hu/hirek/2018/08/21/allami-elismeresben-reszesult-az-akk-intezetvezeto-egyetem-tanara>
<https://www.veol.hu/helyi-kozelet/2018/09/ader-janos-koztarsasagi-elnok-magas-allami-kituntetesben-reszesitette-lentner-csaba-kozgazdaszt>
- 25 <https://antk.uni-nke.hu/karunk/cimek-kituntetesek/cimek-kituntetesek-antk>
<https://ajk.kre.hu/index.php/1591-magyar-y-zoltan-emlekerem-kituntetesben-reszesult-lentner-csaba.html>
- 26 <https://www.penz7.hu/hir-reszlet.cshtml?hirId=69>
- 27 CEU-affiliated historians were also involved, including academic candidates whose applications were still pending ahead of the spring 2025 election of Academy members. In my view, these were people either whom I regarded as lacking the disciplinary competence to assess the field of public finance or as unlikely to exercise objective judgment because of perceived or experienced grievances under the post-2010 system of government. They appeared to see in me above all a leading theoretician of the civic government, which, in my assessment, made an objective evaluation of my scientific work difficult to expect. The process also appears to have involved a former MSZP (Hungarian Socialist Party) minister whose doctoral degree was obtained only after a lengthy period and whose scientific work, as far as I can determine, has attracted almost no citations.
- 28 Personal appointments (committee invitations) were made on the basis of individual approaches, without the knowledge of the chairman of the history committee. The conditions for a transparent procedure were therefore not met in this area either.
- 29 *Heti Válasz Online* (2025): <https://www.valaszonline.hu/2025/04/01/mta-200-emlekuless-tiltakozo-akademiku->

- sok/, This was followed by a partially phrased and unclear retreat or clarification by six academicians, which *Válasz Online* itself also found difficult to interpret. <https://www.valaszonline.hu/2025/04/02/visszakoza-akademikusok-nem-is-akarnak-kivonulni-orban-latogatasakor/> – In my view, those members who had earlier rejected Viktor Orbán subsequently stepped back from their previous position; most of them also receive significant compensation from state institutions. I further note that, under the civic course, they also received high state decorations and benefits. As an indication of the persistence and seriousness of the 2025 spring academic conflict, I interpret the call made a few months later by a Section IX legal committee member of the Hungarian Academy of Sciences for pressure aimed at overthrowing the constitutional order: <https://mandiner.hu/belfold/2025/09/az-elte-nema-maradt-buntetlenul-megusztja-sulyos-a-fenyegetozest-a-szelsoseges-fleck-zoltan> – <https://magyarnemzet.hu/belfold/2025/09/lanczi-tamas-az-mta-elnokenek-ne-engedje-magat-megfelemliteni>
- 30 The quality of the Section IX academicians' procedure in relation to Viktor Orbán is well expressed by István Kenesei's remark: 'After press deadline, some of the defiant academicians reconsidered and requested a correction from *Válasz Online*.' See also Kenesei's complete paper on the academic atmosphere and the politicization of science: <https://www.es.hu/cikk/2025-04-04/kenesei-istvan/a-miniszter-felrelep-.html>
- 31 See the interview with academician Csaba László about the 'now politically charged' Hungarian Academy of Sciences: <https://24.hu/belfold/2025/04/14/akademikus-vita-csaba-laszlo-az-orban-beszedrol/> <https://hirklikk.hu/kozelet/jo-ha-a-torvenyhozok-erzekelik-hogy-az-oroszag-elitje-nem-azonosul-azzal-ami-zajlik/444411> – I referred to this hostile environment – especially what I perceived as the marked hostility toward me among certain Section IX members – (among them neoliberal theoreticians, former socialist-liberal ministers, and state secretaries) – when, after five years, I withdrew and did not request the continuation of the application procedure, thereby also waiving my right of appeal. See footnote 32 for the detailed reasons underlying my withdrawal after five years.
- 32 <https://magyarnemzet.hu/belfold/2025/07/lentner-csaba-egy-arctalan-elnomo-intezmeny-ellen-harcolok-2>
- 33 <https://magyarnemzet.hu/belfold/2025/06/pokol-bela-magyar-tudomanyos-akademia>
<https://mandiner.hu/belfold/2025/05/az-mta-az-utolso-sztalinista-intezmeny>
<https://index.hu/kultur/2025/02/28/magyar-tudomany-hun-ren-mta-radnoti-sandor-voros-imre-akademikusok-akademiai-dolgozok-foruma/>
- 34 <https://magyarnemzet.hu/belfold/2025/09/itt-az-ujabb-bizonyitek-teljesen-atlathatatlanul-valasztja-tagjait-a-magyar-tudomanyos-akademia>
<https://qubit.hu/2025/09/11/nem-meghurcolni-kellene-oket-hanem-orulni-hogy-itt-dolgoznak-egy-mas-utan-allnak-ki-a-tudosok-a-magyar-nemzet-altal-megtamadott-ket-kutato-mellett>
<https://magyarnemzet.hu/belfold/2025/09/kutatok-hata-moge-bujva-terelne-el-a-figyelmet-a-hibas-tagfelveteli-rendszerrol-az-akademia>
- 35 <https://infostart.hu/interju/2025/09/10/gulyas-balazs-paradigmavaltas-kell-a-magyar-kutatasban-mert-a-hun-ren-teljesitmenye-elmarad-a-nemzetkozi-atlagtol>
- 36 I present this analysis in *Civic Review*, since the civic intelligentsia and young researchers are extremely interested in the performance of Hungarian Academy of Sciences academicians in comparison with my own, particularly in light of the fact that I have served as the editor-in-chief of this journal for one and a half decades.
- 37 I refrain in this paper from extending the analysis to the OpenAlex database because of space constraints and technical problems. The conclusion that my work exceeds the performance of the academicians is therefore already supported here, and could also be confirmed on that basis.
- 38 I note that professor ÜÜ's corresponding membership became effective only after my application had been withdrawn, so he did not participate in his capacity as an academician in the five-year handling of my application. professor ÜÜ – the contested chairman of the body managing the assets of the Hungarian Academy of Sciences and a member of the Academic Workers' Forum – was elected a corresponding academician in mid-2025. <https://magyarnemzet.hu/belfold/2025/05/ellenallas-es-a-hatalomfeltes-a-magyar-tudomanyos-akademian>
- 39 See for example some well-intentioned public manifestations: <https://www.youtube.com/watch?v=JwOvA1hnlBM>, https://www.youtube.com/watch?v=MBTI8dYGT_0
<https://www.youtube.com/watch?v=MRIQRTmUn-I>

- <https://magyarnemzet.hu/belfold/2025/06/pokol-bela-magyar-tudomanyos-akademia>
- 40 See first the motto of this paper from Academy President Tamás Freund's opinion expressed six years earlier.
- 41 For example: László Csaba, Tamás Szentes, and Ernő Zalai (2015): *Still, Whose Academy? Magyar Tudomány* 2015/9. <https://real-j.mtak.hu/6151/9/2015-09.pdf> – The authors there sought to identify the bureaucratic outgrowths appearing at the Hungarian Academy of Sciences, especially those that hinder efficient public-body work and disturb performance evaluation. Gyula Vastag (2019): *Habilitatio – Persona non grata: Don't habilitate, publish! Statisztikai Szemle*, vol. 97, no. 5, pp. 504–511. https://www.ksh.hu/statszemle_archive/2019/2019_05/2019_05_504.pdf
- 42 Query date: September 15, 2025, together with the anonymous candidates. <https://m2.mtmt.hu/gui2/?type=authors&mode=browse&sel=10008404&view=pubTable>
- 43 In 2017, the Hungarian government and parliament took measures that removed the Central European University's (CEU) ability to award degrees in Budapest through the state of New York. As a result, CEU's substantive operations in Hungary came to an end, since it did not hold Hungarian accreditation. Since then, left-wing intellectual circles have often shown hostility toward right-wing researchers who support the conservative government.
- 44 My data for 2025 from the Hungarian Science Bibliography (MTMA).
- 45 In spring 2025, in a podcast episode, I got into a debate with an investor aged approximately 40 or 50 who held a degree from Corvinus University. As one of the causes of Hungarian inflation, I argued that Hungary imported substantial quantities of food and energy, so its level of self-sufficiency was low, and that this was occasionally further aggravated by the depreciation of the Hungarian forint, which contributes to inflation. In response, my debate partner questioned why high import levels should be a concern, claiming that self-sufficiency – and the highest possible degree of self-sufficiency – was not important because 'for example, in Switzerland they do not produce oranges, yet they drink orange juice.' In my view, this opinion is a typical imprint of the excessively neoliberal-global orientation of economic education over recent decades, in which national interests and national perspectives were not sufficiently taken into account. My podcast discussion partner's views on the national and global economy are, in my view, a direct result of the educational and publishing activities of the academic candidates featured in my case study, particularly given that he studied at the same university as the academic candidates who hold opposing views on economic policy. I was likewise unsuccessful in persuading him when I pointed out that the production verticals fragmented by Trianon were inherently inefficient and inflationary <https://www.youtube.com/watch?v=CjJeli5dzGM>
- 46 The second part of my essay consists of a further elaboration of ideas previously published in *Mandiner*: <https://mandiner.hu/belfold/2025/10/a-magyar-tudomanyos-akademia-serto-megjelolessel-utalt-kariko-katalinra-belulrol-mar-nem-lehet-megreformalni-az-mta-t>
- 47 https://mta.hu/data/dokumentumok/egyeb_dokumentumok/2025/Akademikusok_publikacios_teljesitmenye.pdf
- 48 <https://index.hu/kultur/2025/02/28/magyar-tudomany-hun-ren-mta-radnoti-sandor-voros-imre-akademikusok-akademiai-dolgozok-foruma/>
- 49 <https://www.es.hu/cikk/2025-10-17/kertesz-janos/a-felelossegrol.html>, <https://www.es.hu/cikk/2025-10-03/kardos-julianna/bucusu-a-magyar-tudomanytol.html>
- 50 See Ákos Valentinyi: *The Market for Science and Hungarian Economics*. *Budapesti Könyvszemle* 12. 2000.
- 51 See <https://telex.hu/komplex/2022/07/01/nok-a-tudomanyban-mta-doktori-uevegplafon-diszkriminacio-1>
- 52 <https://mersz.hu/magyar-tudomany-202412/>
- 53 <https://www.es.hu/cikk/2025-10-10/nyiri-kristof/tudosok-a-lathataron.html>
- 54 The Workers' Militia was the armed wing of the communist dictatorship before 1990, the armed 'shock troop' organized by the former Hungarian Socialist Workers' Party after the suppression of the 1956 revolution, in which not only workers and farmers but also leading intellectuals (including some who are still alive today) took up arms to maintain the dictatorship.
- 55 László Bitó: *The Guardian Angel of the Institute of Philosophy*. *Népszava*, January 2010, vol. 137, no. 11. https://adt.arcanum.com/hu/view/Nepszava_2010_01/?pg=174&layout=s
- 56 https://nepszava.hu/3298601_elt-200-evet

- 57 Katalin Bella (2026): *On the International Periphery? The State of Hungarian Economics in the Light of Bibliometric Data* (Nemzetközi periférián? A magyar közgazdaságtudomány helyzete bibliometriai adatok tükrében). Forthcoming.
- 58 Imre Fertő (2025): *Meritocracy or Informal Networks? On the Mechanism for Awarding Corresponding Membership in the Hungarian Academy of Sciences* (Meritokrácia vagy informális hálózatok? Az MTA levelező tagságának odaítélési mechanizmusáról). *Külgazdaság*, Vol. LXIX, November–December 2025, pp. 78–113. Fertő is a professor at Corvinus University of Budapest.
- 59 We could also refer to other economic researchers who have criticised the functioning of the elite economists of the Hungarian Academy of Sciences, but these criticisms are often muted, perhaps because those on the inside fear reprisals; consequently, their writings tend to have a ‘gentle touch’
- 60 See, for example, Levente Hufnagel (2025): *On the Public Debate Concerning the Hungarian Academy of Sciences. Publicisztika*, Vol. LXIX, No. 41, 10 October 2025. <https://www.es.hu/cikk/2025-10-10/-hufnagel-levente/az-mta-rol-szo-lo-kozeleti-vitahoz.html>

Polgári Szemle

ISSN 1786-6553